

ΕΝΩΣΙΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΑΣΙΣ Γ.Α

24

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΜΑΥΡΙΑ

49169

13-6-2007

«Σφη πρωτοβάθια τάξις Δ'»

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ Γ' & Δ' ΤΑΞΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

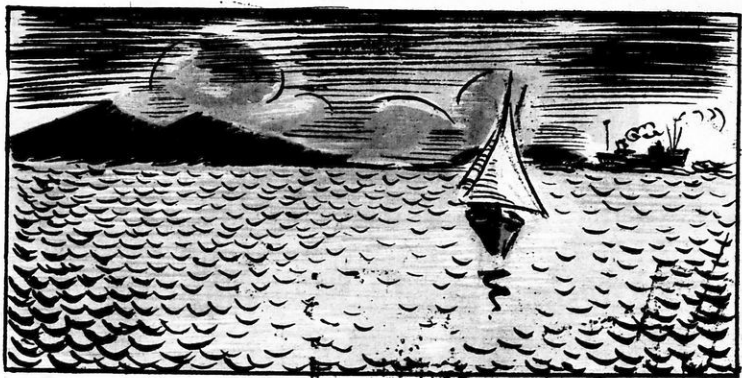
Ἐκδοσι τρίτη

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ 1959

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΑΤΛΑΝΤΙΔΟΣ", ΚΟΡΑΗ 8 - ΑΘΗΝΑΙ

Copyright by Ε. Σ. Ε. Β.

ΑΘΗΝΑΙ 1954

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πέρουσι στη Β' τάξη μιλήσαμε για τὸ σχολεῖο μας καὶ κατόπιν για τὸ χωριό μας ἢ τὴν πόλι μας. Συζητήσαμε για τὰ σπίτια μας, γνωρίσαμε τοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ μας ἢ τῆς πόλης μας, τὶς ἐκκλησίες μας, τὴν κοινότητά μας καὶ τὰ ἄλλα Δημόσια Καταστήματα.

Κατόπιν ἀνεβήκαμε σὲ κάποιο λόφο καὶ εἶδαμε γύρω, πῶς εἶναι ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα. Ἀκόμη εἶδαμε κι ἄλλα χωριά καὶ μάθαμε καὶ τ' ὄνομά τους. Συζητήσαμε για τοὺς ἀνθρώπους, τὶς ἐργασίες τους, τὰ προϊόντα τους, τὸ ἐμποριό τους καὶ γενικὰ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους.

Τὰ παιδιά τῶν πόλεων ἀσφαλῶς ἐπεσκέφθηκαν τὰ ἐργοστάσια ποὺ βρίσκονται στὴν πόλι τους καὶ θὰ μίλησαν για τὰ χρήσιμα προϊόντα τους.

Ἡ γνωριμία αὐτὴ τοῦ τόπου ποὺ ζοῦμε, τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας μας, λέγεται *πατριδογνωσία*.

Μά, καιρὸς, εἶναι νὰ πᾶμε καὶ πὺδ μακριά, νὰ γνωρίσωμε κι ἄλλους τόπους, νὰ γνωρίσωμε ὀλόκληρη τὴ πατρίδα μας τὴν Ἑλλάδα, καὶ στὶς μεγαλύτερες τάξεις νὰ γνωρίσωμε ὅλη τὴ Γῆ.

Τὸ μάθημα ποὺ θὰ βοηθήσῃ για νὰ γνωρίσωμε τὴν πατρίδα μας τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλο τὸν Κόσμο λέγεται *Γεωγραφία*.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΚΕΙΝΟ ΠΟΥ ΒΛΕΠΟΜΕ ΓΥΡΩ ΜΑΣ

Φθινόπωρο. "Ήσυχη και άσυννέφιαστη μέρα, με τον ήλιο να λάμπη στον καθαρό ουρανό. Ήθερμοκρασία ευχάριστη, μήτε πνοή ανέμου.

"Ας βγούμε από το σχολείο, κι άς πάμε στον άνοιχτόν άέρα, στο φώς, κι άς ζητήσωμε την ψυχαγωγία στο θαυμασμό της φύσεως που μάς τριγυρίζει.

Στό δρόμο δε συναντούμε πολύ κόσμο. Περνούν κάρρα, που τά σέρνουν άλογα ή μουλάρια, μερικά τετράτροχα άμάξια και κάμποσα αυτοκίνητα. Τά κοτόπουλα, οί πάπιες κι οί χήνες χτυπούν τά ράμφη τους (μύτες) κοντά στις δχθες των αύλακιών.

Δεξιά κι άριστερά άπλώνονται, ως εκεί που φθάνει τό μάτι, φρεσκοοργωμένα χωράφια που μαυρολογούν και χλοερά λιβάδια όπου βόσκουν πρόβατα ή γελάδια. Οί χωρικοί ήσυχoi καταγίνονται στις δουλειές τους.

'Ανεβαίνουμε σε κάποιo ύψωμα. Τί δμορφο τό θέαμα άπ' έδω έπάνω! Τά μάτια μας άχόρταγα άγκαλιάζουν τά λογιής - λογιής χρώματα που άπλώνονται μπροστά μας.

Σε λίγο ξαπλώνουμε στη μαλακή χλόη και προσπαθούμε να κλείσωμε τίς δμορφίες και τά χρώματα μέσα στην ψυχή μας.

α) 'Ο Ούρανός μας

Κοιτάζουμε τον καταγάλανο **Ούρανό**, που σκεπάζει όλη τή **Γη** γύρω μας.

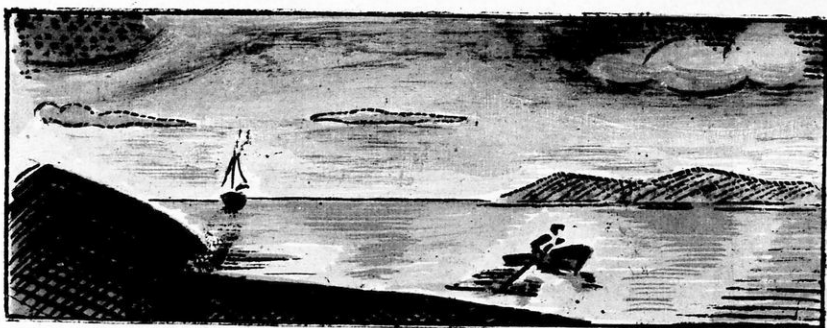
Τήν ήμέρα τον αύλακώνει ο **ήλιος**, από τήν 'Ανατολή προς τή Δύση, που οί άκτίνες του λούζουν, θερμαίνουν και φωτίζουν τή Γη.

Τή νύχτα ο ήλιος χάνεται και μάς χαμογελούν τ' άστέρια.

Τό **φεγγάρι**, άλλοτε φαίνεται όλόκληρο, άλλοτε μισό, άλλοτε πολύ λίγο σαν δρεπάνι κι άλλοτε καθόλου.

Οί φεγγαρόλουστες νύχτες είναι τόσο γλυκές και δμορφες. Μά και οί άλλες, χωρίς φεγγάρι, έχουν κάτι από τό μεγαλειο του Θεού!

'Ο ουρανός δέν είναι πάντα καθαρός. Πολλές φορές είναι συννεφιασμένος. "Όλα έτσι τά έπλασε ο Θεός!

Εικών 1.

β) Ὁ ὁρίζοντας

Ἐάν ἀνεβοῦμε ἐπάνω σ' ἓνα ψηλὸ κωδωνοστάσι ἢ σ' ἓνα λόφο ἢ σ' ἓνα βουνὸ ἢ ἂν βραθοῦμε καταμεσίς στή θάλασσα καί φέρωμε γύρω τὸ βλέμμα μας, θὰ μᾶς φανῆ πὼς βλέπομε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ Γῆ, τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ θάλασσα νὰ ἀκουμποῦν πάνω σὲ μιὰ κυκλικὴ γραμμὴ. Ἡ γραμμὴ αὐτὴ καλεῖται **ὁρίζοντας**. (εἰκ. 1).

Σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα. Ἄν κοιτάξωμε στὸν οὐρανὸ μιὰ καθαρὴ καὶ ἀσυννέφιαστὴ μέρα θὰ ἴδοῦμε ὅτι ὁ ἥλιος δὲ βρίσκεται πάντοτε στὸ ἴδιο μέρος.

Τὸ μέρος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ ὅπου ξεπροβάλλει (ἀνατέλλει) ὁ ἥλιος λέγεται **Ἀνατολή**.

Τὸ ἀντίθετο μέρος ποῦ βασιλεύει (δύει) ὁ ἥλιος λέγεται **Δύσι**.

Τὸ μέρος τοῦ οὐρανοῦ ποῦ βλέπομε τὸν ἥλιο τὸ μεσημέρι λέγεται **Μεσημβρία** ἢ **Νότος**· τὸ ἀντίθετο μέρος λέγεται **Βορρᾶς** ἢ τραμουντάνα.

Ὡστε ἡ **Ἀνατολή**, ἡ **Δύσι**, ὁ **Νότος** καὶ ὁ **Βορρᾶς** εἶναι τὰ 4 **κύρια σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα**.

Δευτερεύοντα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω 4 κύρια σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα ἔχομε κι ἄλλα 4 σημεῖα δευτερεύοντα: Τὸ **Βορειοανατολικό**, τὸ **Βορειοδυτικό**, τὸ **Νοτιοδυτικό** καὶ τὸ **Νοτιοανατολικό**.

Τὰ δευτερεύοντα αὐτὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα εἶναι ἀνάμεσα στὰ τέσσερα κύρια σημεῖα. (εἰκ. 1).

Εικών 2.

γ) Ὁ προσανατολισμὸς

Ὅταν ξέρουμε ἓνα κύριο σημεῖο τοῦ ὀρίζοντα, εἶναι εὐκόλο νὰ προσανατολισθοῦμε, πού θὰ εἶπῃ νὰ βροῦμε τὴ θέσι τῶν ἄλλων κυρίων σημείων. Π.χ. ἂν κοιτάξω κατὰ τὴν Ἀνατολή, στὰ νῶτα μου (πλάτες μου) θὰ ἔχω τὴ Δύσι, στὰ δεξιὰ μου τὸ Νότο καὶ στὰ ἀριστερά μου τὸ Βορρᾶ. (εἰκ. 2).

Ἀντίθετα, ἂν κοιτάξω κατὰ τὸ Βορρᾶ, στὰ νῶτα μου θὰ ἔχω τὸ Νότο, δεξιὰ μου τὴν Ἀνατολή καὶ ἀριστερά μου τὴ Δύσι κ.τ.λ.

δ) Ἡ πυξίδα

Ὅταν εἶναι μέρα καὶ ἥλιος, δὲν εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ βρῆς τὴ θέσι ἑνὸς κυρίου σημείου. Τὴ νύχτα, ὅμως, μὲ συννεφιασμένο οὐρανὸ τί γίνεται;

Τότε χρησιμοποιοῦμε τὸ ὄργανο πού λέγεται *πυξίδα*. Ἡ πυξίδα εἶναι ἓνα ὄργανο, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ μιά βελόνα μαγνητισμένη, πού ἔχει ἓνα σημεῖο *φωτεινὸ* κι ἓνα *μαυρισμένο*.

Τὸ μαυρισμένο σημεῖο τῆς Βελόνας εἶναι στραμμένο πάντα πρὸς τὸ Βορρᾶ. Ἔτσι ξαίροντας τὴ θέσι τοῦ Βορρᾶ βρίσκομαι τὴ θέσι τῶν ἄλλων κυρίων σημείων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Η ΞΗΡΑ ΚΑΙ Η ΘΑΛΑΣΣΑ

Α' Η ΞΗΡΑ

1. Μορφές της Ξηράς

Ανεβαίνομε και σήμερα σὲ κάποιο ὕψωματάκι, ποὺ βρίσκεται κοντὰ στὸ χωριὸ μας ἢ τὴν πόλι μας. Ἄς ρίξωμε τώρα τὸ βλέμμα μας γύρω μας. Τί βλέπομε ; Βλέπομε ὅτι τὸ ἔδαφος ἄλλοῦ εἶναι *ἐπίπεδο* κι ἄλλοῦ παρουσιάζει *κυματισμούς*.

α) Ἡ *πεδιάδα* (*κάμπος*). Οἱ πεδιάδες εἶναι ὁμοίμορφα τμήματα τῆς ἐπιφάνειας τῆς Γῆς, ὀριζόντια ἢ λίγο ἐπικλινῆ, καὶ στερημένα αἰσθητῶν προεξοχῶν. (εἰκ. 3).

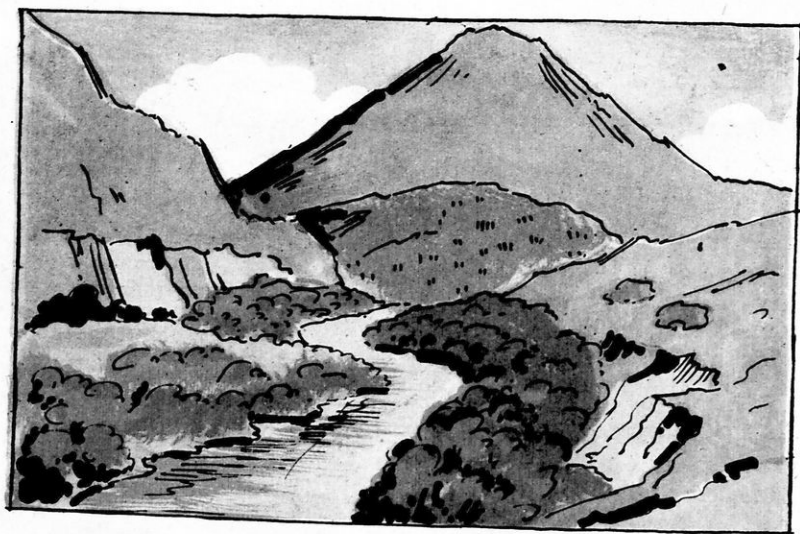
Οἱ πεδιάδες εἶναι περισσότερο κατοικημένες ἀπὸ τὰ βουνά, καὶ διασχίζονται ἀπὸ μεγαλύτερο ἀριθμὸ ὁδῶν (δρόμων).

Τὸ ἔδαφος καλλιεργεῖται ἀπὸ πολλὰ καὶ ἄφθονα προϊόντα. Ἐπάνω σ' αὐτὲς μαζεύονται οἱ πόλεις καὶ τὰ χωριά.

Ἡ μεγαλύτερη πεδιάδα τῆς Ἑλλάδος εἶναι τῆς Θεσσαλίας καὶ κατόπιν τῆς Μακεδονίας καὶ ἄλλες.

Εἰκ. 3. Ἡ πεδιάδα.

Εικ. 4. Βουνό, κοιλάδα, ποτάμι.

β) **Λόφοι και Όρη (Βουνά)**. Μακριά στον ορίζοντα φαίνονται *ισχυρές προεξοχές του εδάφους*, στρογγυλωπές, σε χρώμα σκούρο γαλανό: είναι οι **λόφοι**. Και πιο πέρα από τους λόφους μεγαλύτερες προεξοχές με άκανόνιστο σχήμα: είναι το **δρη**. (εικ. 4.)

Οι **λόφοι** είναι κυματισμοί του εδάφους, που δέν ξεπερνούν τα 400 — 500 μέτρα. Έχουν στρογγυλωπό σχήμα. Μπορούν να παράγουν άραποσίτι και σιτάρι, και μερικοί είναι κατάφυτοι από άμπελώνες και έλαιώνες.

Τα **δρη** (βουνά) ξεπερνούν τα 500 μέτρα ύψος, είναι σκεπασμένα από δάση και βοσκοτόπους και έχουν τις πλαγιές τους πιο άγριες από τους λόφους.

Βουνά που ξεπερνούν τα 2.000 μέτρα ύψος έχουν τις πιο ψηλές κορφές τους γυμνές από δέντρα και θάμνους.

Το πιο ψηλό βουνό της Ελλάδος είναι ο **Όλυμπος**.

Τα βουνά σαν είναι ένωμένα το ένα με τ' άλλο σχηματίζουν (άλυσίδες) **δροσειρές**. Κοίταξε στο χάρτη της Ελλάδος την δροσειρά της **Πίνδου**.

γ) **Το όροπέδιο**. Πολλές φορές επάνω στα βουνά συναντούμε και μικρές πεδιάδες. Οι πεδιάδες αυτές ονομάζονται **δροπέδια**.

δ) **Η κοιλάδα**. Το έδαφος που χωρίζει δυο βουνά η γειτονικές δροσειρές λέγεται **κοιλάδα**. Στην κοιλάδα ρέει ένα ποτάμι η ένας χείμαρρος.

Τέτοιες κοιλάδες βρίσκονται πολλές στην Πατρίδα μας. Όνομαστώτερη είναι η κοιλάδα των **Τεμπών στη Θεσσαλία**. (εικ. 4).

2. Τὰ νερά τῆς Ξηράς

Στὰ χωριά βλέπομε μικρά ρυάκια καὶ αὐλάκια νεροῦ, στὰ ὁποῖα πολλές φορές ἀκοῦμε νὰ κουάζουν οἱ βάτραχοι.

Στὶς πόλεις — συνήθως — τὸ χειμῶνα μόνο βλέπομε νὰ σχηματίζονται αὐλάκια νεροῦ, ὕστερα ἀπὸ δυνατὴ βροχὴ.

"Ὀλοι, λοιπόν, ἐπιθυμοῦμε νὰ βλέπαμε ἓνα ποτάμι. "Ἄν βρῖσκεται κοντὰ σας, ἢ ὄχι πολὺ μακρῶς σας, ἐπισκεφθῆτε το.

α) Ποταμοὶ — χεῖμαρροι — ρυάκια — πηγές

Οἱ *ποταμοὶ* εἶναι συνεχεῖς ροές (ὕδατων) νερῶν, δηλαδὴ συνεχῆ τρεχοῦμενα νερά, ποὺ ἔχουν μιὰ *κοίτη* καλὰ καθωρισμένη.

Κοίτη λέγεται τὸ βαθὺ αὐλάκι μέσα στὸ ὁποῖο γίνεται ἡ ροὴ τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ.

Ἐάν ἡ κοίτη εἶναι ἀκανόνιστη καὶ τὰ νερά τρέχουν μόνο ὕστερα ἀπὸ τὶς βροχές καὶ τὸ λυώσιμο τῶν χιονιῶν, οἱ ροές τῶν ὑδάτων αὐτῶν δηλ. οἱ ποταμοὶ αὐτοὶ λέγονται *χεῖμαρροι* ἢ *ξεροπόταμοι*.

Οἱ ποταμοὶ πᾶνε ν' ἀδειάσουν τὰ νερά τους σ' ἄλλους ποταμοὺς ἢ στὴ θάλασσα ἢ σὲ μιὰ λίμνη.

Ποταμοὶ ποὺ συμβάλλουν (χύνονται) σὲ κάποιον ἄλλον ποταμό, λέγονται *παραπόταμοι* καὶ τὸ σημεῖο ποὺ ἐνώνονται *συμβολή*.

Τὸ σημεῖο ὅπου ἐκφορτῶνει, χύνει τὰ νερά του ἓνας ποταμὸς λέγεται *ἐκβολή*.

Οἱ *ὄχθες* τοῦ ποταμοῦ διακρίνονται σὲ ἀριστερά καὶ δεξιά. Γιὰ νὰ τὶς σημειώσωμε, ἀρκεῖ νὰ στρέψωμε τὶς πλάτες μας πρὸς τὴν πηγὴ τοῦ ποταμοῦ. Τότε, τὸ δεξιὸ καὶ ἀριστερὸ χέρι μας θὰ εἶναι ἡ δεξιά καὶ ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ.

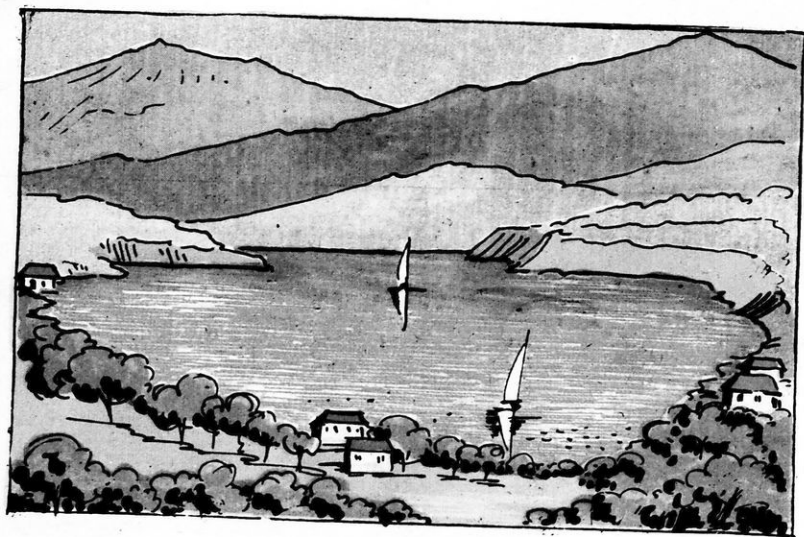
Τὰ μικρά ρυάκια ἔχουν μιὰ σύντομη ροὴ καὶ μιὰ κανονικὴ κοίτη καὶ τροφοδοτοῦνται σχεδὸν πάντα ἀπὸ μιὰ *πηγὴ*.

Τὶ λέγεται πηγὴ; Πηγὴ λέγεται τὸ σημεῖο τῆς γῆς, στὸ ὁποῖο μιὰ ροὴ νεροῦ ἀρχίζει τὸ δρόμο της.

Μὰ, ποὺ βρῖσκεται τόσο νερό, ποὺ κάνει τὴν πηγὴ νὰ μὴ στερεύη ποτέ; Τὸ νερό αὐτὸ τῆς πηγῆς μαζεύτηκε ἀπὸ τὶς βροχές καὶ τὰ χιόνια τοῦ χειμῶνα καὶ ἀποθηκεύτηκε στὰ μεγάλα ὑπόγεια σπήλαια τῆς Γῆς. Ἄπ' ἐκεῖ, λοιπόν, βγαίνει γάργαρα καὶ κρῦο ποὺ ὄταν τὸ πίνωμε μᾶς δροσίζει καὶ κυλῶντας στὸ δρόμο του γλυκὰ μᾶς μουρμουρίζει!

β) Οἱ λίμνες

Στὴν Ἑλλάδα ὑπάρχουν πολλές γραφικὲς λίμνες, ποὺ περιβάλλονται ἀπὸ ὁμορφους λόφους.

Εικ. 5. Ἡ λίμνη.

Οἱ λίμνες σχηματίζονται στὰ σημεῖα τῆς ἐπιφάνειας τῆς γῆς ποὺ ὑπάρχουν φυσικὲς κόγχες (βαθουλώματα). Σ' αὐτὲς συγκεντρώθηκαν καὶ συγκεντρώνονται τὰ νερά τῆς βροχῆς, τῶν γύρω πηγῶν ἢ καὶ ποταμῶν. (εἰκ. 5).

Ἀ σ κ ῆ σ ε ι ς

- 1) Τί λέγεται πεδιάδα; ποιά πεδιάδα εἶναι κοντά σας καὶ τί προϊόντα παράγει;
- 2) Τί λέγεται λόφος; Ὀνομάσατε τοὺς λόφους ποὺ βρίσκονται κοντά σας, ἂν ἔχουν ὄνομα.
- 3) Τί λέγεται βουνό; Ποιά βουνά διακρίνονται καθαρά ἀπὸ τὸ χωριό σας ἢ τὴν πόλι σας καὶ πῶς ὀνομάζονται;
- 4) Τί λέγεται ὄροπέδιο; Γνωρίζετε κανένα;
- 5) Τί λέγεται κοιλάδα; Ξέρετε καμμιά;
- 6) Τί εἶναι οἱ ποταμοί; Εἶναι κανέννας κοντά σας καὶ πῶς ὀνομάζεται;
- 7) Τί εἶναι οἱ χεῖμαρροι; Ξέρετε κανέναν;
- 8) Γνωρίζετε καμμιὰ πηγὴ; Τὴν ἐπισκεφθήκατε;
- 9) Ποῖος ποταμὸς λέγεται παρατόταμος; Τί λέγεται συμβολή καὶ τί ἐκβολὴ τοῦ ποταμοῦ;
- 10) Γνωρίζετε καμμιὰ λίμνη καὶ πῶς ὀνομάζεται;

Β' Η Θ Α Λ Α Σ Σ Α

1. Ἀπέραντη δεξαμενὴ ὑδάτων

Ὅλοι μας ἔχομε, ἀπὸ μικροί, ἓνα μεγάλο καημὸ νὰ ἴδοιμε τὴ **θάλασσα**, νὰ βουτήξωμε στὰ νερά της, νὰ πᾶμε βαρκάδα νὰ παίξωμε καὶ νὰ διασκεδάσωμε στὴν ἀκρογιαλιά της.

Κάποτε ὁ πόθος μας αὐτὸς πραγματοποιεῖται καὶ νάτην ἡ θάλασσα! Μιὰ μεγάλη ἔκτασι νεροῦ, ποῦ διαρκῶς κινεῖται. Μιὰ ἔκτασι ποῦ φαίνεται δίχως τελειωμὸ. Νερό, παντοῦ νερό, ἀκόμη καὶ κεῖ μακρὰ - μακρὰ, ὅπου ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ θάλασσα ἐνώνονται μεταξύ τους.

Πολλὲς βάρκες ἔχουν βγῆ γιὰ ψάρεμα. Ἐνα καράβι περνάει ἀργὰ μὲ μεγαλοπρέπεια. Βαρκοῦλες μὲ ἄσπρα πανιά τρέχουν γρήγορα, καὶ τόσα παιδιὰ, ποῦ κάνουν θόρυβο στὴν ἀκρογιαλιά ἢ διασκεδάζουν κολυβώντας.

2. Πῶς εἶναι ἡ θάλασσα

Ἡ θάλασσα ἔχει πολὺ πῖο μεγάλη ἔκτασι ἀπὸ τὴν ξηρὰ. Αὐτὴ σκεπάζει τὰ 3)4 τῆς ἐπιφάνειας τῆς γῆς.

Τὰ νερά τῆς θάλασσας δὲν εἶναι πάντα ἡρεμα. Ὁ ἀέρας ὅταν φυσᾷ ἀναταράσσει τὴν ἐπιφάνειά της καὶ σχηματίζει τὰ **κύματα**.

Ὁ **πυθμένος** (βυθὸς) τῆς θάλασσας εἶναι ποικίλος, ὅπως εἶναι καὶ ἡ ἐπιφάνεια τῆς ξηρᾶς.

Τὸ νερὸ τῆς θάλασσας εἶναι ἄλμυρό. Ἀπ' αὐτό, ὅταν τὸ ἐξατμίσωμε, παίρνωμε τὸ μαγειρικὸ ἄλατι.

Ἡ θάλασσα εἶναι πλοῦσια σὲ ποικιλία ψαριῶν, ποῦ προσφέρουν στὸν ἄνθρωπο μιὰ πολύτιμη καὶ θρεπτικὴ τροφή.

Ἡ θάλασσα ἀποτελεῖ τὴν πῖο σύντομη καὶ εὐκόλη ὁδὸ, ποῦ συνδέει τίς ἡπείρους μεταξύ των.

Γ' Ξ Η Ρ Α Κ Α Ι Η Θ Α Λ Α Σ Σ Α

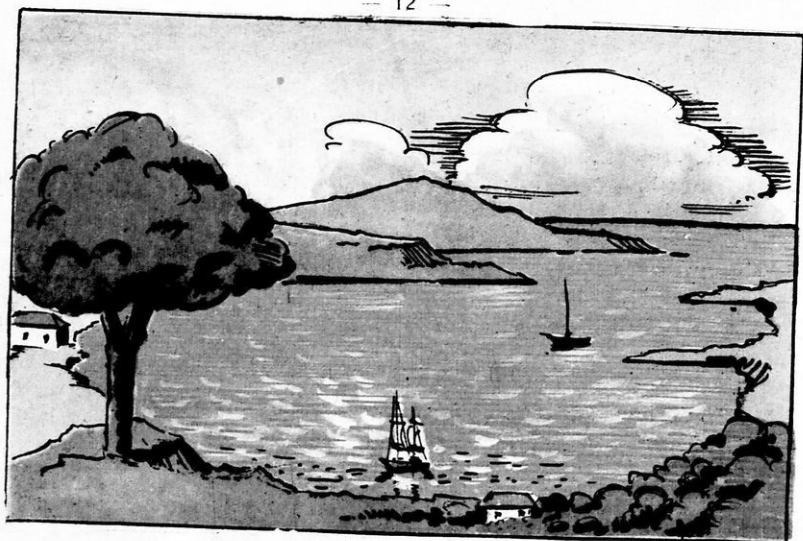
1. Ὁ περίγυρος τῆς ξηρᾶς

(Παράλια — Κόλποι — Ἀκρωτήρια)

Τὴν πατρίδα μας τὴν Ἑλλάδα ἡ θάλασσα τὴ βρέχει ἀπὸ τρία μέρη, ἀνατολικά, δυτικά καὶ νότια.

Τὸ σημεῖο ποῦ ἐνώνεται ἡ ξηρὰ μὲ τὴ θάλασσα λέγεται **παράλια**. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ μέρη τῆς ξηρᾶς ποῦ βρίσκονται κοντὰ στὴ θάλασσα λέγονται **παράλια** ἐνὼ ἐκεῖνα ποῦ βρίσκονται μακρὰ της, στὸ ἐσωτερικὸ, λέγονται **μεσόγεια**.

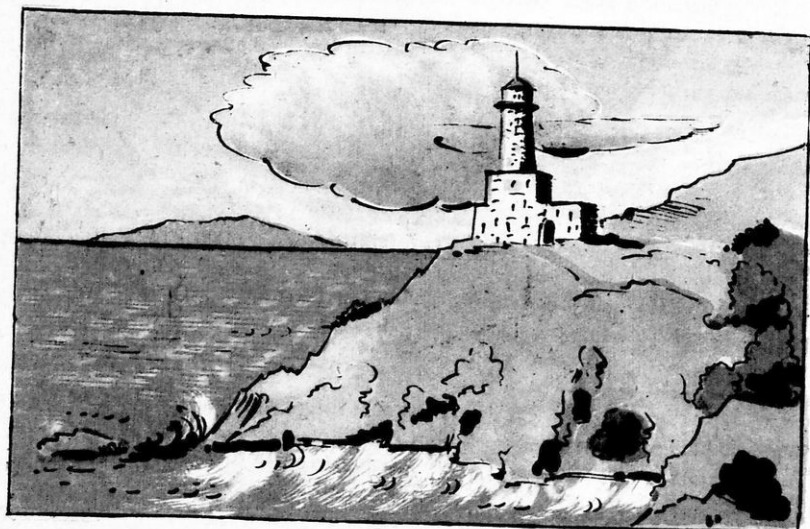
Ἡ θάλασσα μὲ τὴν ξηρὰ πουθενὰ δὲν ἐνώνεται σ' εὐθεῖα γραμμῆ. Παντοῦ βλέπομε γραμμὲς καμπυλωτές. Κι ἔτσι, ἄλλοῦ ἢ θάλασσα εἰσχωρεῖ βαθιὰ μέσα στὴ ξηρὰ κι ἄλλοῦ ἢ ξηρὰ εἰσχωρεῖ βαθιὰ μέσα στὴ θάλασσα.

— Είκ. 6. 'Ο κόλπος.

Τὸ τμήμα τῆς θάλασσης πὺ εἰσχωρεῖ βαθιὰ μέσα στὴν ξηρὰ ὀνομάζεται *κόλπος*. (εἰκ. 6). Ὁ μικρὸς κόλπος λέγεται καὶ *ὄρμος*.

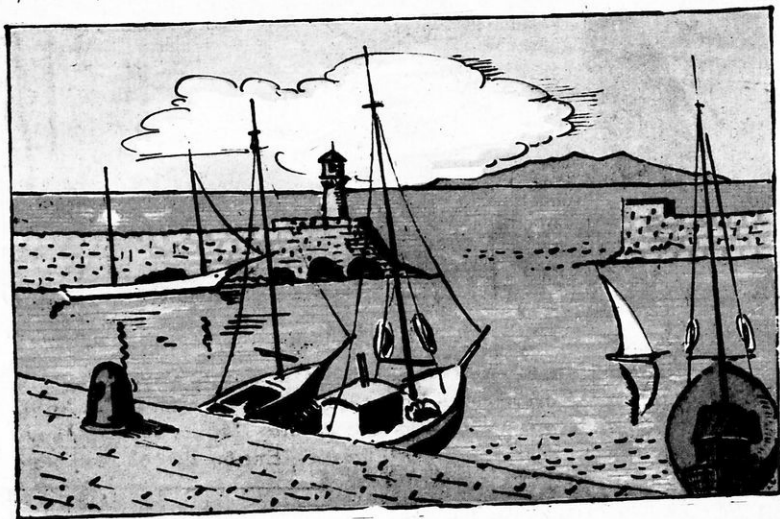
Ἀντίθετα, τὸ τμήμα τῆς ξηρᾶς πὺ εἰσχωρεῖ βαθιὰ μέσα στὴ θάλασσα λέγεται *ἀκρωτήριο*. (εἰκ. 7).

Είκ. 7. Ἀκρωτήριο με φάρο.

Στήν άκρη τοῦ άκρωτηρίου, συνήθως, είναι χτισμένους ένας **φάρος**, πού ανάβει τή νύχτα καί οδηγεί τούς ναυτικούς, πού πρέπει νά ταξειδεύουν. Ὁ άνθρωπος πού μένει καί φροντίζει τὸ φάρο λέγεται **φαροφύλακας**.

Ἐνα μέρος τοῦ κόλπου, ἢ καί ὁλόκληρος μικρός κόλπος, όταν είναι καλά προφυλαγμένος ἀπὸ τὰ κύματα καί τή φορτοῦνα τῆς θάλασσας λέγεται **λιμάνι**. (εἰκ. 8.)

Εἰκ. 8. Τὸ λιμάνι.

Στὰ λιμάνια αὐτὰ εἶναι χτισμένες πόλεις καί ἐκεῖ ἔρχονται τὰ καράβια, πού φορτάνουν καί ξεφορτώνουν διάφορα προϊόντα καί ἐμπορεύματα.

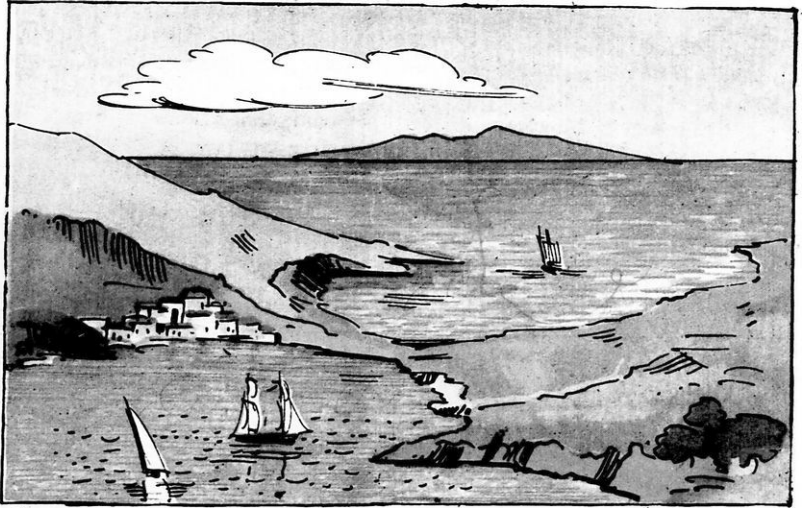
Στὴν εἴσοδο τοῦ λιμανιοῦ, γιὰ νά προφυλάσσονται καλύτερα τὰ καράβια ἀπὸ τὰ κύματα καί τὶς φορτοῦνες, χτίζουν μεγάλους τοίχους, πού λέγονται **λιμενοβραχίονες**.

2. Χερσόνησος — Ἴσθμὸς — Πορθμὸς — Διώρυγα

Ὅταν ἕνα μεγάλο κομμάτι ξηρᾶς βρέχεται ἀπὸ τὶς περισσότερες μεριές του μὲ θάλασσα κι ἀπὸ ἕνα μόνον μέρος ἐνώνεται μὲ τὴν ξηρὰ λέγεται **χερσόνησος**.

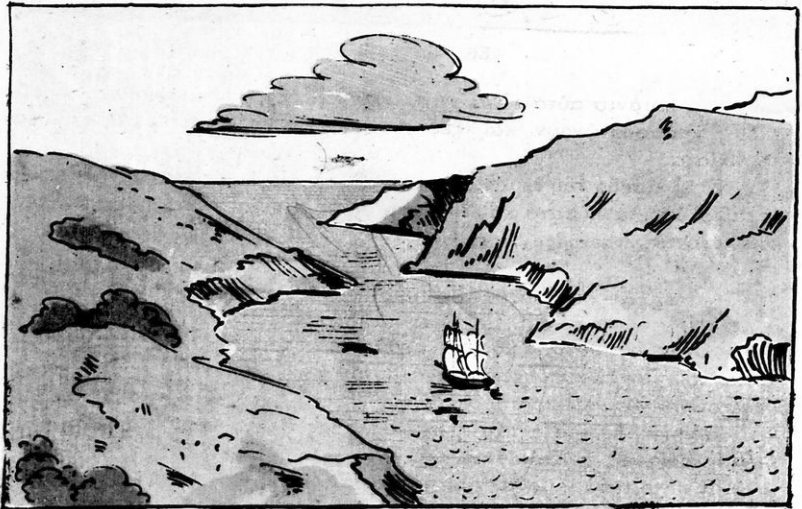
Παρατηρήστε στὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος τέτοια κομμάτια ξηρᾶς : π.χ. ἡ **Πελοπόννησος**, ἡ **Χαλκιδική** κ.ἄ.

Ἄν κοιτάξουμε στὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος θὰ παρατηρήσουμε δυὸ πράγματα : α) Σὲ μερικά μέρη μιὰ στενὴ λωρίδα ξηρᾶς ἐνώνει δυὸ μεγάλες ξηρὲς καί χωρίζει δυὸ θάλασσες.

Εικ. 9. 'Ο Ισθμός.

Κοιτάξτε στο χάρτη σας εκεί που ένώνεται ή Πελοπόννησος με τή Στερεά 'Ελλάδα. Τό στενό αυτό μέρος τής ξηράς λέγεται *Ισθμός*. (εικ. 9). 'Επειδή κοντά του είναι ή πόλι Κόρινθος λέγεται *'Ισθμός τής Κορίνθου*. Τό μέρος αυτό σήμερα δέν είναι Ισθμός. 'Επειδή έμπόδιζε τά κα-

Εικ. 10. 'Ο πορθμός.

ράβια νά περάσουν από τόν Κορινθιακό κόλπο στό Σαρωνικό και αντίθετα, τò μέρος τò ἔσκαψαν κι ἔτσι ἐνώθηκε ἡ μιὰ θάλασσα μέ τὴν ἄλλη καί περνοῦν τὰ καράβια.

Τò μεγάλο αὐτò τεχνητò αὐλάκι, ποὺ ἀνοίχθηκε γιὰ νά περνοῦν τὰ καράβια, λέγεται **διώρυγα**.

β) Κοιτάξτε τώρα στό χάρτη σας τò μέρος τοῦ νησιοῦ **Εὐβοία**, ποὺ πλησιάζει πρὸς τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Βλέπετε πῶς μιὰ στενὴ λωρίδα θάλασσας, ἐνῶνει δυὸ θάλασσες καί χωρίζει δυὸ ξηρές. Τò στενὸ αὐτò μέρος τῆς θάλασσας λέγεται **πορθμὸς** (εἰκ. 10) καί ἐδῶ λέγεται **πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου**.

β. Τò νησί, ὁ σκόπελος καί ὁ ὕφαλος

Μέσα στὴν ἀπέραντη θάλασσα βλέπομε νά ξεφυτρῶνουν μικρὰ ἢ μεγάλα κομμάτια ξηρᾶς. Τὰ κομμάτια αὐτὰ τῆς ξηρᾶς ποὺ βρέχονται γύρω - γύρω ἀπὸ θάλασσα λέγονται **νησιά**. (εἰκ. 11).

Εἰκ. 11. Τò νησί.

Τέτοια νησιά ἡ Πατρίδα μας ἔχει πολλά. Ἀπ' αὐτά, ἄλλα εἶναι μικρὰ κι ἄλλα μεγάλα. Τò μεγαλύτερο νησί μας εἶναι ἡ ἰσχυρὴ Κρήτη μας.

Μάθαμε ὅτι ὁ πυθμένος (βυθός) τῆς θάλασσας εἶναι ποικίλος. Ἀλλοῦ πολὺ βαθύς, ἄλλοῦ ὀχι. Πολλὲς φορές μεγάλοι βράχοι μέσα στὴ θάλασσα μὸλις ἐξέχουν λίγο πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια. Οἱ βράχοι αὐτοὶ λέγονται **σκόπελοι**.

“Άλλοι, όμως, βράχοι μόλις σκεπάζονται από τη θάλασσα κι έτσι δέν φαίνονται. Οί βράχοι αυτοί λέγονται *ύφαλοι*.

Τόσο οί σκόπελοι όσο και οί ύφαλοι είναι πολύ επικίνδυνοι στά πλοία πού ταξειδεύουν. “Αν πέσουν επάνω τους θά τσακιστούν.

Γι’ αυτό οί άνθρωποι, πολλές φορές, όπου υπάρχουν σκόπελοι και ύφαλοι κτίζουν φάρους, για νά προφυλάσσονται τά πλοία.

Ά σ κ ή σ ε ι ς

- 1) Τι είναι ή θάλασσα ; Τήν έχετε ιδεί από κοντά ; Παίξατε στην άκρο γαλιά της ; Πόσων ειδών τροφές μās δίνει ;
- 2) Ποιά μέρη λέγονται παράλια και ποιά μεσόγεια ;
- 3) Τι λέγεται κόλπος, τί λιμάνι, και τί άκρωτήριο ;
- 4) Τι λέγεται ισθμός, τί πορθμός, και τί διώρυγι ;
- 5) Τι λέγεται νησί, τί σκόπελος και τί ύφαλος ;
- 6) Σε τί χρησιμεύει ό φάρος και πού χτίζονται τέτοιοι :

4. Τ ό κ λ ι μ α

Κλίμα ενός τόπου λέμε τη θερμοκρασία πού έχει αυτός τó χειμώνα, την άνοιξη, τó καλοκαίρι και τó φθινόπωρο. “Ακόμα τούς άνέμους πού φυσούν, τó ποσό της βροχής ή χιονιοϋ πού πέφτει και τó ύψόμετρο πού βρίσκεται.

“Ετσι, ή *θερμοκρασία*, οί *άνεμοι*, ή *ύγρασία* και τó *ύψόμετρο* (ύψος ενός τόπου από τη θάλασσα) είναι εκείνα πού κανονίζουν τί φυτά και τί ζώα μπορούν ν’ αναπτυχθούν σ’ ένα τόπο, και ακόμα τίς άσχολίες, την ένδυμασία, τó χαρακτηήρα και τόν πολιτισμό τών ανθρώπων πού ζούν σ’ αυτόν.

5. Στεριανοί και θαλασσινοί

Οί άνθρωποι πού ζούν μακριά από τη θάλασσα, στους κάμπους και στις πλαγιές τών βουνών της πατρίδας μας λέγονται *στεριανοί*. Αυτόι άσχολούνται με την κτηνοτροφία, τη γεωργία και την ύλοτομία. Είναι άνθρωποι γεροί, ύγιεις, ρωμαλέοι και ήλιοκαμένοι. “Αντέχουν σε κάθε στήρησι και σε κάθε κακουχία.

Οί άνθρωποι πού ζούν στις μεγάλες πόλεις άσχολούνται με τó εμπόριο, τη βιομηχανία, τά γράμματα και τίς τέχνες, ή είναι υπάλληλοι δημόσιοι και ιδιωτικοί.

Δέν έχουν την άντοχή τών χωρικών, αλλά είναι περισσότερο μορφωμένοι και πολιτισμένοι.

Οί άνθρωποι πού κατοικούν στα παραθαλάσσια μέρη καταγίνονται περισσότερο με τά έργα της θάλασσας. “Άλλοι είναι *ναυτικοί* και ταξει-

δεύουν με τὰ καράβια ἄλλοι ψαράδες, ἄλλοι ναυπηγοὶ (φτιάχνουν καράβια) κι ἄλλοι ἔμποροι.

Εἶναι ἄνθρωποι λει τοῖ κι εὐγενικοί. Ὅσοι ταξιδεύουν με τὰ καράβια εἶναι σκληραγωγημένοι· καὶ γεροί, σωστοὶ θαλασσόλυκοι.

6. Μέσα συγκοινωνίας.

α) **Στὴν ξηρά.** Τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἤθελα νὰ ταξιδέψουν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος στὸ ἄλλο, πήγαιναν με τὰ πόδια. Ἀργότερα, πού ἡμέρεψαν τὸ γάϊδαρο, τὸ μουλάρι καὶ τὸ ἄλογο, τὰ χρησιμοποίησαν σὰ μεταφορικά μέσα. Πήγαιναν καβάλα ἢ φόρτωναν τὰ πράγματά τους.

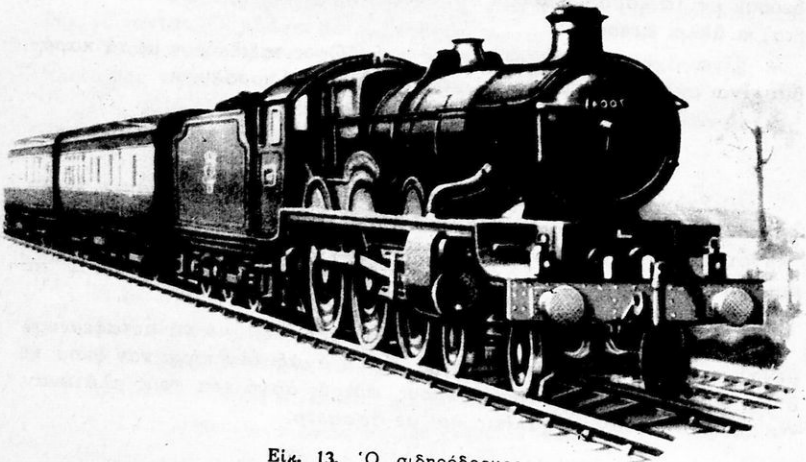
Σιγά - σιγά ἔφτιασαν τὸ κάρρο καὶ τ' ἀμάξι γιὰ νὰ μεταφέρουν μεγαλύτερα βάρη. Ἐπειδὴ τὸ κάρρο καὶ τ' ἀμάξι δὲν πήγαιναν ὅπου κι ὅπου, ἀνοίξαν δρόμους. Τοὺς δρόμους αὐτοὺς ἀργότερα τοὺς πλάτυναν καὶ τοὺς ἔστρωσαν με χαλίκια καὶ με ἄσφαλο.

Εἰκ. 12. Τὸ αὐτοκίνητο (λεωφορεῖο).

Στοὺς δρόμους αὐτοὺς τώρα τρέχουν *αὐτοκίνητα*, ἐπιβατικά καὶ φορηγά, πού σηκώνουν μεγάλα βάρη. (εἰκ. 12).

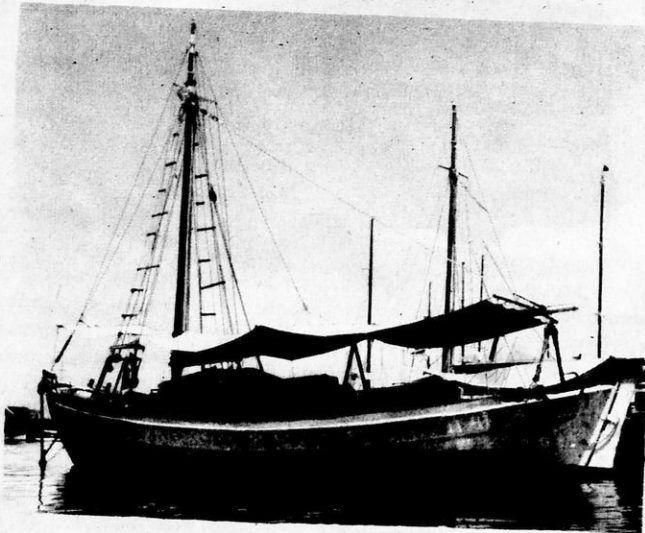
Ἀκόμη σὲ μερικά μέρη ἔστρωσαν με σιδηροδρομικὲς γραμμὲς κι ἐπὰν-ὼ ἐκεῖ κυλᾷ ὁ *σιδηρόδρομος* με πολλὰ βαγόνια ἢ ἡ *αὐτοκινητάμαξα* (ὠτομοτρίς). (εἰκ. 13).

Είκ. 13. 'Ο σιδηρόδρομος.

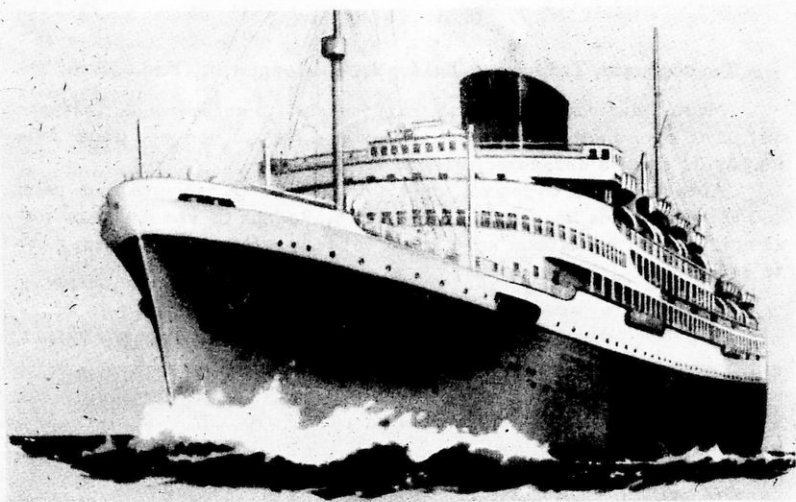
β) **Στή θάλασσα.** "Όπως στην ξηρά έτσι και στη θάλασσα έχουμε διάφορα μέσα συγκοινωνίας.

'Ο άνθρωπος για να γνωρίση τούς τόπους, πού χωρίζονταν από τὸ δικό του με θάλασσα, στην ἀρχή ἐφτιαξε τὴ **βάρνα**, (είκ. 14), κατόπιν τὸ

καϊκι

καίτι με πανιά κι αργότερα **καράβια** με πανιά. "Όταν στα νεώτερα χρόνια ανέκαλυψε τις ατμομηχανές έκαμε μεγαλύτερα καράβια, πού με αυτά ταξιδεύει και στις πιό μεγάλες θάλασσες.

Εικ. 15. Τό ατμόπλοιο.

Τά καράβια είναι **επιβατικά** (εικ. 15) και **φορτηγά**. Τά πιό μεγάλα καράβια λέγονται **υπερωκεάνεια**.

Γιά τις κοντινές αποστάσεις έχομε τις **βενζινακάτους**.

Ό άνθρωπος όμως έφτιαξε κι ένα καράβι, πού μπορεί νά ταξιδεύη και κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας. Τό καράβι αυτό λέγεται **υποβρύχιο**.

γ) **Στόν άέρα**. Ό άνθρωπος δέν έμεινε εύχαριστημένος, πού κατέκτησε δλη τήν ξηρά και δλη τή θάλασσα, με τά μέσα συγκοινωνίας πού βρήκε.

Ζήλεψε τά πουλιά, βρήκε τό **αεροπλάνο** και μ' αυτό κατέκτησε και τόν άέρα. Τώρα πετᾷ σάν τό πουλι και δχι μονάχα αυτό, αλλά συντόμωσε άπίστευτα και τις αποστάσεις (εικ. 16).

Άποστάσεις πού με τ' αυτοκίνητο ή με τό τραίνο ή με τό βαπόρι ήθελε 5 μέρες νά τις φτάση, τώρα, τις φτάνει με τ' αεροπλάνο σέ 5 ώρες και λιγώτερο.

7. Μέσα επικοινωνίας

Ταχυδρομεία, Τηλέφωνα, Τηλέγραφος, 'Ασύρματος, Ραδιόφωνο.

Μέσα επικοινωνίας είναι τὸ *ταχυδρομείο*, τὸ *τηλέφωνο*, ὁ *τηλέγραφος* μετὰ τὸ σύρμα καὶ ὁ *ἀσύρματος τηλέγραφος*. Τὸ πῶς γρήγορο μέσο επικοινωνίας εἶναι ὁ *ἀσύρματος τηλέγραφος*.

Αὐτοστιγμεί, οἱ ἄνθρωποι, συνεννοοῦνται μετὰ τὰ πῶς μακρινὰ μέρη τοῦ κόσμου. Κάθε μέρα στὶς ἐφημερίδες διαβάζομε τὰ νέα ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον. Πῶς τὰ μαθαίνουν καὶ μᾶς τὰ γράφουν ; Μετὰ τὸν *ἀσύρματο* ἢ μετὰ τὸ *ραδιόφωνο*.

Εἰκ. 16. Τὰ ἀεροπλάνο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΤΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΤΟ ΧΑΡΤΗ

α) Τί είναι ὁ Γεωγραφικὸς χάρτης

Στοὺς τοίχους τοῦ σχολείου σας ἀσφαλῶς θὰ εἶναι κρεμασμένοι Γεωγραφικοὶ χάρτες. Ἄς τοὺς κοιτάξωμε λοιπὸν μαζὶ νὰ δοῦμε τί παρασταίνουν. Ἴσως στὴν κορυφὴ νὰ γράφη μὲ μεγάλα γράμματα : **Πολιτικὸς χάρτης τῆς Ἑλλάδος ἢ Γεωφυσικὸς χάρτης τῆς Ἑλλάδος.**

Ἄν στὸ σχολεῖο σας ὑπάρχουν τέτοιοι χάρτες, θὰ παρατηρήσετε ὅτι, ἐνῶ τὸ γενικὸ σχῆμα τῶν εἶναι ὅμοιο, ὁ χρωματισμὸς τους εἶναι διαφορετικὸς. Τὸ γιατί θὰ τὸ ποῦμε παρακάτω.

Τώρα θὰ συζητήσωμε μιὰ ἀπορία σας. Γράφει χάρτης τῆς Ἑλλάδος. Ὡστε τόσο μικρὴ εἶναι ἡ χώρα μας ; Ὁχι παιδιά.

Ὁ χάρτης αὐτός, ποὺ σχεδιάστηκε ἀπὸ εἰδικούς τοπογράφους μηχανικούς, γράφει σὲ κάποια γωνιὰ τὰ ἑξῆς : **Κλίμαξ 1 : 1.000.000.** Τί θὰ πῆ αὐτό ; Θὰ πῆ πὼς 1000 χιλιόμετρα ἀπόσταση σ' εὐθεῖα γραμμῇ, στὸ χάρτη παρασταίνεται μὲ ἓνα μέτρο. Καὶ ἀπλούστερα, ἓνας πόντος ἀπόστασι στὸ χάρτη ἰσοδυναμεῖ στὴν πραγματικότητα μὲ δέκα χιλιόμετρα. Ἄλλωστε ἦταν ἀδύνατο νὰ κάμωμε ἀλλιῶς, γιατί θὰ ἔπρεπε νὰ φτιάξωμε ἓνα χάρτη τόσο μεγάλο, ὅσο εἶναι καὶ ἡ χώρα μας.

Εἶπαμε παραπάνω, ὅτι οἱ χάρτες ἔχουν διαφορετικὸ χρωματισμό. Naί ! Οἱ γεωφυσικοὶ χάρτες εἶναι χρωματισμένοι γιὰ νὰ δείχνουν τὴν Ἑλλάδα σὲ μικρογραφίᾳ μ' ὅλα τὰ γεωγραφικὰ στοιχεῖα ποὺ μάθαμε, δηλαδή τὰ βουνά, τὶς πεδιάδες, τὰ ποτάμια τὶς λίμνες, τὶς θάλασσες κλπ. Ὁ δάσκαλός σας θὰ σᾶς εἰπῇ, πὼς παρουσιάζεται τὸ κάθε γεωγραφικὸ στοιχεῖο πάνω στὸ χάρτη.

β) Διαβάζω τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος

Πρέπει νὰ ξέρετε παιδιά, πὼς ἔχοντας μπροστὰ σας ἓνα χάρτη πρέπει νὰ νιώθετε τὸν προσανατολισμὸ του. Δηλαδή νὰ βρίσκετε σ' αὐτὸν τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα. Λοιπὸν, στὸ δεξιὸ σας χέρι βρίσκεται ἡ **Ἀνατολή**, πρὸς τὸ ἀριστερὸ σας εἶναι ἡ **Δύση**, πρὸς τὸ κεφάλι σας εἶναι ὁ **Βορρᾶς** καὶ πρὸς τὰ πόδια σας ὁ **Νότος**.

Ξεκρεμάστε τὸ χάρτη κι ἀπλώστε τον κάτω στὸ δάπεδο τοῦ σχολείου σας, μὲ τὴν πλευρὰ τοῦ Βορρᾶ τοῦ χάρτη σας πρὸς τὸν Βορρᾶ. Ἔτσι θὰ νιώσετε καλύτερα, πὼς εἶναι ἡ πατρίδα μας.

Τώρα ἂς παρατηρήσωμε τὴν Ἑλλάδα. Τί βλέπομε : Μόνο ἀπ' τὸ βορρᾶ ἡ πατρίδα μας συνορεύει μὲ ἄλλα κράτη. Καὶ τὰ κράτη αὐτὰ εἶναι ἡ **Ἀλβανία**, ἡ **Σερβία** (Γιουγκοσλαβία), ἡ **Βουλγαρία** καὶ ἡ **Τουρκία**. Ἀπὸ τ' ἄλλα τρία σημεῖα βρέχεται ἀπὸ θάλασσα.

Ἀνατολικά τὴ βρέχει τὸ **Αἰγαῖον πέλαγος**, νότια τὸ **Κρητικὸν πέλαγος** καὶ δυτικά τὸ **Ἰόνιον πέλαγος**. Μέσα στὰ τρία αὐτὰ πέλαγα βλέπομε σκορπισμένα διάφορα νησιά.

Επομένως, ή 'Ελλάδα μας άποτελείται από ένα μεγάλο κομμάτ ηηράς, πού τó λέμε ήπειρωτική 'Ελλάδα, γιατί ένώνεται με τ' άλλα κράτη και άποτελοϋν τήν Εϋρωπαϊκή ήπειρο, και από πολλά νησιά πού άποτελοϋν τή νησιωτική 'Ελλάδα.

Η ήπειρωτική και νησιωτική 'Ελλάδα έχει έκταση 133.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα.

Η ήπειρωτική και νησιωτική 'Ελλάδα, παιδιά, χωρίζεται σέ κομμάτια μικρότερα, πού τά λέμε διαμερίσματα.

Έτσι λοιπόν ή 'Ελλάδα μας χωρίζεται σέ διάφορα διαμερίσματα πού είναι : 1) Η Πελοπόννησος ή Μωριάς, 2) Η Στερεά 'Ελλάδα ή Ρούμελι, 3) Η Θεσσαλία, 4) Η Ήπειρος, 5) Η Μακεδονία, 6) Η Θράκη, 7) Τά Νησιά τού Αιγαίου, 8) Οι Κυκλάδες, 9) Η Κρήτη, 10) Η Δωδεκάνησος και 11) Τά Νησιά τού Ιονίου πελάγους.

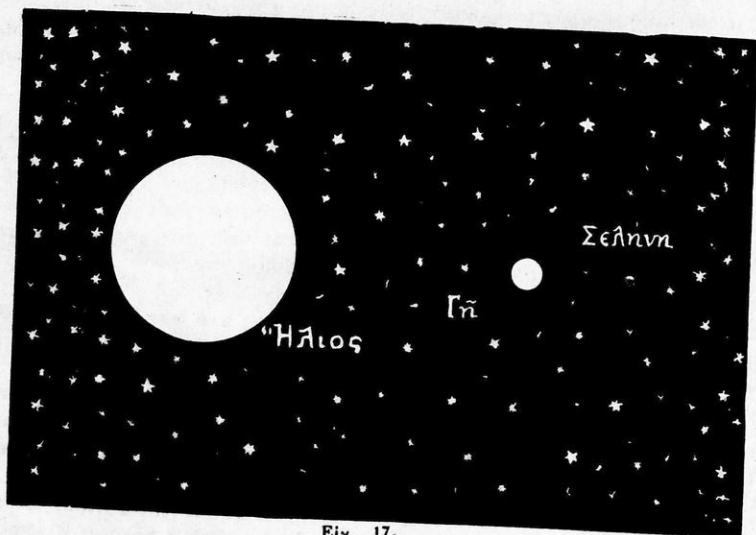
Ώστε δλη ή 'Ελλάδα άποτελείται από 11 διαμερίσματα.

Η Γ Η

Μιά σφαίρα κρεμασμένη στο διάστημα

[Ο δάσκαλός σας να σάς δείξη τήν ύδρόγειο σφαίρα]

Η Γή πάνω στην όποία κατοικοϋμε έχει τó σχήμα μιās σφαίρας. Η Γή είναι κρεμασμένη (άιωρείται) στο διάστημα (στο κενόν), όπως ό ήλιος, ή σελήνη, τ' άστέρια. (εϊκ. 17).

Εϊκ. 17.

Ἡ Γῆ κατὰ τὰ 3/4 σκεπάζεται ἀπὸ τῆ θάλασσα καὶ μόνο τὸ 1/4 εἶναι ξηρά.

Ἡ θάλασσα χωρίζεται σὲ 5 μεγάλα τμήματα πού λέγονται *ὠκεανοί* καὶ ὀνομάζονται μὲ ξεχωριστὰ ὀνόματα : 1) *Μέγας Εἰληθικός* ὠκεανός, 2) *Ἀτλαντικός* ὠκεανός, 3) *Ἰνδικός* ὠκεανός, 4) *Βόρειος Παγωμένος* ὠκεανός καὶ 5) *Νότιος Παγωμένος* ὠκεανός.

Ἡ ξηρά χωρίζεται καὶ αὐτὴ σὲ 5 μεγάλα τμήματα πού λέγονται *ἥπειροι* : 1) *Ἀσία*, 2) *Εὐρώπη*, 3) *Ἀφρική*, 4) *Ἀμερική* καὶ 5) *Αὐστραλία*.

Ἡ Ἑλλάδα μας βρίσκεται στὴν ἥπειρο *Εὐρώπη*. Κοιτάξτε στὴν ὑδρόγειο σφαῖρα πόσο μικρὴ φαίνεται.

[Ἐφέτος θὰ ἐξετάσωμε μόνο τὴν Ἑλλάδα μας.]
[Στὴν Πέμπτη καὶ Ἑκτη τάξι τὰ ἄλλα κράτη τῶν ἡπείρων]

ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

α) ΦΥΣΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

α) *Ὅρη — Πεδιάδες*. Κοιτώντας τὴν Ἑλλάδα σὲ Γεωφυσικὸ χάρτη, ὅπως θὰ κοιτάζαμε μιὰ φωτογραφία, πού θὰ παρουσίαζε ἓνα ἄμορφο τόπιό, παρατηροῦμε ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς σκεπάζεται ἀπὸ βουνά.

Στὸ χάρτη σας παρουσιάζονται μὲ καφετὶ χρῶμα, σκουρότερο ἢ ἀνοιχτότερο, ἀνάλογα μὲ τὸ ὕψος πού ἔχουν. Τὸ πιὸ λίγο μέρος ἀποτελοῦν οἱ πεδιάδες. Αὐτὲς παρουσιάζονται στὸ χάρτη μὲ πράσινο χρῶμα.

Τὸ μεγαλύτερο σὲ ὄγκο βουνό, πού ἀποτελεῖ τὴ σπονδυλικὴ στήλη τῆς Ἑλλάδος λέγεται *Πίνδος*. Ἀσφαλῶς εἶναι σὲ ὄλους γνωστὸ ἀπ' τὸν Ἀλβανικὸ πόλεμο. Τ' ἄλλα βουνά, ἀκόμη καὶ τὸ ψηλότερο ὁ *Ὀλυμπος*, εἶναι παρακλάδια του.

Ἄς παρατηρήσωμε τώρα τίς πεδιάδες. Οἱ μεγαλύτερες πεδιάδες μας βρίσκονται στ' ἀνατολικὸ τμήμα τῆς Χώρας μας, πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ἀπὸ αὐτὲς ξεχωρίζουν οἱ δυὸ μεγάλες πεδιάδες : τῆς *Μακεδονίας* καὶ *Θεσσαλίας*. Μικρότερη εἶναι ἡ πεδιάδα τῆς *Θράκης*. Στὰ δυτικὰ τῆς Χώρας μας, ἀπὸ τὴν Ἡπειρο ἕως τὴν Πελοπόννησο, παρατηροῦμε μικρὲς πεδιάδες, μὲ μεγαλύτερη τὴν πεδιάδα τῆς *Ἠλείας* στὴν *Πελοπόννησο*.

β) *Ποταμοί*. Ἡ Χώρα μας δὲν ἔχει μεγάλους ποταμούς. Γιὰ νὰ σχηματιστῆ ἓνας μεγάλος ποταμός, πρέπει νὰ ἔχη μεγάλη ἐνδοχώρα, γιὰ νὰ συγκεντρώσῃ πολλὰ νερά, ὥσπου νὰ χυθῆ στὴ θάλασσα.

Ἡ Χώρα μας εἶναι μικρὴ σὲ ἔκτασι (133.000 τετρ. χιλιομ.) καὶ ἐπομένως δὲ μπορεῖ νὰ ἔχη μεγάλα ποτάμια.

Τὰ μεγαλύτερα ποτάμια τῆς Χώρας μας, ὁ *Ἐβρος*, στὴ Θράκη, πού εἶναι καὶ τὸ σύνορο μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας : ὁ *Ἀξιός*, ὁ

Στρυμώνας και ο **Νέστος** ξεκινούν από τα Βαλκανικά κράτη και για λίγο, διαρρέουν τη χώρα μας, ώσπου να χυθούν στο Αιγαίο πέλαγος. Άλλοι ποταμοί είναι ο **Αλιάκμονας** στη Μακεδονία, ο **Πηνειός** στη Θεσσαλία, ο **Σπερχειός** και ο **Αχελώος** στη Στερεά Ελλάδα και ο **Αλφειός**, **Πηνειός** και **Εβρώτας** στην Πελοπόννησο.

γ) **Λίμνες**. Η Χώρα μας έχει αρκετές λίμνες, μικρές και μεγάλες. Οι μεγαλύτερες είναι οι παρακάτω: **Κάρλα** (Βοιβηίδα), στη Θεσσαλία, **Τριχωνίδα** στη Στερεά Ελλάδα και **Βόλβη**, **Όστρόβου**, **Λαγκαδά** στη Μακεδονία. Τις πιο μικρές θα τις μάθωμε όταν εξετάσωμε χωριστά κάθε διαμέρισμα.

δ) **Παραλία**. Η Χώρα μας κατά τα τρία τέταρτα βρέχεται από θάλασσα. Φυσικό λοιπόν είναι να σχηματίζη πολλούς **κόλπους** και πολλά **άκρωτήρια**.

1) **Κόλποι**. Οι σπουδαιότεροι κόλποι είναι: **Αλεξανδρουπόλεως**, **Πόρτο - Λάγο**, **Καβάλας**, **Στρυμωνικός**, **Αγίου Όρους**, **Κασάνδρας**, **Θερμαϊκός**, **Παγασητικός**, **Μαλιακός**, **Εύβοϊκός**, **Σαρωνικός**, **Αργολικός**, **Δακωνικός**, **Μεσσηνιακός**, **Κυπαρισσιακός**, **Πατραϊκός**, **Κορινθιακός** και **Αμβρακικός**.

2) **Άκρωτήρια**. **Αγίου Όρους**, **Δρέπανον**, **Καναστραϊον**, **Ποσειδιον**, **Αιάντιον**, (Τρίκκερ), **Αρτεμήσιον**, **Κύναιον**, **Καφηρέας**, (Καβοντόρο), **Σούνιον**, **Σκύλαιον**, **Μαλέας**, **Ταίναρον**, **Ακρίτας**, **Κατάκωλον**, **Κυλλήνης**, **Αραξος**, **Ρίον**, **Αντίρριον** και **Ακτιον**. Στα περισσότερα άκρωτήρια ή τρικυμία είναι μόνιμη.

ε) **Νησιά**. Το μεγαλύτερο νησί της πατρίδας μας είναι η Κρήτη. Άπ' τα νησιά του Αιγαίου πελάγους τα μεγαλύτερα κατά σειράν είναι: Η **Εύβοια**, ή **Δέσβος**, ή **Χίος**, ή **Σάμος**, ή **Αήμος**, ή **Νάξος**, ή **Ανδρος**, ή **Θάσος**, ή **Σκῦρος** και ή **Ικαρία**. Τ' άλλα είναι μικρότερα. Άπό τα **Δωδεκάνησα** τα μεγαλύτερα είναι ή **Ρόδος**, ή **Κῶς** και ή **Κάλυμνος**. Τ' άλλα είναι μικρά. Άπό τα νησιά του **Ιονίου** κατά σειράν είναι ή **Κεφαλληνία**, ή **Κέρκυρα**, ή **Ζάκυνθος**, ή **Λευκάδα**, ή **Ιθάκη** και τα **Κύθηρα**.

στ) **Κλίμα**. Το κλίμα ὅλης της Ελλάδας μας δέν είναι το ἴδιο. Της Κεντρικής Ελλάδας είναι **ἡπειρωτικό**, της Δυτικής κάπως **υγρό**, και της Ανατολικῆς **ξηρό** και **ὕμεινο**.

Ἄ σ κ ἡ σ ε ι ς

1) Ὀνομάσατε τὰ βουνὰ πού γνωρίζετε και ὅσα διακρίνετε στό Γεωφυσικό χάρτη σας.

2) Ὀνομάσατε τίς μεγαλύτερες πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος.

3) Νά βρῆτε στό χάρτη σας τοὺς μεγαλύτερους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος.

4) Νά βρῆτε στό χάρτη σας τίς μεγαλύτερες λίμνες, τοὺς σπουδαιότερους κόλπους, τὰ σπουδαιότερα ἄκρωτήρια και τὰ μεγαλύτερα νησιά μας.

β) ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Γ ε ω ρ γ ί α

Ἡ Ἑλλάδα μας, ὅπως εἶδαμε ἀπὸ τὴ φυσικὴ περιγραφὴ ἔχει πολλὰ ὄρη (βουνά) καὶ λίγες πεδιάδες. Τὰ 3/4 τῆς ἐπιφανείας τῆς τὰ σκεπάζουν τὰ βουνά καὶ μόνο τὸ 1/4 οἱ πεδιάδες καὶ ὁ καλλιεργήσιμος τόπος.

Ἡ Ἑλλάδα μας εἶναι χώρα γεωργικὴ καὶ κτηνοτροφικὴ.

Τὰ κυριώτερα γεωργικὰ προϊόντα εἶναι τὰ *δημητριακά* : πρῶτο τὸ *σιτάρι* καὶ ἀκολουθοῦν τὸ *ἀραβόσιτος* (τὸ καλαμπόκι), τὸ *κριθάρι*, ἡ *βρώμη* καὶ ἡ *σίκαλη*.

Τὰ δημητριακὰ καλλιεργοῦνται σχεδὸν παντοῦ στὴν Ἑλλάδα.

Δεύτερο σπουδαῖο προϊόν μας εἶναι ὁ *καπνός*, ποῦ ὁ περισσότερος πουλιέται στὰ ξένα κράτη.

Ὁ περισσότερος καὶ ἐκλεκτότερος καπνός παράγεται στὴ Μακεδονία—Θράκη, καὶ ὁ λιγώτερος, στὴ Θεσσαλία, Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησο.

Τρίτο σπουδαῖο προϊόν μας εἶναι ὁ *οἶνος* (τὰ κρασιά) καὶ ἡ *σταφίδα*. Κρασιά παράγονται σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ τὰ καλύτερα εἶναι τῆς νήσου *Σάμου* καὶ τῆς νήσου *Κρήτης*. Ἡ περισσότερη σταφίδα (κορινθιακὴ καὶ σουλτανίνα) βγαίνει στὴν *Πελοπόννησο*.

Τέταρτο προϊόν μας εἶναι οἱ *ἐλιές* καὶ τὸ *λάδι*. Οἱ μεγαλύτεροι ἐλαιῶνες μας βρίσκονται στὰ νησιά *Κέρκυρα*, *Λέσβο* καὶ *Κρήτη*. Στὴν Πελοπόννησο : *Μεσσηνία*, *Λακωνία* καὶ *Ἀργολίδα*. Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα : *Ἀμφισσα* καὶ *Μέγαρα*. Στὴ Θεσσαλία : *Βόλος* — *Πήλιον*.

Μετὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ προϊόντα ἔρχονται : τὸ *βαμβάκι*, τὸ *ρύζι*, τὰ *ὄσπρια*, τὰ *ἐσπεριδοειδῆ* (λεμόνια, πορτοκάλια, μανταρίνια), οἱ *ξηροὶ καρποὶ* (κάστανα, ἀμύγδαλα, καρύδια, φυστίκια), τὰ *κηπουρικά* (λαχανικά, ντομάτες, καρπούζια, πεπόνια κ.τ.λ.) καὶ τέλος τὰ *κουκούλια* (μετάξι).

Κ τ η ν ο τ ρ ο φ ί α

Στὴν Ἑλλάδα μας τρέφονται πρόβατα, γίδια, βόδια, βουβάλια, ἄλογα, μουλάρια, γαίδαροι, πουλερικά, γουρούνια, κουνέλια. Ἀκόμη ὑπάρχουν πολλὲς κυψέλες.

Τὰ κτηνοτροφικὰ ὅμως προϊόντα μας δὲν φθάνουν γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς χώρας μας κι ἔτσι φέρνομε καὶ ἀπὸ ἄλλα Κράτη κρέατα, λίπη, δέρματα, γάλατα καὶ τυριά.

Δ ά σ η

Στὴν πατρίδα μας δὲν ἔχομε μεγάλα δάση, γιὰτὶ δὲν προσέχομε τὰ δένδρα, ὅσο πρέπει. Τὰ δάση μας ἀποτελοῦνται ἀπὸ *βαλανιδιές*,

πεῦκα, ὄξυες και *ἐλατα*. Τὰ μεγαλύτερα δάση μας βρίσκονται στὴ βόρεια Ἑλλάδα.

Τὰ δάση μᾶς δίνουν α) τὴν *ξύλεια* μὲ τὴν ὁποία φτιάχνουμε τὰ πατώματα, τὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα τῶν σπιτιῶν καὶ ἓνα σωρὸ ἄλλα πράγματα, β) τὰ *ξύλοκάρβουνα*, τὰ *κανσόξυλα* καὶ τὸ *ρετσίμι* καὶ γ) ἀπὸ τὸ ξύλο φτιάχνουν τὸ *χαρτί* μὲ τὸ ὁποῖο γίνονται τὰ βιβλία μας, τὰ τετράδιά μας κ.ἄ.

Ἡ Ἑλαιοειδία — Οἱ ἄλυκες

Ἡ Ἑλλάδα, ὅπως βλέπομε τὸ χάρτη μας, ἀπὸ τὰ τρία μέρη βρέχεται ἀπὸ θάλασσα. Ἔτσι πολὺς κόσμος ἀσχολεῖται μ' αὐτὴ καὶ μὲ τὰ ἐκλεκτὰ προϊόντα της, τὰ *ψάρια* καὶ *σοφονγάρια*.

Στὰ παράλια μας ἀλιεῦνται (ψαρεύονται) πολλὰ εἶδη ψαριῶν, ποὺ ἀποτελοῦν τροφὴ νόστιμη καὶ ὠφέλιμη γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

Πολλὰ ψάρια τρέφουν καὶ οἱ λίμνες μας, ἀλλὰ αὐτὰ δὲν ἔχουν τὴ νοστιμάδα ἐκείνων ποὺ ψαρεύονται στὴ θάλασσα.

Ἀπὸ τὴ θάλασσα εἶπαμε πὼς παίρνομε καὶ τὸ μαγειρικό ἀλάτι, ἂν ἐξατμίσωμε τὸ νερὸ της. Τὰ μέρη κοντὰ στὴ θάλασσα, στὰ ὁποῖα διοχετεύονται θαλάσσιο νερὸ γιὰ νὰ ἐξατμισθῇ καὶ μείνῃ στὸν πάτο τὸ ἀλάτι, λέγονται *ἀλυκές*.

Τέτοιες μεγάλες ἀλυκές ὑπάρχουν κοντὰ στὸ Μεσσολόγι.

Βιομηχανία — Ἐργοστάσια

Οἱ χωρικοὶ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν μικρῶν πόλεων ἀσχολοῦνται περισσότερο μὲ τὴ γεωργία, τὴν κτηνοτροφία, τὴν ὑλοτομία καὶ στὰ παράλια μὲ τὴν ἄλαιοειδία. Στὶς μεγάλες ὁμοῦ πόλεις ὑπάρχουν μεγάλα *βιομηχανικὰ ἐργοστάσια*, στὰ ὁποῖα δουλεύουν πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ φτιάχνουν διάφορα πράγματα, ποὺ μὲ ἓνα ὄνομα λέγονται *βιομηχανικὰ προϊόντα*.

Δηλ. στὰ ἐργοστάσια αὐτὰ μὲ τὴ βοήθεια διαφόρων μηχανημάτων κατασκευάζονται ὑφάσματα, τσιγάρα, γυαλικά, φάρμακα, τρόφιμα, δέρματα, ἔπιπλα κ.ἄ.

Τὰ μεγαλύτερα *βιομηχανικὰ ἐργοστάσια* βρίσκονται στὶς μεγάλες μας πόλεις, Ἀθήνα, Πειραιᾶ, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Βόλο καὶ ἄλλοῦ.

Νὰ μερικές βιομηχανίες :

1) *Βιομηχανία τροφίμων* (ζυμαρικά, γάλατα, λίπη, κονσέρβες, σοκολάτες κ.τ.λ.).

2) *Βιομηχανία ὑφασμάτων* (κλωστήρια καὶ ὑφαντουργεῖα, ποὺ κατασκευάζουν ὑφάσματα μάλλινα, βαμβακερά, λινὰ καὶ μεταξωτά).

3) *Βιομηχανία φαρμάκων καὶ χρωμάτων*. (Ἐργοστάσια ποὺ κατασκευάζουν τὰ φάρμακα καὶ τὰ διάφορα χρώματα).

4) **Βιομηχανίες δέρματος.** (Έργοστάσια που κατεργάζονται τὰ δέρματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατόπιν γίνονται τὰ παπούτσια, οἱ σάκκες, καὶ πολλὰ ἄλλα δερμάτινα πράγματα).

5) **Βιομηχανία λιπασμάτων καὶ γυαλικῶν.**

6) **Βιομηχανία χαρτιοῦ,** ἀπὸ τὸ ὁποῖο γίνονται τὰ βιβλία, οἱ ἔφημερίδες, τὰ περιοδικά, τὰ τετράδια κ. ἄ.

7) **Βιομηχανία μετάλλων :** (Δηλαδή, ἐργοστάσια πού κατεργάζονται τὸ σίδηρο καὶ ἄλλα μέταλλα καὶ κατασκευάζουν γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ κάθε λογῆς μηχανήματα).

Τὸ Ἐμπόριο καὶ τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα

Σὲ ὄλες τὶς πόλεις καὶ τὸ χωριὰ τῆς πατρίδας μας ὑπάρχουν πολλὰ καταστήματα, πού πωλοῦν διάφορα γεωργικὰ, κτηνοτροφικὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα. Τὰ καταστήματα αὐτὰ λέγονται **παντοπωλεῖα.**

Ἐπὶ τὰς πόλεις καὶ καταστήματα, πού πωλοῦν μόνον ὑφάσματα, ἢ μόνον ὑποδήματα ἢ μόνον βιβλία κ. τ. λ.

Ἐπὶ τὶς πόλεις μποροῦμε νὰ βροῦμε διάφορα ἐμπορικὰ καταστήματα : Παντοπωλεῖα, ἐμπορικὰ καταστήματα, βιβλιοπωλεῖα, φαρμακεία, χαρτοπωλεῖα, κρεοπωλεῖα, ἰχθυοπωλεῖα, ὑποδηματοποιεῖα κ. ἄ.

Ἡ συγκοινωνία

Στὴν Ἑλλάδα ἡ συγκοινωνία γίνεται μὲ πολλὰ μέσα. α) Στὰ **παράλια :** μὲ καΐκια μὲ πανιά, μὲ βενζινόπλοια καὶ μὲ ἀτμόπλοια (καράβια). β) Στὴν **ξηρὰ :** μὲ τοὺς σιδηροδρόμους, τὰ ὠτομοτρίσ, τ' αὐτοκίνητα καὶ γ) μὲ τ' ἀεροπλάνα πού πετοῦν ἐπάνω ἀπὸ στεριᾶς καὶ θάλασσες καὶ συντομεύουν ἀπίστευτα τὶς ἀποστάσεις.

Ἀσκήσεις

- 1) Ἡ χώρα μας εἶναι περισσότερο ὄρεινὴ ἢ πεδινή ;
- 2) Ποιὰ εἶναι τὰ σπουδαιότερα Ἑλληνικὰ προϊόντα ;
- 3) Τί γνωρίζεις γιὰ τὴν κτηνοτροφία τῆς Ἑλλάδος ;
- 4) Τί γνωρίζεις γιὰ τὰ δάση τῆς Ἑλλάδος καὶ σὲ τί μᾶς χρησιμεύουν ;
- 5) Τί γνωρίζεις γιὰ τὴν ἀλεία καὶ τὶς ἀλυσκὲς ;
- 6) Ὄνόμασε τὶς βιομηχανίες καὶ τὰ βιομηχανικὰ καταστήματα πού τυχὸν ὑπάρχουν στὸ μέρος πού ζῆς.
- 7) Ὄνόμασε τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα πού ὑπάρχουν στὸ χωριὸ σου ἢ στὴν πόλι σου.
- 7) Ποιὰ μέσα συγκοινωνίας διαθέτει τὸ χωριὸ σου ἢ ἡ πόλι σου ;

γ) ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ 3000 χρόνια κατοικεῖται ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες οἱ ὅποιοι ἔχουν τὴν πιὸ μεγάλη καὶ πιὸ ἔνδοξη ἱστορία ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου.

Ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος (ἀπογραφή 1951) εἶναι περίπου 7.600.000 κάτοικοι.

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες μιλοῦν τὴν ἴδια γλῶσσα, τὴν Ἑλληνική καὶ εἶναι **Χριστιανοὶ Ὁρθόδοξοι**.

Ἡ Ἑλλάδα ἀποτελεῖ **βασίλειον**, μὲ Βασιλέα τὴν Α.Μ. τὸν **Παῦλον**, τὴν Α.Μ. τὴν Βασίλισσαν **Φρειδερίκην** καὶ τὴν Α.Υ. τὸν Διάδοχον τοῦ Θρόνου τὸν γιὸ τοῦ **Κωνσταντίνου**.

Πολιτικὴ διαίρεσις: Ἡ Ἑλλάδα—ὅπως εἶπαμε—διαίρεται σὲ 11 μεγάλα Γεωγραφικὰ διαμερίσματα: 1) Πελοπόννησος. 2) Στερεὰ Ἑλλάδα—Εὐβοία. 3) Θεσσαλία. 4) Ἠπειρος. 5) Μακεδονία. 6) Θράκη. 7) Νησιά Αἰγαίου Πελάγους. 8) Κυκλάδες νῆσοι. 9) Δωδεκάνησος. 10) Κρήτη καὶ 11) Νησιά Ἰονίου Πελάγους.

Κάθε γεωγραφικὸ διαμέρισμα διαίρεται σὲ μικρότερα κομμάτια τοὺς **Νομοὺς**. Ἐπίσης κάθε Νομὸς διαίρεται σὲ **Ἐπαρχίες**. Ὅλη ἡ Ἑλλάδα μας διαίρεται σὲ 51 Νομοὺς.

Πολιτικὴ διοίκησις: Ὁ Ἀνώτατος ἄρχων καὶ ἀρχηγὸς τοῦ Βασιλείου μας εἶναι ὁ **Βασιλεὺς**. Τὸ κράτος τὸ διοικεῖ ἡ Κυβέρνησις πού ἐδρεύει στὴν πρωτεύουσα τοῦ Βασιλείου μας τὴν Ἀθήνα. Ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως λέγεται **Πρωθυπουργὸς** καὶ οἱ ἄλλοι **Υπουργοί**. Ὁ Πρωθυπουργὸς καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐκλέγονται ἀπὸ τὴ Βουλὴ (τοὺς βουλευτές). Οἱ βουλευτὲς ἐκλέγονται ἀπὸ τὸ λαὸ κάθε τέσσερα χρόνια.

Σὲ κάθε χωριὸ ὑπάρχει ὁ Πρόεδρος καὶ στὶς πόλεις ὁ Δήμαρχος, πού φροντίζουν γιὰ τὸ καλὸ τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς πόλεως.

Σὲ κάθε Νομὸ ὑπάρχει ὁ Νομάρχης, πού φροντίζει γιὰ ὅλες τὶς κοινότητες καὶ τὶς πόλεις τοῦ Νομοῦ.

Γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα μαζί φροντίζει ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Κυβέρνησις (Πρωθυπουργὸς—Υπουργοὶ καὶ Βουλευτές).

Οἱ μεγαλύτερες πόλεις καὶ τὰ μεγαλύτερα λιμάνια τῆς Ἑλλάδος μας εἶναι: Ἡ **Ἀθήνα** (900 χιλ. κάτ.) πρωτεύουσα τοῦ Κράτους, ὁ **Πειραιεύς**, ἡ **Θεσσαλονίκη**, ἡ **Πάτρα**, ὁ **Βόλος**, ἡ **Λάρισα**, κ.ἄ.

Τὰ μεγαλύτερα λιμάνια εἶναι: Ὁ **Πειραιεύς**, ἡ **Θεσσαλονίκη**, ἡ **Πάτρα**, ἡ **Καβάλα**, ὁ **Βόλος**, τὸ **Ἡράκλειον Κρήτης** κ.ἄ.

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ — ΕΠΑΡΧΙΑ — ΝΟΜΟΣ — ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ

1. Ἡ Κοινότητα

Ὅλες οἱ οἰκογένειες πού κατοικοῦν στὸ ἴδιο χωριὸ ἢ στὴν ἴδια πόλιν ἀποτελοῦν τὴν Κοινότητα ἢ τὸ Δῆμο.

Ἡ Κοινότητα, λοιπόν, καὶ ὁ Δήμος μοιάζουν μὲ μιὰ μεγάλη οἰκογένεια. Αὐτὴ ἡ οἰκογένεια ἔχει μιὰ κεφαλὴ πού καλεῖται στὸ χωριὸ **Πρόεδρος** καὶ στὴν πόλι **Δήμαρχος**.

Ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Δήμαρχος βοηθοῦνται στὴ δουλειά τους ἀπὸ ἄλλα πρόσωπα πού καλοῦνται **σύμβουλοι**.

Ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Δήμαρχος, ὅπως καὶ οἱ σύμβουλοι, ἐκλέγονται ἀπὸ τὸ λαὸ γιὰ ἓνα χρόνο ἢ καὶ περισσότερο.

Ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Δήμαρχος μαζί μὲ τοὺς συμβούλους φροντίζουν γιὰ τὰ σχολεῖα, τοὺς δρόμους, τίς πλατεῖες, τοὺς δημόσιους κήπους, τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα, τὸ φωτισμὸ, τὴν ὕδρευσι, τὴν καθαριότητα καὶ κάθε ἄλλο ἔργο σχετικὸ μὲ τὴν υγεία, τὴν καλύτερη ἐμφάνισι καὶ τὴν πρόοδο τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς πόλεως.

2. Ἡ Ἐπαρχία

Ἡ Κοινότητά μας ἢ ἡ πόλι μας μαζί μὲ ἄλλες Κοινότητες σχηματίζουν μιὰ **Ἐπαρχία**.

Ἡ κεφαλὴ τῆς ἐπαρχίας εἶναι ὁ **Ἐπαρχος**, πού διορίζεται ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι.

Ὁ Ἐπαρχος ἐδρεύει στὴν πιὸ μεγάλη πόλι τῆς ἐπαρχίας πού καλεῖται **πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας**.

Ὁ Ἐπαρχος φροντίζει ὄχι μόνο γιὰ τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως πού ἐδρεύει, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν κοινοτήτων τῆς ἐπαρχίας. Ἔτσι φροντίζει γιὰ τοὺς δρόμους πού συνδέουν τίς κοινότητες μεταξύ τους, καὶ αὐτὴν τὴν ἐπαρχία μὲ τίς γειτονικές. Ἀκόμη φροντίζει γιὰ τὴ Δημοσία υγεία, τὴ γεωργία, τὴν κτηνοτροφία, τὴν παιδεία κ.τ.λ.

Στὴν Ἑλλάδα πολὺ λίγες ἐπαρχίες ἔχουν Ἐπαρχο.

3. Ὁ Νομὸς

Πολλές κοινότητες καὶ πόλεις δυό, τριῶν καὶ περισσοτέρων ἐπαρχιῶν μαζί, σχηματίζουν ἓνα **Νομόν**.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Νομοῦ εἶναι ὁ **Νομάρχης**, πού διορίζεται ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι.

Ὁ Νομάρχης ἐδρεύει στὴ μεγαλύτερη πόλι τοῦ Νομοῦ, πού καλεῖται **πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ**.

Ὁ Νομάρχης εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Κράτους καὶ εὐρίσκεται ἐπικεφαλῆς ὅλων τῶν ἄλλων Δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ὑπηρεσιῶν τοῦ Νομοῦ.

Αὐτὸς φροντίζει καὶ ἐπιβλέπει ὅλα τὰ ἔργα καὶ ὅλες τίς ἐργασίες τῶν κοινοτήτων, τῶν δήμων καὶ ὅλων τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν.

Ἡ Ἑλλάδα διαιρεῖται σὲ 51 Νομούς.

Πολλοὶ Νομοὶ μαζί ἀποτελοῦν ἓνα **Γεωγραφικὸ διαμέρισμα**.

Σημείωσις : (Τὰ παρακάτω νὰ σημειωθοῦν καὶ νὰ ἐξετασθοῦν, ὅταν ἐξετασθῇ ὁ Νομὸς καὶ τὸ Γεωγραφικὸν διαμέρισμα τοῦ μαθητοῦ).

α) Ἡ Κοινότητά μου

Κατοικῶ στὴν Κοινότητα

Τὸ σπίτι μου βρίσκεται στὴ συνοικία καὶ στὴν ὁδὸ Β. 4 110

Τὸ σχολεῖο ποῦ φοιτῶ βρίσκεται Δ. 200 μ. 63 Κορυφῶν 63

Οἱ πιὸ σπουδαῖοι δρόμοι τῆς Κοινότητάς μου εἶναι

Οἱ κυριώτερες πλατεῖες εἶναι

Ἡ Κοινότητά μου ἢ ὁ Δῆμος μου περιλαμβάνει τὶς συνοικίες

Ἡ Κοινότητά μου ἔχει συνολικὰ πληθυσμὸ ἀπὸ κατοίκους

Ἡ καλλιεργημένη γῆ παράγει

Στὰ ἐργοστάσια κατασκευάζονται

Ἀπὸ τὴν Κοινότητά μου ἢ τὴν πόλι μου περνάει ἓνας αὐτοκινητόδρομος ἢ πολλοί, μία σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἢ πολλὲς πού ὁδηγοῦν στὸ ἢ στὶς

Ἐρωτήσεις καὶ Ἀσκήσεις

- 1) Ἡ Κοινότητα στὴν ὁποία κατοικεῖς, ἔχει κοντὰ κανένα ποταμὸ ἢ χείμαρρο καὶ πῶς λέγεται ;
- 2) Ὑπάρχει κοντὰ τῆς καμμιά λίμνη καὶ πῶς λέγεται ;
- 3) Εἶναι κοντὰ ἐκεῖ βουνά καὶ πῶς λέγονται ;
- 4) Πῶς ὀνομάζονται οἱ Κοινότητες ποὺ συνορεύουν μὲ τὴ δική σου ;
- 5) Ζαίρεις τὸ ὄνομα κάποιου ἐξόχου προσώπου, συγγραφέα, μουσικοῦ, ζωγράφου, γλύπτου, ἐπιστήμονα, στρατιωτικοῦ ἢ ἥρωα πατριώτη, εὐεργέτη, ποὺ νὰ γεννήθηκε στὴν Κοινότητά σου ἢ στὸν ὁποῖο νὰ ἔχη ἀφιερῶσει ἓνα δρόμο, μὰ πλατεῖα, ἢ νὰ ἔστησε ἓνα μνημεῖο ;

β) Ἡ Ἐπαρχία καὶ ὁ Νομὸς μου

Ἡ Κοινότητά μου ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἐπαρχίας

. τοῦ Νομοῦ Α. 200 μ. 63

Οἱ ἐπαρχίες τοῦ Νομοῦ μου εἶναι 1) 2) 3)

Ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας μου εἶναι Α. 200 μ. 63

Ἡ πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ μου εἶναι Α. 200 μ. 63

Γιὰ νὰ μεταβῶ στὴν πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ μου

Τὸ καλλιεργούμενο ἔδαφος τοῦ Νομοῦ μου παράγει τὰ ἐξῆς προϊόντα

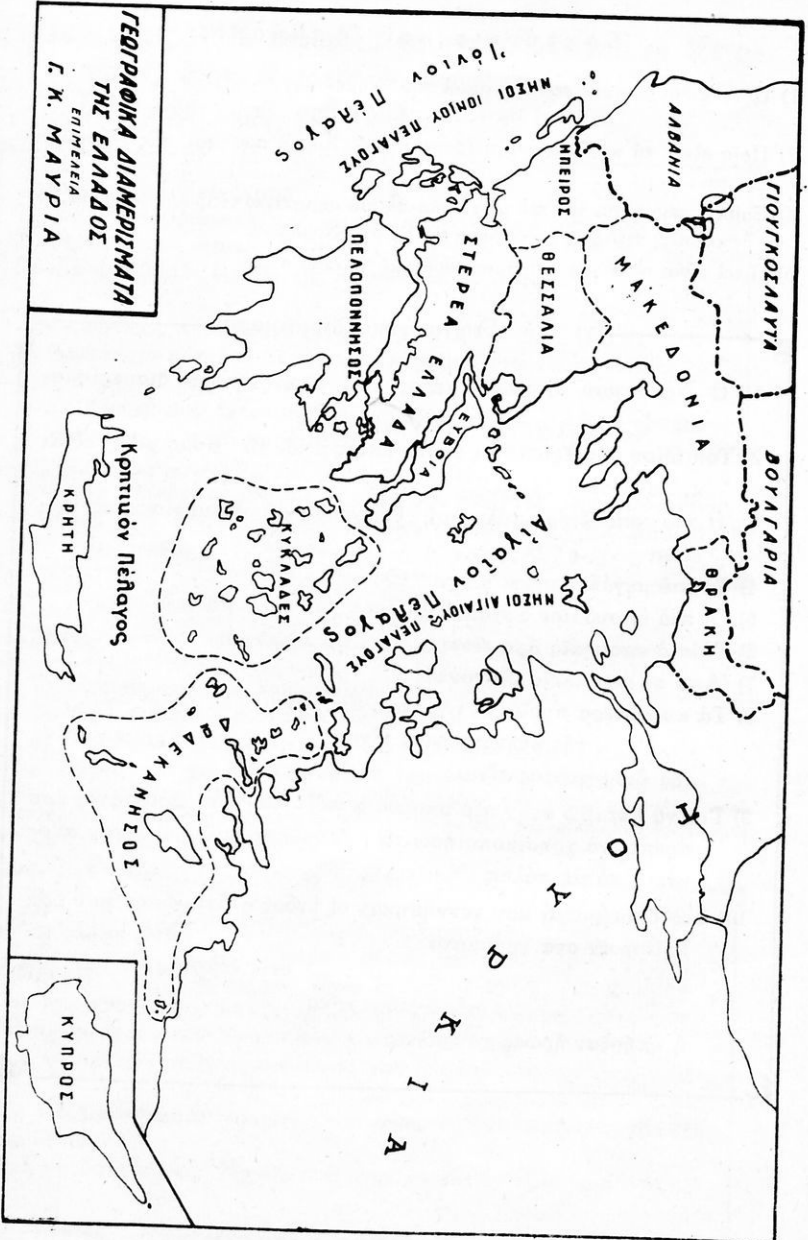
Στὰ ἐργοστάσια τοῦ Νομοῦ μου παράγονται τὰ ἐξῆς προϊόντα

Ἐρωτήσεις καὶ Ἀσκήσεις

- 1) Ποιοὶ εἶναι οἱ κυριώτεροι ποταμοὶ τοῦ Νομοῦ σου ;
. οἱ λίμνες ;
- 2) Ποῖα εἶναι τὰ κυριώτερα ὄρη (βουνά) τοῦ Νομοῦ σου καὶ πῶς ὀνομάζονται ;
- 4) Ζαῖρεις ποὺ εἶναι τὸ πῶς ὠραῖο καὶ τὸ πῶς σημαντικό : (Δρόμοι, μνημεῖα, ἐκκλησίαι, γέφυρες, ἐργοστάσια κ.τ.λ.) στὸ Νομό σου ;
- 5) Ποιοὶ εἶναι οἱ Νομοὶ ποὺ συνορεύουν μὲ τὸ δικό σου ;

γ) Τὸ Γεωγραφικὸ διαμέρισμα

- 1) Ὁ Νομός μου ἀποτελεῖ μέρος τοῦ Γεωγραφικοῦ διαμερίσματος *Στερεῆς Ἑλλάδος*
- 2) Τοῦ ἰδίου διαμερίσματος μέρη, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Νομό μου, εἶναι καὶ οἱ Νομοὶ *Βιωτίας, Φωκίδος, Φθιώτιδος, Αἰτωλίας*
- 3) Ἡ πῶς σπουδαία πόλι τοῦ Γεωγραφικοῦ διαμερίσματος μου εἶναι *Ἡφθία*
- 4) Τὸ πῶς μεγάλο λιμάνι εἶναι *Ὁ Πειραιᾶς*
- 5) Οἱ πῶς σπουδαῖοι ποταμοὶ εἶναι
- 6) Τὰ πῶς σπουδαῖα ὄρη εἶναι
- 7) Ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα ἐξάγονται
- 8) Τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς γεωργίας εἶναι
. τῆς κτηνοτροφίας εἶναι
. τῆς βιομηχανίας εἶναι
- 9) Γιὰ νὰ μεταβῶ στὴν πῶς σπουδαία πόλι τοῦ διαμερίσματος μου πρέπει νὰ χρησιμοποιήσω τὸ *Σιδηροδρόμο* πὺν περνάει ἀπὸ τίς πόλεις *ναμφία*
- 10) Στὸ διαμέρισμά μου γεννήθηκαν οἱ ἔνδοξοι ἄνθρωποι ποὺ διακρίθηκαν στὰ γράμματα στὶς καλὰς τέχνες στὶς ἐπιστῆμες
. στὶς ἀγαθοεργίας
ἢ ὑπῆρξαν ἥρωες πατριῶτες

**ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γ. Κ. ΜΑΥΡΙΑ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ (ΜΟΡΙΑΣ)

Τόποι και άνθρωποι του Μοριᾶ

Ἔχω μπροστά μου τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Κοιτάζω τὴν *Πελοπόννησο*, τὸ Μοριᾶ. Αὐτὸ τὸ μεγάλο «πλατανόφυλλο» εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ φημισμένα καὶ τὰ πιὸ ὁμορφα κομμάτια τῆς Ἑλλάδος μας.

Τὰ νεῦρα τοῦ πλατανόφυλλου τούτου εἶναι τὰ βουνὰ καὶ τὰ ποτάμια τῆς χώρας. Τὰ βαθειὰ σχισίματά του εἶναι οἱ μεγάλοι καὶ πολυκύμαντοι κόλποι, ἐνῶ οἱ μεγάλες διχάλες του εἶναι τὰ νοτιώτερα ἀκρωτήρια τῆς Ἑλλάδος μας.

Κοιτάξετε τὸ «πλατανόφυλλο» μὲ τὴ μεγάλη ποικιλία τῆς ἀκροθαλασσιᾶς του, μὲ τὶς ράχες τῶν βουνῶν του καὶ τὰ βαθουλώματα τῶν κάμπων καὶ τῶν κοιλάδων του, μὲ τοὺς κάβους καὶ τὶς δαντελωτὲς ἀμμουδιές του.

Μὲ τὸ κοτσάνι του μόνο συνδέεται μὲ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα. Ἄν ἔλειπε αὐτὸ, ὁ Μοριᾶς, θὰ ἦταν τὸ μεγαλύτερο νησί μας. Τὸ «πλατανόφυλλο» ὁμως αὐτό, εἶναι ἓνα ζωντανὸ κομμάτι Ἱστορίας, ὅπου μπορεῖς νὰ διαβάσης περιπέτειες ἀνθρώπων, ομάδων, πολιτειῶν καὶ τόπων ποὺ ἀρχίζουν μπροστὰ ἀπὸ 3000 χρόνια.

Κάθε ραχούλα, κάθε κοιλάδα, κάθε λιμάνι, κάθε βράχος, κάθε πέτρα, ἔχει νὰ σοῦ διηγηθῆ τὴν ἱστορία τῆς.

Πόσοι κόσμοι, ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια μέχρι σήμερα, δὲν ἔγραψαν μὲ τὸ πνεῦμα τους, τὴν ὁμορφιά τους καὶ τὸ αἷμα τους τὴ μεγάλη ἱστορία τοῦ τόπου αὐτοῦ, «τοῦ πλατανόφυλλου», ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὴ γαλανὴ ἀκροθαλασσιὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, στοὺς ἀπόκρημνους βράχους τοῦ *Μαλέα* καὶ τοῦ *Ταινάρου*!

Ὁ τόπος πῆρε τ' ὄνομά του ἀπὸ τὸν *Πέλοπα*, τὸ γυιὸ τοῦ *Ταντάλου*, ποὺ ὁ μῦθος μᾶς λέει πὼς γεννήθηκε στὴ *Μαγνησία* τῆς *Μικρᾶς Ἀσίας*.

Ὁ παλιὸς μῦθος μᾶς λέει πὼς νίκησε σὲ ἀρματοδρομία τὸν πιὸ τρανὸ Βασιλιᾶ τῆς χώρας, τότε, τὸν *Οινόμαο* καὶ κέρδισε τὴν ἀγάπη τῆς κόρης του, *Ἰπποδάμειας*. Κατόπιν ἀνακηρύχθηκε βασιλεὺς καὶ ὀλόκληρη ἡ χώρα ὠνομάστηκε *Πελοπόννησος*.

Ἀπὸ τότε στὴν *Πελοπόννησο* στεργιώθηκαν πολιτείες καὶ ἔζησαν κόσμοι, ποὺ παραμένουν ἀθάνατοι στὴν Ἑλληνικὴ μας ἱστορία.

Γ. Κ. Μαυριά, Γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὴν Γ'—Δ' Δημοτικῶ

Οί κόσμοι αὐτοὶ ποὺ τὰ θαναταστὰ ἐρείπιά τους μᾶς ξαναζωντανεύουν ἱστορικῆς ἀναμνήσεις, περιπέτειες καὶ περιστατικά, νίκες καὶ ἀτυχίες εἶναι κυρίως τρεῖς : ὁ ἀρχαῖος κόσμος, ὁ μεσαιωνικὸς καὶ ὁ νεώτερος.

Τὸν ἀρχαῖο κόσμο τὸν θαυμάζομε στὶς χρυσῆς Μυκῆνες μὲ τοὺς θαναταστοὺς τάφους της,

Εἰκ. 18. Ζεῦγος Πελοποννησίων μ' ἐθνικῆς ἐνδυμασίας

μαστοὺς τάφους της, στὴν Τίρυνθα μὲ τὰ Κυκλώπεια καὶ Πελασγικὰ τείχη, στὴν Ἐπίδαυρο μὲ τὸ περίφημο θέατρο καὶ τὸ Ἀσκληπιεῖο, στὴ Σπάρτη μὲ τοὺς ἀήτητους ἄνδρες της καὶ σὲ τόσα ἄλλα.

Τὸν μεσαιῶνα, ποὺ τὴν Πελοπόννησο τὴ κρατοῦν οἱ Βυζαντινοὶ καὶ προπάντων οἱ Φράγκοι, τὸν βλέπομε στὰ κάστρα, ποὺ στέκονται ἀλύγιστα — στὸ πείσμα τοῦ χρόνου— γύρω - γύρω στὸ Μοριά : Τὸ Ρίον, τὸ Χελμούτσι, ἡ Κορώνη, ἡ Μεθώνη, ἡ Καλαμάτα, ἡ Μονεμβασία, ὁ Μυστράς, ἡ Καρύταινα, τὸ Παλαμήδι, τὸ Ἀγγελόκαστρο, ὁ Ἀκροκόρινθος. Κι ὕστερα ὁ Μοριάς τῆς ἐπαναστάσεως : Ἡ Ἁγία

Λαύρα, τὰ Δερβενάκια, ἡ Τριπολιτσά, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Ζαΐμης, ὁ Παπαφλέσσας, ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός.

Καὶ τέλος ὁ σημερινὸς Μοριάς, ποὺ τὸν ἐξουσιάζει ὁ κερδοφόρος Ἑρμῆς, ὁ τόπος τῆς μεγάλης παραγωγῆς, τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς συναλλαγῆς καὶ τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο ἡ «χώρα» ποὺ μᾶς θυμίζει καὶ μᾶς ἱστορεῖ τόσα πολλά. Εἶναι καὶ ὁ πληθυσμὸς της ποὺ δίνει πάντα ξεχωριστὴ ζωὴ καὶ ἰδιαίτερη ἔκφρασι στὸν πολύμορφο καὶ χαριτωμένο αὐτὸν τόπο.

α) Γεωφυσική περιγραφή τῆς Πελοποννήσου

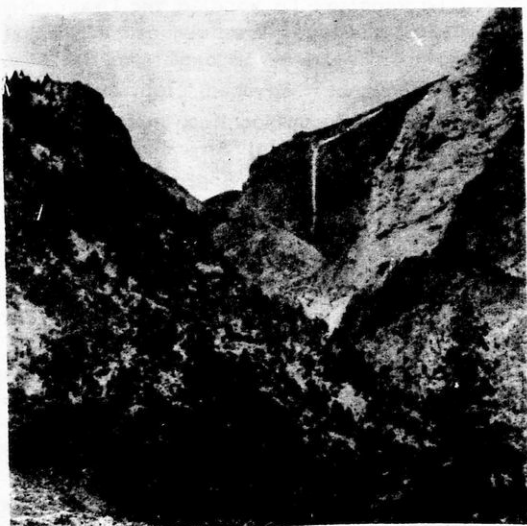
Διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους. Γιὰ νὰ βλέπαμε πῶς πραγματικά εἶναι τὸ ἔδαφος τῆς Πελοποννήσου θὰ ἔπρεπε νὰ πετούσαμε ἐπάνω της μὲ ἓνα ἀεροπλάνο. Αὐτὸ ὁμως δὲ μᾶς εἶναι εὐκολο. Κι ἔτσι θὰ ἰδοῦμε τὴν Πελοπόννησο πῶς εἶναι, ἐπάνω στὸ Γεωφυσικὸ χάρτη μας.

Μὲ τὴν πρώτη ματιὰ ξεχωρίζομε πολλοὺς ὄρεινους ὄγκους, πού ξεχώνονται ἀπὸ τὸ κέντρο της πρὸς ὅλες τὶς μεριές.

Τὰ πεδινὰ τμήματα εἶναι μικρότερα καὶ βρίσκονται γύρω στὰ παράλια.

Τὰ σημαντικώτερα βουνά της εἶναι: Στὰ βόρεια τὸ **Παναχαϊκόν**, τὰ **Ἀροάνια** (Χελμός) καὶ ἡ **Κυλλήνη** (Ζήρεια). Στὸ κέντρον τὸ **Μαίναλον** καὶ τὸ **Ἀρτεμήσιον**. Στὰ δυτικά, ὁ **Ἐρύμανθος**, ἡ **Φολὴ** καὶ ἡ **Ἰθώμη**. Καὶ στὰ νότια ξαπλώνονται παράλληλα ὁ **Πάργων** καὶ τὸ ὑψηλότερο βουνὸ τῆς Πελοποννήσου ὁ **Ταῦγετος** (2.400 μ.).

Οἱ πεδιάδες της δὲν ἔχουν μεγάλη ἔκτασι καὶ ξαπλώνονται ἀπὸ τὴν Κόρινθο κατὰ μῆκος τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τὴν Πάτρα. Σχεδὸν συνέχεια εἶναι ἡ πεδιάδα τῆς **Ἡλείας**, (ἡ μεγαλύτερη τῆς Πελοποννήσου). Στὰ νότια εἶναι οἱ πεδιά-

Εἰκ. 19. Τὸ βουνὸ Χελμός. Πηγὴ Στυγός.

δες τῆς **Μεσσηνίας** καὶ **Σπάρτης**. Στὸν κέντρον τῆς Πελοποννήσου σχηματίζεται τὸ **Ἀρκαδικὸν ὄροπέδιον**, πού χωρίζεται ἀπὸ τὸ βουνὸ Μαίναλον σὲ δύο: τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Μεγαλοπόλεως. Ἀκόμη πρέπει ν' ἀναφέρωμε τὴν πεδιάδα τοῦ "Ἄργους—Ναυπλίου.

Τόσο στὶς πεδιάδες καὶ κοιλάδες, ὅσο καὶ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριά ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ τῆς Κορίνθου ἴσαμε τοὺς ἀπόκρημνους βράχους τοῦ Ταϊνάρου, πουθενὰ δὲ λείπει τὸ πράσινο.

Ἀκόμη, κι ὅπου ἡ πέτρα ἀποκλείει τὴν καλλιέργεια, κι ὅπου οἱ πλαγιές τῶν βουνῶν κατεβαίνουν γυμνές ἀπὸ δάση, ὑπάρχει ἀτέλειωτη ἡ

βλάστησι τοῦ θάμνου. Ὁ Μοριάς ἔχει τὴν πλουσιώτερη καὶ ἀφθονώτερη *χλωρίδα*, ἀπ' ἄλλη σχεδὸν τὴν ἕκτασι τῆς γραφικῆς Ἑλληνικῆς γῆς.

Ποταμοί: Οἱ μεγαλύτεροι ποταμοὶ εἶναι ὁ *Ἄλφειός*, ὁ μεγαλύτερος τῆς Πελοποννήσου, μὲ δυὸ παραποτάμους, τὸ *Λάδωνα* καὶ τὸν *Ἐρύμανθο*, καὶ ὁ *Πηνειός*. Καὶ οἱ δύο χύνονται στὸ Ἴόνιον πέλαγος. Ἀκόμη ὁ *Εὐρώτας* ποῦ χύνεται στὸ Λακωνικὸ κόλπο. Μικρότεροι εἶναι ὁ *Σελινόυς* καὶ ὁ *Βοραϊκός* ποῦ χύνονται στὸν Κορινθιακὸ κόλπο, ὁ *Πάμισος* τῆς Μεσσηνίας καὶ ὁ *Ἰναχος* τῆς Ἀργολίδας.

Λίμνες: Ὅλες εἶναι μικρὲς σὲ ἕκτασι καὶ γνωστὲς ἀπὸ τὴ μυθολογία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἡ *Φενεός*, ἡ *Στυμφαλία*, ἡ *Μανωλάδα*, ἡ *Μουρνιά* καὶ ἡ *Ἀγυλινίτσα*.

Τὰ παράλια: Τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου ἔχουν μεγάλο καὶ ἀνώμαλο διαμελισμό. Ἔτσι σχηματίζουν πολλὰ μικρότερες χερσόνησες, βαθεῖς κόλπους καὶ πολλὰ ἀκρωτήρια.

Χερσόνησοι: Ἀργολικὴ, Πάρνωννα, Ταΰγετου καὶ Μεσσηνιακὴ.

Κόλποι: Σαρωνικὸς, Κορινθιακός, Πατραϊκός, Κυπαρισσιακός, Μεσσηνιακός, Λακωνικὸς καὶ Ἀργολικός.

Ἀκρωτήρια: Ρίον, Ἄραξος (Πάπας), Κυλλήνη, Κατάκωλον, Ἀκρίτας, Ταίναρον, Μαλέας καὶ Σκύλαιον.

Νῆσοι: Ὑδρα, Σπέτσει, Πόρος, Κύθηρα, Ἀντικύθηρα, Σφακτηρία καὶ Οἰνοῦσες.

Ἰσθμοὶ — Πορθμοί. Ὁ Ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸ ἀνοιγμα τῆς διώρυγας ἔγινε *πορθμός*, ἀλλὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ὀνομάζεται *Ἰσθμός*.

Θέσι καὶ ἕκτασι: Ἡ χερσόνησος τῆς Πελοποννήσου ἔχει ἕκτασι 21.500 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 1.300.000 κατοίκους.

β) Οἰκονομικὴ ἐξέτασι τῆς Πελοποννήσου

Γεωργία: Ἡ Πελοπόννησος ἔχει τὸν πλουσιώτερο γεωφυσικὸ διαμελισμὸ καὶ τὴ μεγαλύτερη ποικιλία παραγωγῆς προϊόντων. Καλλιεργεῖται σχεδὸν τὸ 1/6 τῆς ἐπιφανείας τῆς καὶ μπορεῖ ἀκόμη ν' αὐξηθῇ ὁ καλλιερῆσιμος τόπος.

Τὸ περίεργο εἶναι, πὼς στὴν ἀπέραντη αὐτὴ ποικιλία τῆς παραγωγῆς, ἡ μισὴ ἀπὸ τὴν ἕκτασι τοῦ καλλιεργημένου ἐδάφους ἀφιερώνεται στὰ δημητριακὰ καὶ κυρίως στὸ *σιτάρι*.

Τὸ κυριώτερο ὄμιον, ἀπὸ οἰκονομικὴ ἀποψι, εἶναι ἡ *σταφίδα*. Καλλιεργεῖται κυρίως στὴν βορειοδυτικὴ πλευρὰ ἀπὸ τὴν Κόρινθο μέχρι τὴν Καλαμάτα (σταφίδα μαύρη καὶ ροζακιά).

Κατόπιν ἔρχονται: Τὰ *κρῆσιά*, ποῦ παράγονται παντοῦ. Τὸ *λάδι*, ποῦ τὸ καλύτερο σὲ ποιότητα παράγεται στὴ Μάνη καὶ Μεσσηνία. Τὰ *σῆσα* ποῦ παράγονται στὴν πεδιάδα τῆς Μεσσηνίας. Τὰ *ἐσπεριδοειδῆ* καὶ

τὰ **λαχανικά** πού παράγονται στὰ παραλιακά μέρη καί κυρίως στήν 'Ηλεία, Μεσσηνία καί 'Αργολίδα.

'Ακόμη καλλιεργούνται οἱ **πατάτες** (ὄροπέδιον Τριπόλεως), τὸ **ρούκι** (Μεσσηνία) καί τὸ **βαμβάκι**. 'Ανεπτυγμένη εἶναι ἡ **δενδροκομία** καί ἡ **μεταξοκαλλιέργεια**, κυρίως στή Μεσσηνία.

'Η Πελοπόννησος ἔρχεται πρώτη στήν 'Ελλάδα στήν παραγωγή σταφίδας, σταφυλίων, κρασιοῦ, σύκων καί οἰνοπνευμάτων.

Κτηνοτροφία : 'Η κτηνοτροφία δέν εἶναι ἀξιόλογη, ἂν καί παντοῦ τρέφουν ζῶα : πρόβατα, γίδια, γουρούνια, βόδια, ἄλογα καί πουλερικά. Οἱ μεγαλύτερες κτηνοτροφικές περιφέρειες εἶναι : ἡ 'Αρκαδία καί ἡ 'Ηλεία. Τὰ κτηνοτροφικά προϊόντα εἶναι τὰ κρέατα, τὰ δέρματα, τὰ μαλλιά καί τὰ γαλακτερά (γάλα - τυρί - βούτυρο).

Δασικά προϊόντα : Δάση μεγάλα δέν ἔχει ἡ Πελοπόννησος. Μεγάλα τμήματα τῶν βουνῶν της σκεπάζονται ἀπὸ ἄκαρπα καί λίγο ἄχαρα δέντρα, ἄγριες ἀχλαδιές, ἀγριελιές, πουρνάρια, σκίνα καί κουμαριές, κυρίως στήν Κεντρική Πελοπόννησο.

Μικρότερα εἶναι τὰ δάση τῆς Βελανιδιάς (Φολόη—'Ερύμανθος) τοῦ πεύκου ('Ηλεία) καί τοῦ ἔλατου (Βυτίνα 'Αρκαδίας). 'Απὸ τὰ δάση της βγαίνει ὀλίγη ξυλεία, πολλὰ ξυλοκάρβουνα καί ἀρκετὸ ρετσίμι.

'Αλιευτικά προϊόντα : Πολλὰ ψάρια ψαρεύονται στίς λιμνοθάλασσες τοῦ Καϊάφα, τῆς 'Αγουλιτίσας καί στήν περιοχή τῆς Πύλου.

'Ορυκτά : 'Η Πελοπόννησος εἶναι πτωχὴ σέ ὀρυκτά καί μέταλλα. Πλησίον τῆς Κυπαρισσίας ἐξάγεται **λιγνίτης**, ὄχι καί καλῆς ποιότητος, καί **ἀσφαλτόλιθος** στήν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα καί τοὺς Γαργαλιάνους τῆς Μεσσηνίας.

'Ιαματικές πηγές : Πολλές ἰαματικές πηγές βρίσκονται στή δυτική παραλία τῆς χώρας : Καϊάφας, Καβάσιλα, Κυλλήνη καί στήν ἀνατολικὴ παραλία : Λουτράκι καί Μέθανα.

Βιομηχανία : 'Η βιομηχανία εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη. Πολλὰ ἐργοστάσια ὑπάρχουν στήν **Πάτρα**, πού κατασκευάζουν χαρτί, ἐκλεκτὰ κρασιά, οἰνόπνευμα, οἰνοπνευματώδη ποτὰ καί συσκευάζουν τὴ σταφίδα σὲ κουτιά καί κιβώτια γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ κ. ἄ. Στὸ **Αἴγιο** μεγάλο ἐργοστάσιο χαρτοποιίας. Στήν **Καλαμάτα** ἐργοστάσια κατεργασίας τῆς μετάξης, τοῦ καπνοῦ, κατασκευῆς ποτῶν, συσκευασίας σύκων γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ μεγάλοι ἀλευρόμυλοι κ. ἄ.

'Ακόμη στήν **Τρίπολη** ἐργοστάσια φανελλοποιίας καί στὸ "Αργος—Ναύπλιον ἐργοστάσια κονσερβοποιίας φρούτων καί ντοματοπελτέ.

'Εμπόριον : Τὸ ἐμπόριον εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένον, γιὰτὶ τὰ προϊόντα τῆς χώρας : ἐλιές, λάδι, σταφίδα, κρασιά, σταφύλια, σῦκα, ἔσπεριδοειδῆ, φρούτα, λαχανικά κ. ἄ. στέλλονται στήν ὑπόλοιπη 'Ελλάδα καί ἐξάγονται στὸ ἐξωτερικὸ, στίς ξένες χώρες.

Συγκοινωνία : 'Η συγκοινωνία τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἡ καλύτερη

της 'Ελλάδος. 'Εξυπηρετείται με τούς σιδηροδρόμους, τούς αυτοκινητοδρόμους και την άκτοπλοΐα,

Σιδηροδρομικὲς γραμμὲς: α) Πειραιᾶς—Κόρινθος Κιάτον—Ξυλόκαστρον—Αἴγιον—Πάτρα—Πύργος—Καλαμάτα. β) Πειραιᾶς—Κόρινθος—'Αργος—Τρίπολι—Μεγαλόπολι—Καλαμάτα. 'Ακόμη μικρὲς διακλαδώσεις.

Αὐτοκινητόδρομοι: Οἱ πόλεις Κόρινθος, Πάτρα, Πύργος, Τρίπολι, 'Αργος, Ναύπλιον, Σπάρτη, Καλαμάτα και ἄλλες συνδέονται ἀπ' εὐθείας με τὴν πρωτεύουσα τοῦ Κράτους, τὴν 'Αθήνα.

'Ακόμη τοπικοὶ αὐτοκινητόδρομοι συνδέουν πολλὰ μικρὰ πόλεις και χωριά με τὶς παραπάνω πόλεις.

'Ατμοπλοΐα: Με πλοῖα ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τὴν Πάτρα. 'Ακόμη ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, Ναύπλιον, Γύθειον, Καλαμάτα, Πύλος, Κυπαρισσία και ἐπιστροφή.

Λιμάνια: Τὰ μεγαλύτερα λιμάνια τῆς Πελοποννήσου εἶναι: τῆς Πάτρας, Καλαμάτας, Γυθείου, Κατακόλου, Ναυαρίνου και Αἴγιου. #

γ) Πολιτικὴ ἐξέτασι τῆς Πελοποννήσου

'Η Πελοπόννησος διαιρεῖται σήμερα σὲ 7 Νομούς: 1) Κορινθίας, 2) 'Αργολίδος, 3) 'Αρκαδίας, 4) 'Αχαΐας, 5) 'Ηλείας, 6) Μεσσηνίας και 7) Λακωνίας.

1. Νομὸς Κορινθίας

'Ο νομὸς Κορινθίας κατέχει και ἀνατολικά τοῦ ἰσθμοῦ ἓνα μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τὴ Στερεὰ 'Ελλάδα. 'Εχει ἕκτασι 2.000 τετρ. χιλμ. και πληθυσμὸ 113.000 κατοίκους.

Στὸ νομὸ ὑψώνεται μόνο ἓνα βουνὸ ἢ **Κυλλίνη** (Ζήρεια) 2.375 μ. 'Η μόνη λίμνη ποῦ ὑπάρχει εἶναι ἡ **Στυμφαλία**, γνωστὴ ἀπὸ τὸ κατόρθωμα τοῦ 'Ηρακλῆ, (Στυμφαλίδες (ὄρνιθες). Μικρὰ ποταμάκια διαρρέουν τὸ νομὸ και χύνονται στὸν Κορινθιακὸ κόλπο.

'Ο Νομὸς εἶναι σχεδὸν πεδινὸς και τὸ τμήμα τῆς Κορινθιακῆς γῆς πρὸς τὸν Κορινθιακὸ εἶναι εὐφορώτατο και παράγει πολλὰ προϊόντα ἀπ' τὰ ὁποῖα τὸ σπουδαιότερο εἶναι ἡ περίφημη μαύρη **Κορινθιακὴ σταφίδα**. 'Αλλο ἀξιο λόγου προϊόν εἶναι τὰ κρασιά, κυρίως τῆς Ναμέας και τὰ δημητριακά.

'Ο Νομὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ μόνο ἐπαρχία, τὴν ἐπαρχία Κορινθίας. Πρωτεύουσα εἶναι ἡ **Κόρινθος** (13.000 κάτ.) ποῦ εἶναι ἀπὸ τὶς πάλαιες, ἱστορικὲς, ἐνδοξες, και πολυάνθρωπες πόλεις τῆς 'Αρχαίας 'Ελλάδος. 'Υπῆρξε ἐποχὴ στὴν ἀρχαιότητα, ποῦ ὁ πληθυσμὸς τῆς ἐφθανε τὶς 400.000 κατοίκους!

Τόσος ἦταν ὁ πλοῦτος και ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς Κορίνθου τὰ πα-

λιά χρόνια, πού οί άρχαιοί έλεγαν : «Δέν είναι εύκολο στόν καθένα νά πάη στην Κόρινθο».

Μετά την τέλεια καταστροφή της από τό σεισμό τοϋ 1928 ξαναχτίστηκε μέ άντσεισμικά οικήματα και σήμερα είναι μία πολιτεία χαρούμενη, πολιτισμένη από τίς πιά αξιόλογες τής Έλλάδος.

Άπέναντι από την Κόρινθο, πρós τή Στερεά Έλλάδα, βρίσκεται ή Λουτρόπολι, τό **Λουτράκι**. Ώραίο μέρος, στό όποιο τά πάντα έχουν γίνει από τόν άνθρωπο για νά όμορφήνουν τό τοπείο, πού δέν ήταν τέτοιο από φυσικό του.

Τά περιποιημένα και πολυάριθμα ξενοδοχεϊα του, οί φροντισμένες Ιαματικές πηγές του και τό θαυμάσιο παραθαλάσσιο πάρκο του δημιουργούν τή χαρά και τήν αξία τοϋ τόπου, πού τό καλοκαίρι ξεχειλίζει από κίνηση και ζωή. Άλλες κωμοπόλεις είναι τό **Κιάτον**, τό **Περιγιάλι**, τό **Βραχάτι**, τό **Δερβέτι**, ό **Άγιος Γεώργιος**, ό **Άγιος Βασίλειος**, τό **Συλόκαστρον**, τό **Χιλιομίδι** και ή **Νεμέα**.

Άρχαιολογικοί και ιστορικοί τόποι : Κόρινθος, Άκροκόρινθος, Ίσθμία, Νεμέα, λίμνη Στυμφαλία και ένα μεγάλο τεχνητό έργο, ή διώρυγα τοϋ Ισθμού τής Κορινθού

Εικ. 20. Ο ΙΣΘΟΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ Άναγνώσματα

Καθώς περνάμε τή μεγάλη γέφυρα τοϋ Ίσθμού και κοιτάζομε τό μακρό-

στρο υδάτινο αλάκι, πού μεταβάλλει τή χειρόνησο τοῦ **Μοριά** σέ νησί, μᾶς ἔρχονται στό μυαλό μας τόσες καί τόσες σκέψεις.

Πόσες προσπάθειες καί χαμένοι κόποι χρειάστηκαν γιά τὰ γίγη τὸ ὄνειρο πραγματικότητα.

Ἐδῶ καί χιλιάδες χρόνια οἱ ἄνθρωποι ἐννωσαν τὴν ἀνάγκη νὰ κόψουν τὸ λαϊμὸ αὐτὸ τῆς γῆς, πού χώριζε τὸν **Σαρωνικὸ** ἀπὸ τὸν **Κορινθιακὸ κόλπο**. Μὰ μέχρι τὸ 1893 τὸ πρῶγμα ἔμειε ἀκατόρθωτο.

Τὴν πρώτη προσπάθεια τὴν ἔκαναν οἱ **Κρίδιοι**, μὰ ἡ **Πυθία** τοὺς ἐσταμάτησε : «Χαλεπὸν ἀνθρώπων τὰ θεῖα βιάσασθαι».

Ὁ **Μέγας Ἀλέξανδρος** ἀργότερα κι αὐτὸς ἀπέτυχε, ὅπως καί ὁ **Ἡρόδωτος** ὁ **Ἀττικός**, καί ὁ ἀπαίσιος **Νέρων**. Τὸ ἴδιο καί οἱ **Βενετσιᾶνοι**, πολὺ ἀργότερα, στὰ 1585.

Τὸ μέγα ἔργον ἔγινε στὰ νεώτερα χρόνια καί τελείωσε τὸ 1893. Νά, τί γράφει ὁ χρονικογράφος τῆς ἐποχῆς : «Ἡ διωρυξὴ παρεδόθη ἤδη πανηγυρικῶς εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, τὰ δὲ ὕδατα αὐτῆς ἀρχονται προσεχῶς δεχόμενα τὰ πρῶτα σκάφη ἐξ Ἀνατολῶν καί ἐκ Δυσιῶν. Τύχη ἀγαθὴ ! Εἴθε τὸ μέλλον τὰ ἀνταμείψῃ τοὺς ἀγῶνας τῶν ἐκτελεσάντων τὴν μεγάλην ἐπιχείρησιν, ἥτις τόσα ὠφελήματα προώρισται νὰ πορίσῃ εἰς τὴν ναυτιλίαν καί τὸ ἐμπόριον».

Ο ΠΕΥΚΙΑΣ ΤΟΥ ΕΥΛΟΚΑΣΤΡΟΥ

Ὁ ταξιδιώτης πού πορεύεται κατὰ μῆκος τοῦ **Κορινθιακοῦ κόλπου**, πρὸς τὴν **Πάτρα**, χαίρεται τὴν καταπράσινη καί εὐφορώτατη αὐτὴ γῆ, πού στέκεται πάντα πλουσιοπάροχη στὸν καλλιεργητῆ.

Σ' ὄλες τίς κωμοπόλεις καί τὰ χωριά ὁ ὄργασμός τῆς συγκομιδῆς καί τῆς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς εἶναι πάντα ζωηρὸς καί ἔντονος.

Τὸ πὺ ὄμως ὄμορφο μέρος αὐτῆς τῆς ἐδλογημένης γῆς εἶναι ὁ «**Πευκιάς** τοῦ **Εὐλοκάστρου**», πού μὲ τὸ δίκιο τους ἀγαποῦν καί συγνάζουν τὸ καλοκαίρι οἱ Ἀθηναῖοι.

Ὁ πευκιάς αὐτὸς πού κατεβαίνει μέχρι τὴν ἀσπριδερὴ ἀμμονδιά, εἶναι τὸ καμάρι τοῦ τόπου.

Οἱ βελόνες τῶν πεύκων ἔχουν στρώσει τὸ χῶμα μὲ ἄφθονο ποῦσι. Χάνεται τὸ βῆμα μέσα στοὺς ἴσκιους καί στήν ἀνακουφιστὴ μαλακωσιά. Τὸ ξενοδοχεῖο τοῦ Τουρισμοῦ, ἐξαιρετο δείγμα πολιτισμοῦ, λευκάζει ἀνάμεσα στὰ καταπράσινα πεῦκα.

Εἶναι γλυκεῖα καί πραῖντικὴ αὐτὴ ἡ φύση, πού προσφέρει στὸν ἄνθρωπο τὸ ἀριστοτέχνημα τοῦ πεύκον, τὴ στρωτὴ ἀεροθαλασσιά καί τὸ ἀκύμαντο γαλανὸ νερό.

..

2. Νομὸς Ἀργολίδος

Ὁ Νομὸς Ἀργολίδος βρέχεται ἀπὸ τὸ **Σαρωνικὸ** καί τὸν **Ἀργολικὸ** κόλπο καί ἔχει ἓνα σημαντικὸ ἀκρωτήριο, τὸ **Σκύλαιο**. Ἐχει ἔκτασι 2.500 τετρ. χιλμ. καί πληθυσμὸ 85.000 κατοίκους.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ νομοῦ εἶναι ὄρεινὸ μὲ κύρια ὄρη τὸ **Ἀρτεμῆσιο** (1770 μ.) καί τὸ **Ἀραχναῖο** (1200 μ.).

Ἡ μόνη σημαντικὴ πεδιάδα τοῦ νομοῦ εἶναι ἡ **Ἀργολικὴ**, τὴν ὁποῖα

διαρρέει ο χειμάρρος *"Ιναχος*, που χύνεται στον 'Αργολικό κόλπο.

Τα κυριώτερα προϊόντα του νομού είναι τα δημητριακά, τα λαχανικά, το λάδι, οι έλιές, τα έσπεριδοειδή και τα κτηνοτροφικά.

Το πιο όμως εύφορο και άποδοτικό τμήμα του νομού είναι ο κάμπος της 'Αργολίδος. Παράγει άφθονα λαχανικά, έσπεριδοειδή, φρούτα (άχλάδια κ.τ.λ.), ντομάτες, έξαιρετικά πεπόνια και άλλα, με τα όποια τροφοδοτείται ή 'Αθήνα και ο Πειραιάς.

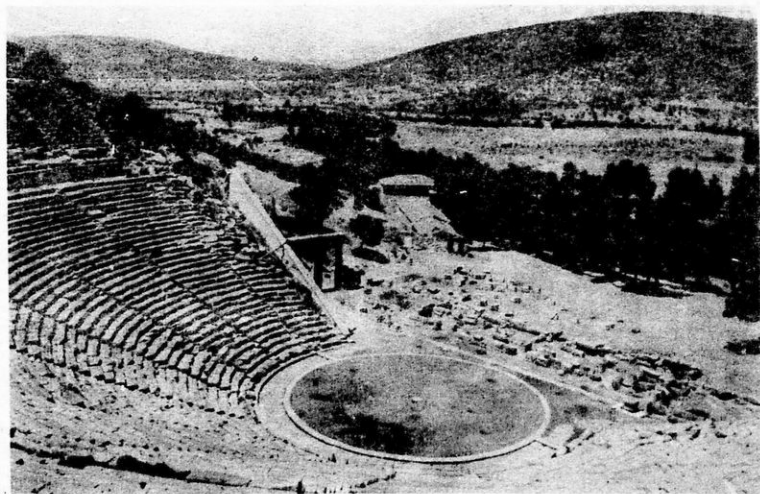
Ο νομός έχει καλή συγκοινωνία, με σιδηρόδρομο, αυτοκινητοδρόμους και στά παράλια με πλοία.

Διοικητική διαίρεση

Έπαρχίες : Ο νομός έχει 3 έπαρχίες 1) *Ναυπλίας* με πρωτ. το *Ναύπλιον* (8.500 κάτ.) που είναι και πρωτ. του νομού. Όμορφη πόλι, από τις πιο γραφικές της 'Ελλάδος, με καλή ρυμοτομία. Το Ναύπλιο έγινε ή πρώτη πρωτ. της 'Ελλάδος (1828 — 1834). Η πόλη είναι χτισμένη σε άσφαλή λιμένα και στεφανώνεται γύρω με τρία ένετικά φρούρια : το *Παλαμήδι*, την *Ακροναυπλία* και το *Μπούρτζι*.

Οι περιποιημένοι δρόμοι, τα παλιά σπίτια και τα πολλά αγάλματα αφήνουν στον επισκέπτη την έντύπωση, ότι κάτι διατηρείται ακόμη από την άρχοντιά της πρώτης πρωτεύουσας της 'Ελλάδος.

2) *Έπαρχία 'Αργους* με πρωτ. το *"Αργος* (15.000 κάτ.). Η πόλι

Εικ. 21. Το περίφημο άρχαιο θέατρο της 'Επιδαύρου.

είναι από τις αρχαιότερες της Ελλάδος και οι ανασκαφές έφεραν σε φώς πολλές αρχαιότητες. Στη δυτική πλευρά της πόλεως ύψώνεται ή Παλιά άκρόπολι «Λάρισα», με ίσχυρο φρούριο.

Η σημερινή πόλι παρουσιάζει ζωηρή έμπορικη κίνησι, γιατί βρίσκεται στο κέντρο του πλούσιου 'Αργολικού κάμπου.

3) 'Επαρχία 'Ερμιονίδος με πρωτ. τὸ *Κρανίδι* (4.000 κάτ.). Τὸ σπουδαιότερο προϊόν της 'Επαρχίας είναι τὸ λάδι.

'Ιστορικοί και 'Αρχαιολογικοί τόποι: Η *Τίρυνθα*, στην όποία σώζονται άρχαία κυκλώπεια τείχη. Βρίσκεται σε απόστασι μιᾶς ώρας από τὸ Ναύπλιο.

Οί *Μυκῆνες*, πού υπήρξαν τὸ κέντρο τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. (Θυμηθῆτε τὸν άρχιστράτηγο τῶν 'Ελλήνων και βασιλιᾶ τῶν Μυκηνηῶν κατά τὴν έστρατεία της Τροίας, 'Αγαμέμνονα).

'Ακόμη τὸ *'Αργος* και ἡ *'Επίδαυρος* με τὸ περίφημο άρχαίο νοσοκομείο της, τὸ *'Ασκληπιεῖο* και τὸ άκόμη περιφημότερο άρχαίο *θέατρο της 'Επίδαυρου*, πού διατηρεῖται θαυμάσια και ἔχει τὴν καλύτερη ακουστική στὸν κόσμο. 'Ακόμη ένα από τὰ θαύματα τοῦ άρχαίου κόσμου!

Οί σπουδαιότερες κωμοπόλεις τοῦ νομοῦ είναι: ὁ 'Αχλαδόκαμπος, ἡ Νέα Κίος, ἡ Καρυά, ὁ 'Αγιος Βασίλειος, τὸ Λυγουριό, τὸ 'Αραχναῖο, ἡ Νέα 'Επίδαυρος και ἡ 'Ερμιόνη.

Ἀ ν α γ ν ὄ σ μ α τ α

ΤΑ ΘΑΥΜΑΣΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΩΝ

Οί άρχαῖες Μυκῆνες βρίσκονται στὰ βόρεια τοῦ 'Αργολικοῦ κάμπου, ἐπάνω σ' ένα φαλακρό, από βλάστηση, λόφο. Ὁ επισκέπτης σήμερα δὲν πρόκειται νὰ ἰδῆ και νὰ θαυμάσῃ πολλὰ πράγματα. Δὲν ἔχουν οἱ Μυκῆνες τὸ μεγαλεῖο τῶν Δελφῶν και τὴν ἐπιβλητικὴ γαλήνη της 'Αρχαίας Ὀλυμπίας. Οἱ θησαυροὶ δμως, ὁ ἐπιβλητικὸς τάφος τοῦ 'Αγαμέμνονα, ἡ θυμαστή Πύλη τῶν Λεόντων και τόσα άλλα πού ἔφερε σὲ φώς τὸ τσαπὶ και τὸ φτυάρι τοῦ Γερμανοῦ *Σλήμαν*, μᾶς ξαναζωντάνεψαν ένα μεγάλο 'Ελληνικὸ πολιτισμὸ δυὸ χιλιάδες χρόνια π. Χ. Στὴν κορυφή τοῦ Λόφου ἦταν χτισμένο τὸ παλάτι τοῦ 'Αγαμέμνονα, πού ἡ ματιά του ἀγκάλιαζε δόλοκληρο τὸν 'Αργολικὸ κάμπο μέχρι τὸν άκύμαντο και εἰδυλιακὸ 'Αργολικὸ κόλπο.

Μέσα από τὰ ερείπια τοῦ λόφου τῶν Μυκηνηῶν και τοὺς θυμαστοὺς και μοναδικοὺς γιάντιους τάφους ξαναζοῦμε με τὴ μνήμη μας, τὸν πολύχρυσο πολιτισμὸ τῶν ξακουστῶν πρώτων 'Ελλήνων πολεμάρχων, τῶν βοσκῶν και καλλιερητῶν τοῦ εὐλογημένου 'Αργολικοῦ κάμπου.

Καθισμένοι στὰ κράσπεδα τοῦ χαλασμένου παλατιοῦ τῶν Μυκηνηῶν βλέπομε κάτω μακρὰ πρὸς τὴ θάλασσα. Και με τὴ φαντασία μας τὰ μακρινὰ σύννεφα πού σπρώχνει ὁ άνεμος πρὸς τὴν ξηνητιά, τὰ βλέπομε σὰν νὰ είναι τὰ πανιά τῶν μυθικῶν καραβιῶν, πού ξεκίνησαν κάποτε με τὸν 'Αγαμέμνονα, γὰ τὴν ἀπόμακρη και θρυλικὴ Τροία.

3. Νομός Ἀρκαδίας

Ὁ νομός Ἀρκαδίας κατέχει τὸ κέντρο τῆς Πελοποννήσου. Ἔχει ἑκτασί 4.350 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 154.000 κατοίκους. Τὸ ἔδαφος τοῦ νομοῦ εἶναι τὸ ὀρεινότερο τῆς χερσονήσου. Τὰ κυριώτερα ὄρη εἶναι : τὸ **Μαίναλο**, τὸ **Ἀρτεμῆσιο**, τὸ **Δύρκειο**, τὸ **Παρθένιο** καὶ ὁ **Πάρνωνας**.

Πεδιάδες δὲν ὑπάρχουν. Στὸ κέντρο καὶ στὰ δυτικά τοῦ νομοῦ ἀπλώνεται τὸ **Ἀρκαδικὸν ὄροπέδιον** σὲ ὕψος 500 700 μ. τὸ ὁποῖο τὸ Μαίναλον χωρίζει σὲ δυὸ τμήματα : στὸ ὄροπέδιο τῆς Τριπόλεως καὶ στὸ ὄροπέδιο τῆς Μεγαλοπόλεως.

Ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία ξεκινᾷ ὁ ποταμὸς **Ἄλφειος** καὶ ὁ παραπόταμός του ὁ **Λάδων**, στὸ ὁποῖο ἔγινε μεγάλο ὑδροηλεκτρικὸ ἔργο.

Τὸ **κλίμα** τοῦ νομοῦ εἶναι ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι.

Προϊόντα : Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τοῦ νομοῦ εἶναι τὰ δημητριακά, οἱ πατάτες, τὰ σκόρδα, τὰ κρασιά, τὰ κουκιά, καὶ ἀπὸ τὰ φρούτα τὰ μήλα. Ἀκόμη ἔχει καὶ ἄρκετὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Γενικὰ ὅμως ἡ Ἀρκαδία εἶναι ἡ πτωχότερη περιοχὴ τῆς Πελοποννήσου καὶ πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς ξενιτεύονται.

Ἡ συγκοινωνία τοῦ νομοῦ γίνεται μὲ τὸ σιδηρόδρομο, τοὺς αὐτοκινητοδρόμους καὶ μὲ τὰ πλοῖα στὰ παράλια **Ἄστρος** καὶ **Λεωνίδιο**.

Διοικητικὴ διαίρεσις

Ἐπαρχίες. Ὁ νομός Ἀρκαδίας ἔχει 4 ἐπαρχίες, 1) Ἐπαρχία **Μαντινείας** μὲ πρωτ. τὴν **Τρίπολι** (17.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ νο-

Εἰκ. 22. Ἡ Τρίπολι, πρωτεύουσα τῆς Ἀρκαδίας.

μου. Ἡ Τρίπολι εἶναι μιά ἀπὸ τὶς πιὸ προοδευτικὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, στὸ μέσο τοῦ ὄροπεδίου τοῦ ἀπλώνεται μεταξὺ τῶν βουνῶν Μαινάλου — Ἀρτεμῆσιου καὶ Πάρνωνα.

Ἔχει θαυμάσιο πάρκο, κομψὸ θέατρο, δικαστικὸ μέγαρο, μιά μεγάλη ἐκκλησία, τὸν Ἅγιο Βασίλειο, ἄνετα ξενοδοχεῖα καὶ τὸ μεγαλύτερο νοσοκομεῖο τῆς Πελοποννήσου.

Εἶναι πάντα γεμάτη κίνησι καὶ ζωὴ καὶ ἐπειδὴ βρίσκεται σὲ ὑψόμετρο 700 μ. τὸ καλοκαίρι ἔχει μεγάλη παραθεριστικὴ κίνησι.

Στὰ βόρεια τῆς Τριπόλεως βρίσκονται τὰ εἰρεπία τῆς ἀρχαίας **Μαγνυνείας**, ὅπου ἐφονεύθη ὁ Ἐπαμεινώνδας τὸ 362 π. Χ. ἀφοῦ νίκησε τοὺς Σπαρτιάτες.

Στὰ δυτικὰ βρίσκεται τὸ **Βαλιέτσι**, ὅπου ὁ Κολοκοτρώνης ἐνίκησε τοὺς Τούρκους στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821.

Ἡ Τρίπολι ἦταν ἡ πρωτ. τοῦ Μοριᾶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἐλευθερώθηκε πρώτη στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821 ἀπὸ τὸ Γέρο τοῦ Μοριᾶ.

2) **Ἐπαρχία Γορτυνίας** μὲ πρωτ. τὴ **Δημητσάνα** (2.000 κάτ.). Εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ μεγαλομάρτυρα Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ.

Ἡ Δημητσάνα βρίσκεται στὸ πιὸ ὄρεινὸ καὶ πιὸ φτωχὸ ἔδαφος τῆς Πελοποννήσου, σὰν μιά ἀετοφωλιά. Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς ἦταν τὸ μεγαλύτερο ἐργαστήριο κατασκευῆς μπαρουτιοῦ καὶ ὄπλων καὶ εἶχε τὴν καλύτερη ἐλεύθερη σχολὴ μὲ περίφημη βιβλιοθήκη.

Ἔτσι ἔδωσε στὸ Ἔθνος τὸ 1821 τὰ δύο πολυτιμότερα ἐφόδια: τὰ ὄπλα καὶ τὰ βιβλία. Σήμερα δὲν παρουσιάζει καμμιά ζωὴ. Τὴ στολίζουν μόνο μνημεῖα καὶ κτίρια, ποὺ θυμίζουν στὸν ἐπισκέπτη ὅτι ἡ Δημητσάνα στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς καὶ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα ἦταν τὸ πνεῦμα τῆς παλληκαρίας, τῆς ὠφέλιμης δραστηριότητος καὶ τῆς συγκινητικῆς αὐτοθυσίας.

Βορειοανατολικά τῆς Δημητσάνας εἶναι ἡ ὁμορφὴ κωμόπολι **Βυτίνα** μὲ τὸ θαυμάσιον κλίμα. Τὴ στεφανώνει περίφημο δάσος ἀπὸ ἔλατα, τὸ καλύτερο τῆς Πελοποννήσου.

3) **Ἐπαρχία Μεγαλοπόλεως** μὲ πρωτ. τὴ **Μεγαλόπολι** (3.500 κάτ.). Ἡ πόλι εἶναι χτισμένη σὲ ὑψόμετρο 425 μέτρων, στὸ μέσον τοῦ πλοίου καὶ γραφικοῦ ὄροπεδίου. Ἡ Μεγαλόπολι εἶναι μιά ὁμορφὴ κωμόπολι, μὲ μιά τεράστια πλατεῖα, ἀρκετοὺς καλοὺς δρόμους, ἀρκετὰ ἐμφανίσιμα κτίρια καὶ τὸ ἐξαιρετὸ Γυμνάσιον, προσφορά τῶν Μεγαλοπολιτῶν τῆς Ἀμερικῆς. Στὰ παλαιὰ γρόνια ὑπῆρξε ὀνομαστὴ πολιτεία.

Ἀπ' ἐδῶ πέρα ἐξεκίνησε ὁ μέγας στρατηγὸς **Φιλοποίμην**, «ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων» τὸ δεύτερον π. Χ. αἰῶνα, γιὰ νὰ ξυπνήσῃ ὁ ἑλληνικώτερος ὑπῆρχε στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ὀδηγήσῃ τὸ Ἔθνος σὲ καινούργια περίοδο ἱστορίας καὶ δόξας. Δυστυχῶς σκοτώθηκε χωρὶς ὁ μέγας ἀγῶνας του νὰ φέρῃ καρπούς. Ἐδῶ γεννήθηκε κι ὁ μέγας ἱστορικὸς φιλόσοφος **Πολύβιος**, ποὺ ἀφηγήθηκε τὰ περιστατικὰ τῆς ἐποχῆς

του με τόσο φωτεινό τρόπο, και με τόσο αντικειμενικότητα, ώστε να μένη παράδειγμα Ιστορικής ελικρινείας στους αιώνας.

Κοντά στη Μεγαλόπολι σώζονται τὰ έρείπια από τὸ ἀρχαῖο θέατρο, τὸ μεγαλύτερο τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

4) Ἐπαρχία Κυνουρίας. Μὲ πρωτ. τὸ *Λεωνίδιο* (3.500 κάτ.). Ὁλη ἡ Κυνουρία εἶναι ὄρεινὴ περιοχή με ἀνεπτυγμένη κτηνοτροφία. Ἡ Κυνουρία λέγεται καὶ *Τσακωνιά*, γιατί ὀμιλεῖται ἐκεῖ μιὰ ἑλληνικὴ διάλεκτος, ἡ *τσακωνική*.

Οἱ σπουδαιότερες κωμοπόλεις καὶ τὰ μεγαλοχώρια τοῦ νομοῦ εἶναι: Ἡ Τεγέα, ἀρχαία πόλις, ἡ Βλαχοκερασιά, τὰ Δολιανά, τὸ Λεβίδι, ἡ Καρύταινα, τὰ Λαγκάδια, ὁ Ὑψοῦς, τὸ Λεοντάρι, οἱ Κολλῖνες, ὁ Ἅγιος Πέτρος, ὁ Ἅγιος Νικόλαος καὶ τὸ Ἄστρος.

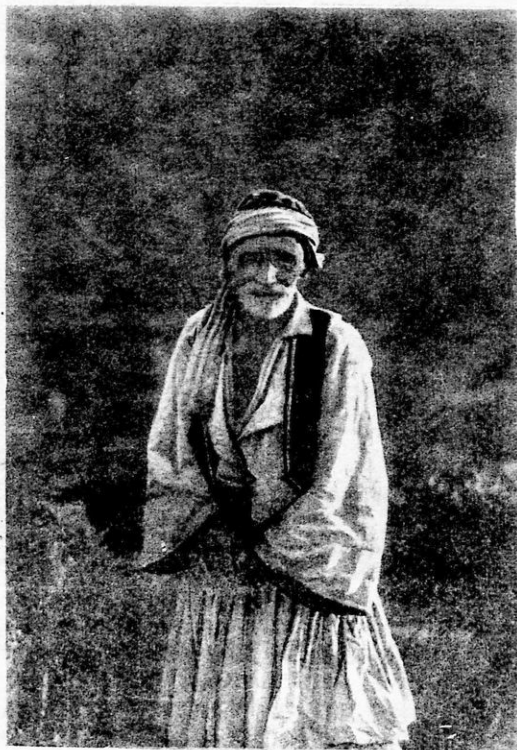
Ἱστορικοὶ καὶ Ἀρχαιολογικοὶ τόποι. Ἡ Μαντινεῖα, ὁ Ὀρχομένος, ἡ Τεγέα, ἡ Ἡραία, τὸ Βαλτέτσι, τὰ Δολιανά, ἡ Τρίπολι, ἡ Δημητσάνα.

Ἀναγνώσματα

ΔΙΑΒΑΙΝΟΝΤΑΣ ΤΗ ΓΟΡΤΥΝΙΑ

Ὁ ταξιδιώτης πὸν πάει ἀπὸ τὴ Μεγαλόπολι στὴν Καρύταινα Δημητσάνα γιὰ νὰ φτάσῃ στὴ γραφικὴ κωμόπολι, *Δαγκάδια*, προχωρεῖ σ' ἓνα κλειστὸ κόσμο, πὸν τὸν περιορίζουν καὶ τὸν ἀδλακώνουν ἀτέλειωτα βουνά, ἀλλοῦ ψηλότερα, ἀλλοῦ χαμηλότερα, ἀπόκρημνα, κομμένα με μαχαίρι καὶ σχεδὸν γυμνά ἀπὸ βλάστησι.

Μπορεῖς νὰ περπατᾷς ὄρες δρόκλῃρες, χωρὶς νὰ συναντήσῃς πουνθενὰ ἄνθρωπο. Μόνο κάπου-κάπου ἓνας βοσκὸς σαλαγαεὶ τὰ πρόβατά του σὲ μιὰ πλαγιά, ἓνας φτωχὸς στρατοκόπος ποὶ ξεκουράζεται σὲ μιὰ ἀπόμωρη βρυσούλα, ἢ ἓνας

Εἰκ. 24. Ἐνας λεβεντόγερος τοῦ Μοριά.

κουρασμένοι ξωμάχος πού σκάβει με καρτερική διάθεσι τὸ χωράφι του.

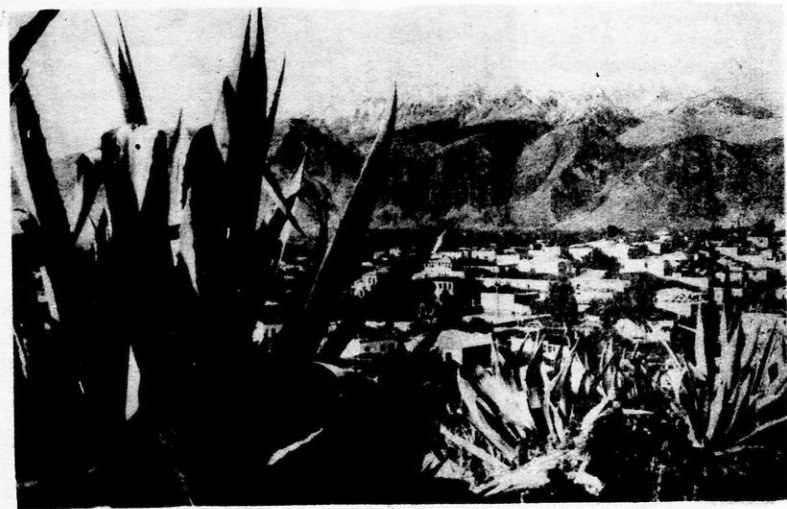
Τα χωριά εἶναι πολὺ ἀραδιά, χαμένα σὲ κακοτοπιές, σὲ μικρὲς κοιλάδες, σὲ κά-
ποια ποταμιὰ, πού ἔχει λίγο τόπο γιὰ καλλιέργεια καὶ ἀπαιτεῖ πολὺ μόχθο.

Λίγοι ἄνθρωποι μένουσι μόνιμα, ριζωμένοι στὰ πατρογονικά τους λιθάρια. Οἱ
ἄλλοι φεύγουσι μακριὰ στὴν Ἀμερική, ἢ στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, ὅπου μποροῦν νὰ
νὰ ριζώσουν καὶ νὰ προκόψουν. Μὰ δὲν ξεχνοῦν ποτὲ τὸν τόπο τους. Κι ἔτσι, μὲ τὴ
βοήθειά τους, ζοῦν καὶ οἱ λίγοι κάτοικοι τῶν χωριῶν αὐτῶν, πού τὰ ἀγκαλιάζει ἡ
σιωπὴ καὶ ἡ μοναξιά τῶν ἀπότομων καὶ σκληρῶν ὄροσειρῶν.

4. Νομὸς Λακωνίας

Ὁ Νομὸς Λακωνίας κατέχει τὸ νοτιώτερο τμήμα τῆς Πελοποννή-
σου καὶ βρέχεται ἀπὸ τὸ *Μυρτιῶν* πέλαγος καὶ τὸ *Λακωνικὸ* κόλπο.

Ἔχει ἔκτασι 4.200 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 131.000 κατοίκους. Ὁ
νομὸς σχηματίζει δυὸ χερσονήσους : Τοῦ Πάρνωνα. πού καταλήγει στὸ

Εκ. 25. Ἀποψις τῆς Σπάρτης. Στὸ βάθος ὁ Ταῦγετος.

πάντα φουρτουνιασμένο ἀκρωτήριο *Μαλέας*, καὶ τοῦ Ταῦγετου πού κατα-
λήγει στὸ ἀκρωτήριο *Ταίναρο*.

Δυὸ ὀγκώδη βουνά, ὁ *Ταῦγετος* τὸ ὑψηλότερο τῆς Πελοποννήσου

καὶ ὁ **Πάργωνας** ξαπλώνονται ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία πρὸς τὶς δμώνυμες χερσονήσους.

Ὁ μόνος ἀξιόλογος ποταμὸς εἶναι ὁ **Εὐρώτας**, ποῦ διαρρέει τὴν πεδιάδα τῆς **Σπάρτης** καὶ τοῦ **Ἐλους** καὶ χύνεται στὸν Λακωνικὸ κόλπο.

Γενικά, τὸ μεγαλύτερο τμήμα τοῦ νομοῦ εἶναι **ὄρεινὸ** καὶ γιὰ τοῦτο τὸ **κλίμα** εἶναι ξηρὸ καὶ ὑγιεινὸ.

Προϊόντα : Τὰ ὄρεινά μέρη εἶναι φτωχὰ σὲ προϊόντα καὶ οἱ κάτοικοι μὲ πολὺ κόπο παράγουν λίγα δημητριακὰ, πατάτες, κρασιά, ὄσπρια καὶ κτηνοτροφικὰ εἶδη. Στὰ πεδινότερα μέρη καλλιεργοῦνται οἱ ἐλιές (λάδι Μάνης) τὰ ἐσπεριδοειδῆ, τὰ κηπουρικὰ καὶ ἄλλα.

Ἡ γῆ τῆς Λακωνίας δὲν εἶναι εὐφορὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα, καὶ πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς ξενιτεύονται.

Ἡ **συγκοινωνία** ἐξυπηρετεῖται μὲ ὀλίγους αὐτοκινητόδρομους καὶ στὰ παράλια μὲ τὰ πλοῖα.

Διοικητικὴ διαίρεσις

Ἐπαρχίες : Ὁ νομὸς ἔχει 4 ἐπαρχίες. 1) **Ἐπαρχία Λακεδαιμόνος** μὲ πρωτ. τῆ **Σπάρτη** (11.000 κατ.), ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ νομοῦ. Ἡ Σπάρτη εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ ἐνδοξότερες πολιτείες τοῦ Ἀρχαίου κόσμου: Ἀθήνα — Σπάρτη. Πολιτείες, ὅμως, τόσο διαφορετικὲς μεταξύ τους. Στὴν Ἀθήνα λάτρευαν τὸ σωματικὸ κάλλος, μὰ μὸρφωναν καὶ τὸ πνεῦμα. Στὴ Σπάρτη τοὺς ἐνδιέφερε μόνον τὸ σῶμα.

Χωρὶς τὴν Ἀθήνα ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια τῆς ἀνθρωπότητας θὰ ἦταν πολὺ καθυστερημένη. Χωρὶς τὴ Σπάρτη θὰ ἔλειπε τὸ μεγάλο παράδειγμα τοῦ ἀγνότερου πατριωτισμοῦ, τῆς ἀφθαστῆς αὐτῆς ἀρετῆς.

Δὲν ὑπάρχουν ἀξία λόγου ἐρείπια στὴ Σπάρτη, γιὰτὶ ἐλάχιστα μνημεῖα, εἶχε καὶ στὸν καιρὸ τῆς δόξας τῆς. Ὁ μεγάλος ἱστορικὸς Θουκυδίδης τὸ προεῖπε : Τίποτε δὲ θὰ μείνῃ ἀπὸ τὴ Σπάρτη, ὅταν χάσῃ τὸ μόνον στολίδι τῆς — τοὺς πολῖτες.

Ἡ σημερινὴ πόλις εἶναι χτισμένη σχεδὸν ἐπάνω στὴν παλαιά, χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ κάτι τὸ ἐξαιρετικὸ, στὸ μέσον ἑνὸς εὐφοροῦ κάμπου.

Στὰ Νοτιοδυτικὰ τῆς Σπάρτης ἐπάνω σ' ἕνα γραφικώτατο λόφο εἶναι τὰ ἐρείπια τοῦ **Μιστρά**, μιᾶς πολιτείας ποῦ ἄνθισε καὶ ἀκτινοβόλησε ἀπὸ 1249 — 1453 μ. Χ., καὶ ἦταν πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου τοῦ Μορέως (Πελοποννήσου).

Τὸ Μιστρά τὸν ἔχτισαν οἱ Φράγκοι πρίγκηπες τοῦ Μωριά. Ὅμως γρήγορα τὸν πῆραν οἱ Παλαιολόγοι καὶ αὐτοὶ τὸν ἐξωράτισαν μὲ τὰ θαυμαστά κάστρα καὶ τὶς περίφημες ἐκκλησιές ποῦ σώζονται ἀκόμη καὶ σήμερα.

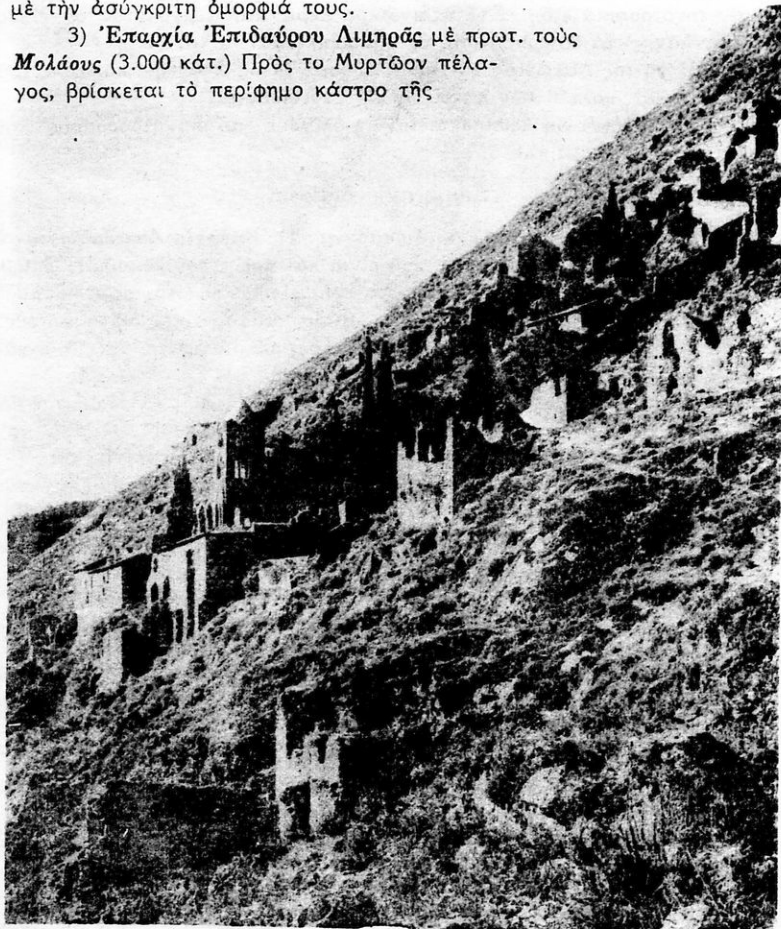
Στὴν ἐποχὴ τῶν Παλαιολόγων ὁ Μιστράς ἔφτασε νᾶχη 40.000 κατοίκους. Τότε ἄνθισε γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα μὲ τοὺς σοφοὺς Ἑλληνας καὶ κυρίως τὸ φιλόσοφο **Γεμιστὸ** «Πλήθωνα».

2) **Έπαρχία Γυθείου** με πρωτ. τὸ **Γύθειο** (7.000 κάτ.). Τὸ Γύθειο εἶναι τὸ μεγαλύτερο λιμάνι τῆς Λακωνίας, με ζωρὴ ἐμπορικὴ κίνησι, γιατί γύρω του ἀπλώνεται εὐφορὸς κάμπος με ποικιλία προϊόντων.

Ἄπο τῆ Σπάρτη στοὺς Γύθειο ἡ διαδρομὴ ξετυλίγεται σὲ ράχες καὶ πλαγιὲς μαλακῶν λόφων, ἀνάμεσα σὲ καταπράσινο ἔδαφος, ὅπου ἡ βλάστησι εἶναι πολὺ πυκνὴ.

Οἱ ἐλιές, οἱ μουριές, οἱ συκιές, οἱ βατομουριές, οἱ φραγκοσυκιές καὶ ἄλλα ψηλόκορμα δένδρα (λεῦκες κ.τ.λ.) ντύνουν τὸν τόπο με τὴν ἀσύγκριτη ὀμορφιά τους.

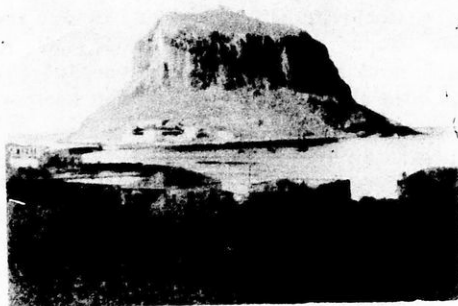
3) **Έπαρχία Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς** με πρωτ. τοὺς **Μολάους** (3.000 κάτ.) Πρὸς τὸ Μυρτῶν πέλαγος, βρίσκεται τὸ περίφημο κάστρο τῆς

Εἰκ. 25. Ἄποψις τοῦ Μιστρά.

Μονεμβασιάς. Πάνω στον απότομο και πανύψηλο αυτό βράχο που συγκοινωνεί με την ξηρά με μία μόνο πέτρινη γέφυρα, με μία μόνο «έμβασια», γι' αυτό και λέγεται Μονεμβασιά, είναι στοιχειωμένο το θρυλικό κάστρο.

Πόσοι ήρωϊσμοί και πόσες καταστροφές ζωών για την κατοχή του φοβερού αυτού Κάστρου Φράγκοι, Παλαιολόγοι, Καταλανοί, Τούρκοι, Βενετσιάνοι, σ' έναν διαρκή πόλεμο για την κατοχή του. Τα σημερινά χαλάσματα είναι σημάδια και λείψανα σκληρών και άπελπισμένων αγώνων. «Λουλούδι της Μονεμβασιάς...», τὸ βάφτισε δλαϊκὸς τραγουδιστὴς τὸ ἀσύγκριτο, σὲ ἀγριωπὴ ὁμορφιά, κάστρο, πὸν πρωτοκτίστηκε τὸν 8γδοο μ.Χ. αἰῶνα.

Εἰκ. 27. Τὸ Κάστρο τῆς Μονεμβασιάς.

4) Ἐπαρχία Οἰτύλου με πρωτ. τὴν Ἄρεόπολι (1.500 κάτ.). Οἱ σπουδαιότερες

κωμοπόλεις καὶ τὰ μεγαλύτερα χωριά τοῦ νομοῦ εἶναι: Οἱ Καρυές, ἡ Βαμβακοῦ, τὰ Βρέστενα, τὸ Γεωργίτσι, τὸ Καστόρι, ὁ Βασαράς τὰ Ἀνώγεια, τὸ Γεράκι, ἡ Σκάλα, τὸ Ἐλος, ὁ Οἰτύλος καὶ ἡ Νεάπολι.

Ἀρχαιολογικοὶ καὶ Ἱστορικοὶ τόποι: Σπάρτη, Μιστράς, Μονεμβασία.

5. Νομὸς Μεσσηνίας

Ὁ Νομὸς Μεσσηνίας περιλαμβάνει τὸ νοτιοδυτικὸ τμήμα τῆς Πελοποννήσου καὶ περιβρέχεται δυτικὰ καὶ νότια ἀπὸ τὴν καταγάλανη θάλασσα τοῦ Ἰονίου Πελάγους. Ἐχει ἕκτασι 3.400 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 230.000 κατοίκους.

Ἡ θάλασσα σχηματίζει δυὸ μεγάλους κόλπους: τὸν **Κυπαρισσιανὸ** καὶ τὸν **Μεσσηνιακὸ**, τὸ ἀπάνεμο καὶ γραφικὸ λιμανάκι τῆς **Πύλου**, πὸν τὸ προστατεύει τὸ νησάκι **Σφακτηρία**, καὶ τὸ ἀκρωτήριο **Ἀκρίτας**.

Γύρω στὴ θάλασσα τῆς Μεσσηνίας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Σφακτηρία, βρίσκονται καὶ τὰ νησιά **Πρώτη** καὶ **Οἰνοῦσες**.

Στὸ Νομὸ Μεσσηνίας ὑψώνονται μικρὰ βουνά, πὸν δὲ φθάνουν τὰ 1000 μ. Στὰ βόρεια εἶναι τὰ **Νόμια**, στὸ κέντρο ἡ **Ἰθώμη** καὶ στὰ νότια τὸ **Λυκόδημο**. Εἶναι βουνά χαμηλά, με ἤρεμα διαγράμματα, κατάφυτα σχεδόν, νοικοκυρεμένα καὶ στοργικά.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι πεδινὸ καὶ διαχωρίζεται ἀπὸ τὰ βουνὰ σὲ δύο : στὴν πεδιάδα τῆς *Κυπαρισσίας* καὶ τῆς *Μεσσηνίας*.

Ἐνας μόνον ποταμὸς ὑπάρχει, ὁ *Πάμισος*, πού ἦσυχος καὶ γαλήνιος διαρρέει σχεδὸν στὸ μέσον τὴν Μεσσηνιακὴν πεδιάδα, τὴν ὁποία ποτίζει καὶ τὴν κάνει νὰ εἶναι πάντα ἓνα καταπράσινο περιβόλι μιᾶς γονιμώτατης γῆς.

Τὸ κλίμα τῆς Μεσσηνίας εἶναι τὸ θερμότερο καὶ τὸ πιὸ γλυκὸ τῆς Ἑλλάδος. Γι' αὐτὸ φύονται καὶ δένδρα θερμῶν χωρῶν, ὅπως ὁ *φοῖνικας*, πού ὀριμάζει καὶ τοὺς καρπούς του.

Προϊόντα. Ὁ Νομὸς εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς εὐφορώτερος τῆς Ἑλλάδος. Παράγει κρασιά, λάδια, ἐλιές (ἐλιές Καλαμῶν), σῦκα, ἐσπεριδοειδῆ, πατάτες, σιτηρὰ, ρύζι, καὶ χουρμάδες καὶ ἄλλα προϊόντα. Ἄλλὰ τὰ σῦκα εἶναι ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς Μεσσηνίας γιατί ἐξάγονται καὶ στὸ ἐξωτερικόν.

Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται πολὺ καὶ μὲ τὴν σπυροτροφία (μεταξοσκωληκτροφία) καὶ παράγουν μεγάλες ποσότητες ζωϊκῆς μέταξας. Γνωστὸ εἶναι τὸ λαϊκὸ δίστιχο :

*Κι ἂν πᾶς στὴν Καλαμάτα καὶ ρθῆς μὲ τὸ καλό,
φέρε μ' ἓνα μαντήλι πὸν νᾶν μεταξωτό.*

Ἐπίσης οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀλιεία, τὴ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριο.

Ἡ συγκοινωνία τοῦ νομοῦ ἐξυπηρετεῖται μὲ τὸ σιδηρόδρομο, τοὺς αὐτοκινητοδρόμους καὶ μὲ τὰ πλοῖα στὰ παράλια.

Διοικητικὴ Διάρθρωσις : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες :

1) **Ἐπαρχία Καλαμῶν** μὲ πρωτ. τὴν *Καλαμάτα* (38.500 κάτ.) πού εἶναι καὶ πρωτεύουσα ὄλου τοῦ Νομοῦ. Ἡ Καλαμάτα εἶναι παλιὰ πόλι μὲ μεγάλη ἱστορία. Κτισμένη στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου, ἦταν ἀνέκαθεν ἐμπορικὸ κέντρο τοῦ Μοριά, ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα. Ἡ θέσι τῆς, καθὼς εἶναι ἀνοιχτὴ καὶ στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα, ἀνάμεσα σὲ περαστικὸς δρόμους καὶ σὲ κάμπους μὲ μεγάλη γονιμότητα, ὑπῆρξε τὸ θέατρο σκληρῶν περιπετειῶν, ἀγῶνων καὶ κατακτῆσεων.

Ἡ σημερινὴ πόλι ξαπλώνεται ἀπὸ τὸ Κάστρο μέχρι τὸ λιμάνι τῆς, πού εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ περιποιημένα καὶ πιὸ ἀσφαλῆ τῆς Ἑλλάδος. Τὴ διασχίζει ὁ ποταμὸς — χεῖμαρρος *Νέδοντας*, πού εἶναι πηγὴ ὁμορφιάς τὸ καλοκαίρι, μὲ καταστρεπτικὰς κατεβασιὰς τὸ χειμῶνα.

Ἡ Καλαμάτα ἔχει μεγάλα ἐργοστάσια μεταξουργίας, συσκευασίας σῦκων, ἀλευρομύλους, ἐργοστάσια πού ἀποφλοιώνουν τὸ ρύζι καὶ ἄλλα. Ὁ ἐπισκέπτης διαπιστώνει ἀμέσως τὸν πολιτισμὸ τῶν κατοίκων καὶ τὴ ζωρὴ ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ κίνησι καὶ συναλλαγῆ.

2) **Ἐπαρχία Μεσσήνης** μὲ πρωτ. τὴ *Μεσσήνη* (8.000 κάτ.). Εἶναι γεωργικὴ πόλι καὶ κέντρο παραγωγῆς ρυζιοῦ. Πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως, στὴν κορυφὴ τῆς γραφικῆς Ἰθώμης οἱ ἀρχαῖοι Μεσσήνιοι εἶχαν κτίσει

ναό τοῦ Δία, πού περιβαλλόταν ἀπό τεῖχος μήκους 9 χιλιομέτρων. Ἔτσι πίστευαν ὅτι ὁ Δίας, ἀπὸ τὴν κορυφή τοῦ βουνοῦ θὰ προστάτευε τοὺς κάμπους γύρω καὶ κάθε σπιτικό. (Θυμηθῆτε ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἱστορία τοὺς ἀγῶνες Μεσσηνίων καὶ Σπαρτιατῶν).

3) Ἐπαρχία Πύλλας μὲ πρωτ. τὴν **Πύλο** (3.000 κάτοικοι) κτισμένη στὸν ἔνδοξο ὄρμο τοῦ **Ναυαρίνου**, πού τὸν ἀσφαλίζει ἀπὸ τὶς φουρτοῦνες τὸ ἐξίσου ἔνδοξο νησάκι, ἡ **Σφακτιηρία**. Ἡ Πύλος εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὰ Ὀμηρικὰ χρόνια καὶ ὁ βασιλιάς τῆς **Νέστορας** πού ἔλαβε μέρος στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας, ἦταν ὁ συνετώτερος καὶ ὁ πιὸ γλυκομίλητος ἀπ' ὅλους τοὺς πολεμάρχους τῆς.

Εἰκ. 28. Τὸ Ναυαρίνο.

Στὰ νεώτερα χρόνια, στὴν περικλειστὴ αὐτὴ θάλασσα τοῦ **Ναυαρίνου**, οἱ τρεῖς Ναύαρχοι τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, στὰ 1827, κατέστρεψαν τὸ στόλο τοῦ Ἰμπραήμ καὶ στερέωσαν τὴν Ἑλληνικὴ ἐλευθερία.

Ἀκόμη ἀνατολικά τῆς Πύλου βρίσκεται τὸ **Μανιάκι**, ὅπου ἔπεσε ὁ Παπαφλέσας στὰ 1825 πολεμώντας ἡρωικά τὸν Ἰμπραήμ.

Ἡ νῆσος Σφακτιηρία εἶναι σχεδὸν κατάγυμνη ἀπὸ βλάστησι. Λίγα ἀγριόγινδα καὶ πολλὰ ἀγριοπερίστερα εἶναι οἱ σημερινοὶ κάτοικοί τῆς. Καὶ ὅμως πόσο σκληρὰ πεπρωμένα ἀνθρώπων ἔχουν συνδεθεῖ μὲ τὴ μοῖρα τῆς, ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὡς τὰ χρόνια τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 21 !

4) Ἐπαρχία Τριφυλίας μὲ πρωτ. τὴν **Κυπαρισσία** (5.000 κάτ.). Ἡ πόλι λές καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο πολιτείες : τὴν παλιὰ σφηνωμένη στὰ πόδια τοῦ Κάστρου τῆς καὶ τὴ νέα ξαπλωμένη ἄνετα, στὴν ἀκροθαλασσία τοῦ θαυμάσιου κόλπου.

Ἀνατολικά ξαπλώνεται γονιμώτατη πεδιάδα, πού τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῆς σκεπάζεται ἀπὸ ἐλαιῶνες καὶ σταφιδάμπελα.

Στὴν Κυπαρισσία γεννήθηκε ὁ **Ἀμβρόσιος Φραντζῆς**, ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ μεγάλη μὀρφωσι, τὴ θερμὴ φιλοπατρία, καὶ τὴ μεγάλη ἐπιβολή. Ἦταν κληρικός, πολέμησε γενναῖα κατὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 21 καὶ ἔγραψε ἀργότερα μιὰ θαυμάσια ἱστορία τοῦ ἀγῶνα τοῦ Ἔθνους.

Στὰ νότια τῆς Κυπαρισσίας βρίσκονται οἱ ἐξαιρετικὲς **κωμοπόλεις**

τά **Φιλιατρά** (9.000 κάτ.) και οί **Γαργαλιάνοι** (8.000 κάτ.), που παίρνουν ζωή και προκοπή από τόν εϋφορο Μεσσηνιακό κάμπο.

Στά νότια τοϋ Νομοϋ βρίσκονται ακόμη τά φοβερά κάστρα τής **Μεθώνης** πρὸς τὸ Ἴόνιο πέλαγος και τής **Κορώνης** πρὸς τὸ Μεσσηνιακό κόλπο. Κεῖνο που σώζεται σχεδὸν ἀκέραιο ἀκόμη, με ἐπιβλητικό μεγαλειῶ, εἶναι τὸ Κάστρο τής Μεθώνης.

Ἀρχαιολογικοὶ και ἱστορικοὶ τόποι: Μεσσήνη, Ἰθάμη, Πύλος, Ναυαρίνον, Μεθώνη, Κορώνη, Σφακτηρία, Μανιάκι, Κυπαρισσία, Καλαμάτα.

6. | Νομὸς Ἠλείας

Ὁ Νομὸς **Ἠλείας** κατέχει τὸ δυτικὸ τμήμα τής Πελοποννήσου και βρέχεται δυτικά ἀπὸ τὸ Ἴόνιον πέλαγος, ὅπου σχηματίζει δύο ἀκρωτήρια: τὸ **Κατάκωλο** και τὴν **Κυλλήνη** (Χελωνάτα). Ἔχει ἔκταση 2.150 τετρ. χιλμ. και πληθυσμὸ 190.000 κατοίκους.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοϋ Νομοϋ, πρὸς τὸ Ἴόνιον Πέλαγος, εἶναι πεδινό. Στ' ἀνατολικά ὑψώνονται τά βουνά **Ἐρύμανθος** και **Φολὴ**, τά ὅποια εἶναι κατάφυτα και στή Φολὴ ὑπάρχει τὸ μεγαλύτερο δάσος βελανιδιάς τής Πελοποννήσου.

Τὴν Ἠλεία τὴν διαρρέουν οἱ ποταμοὶ **Πηνειὸς** και ὁ **Ἀλφειὸς** (ὁ μεγαλύτερος τής Πελοποννήσου), οἱ ὅποιοι χύνονται στὸ Ἴόνιον Πέλαγος.

Στὴν Ἠλεία ὑπάρχουν δύο θαυμάσιες λαματικές πηγές: τής **Κυλλήνης** και τοϋ **Καϊάφα**, και δύο μικρὲς λίμνες με ἄφθονα ψάρια: τής **Μουγιᾶς** και τής **Ἀγουλινίτσας**.

Τὸ κλίμα τοϋ νομοϋ εἶναι ὑγιεινὸ και τὸ χειμῶνα κάπως ὑγρὸ, ἀπὸ τίς πολλὲς βροχὲς που πέφτουν, ὅπως και σ' ὀλόκληρη τὴ δυτικὴ Ἑλλάδα.

Προϊόντα: Ὁ κάμπος τής Ἠλείας εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ γόνιμους τής Ἑλληνικῆς γῆς και ὁ μεγάλος τροφοδότης τῶν κατοίκων τής περιοχῆς. Πάντα ὁ εἰδυλλιακὸς αὐτὸς κάμπος εἶναι καταπράσινος ἀπὸ τά σπαρτά και τά χλοερά λιβάδια, ὅπου βόσκουν ἀμέριμνα κοπάδια πρόβατα και γελάδια.

Τά κυριώτερα προϊόντα εἶναι τά δημητριακά, τά κτηνοτροφικά, τά ἐσπεριδοειδῆ, ἡ σταφίδα, τὸ λάδι και τά νοστιμώτατα καρπούζια. Ἰδιαίτερα φημίζονται τά τυριά τής Μανωλάδας, τά πουλερικά τῶν Λεχαινῶν, τά καλαμπόκια τής Ἀνδραβίδας, τά ἄλογα τής Γαστούνης, ἡ σταφίδα τοϋ Πύργου, και τά λεμόνια τής Κυλλήνης.

Συγκοινωνία: Ὁ Νομὸς ἔχει σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία και αὐτοκινητοδρόμους που συνδέουν ὄλες τίς πόλεις και τά χωριά μεταξύ τους.

Διοικητικὴ διαίρεσι: Ὁ Νομὸς Ἠλείας διαίρεται σὲ 2 ἑπαρχίες: 1) **Ἐπαρχία Ἠλείας** με πρωτ. τὸν **Πύργο** (20.000 κάτ.) που εἶναι και πρωτ. τοϋ Νομοϋ. Ὁ Πύργος εἶναι νεώτερη πολιτεία και σήμερα συγκεντρώνει ἓνα μεγάλο μέρος τής ἐμπορικῆς ζωῆς τοϋ Μοριά. Μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι

δρομη Πολιτεία, αλλά έχει όμως άερα πολιτισμού, αρκετή εὐμάρεια και ένα ρυθμό ζωής, πού δείχνει καλλιέργεια και προκοπή. Ἡ πόλι ζεῖ περισσότερο ἀπό τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ βιομηχανία, παρὰ ἀπὸ τὴ γεωργικὴ παραγωγή. Ἐπίγειο τοῦ Πύργου εἶναι τὸ **Κατάκωλο**, πού παλαιότερα ὑπῆρξε τὸ μοναδικὸ κέντρο ἐξαγωγῆς τῶν προϊόντων ὁλόκληρης τῆς περιοχῆς.

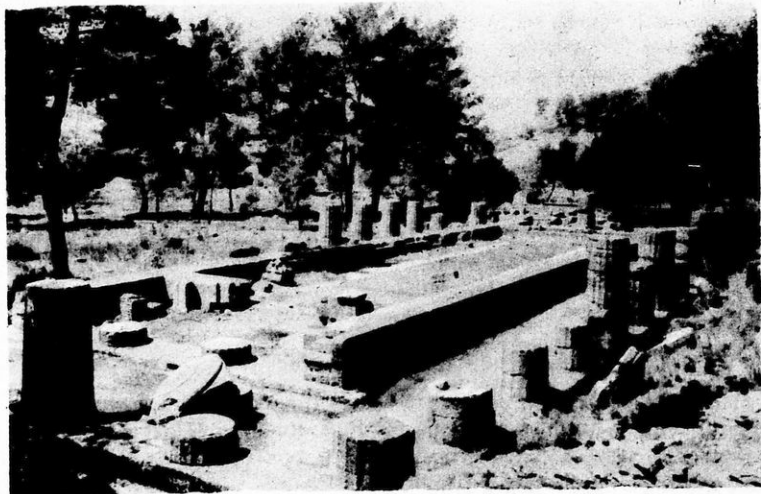
Σήμερα τὸ ἀντιμάχονται ὁ σιδηρόδρομος καὶ τὸ αὐτοκίνητο κι ἂν ἔλειπε ἡ σταφίδα, πού ἐξάγεται στὶς ξένες χώρες, ἡ κίνησή του θὰ ἦταν πολὺ μικρή.

Ἄλλες πόλεις τοῦ Νομοῦ εἶναι ἡ **Ἀμαλιάδα** (15.000 κάτ.), ἡ **Ἀνδραβίδα** (πού ἄλλοτε 1200—1427 μ. Χ.) ὑπῆρξε πρωτεύουσα τοῦ Μοριᾶ στὰ χρόνια τῆς Φραγκοκρατίας, ἡ **Γαστιούνη**, τὰ **Λεχαινά**, (ἡ πατρίδα τοῦ διηγηματογράφου Καρκαβίτσα), τὸ **Βαρβολομίου**, ἡ **Μανωλάδα**, τὸ **Τραγανό**, ἡ **Κυλλήνη**, τὰ **Καβάσιλα** καὶ τὸ **Χάβαρι**.

Ὅλες οἱ πόλεις τῆς Ἡλείας εἶναι σχεδὸν ὁμοιόμορφες : ἀπλώνονται σὲ ἄφθονη ἔκταση, ἔχουν τὰ σπίτια τους ἀραιὰ κτισμένα, μέσα σὲ καταποάσινα περιβόλια, κι ἔχουν τοὺς ἐξώστες τους γεμάτους λουλούδια.

2) **Ἐπαρχία Ὀλυμπίας** μὲ πρωτ. τὴν **Ἀνδρίτσαινα**, (2.000 κάτ.), πόλι μεσαιωνικὴ, πού ἔπαιξε σημαντικὸ ρόλο στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς καὶ πολὺ περισσότερο στὴν ἐπανάστασι τοῦ 21. Ἐκεῖ γεννήθηκε καὶ ὁ μεγάλος «φιλικός» ὁ **Παναγιώτης Ἀναγνωστόπουλος**.

Σήμερα ὁ ἐπίσκεπτης δὲ θὰ δοκιμάσῃ μόνον τὸ φημισμένο κρασί τῆς Ἀνδρίτσαινας, ἀλλὰ θὰ ἔχῃ καὶ μιὰ εὐχάριστη ἔκπληξι, ἂν ἐπισκεφθῇ τὴ ἐξαιρετικὴ βιβλιοθήκη πού ὑπάρχει ἐκεῖ καὶ περιλαμβάνει παλιές καὶ πολύτιμες ἐκδόσεις βιβλίων ἀπὸ τὰ 1500 μέχρι σήμερα.

Εἰκ. 29. Τὸ τοπίο τῆς Ὀλυμπίας, ὅπως εἶναι σήμερα.

“Άλλες κωμοπόλεις είναι ή Ζαχάρω, ό Σελινούνας, τό Έπιτάλιο και ή Κάτω Φιγαλεία.

Στήν έπαρχία αυτή βρίσκονται και τά έρείπια τής άρχαίας Όλυμπίας, όπου έγίνοντο οί περίφημοι Όλυμπιακοί άγώνες και συναντιόταν τό άνθος τής Έλληνικής ρώμης, άπ' όλες τίς πόλεις τής Έλλάδος.

Τό τοπείο είναι από τά πλέον γαλήνια τής Έλλάδος. Στούς Δελφούς ό έπισκέπτης νοιώθει δέος μπροστά στην άγριωπή όμορφιά του έερού χώρου· στην Όλυμπία αντίθετα, όλα, οί λόφοι, ή κοιλάδα, τό ποτάμι άναδίδουν εύγένεια, ήρεμία, γαλήνη, μακαριότητα.

Στό μουσειό τής Όλυμπίας είναι τοποθετημένα τά διάφορα άρχαιολογικά εύρήματα και άγάλματα, από τά όποια τά σπουδαιότερα είναι : ή Νίκη του Παιώνιου και ό Έρμής του Πραξιτέλη.

Ή ιερά Άλτη έχει καταστραφή, μά τό κλωνάρι τής έλιάς, θά μένη πάντα, αίώνιο σύμβολο τής ειρήνης του κόσμου.

Άρχαιολογικοί και ιστορικοί τόποι. Όλυμπία, Άνδραβίδα, Γλαρέντζα, Χελμούτσι. †

Α ν α γ ν ώ σ μ α τ α

ΤΟ ΘΑΪΜΑΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΧΕΛΜΟΥΤΣΙ

«Κοντά στον κάβυ του Χελωνάτα, άντίκρυ στη Ζάκυνθο, στην κορφή γραφικού λόφου πυργώνεται τό περίφημο Κάστρο Χελμούτσι. Στά πόδια του άναπαύεται φιλήσυχο, ειρηνεμένο χωριό, τό Κάστρο. Τό Χελμούτσι μνημονεύεται πάντα άνάμεσα στα περιφημότερα φραγκικά κάστρα του Μοριά.

Χτίστηκε στα 1217 από τό Γοδεφρείδο Β' Βιλλεαρδουίνο και ύπήρξε για πολύν καιρό τό καμάρι και τό στήριγμα των πριγκίπων του Μωριά. Ή τοποθεσία του είναι από τίς γοητευτικότερες, πού μπορεί νά συλλάβη ή ανθρώπινη φαντασία. Γιατί έξουσιάζει και τή γή και τή θάλασσα. Άπάνω από τους άκραίους του πύργους τό μάτι ξανοίγει με τή μεγαλύτερη εύκολία του κόσμου τόν περίγυρο κάμπο, τούς λόφους και τίς πολιτείες, κι όλη τή θάλασσα τή νησιοσαρμένη, πού άπλώνεται σε κάποιαν άπόσταση από τά ριζά του...

Τό Χελμούτσι μ' όλο τό ρήμαγμα πού έπαθε από στεργιανούς πολεμάρχους και κουρσάρους πειλεμάρχους, διασώζει ένα μεγάλο μέρος του παλιού μεγαλείου του· έπάλληλες ζώνες τειχών με φαγωμένες έπάλξεις, τεράστιοι πύργοι, κάμαρες και σκάλες και ύπόγειοι διάδρομοι και πηγάδια και άποθήκες προκαλούν και σήμερα τό δέος και τήν καταπληξη στον έπισκέπτη...

[Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος «Έλληνικοί όρίζοντες»]

7. Νομός Άχατας

Ή Νομός Άχατας κατέχει τό βόρειο τμήμα τής Πελοποννήσου και κατά μεγάλο μέρος βρέχεται από τόν Κορινθιακό και Πατραϊκό κόλπο.

Ή Κορινθιακός κόλπος τελειώνει στο άκρωτήριο Ρίο και ό Πατραϊκός στο άκρωτήριο Άραξος (Πάπας).

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄρεινὸ καὶ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὰ ὄρη **Παναχαϊκόν**, τὰ **Ἀροάνια** (Χελμός) καὶ τὸν **Ἐρύμανθο**.

Μικρὲς **πεδιάδες** ἀπλώνονται στὰ παράλια τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Πατραϊκοῦ κόλπου.

Τὸ Νομὸ διαρρέουν τρεῖς μικροὶ ποταμοὶ : ὁ **Βοραϊκός**, ὁ **Σελινούνας** καὶ ὁ **Γ'λαῦκος**.

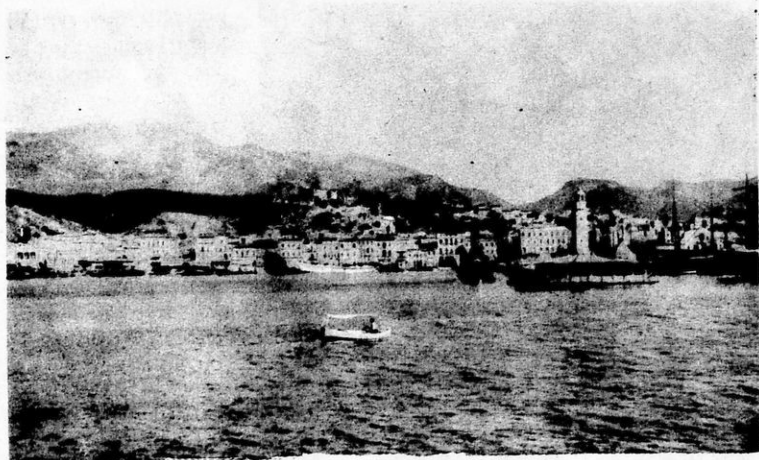
Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι γενικὰ εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ, μὲ διάφορες θερμοκρασίες, ἀνάλογα μὲ τὸ ὑψόμετρο κάθε τόπου.

Προϊόντα. Τὰ κυριώτερα προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι τὰ δασικά, τὸ λάδι, τὰ ἐσπεριδοειδῆ, τὸ κρασί, ἡ σταφίδα καὶ τὰ κτηνοτροφικά.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομὸς ἔχει θαυμάσια συγκοινωνία σιδηροδρομική, ἀμαξιτῶν ὁδῶν καὶ στὰ παράλια μὲ τὰ πλοῖα.

Ὁ Νομὸς ἔχει ἕκτασι 3.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 230.000 κατοίκους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 3 ἐπαρχίες. 1) **Ἐπαρχία Πατρῶν** μὲ πρωτ. τὴν **Πάτρα** (90.000 κάτ.), ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ νομοῦ καὶ ἡ μεγαλύτερη πόλι τῆς Πελοποννήσου. Ἡ Πάτρα εἶναι μιὰ

Εἰκ. 30. Ἐποψὶ τῆς Πάτρας.

εὐχάριστη καὶ ὠραία πόλι ἀπλωμένη στὴν ἀγκαλιά τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου. Τὸ λιμάνι τῆς προστατεύεται ἀπὸ μεγάλο κυματοθραύστη καὶ λιμενοβραχίονες.

Οἱ δρόμοι τῆς παραλίας εἶναι ἀπλόχωροι καὶ τοὺς στολίζουν ἐπιβλητικὰ μέγαρα. Τὰ πολυάριθμα ἐργοστάσια δίνουν ζωερὴ κίνησι καὶ ζωὴ στὴν πόλι. Τὸ λιμάνι διατηρεῖ πάντα πυκνὴ κίνησι καὶ πολυάριθμα

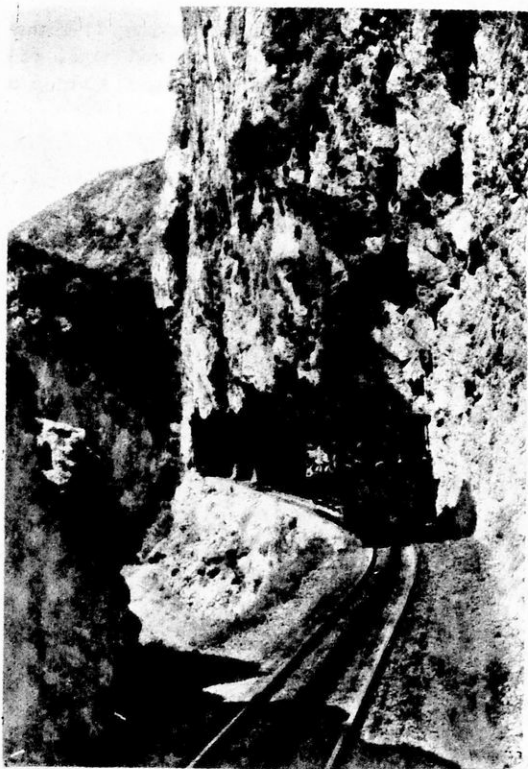
έμπορεύματα φορτώνονται και ξεφορτώνονται από τὰ καράβια πού έρχονται ή πάνε για τίς ξένες χώρες.

Από τὰ άξιοθέατα τής πόλεως ξεχωρίζει ό τεράστιος μισοτελειωμένος Ναός του Άποστόλου Άνδρέου, όπου σώζεται και ό τάφος του Άγίου.

Η γύρω χώρα είναι πλουσιώτατη, γεμάτη από έλιές, περιβόλια και σταφιδάμπελα.

Άκόμη ή Πάτρα είναι τριγυρισμένη από ωραιότατα «θέρετρα», τόπους πυκνής βλαστήσεως, κατά μήκος τής άκροθαλασσίας, πού ανακουφίζουν τό σώμα και χαρίζουν τήν ψυχική γαλήνη. Οι μεγαλύτερες κωμοπόλεις τής έπαρχίας είναι τὰ *Βραχνείικα*, και ή *Κάτω Άχαΐα*.

2) *Έπαρχία Αιγιαλείας* με πρωτ. τό *Αΐγιον* (16.000 κάτ.) κτισμένο σ' ένα μπαλκόνι του Κορινθιακού κόλπου. Είναι άρχαία πόλι με μεγάλη

Εικ. 31. Ο οδοντωτός σιδηρόδρομος Διακοφτό — Καλάβρυτα.

ιστορία. Στη στενή παραλία του Αΐγίου, πού είναι γεμάτη από πολυθρόρυβα έργοστάσια, άποθήκες και μαγαζιά συγκεντρώνεται ένα μεγάλο μέρος τής παραγωγής τής Κορινθίας και Αιγιαλείας κυρίως σε σταφίδα.

Τό προϊόν αυτό από τὰ πιο πολύτιμα τής Έλλάδος έπεξεργάζεται, συσκευάζεται και στέλλεται κυρίως στο έξωτερικό.

Έκτός από τὰ έργοστάσια αυτά ύπάρχει τεράστιο έργοστάσιο χαρτιού, έλαιουργεία, σαπωνοποιεία και άλλα.

Ο έπισκέπτης στο Αΐγιο δέν πρέπει να ξεχάση να έπισκεφθή μιά τρισχαριτωμένη έκκλησία «*Τήν Παναγία τήν Τρυπητή*», καθώς τήν όνομάζει

ή επιγραφή της θαυματουργής της εικόνας.

Είναι λαμπρή έκκλησία σκαρφαλωμένη στην απότομη πλαγιά της παραλίας και χωμένη στην πανάρχαια σπηλιά της.

"Άλλες κωμοπόλεις είναι ή **Άκράτα** και τό **Διακοφτό**, απ' όπου αρχίζει ό δοντωτός σιδηρόδρομος τών Καλαβρύτων.

3) **Έπαρχία Καλαβρύτων** με πρωτ. τά Καλάβρυτα (2.000 κάτ). 'Η έπαρχία είναι ή πτωχότερη του νομού, αλλά ύπήρξε τόπος ιστορικών γεγονότων και στολίζεται από τά όνομαστότερα μοναστήρια της Έλλάδος: Τό **Μέγα Σπήλαιο** και τήν **Άγία Λαύρα**, πολύ γνωστά από τήν Έλληνική έπανάστασι του 1821.

Είκ. 32. Τό περίφημο μοναστήρι τό «Μέγα Σπήλαιο».

Ά ν α γ ν ώ σ μ α τ α

ΜΕΓΑ ΣΠΗΛΛΑΙΟ — ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ — ΑΓΙΑ ΛΑΥΡΑ

Άπό τό Διακοφτό στά Καλάβρυτα ανεβαίνομε με τόν δοντωτό σιδηρόδρομο, τό μοναδικό της Έλλάδος. Άπό μηδέν, σχεδόν, ύψόμετρο φθάνομε στά 1200 μ. Τό τρανάκι άνέρχεται τή χαράδρα του Βορραϊκού περνώντας πλάι από φαράγγια και απότομες χαράδρες, με άγρωπή όμορφιά. Βράχιο φοβεροί και γιάντιοι στέκουν αδιάκοπα στό άνέβασμά μας με άπειλητικές διαθέσεις. Τούς μαλακώνουν όμως τά γιγαντόκορμα έλατα, τά καταπράσινα σιρωσίδια της χαμηλής φτέρης και τά γλυκά μουρμουρίσματα τών νερών που κυλιούνται άναμεσα στίς πέτρες και τούς θάμνους και σχηματίζουν μικρούς θανμάσιους καταράχτες.

Προτού φθάσωμε σιά Καλάβρυτα, στεκόμαστε στό χωριό της χαράδρας τή **Ζαχλωρού**. Πρέπει νά έπισκεφθοΰμε τό Μέγα Σπήλαιο που κρέμεται σ' ένα από τά γραφικότερα φρύδια της χαράδρας του Βορραϊκού.

Τό μοναστήρι κτίστηκε τόν 4ον αιώνα στή Σπηλιά που βρέθηκε ή θαυματουργή εικόνα της Παναγίας, καμωμένη από κερί και μαστίχα, έργο του Άποστόλου Λουκά.

Τὸ μοναστήρι κήκη πολλές φορές καὶ τελευταία ξανακτίστηκε ἐπιβλητικὸ μὲ τσιμέντο καὶ σίδηρο, χωρὶς νὰ ἔχει τὸ μεγαλεῖο τοῦ παλιοῦ. Ὁ ἐπισκέπτης ἐκτός ἀπὸ τὴ θαυματουργή εἰκόνα τῆς Παναγίας ἔχει νὰ θαυμάσῃ ἐξαιρετικῆς τέχνης ἔργα καὶ κειμήλια ἱερὰ : Περίτεχνους σταυρούς, χρυσὰ Εὐαγγέλια, παλιῆς εἰκόνες, κ.ἄ.

Ἡ Ἁγία Λαύρα εἶναι σὲ ξέφωτο καὶ ἤρεμο τοπεῖο, σὲ κάποιον χαμηλὸ λόφο τοῦ μικροῦ ὄροπέδιου. Τὸ μοναστήρι εἶναι φρεσκοκτισμένο, ὅπως καὶ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου — γιὰ κήκην ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς στὴν κατοχή. Ὁ ἐπισκέπτης θὰ θαυμάσῃ τὸ λάβαρο τοῦ Ἁγῶνα, τὸ χρυσὸ Εὐαγγέλιο τῆς Ἀυτοκράτειρας τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνης πολύτιμους σταυρούς καὶ ἱερὰ ἄμφια καὶ θὰ ξεκουρασθῇ κάτω ἀπὸ τὸν αἰωνόβιο πλάτανο πὸν ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ἔψωσε τὸ λάβαρο καὶ ὄρκισε τὰ παληκάρια γιὰ τὸ μεγάλο ξεσηκωμὸ τοῦ Γένους.

Τὰ Καλάβρυτα εἶναι μικρὴ πόλι, ἀνάμεσα στὰ δυὸ ἱστορικὰ μοναστήρια, πὸν γρήγορα ξαναβρῆκε τὸ ρυθμὸ τῆς, ὕστερα ἀπὸ τὴ μεγάλη σφαγὴ τῶν κατοίκων ἀπ' τοὺς Γερμανοὺς στὴν Κατοχή. f

Ἄ σ κ ή σ ε ι ς

1) Νὰ κάμετε τὸ χάριτῃ τῆς Πελοποννήσου, νὰ τὸν χωρίσετε σὲ νομοὺς καὶ νὰ τοποθετήσετε τὰ Γεωγραφικὰ στοιχεῖα πὸν μάθαιτε : (Ὅρη, πεδιάδες, ποταμοὺς, λίμνες, κόλπους, ἀκρωτήρια, λιμάνια, τὶς σπουδαιότερες πόλεις καὶ τοὺς σπουδαιότερους ἀρχαιολογικοὺς καὶ ἱστορικοὺς τόπους).

2) Νὰ ἐπαναλάβετε ποῖα εἶναι τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς χώρας, καὶ νὰ ὀνομάσετε τὰ κυριώτερα ἐμπορικὰ, βιομηχανικὰ καὶ ἐξαγωγικὰ κέντρα τῆς Πελοποννήσου.

3) Νὰ ἐξετάσετε ποῦ ὀφείλεται ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ δραστηριότητα τῆς Πελοποννήσου.

4) Νὰ κάμετε : α) ἓνα σιδηροδρομικὸ ταξίδι, β) ἓνα αὐτοκίνητιστικὸ καὶ γ) ἓνα μὲ πλοῖο γύρω στὴν Πελοπόννησο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ — ΕΥΒΟΙΑ

(ΡΟΥΜΕΛΗ)

Ἡ χώρα τῶν βουνῶν καὶ τῶν λεβεντόκορμων τσολιάδων

Ἐχω μπροστά μου τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Κοιτῶ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, πὸν μαζὶ μὲ τὴ νῆσο *Εὐβοία* ἀποτελοῦν ἓνα Γεωγραφικὸ διαμέρισμα, τὸ ὁποῖο ὀνομάζεται καὶ *Ρούμελη*.

Ἀπὸ βορρᾶ συνορεύει μὲ τὴ Θεσσαλία καὶ τὴν Ἥπειρο, ἐνῶ ἀνατολικά, δυτικά καὶ νότια τὴ βρέχουν οἱ γραφικώτατες δαντελωτὲς ἀκτὲς τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τοῦ Μαλιακοῦ καὶ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τοῦ Ἴονίου πελάγους.

Εἶναι ἡ πιὸ ὄρεινὴ περιοχὴ τῆς χώρας μας. Βουνὰ μεγάλα, πολύκορφα καὶ πολυκλαδα ξεχύνονται παντοῦ.

Οἱ πεδιάδες καὶ κοιλάδες εἶναι μικρὲς, γραφικὲς καὶ καταπράσινες. Τὰ ποτάμια τῆς, ὀρητικὰ τὸ χειμῶνα καὶ λιγόνερα τὸ καλοκαίρι, διαρρέουν τὶς στενόμακρες κοιλάδες τῆς μὲ χίλια δυὸ φιδολυγίσματα, ὥσπου νὰ χυθοῦν στὴ θάλασσα.

Ἀρκετὲς ἀσημένιες λιμνοῦλες στολίζουν πὸν καὶ πὸν τὸν ἀγριωπὸ αὐτὸν τόπο μὲ τὶς χιλιοτραγουδημένες βουνοκορφὲς καὶ τὶς ὀνομαστὲς πηγὲς (βελούχια).

Στὰ ψηλῶματα τὰ πυκνὰ δάση, ἀπὸ ἔλατα, καστανιὲς καὶ βελανιδιές, ἡμερώνουν τὰ ἀπότομα φαράγγια καὶ συγκρατοῦν τὸ λίγο χῶμα στὸ συνεχὲς μαστίγωμα τῆς μπόρας καὶ τοῦ χιονιά.

Οἱ ἀνθρωποὶ τῶν στενῶν κοιλάδων καὶ τῶν μακρινῶν κορυφῶν, οἱ *Ρουμελιῶτες*, ἔχουν πάρει ἀπὸ τὴ γύρω σκληρὴ φύσι, τὴν ἀλυγισιὰ τοῦ λιθαριοῦ, τὴν ἀνόθευτη σκέψι, τὴν καφετερὴ ματιὰ τοῦ πουλιοῦ, τὴ λεβεντιὰ τοῦ βουνοῦ.

Κόσμοι ἀθάνατοι ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια, ἔζησαν στὸν περήφανο αὐτὸ τόπο καὶ χάρισαν χρυσὲς σελίδες στὴν ἔνδοξη ἱστορία τῆς Ἑλλάδος.

Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα βρίσκεται ἡ Ἀθήνα, ἡ ἐνδοξότερη πόλι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Σ' αὐτὴ βρίσκεται τὸ περιφημότερο Μαντεῖο καὶ ἱερὸ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, οἱ *Δελφοί*. Σ' αὐτὴ βρίσκονται οἱ *Θερμοπύλες*, ὁ *Μαραθῶνας*, ἡ *Σαλαμίνα*, οἱ *Πλαταιές*, ἡ *Θήβα*, ὁ *Ὀρχομενός*, ἡ *Ἐλευσίνα*, ἡ *Χαιρώνεια*, ἡ *Αἰτωλία*, ἡ *Γραβιά*, ἡ *Ἀλαμάννα*.

Καιρὸς πιά νὰ γνωρίσωμε αὐτὴ τὴ χώρα ἀπὸ κοντά, ν' ἀνεβούμε στὰ ψηλὰ βουνὰ τῆς, νὰ δροισιστοῦμε στὶς γάργαρες καὶ τραγουδιστὲς

πηγές της· ν' άνιπνεύσωμε τὸ κατακάθαρο ὄξιγόνο άνάμεσα στοὺς εὐωδιασμένους άνασασμοὺς τῶν ἐλάτων καὶ νὰ ξεκουράσωμε τὸ πνεῦμα μας στὴ μοναξιὰ τῆς ἀπέραντης σιωπῆς των.

"Ὑστερα, θὰ κατεβοῦμε στὶς πολυθόρυβες πόλεις καὶ τὰ χωριά. Θὰ γνωρίσωμε τὸ πυρετὸ τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας καὶ τέλος θὰ ἐπισκεφθοῦμε νοερὰ τὰ θαυμαστὰ ἀρχαῖα ἐρεῖπια, πὺ ξαναφέρνουν στὸ μυαλό μας τόσες ἀθάνατες μνήμες.

Εἰκ. 33. Λεβεντόκορμοι τσολιάνδες.

α) Φυσικὴ περιγραφή τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα συνορεύει πρὸς Β. με τὴ Θεσσαλία καὶ Ἡπειρο πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸν Πατραϊκὸ, Κορινθιακὸ καὶ Σαρωνικὸ κόλπο, πρὸς Α. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ τοὺς κόλπους Μαλιακὸ καὶ Εὐβοϊκὸ καὶ πρὸς Δ. ἀπὸ τὸ Ἴόνιον πέλαγος.

Ἐχει ἕκτασι 25.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 2.275.000 κατοίκους.

Ἀχτὲς — Παράλια : Τὰ παράλια τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶναι πολὺ ἀνώμαλα καὶ σχηματίζουν πολλοὺς κόλπους, πολλὰ ἀκρωτήρια καὶ γραφικὲς ἀκρόγιαλιές.

Κόλποι : Μαλιακός, Εὐβοϊκός, Σαρωνικός, Κορινθιακός, Πατραϊκός καὶ Ἀμβρακικός.

Ἄκρωτήρια : (Στὴν Εὐβοία) Ἄρτεμήσιο, Κύναιο, καὶ Καφηρέας. Στὴν ὑπόλοιπη Στερεὰ Ἑλλάδα, Σούνιο, Ἀντίρριο καὶ Ἄκτιο.

Νῆσοι : Ἡ Εὐβοία, ἡ Σκύρος, ἡ Μακρόνησος, ἡ Αἴγινα, ἡ Σαλαμίνα, ὁ Πόρος, ἡ Ὑδρα καὶ οἱ Σπέτσες.

Πορθμοί : Εὐρίπου, Ρίου καὶ Λευκάδος.

Ὄρη : Ὅπως εἶπαμε ἡ χώρα εἶναι περισσότερο ὄρεινὴ. Στὸ κέντρο της ὑψώνονται πολύκορφα τὰ βουνά : ὁ Παρνασσός, ἡ Γκιώνα, τὰ Βαρδούσια, ἡ Οἶτη, ὁ Τυμφρηστός, τὸ Πανατιωλικόν, τὰ Ἄγραφα καὶ ἡ Ὀρθρος. Στὰ δυτικά : ὁ Ἀράκυνθος, τὰ Ἀκαρνανικά καὶ τὸ Μακρυνόοσ. Στὰ ἀνατολικά : τὸ Καλλίδρομον, τὸ Χλωμόν, ὁ Ἐλικώνας, ὁ Κιθαιρώνας, ἡ Πάρνηθα, ὁ Πατέρας, τὰ Γεράνεια, ἡ Πεντέλη καὶ ὁ Ὑμητός. Στὴ νῆσο Εὐβοία : ἡ Ὄχη, ἡ Δίρφη, τὸ Κανδήλι καὶ τὸ Τελέθριον.

Πεδιάδες καὶ κοιλάδες : Πεδιάδες εἶναι : τῆς Ἀττικῆς, Θηβῶν — Λεβαδείας (Κωπαΐδα), Λαμίας, (Σπερχειοῦ), Μεσολογγίου καὶ Ἀγρινίου (Ἀχελώου). Κοιλάδες εἶναι : τῆς Ἐλευσίνας, τῶν Μεγάρων, τῆς Ἀταλάντης, τῆς Ἀμφισσας καὶ ἄλλες.

Ποταμοί : Οἱ πιὸ ἀξιόλογοι ποταμοὶ εἶναι ὁ Ἀχελῶος μὲ δυὸ παραποτάμους, τὸ Μέγδοβα καὶ τὸν Ἀγραφιῶτη, ὁ Εὐήνος (Φίδαρης) ὁ Μόρνος ἢ Δάφνος, ὁ Σπερχειός, ὁ Κιφισσός, ὁ Ἀσωπός καὶ ὁ Χείμαρος Ἰλισσός.

Λίμνες : Ἡ τεχνητὴ λίμνη τοῦ Μαραθῶνα καὶ οἱ φυσικαί : Ὑλίκη, Παραλίμνη, Τριχωνίδα, Λυσιμαχία, ὁ Ὄζερὸς καὶ ἡ Ἀμβρακία.

Λιμνοθάλασσες : Τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Αἰτωλικοῦ.

Κλίμα : Τὸ κλίμα εἶναι διάσπορο. Στὰ παράλια εἶναι μεσογειακό. Στὰ ὄρεινα ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Γενικὰ ὅμως εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ. Οἱ περισσότερες βροχὲς πέφτουν στὴ δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ οἱ ὀλιγώτερες στὸ λεκανοπέδιο τῆς Ἀττικῆς.

β) Οἰκονομικὴ ἐξέτασι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος

• **Γεωργία :** Ἄν καὶ τὸ ἔδαφος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶναι περισσότερο ὄρεινόν, στὶς ἐδιάδες καὶ κοιλάδες της γίνεται ἐντατικὴ καλλιέργεια καὶ ἡ παραγωγή προϊόντων εἶναι ἀξιόλογη καὶ ποικίλη.

Τὰ **δημητριακά** κατέχουν τὴν πρώτη θέσι καὶ καλλιεργοῦνται σχεδὸν παντοῦ, ὅπως καὶ τὰ δσπρια.

Ὁ **καπνός** καλλιεργεῖται στὴν περιοχὴ τοῦ Ἀγρινίου καὶ τῆς Φθιώτιδος. Τὸ **βαμβάκι** στὴν περιοχὴ τῆς Λεβαδείας (Κωπαΐδα) καὶ στὴν πεδιάδα τῆς Λαμίας (Σπερχειοῦ).

Τὸ **ρῶξι** στὴν πεδιάδα Λαμίας (Ἀνθήλη) καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ Μεσολογγίου. Τὰ **κηπουρικά** στὴν περιοχὴ τῆς Ἀττικῆς, Βοιωτίας καὶ τὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἀχελώου (Λεσίνοι).

Οἱ **ἐλιές** στὶς κοιλάδες τῆς Ἀμφισσας, τῆς Στυλίδας καὶ τῶν Μεγάρων.

Εικ. 34. Ἀγρότισσες τῆς Ρούμελης.

Τὰ ὄπωροφόρα δένδρα καὶ τὰ ἀμπέλια καλλιεργοῦνται παντοῦ, καὶ κυρίως στὴ νῆσο Εὐβοία. Ἀκόμη ἐκλεκτὸ μέλι στὴν Ἀττικὴ καὶ *μετάξι* στὴν Εὐβοία (Κύμη).

Κτηνοτροφία : Ἡ κτηνοτροφία εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη καὶ κυρίως ἡ πρόβατοτροφία. Τὸ χειμῶνα τὰ κοπάδια κατεβαίνουν στοὺς κάμπους καὶ τὸ καλοκαίρι ἀνεβαίνουν στὰ βουνά. Τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα εἶναι ἀρκετὰ καὶ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ὀνομαστά, ὅπως τὰ ἐξαιρετικὰ τυριά τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τῶν Ἀγραφῶν.

Δάση : Ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα ἔχει περισσότερα δάση ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, γιὰ τὸ βουνά της εἶναι ντυμένα μὲ δάση ἀπὸ ἔλατα, καστανιές, ὄξυές, βελανιδιές καὶ πεῦκα. Κάθε χρόνο ὕλοτομεῖται ἀρκετὴ ξυλεία. Βγαίνουν ἀκόμη πολλὰ ξυλοκάρβουνα καὶ ρετσίνι κυρίως ἀπὸ τὰ πεῦκα.

Ἀλιεία — Ἀλυκές : Στὰ παράλια τῆς Στερεᾶς ψαρεύονται μεγάλες ποσότητες ψαριῶν, παντὸς εἶδους, μὲ τὰ ὅποια τροφοδοτοῦνται καὶ οἱ μεγάλες πόλεις. Τὰ περισσότερα ψάρια ψαρεύονται στὸν Εὐβοϊκὸ κόλπο, καὶ στὴ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου.

Όρυκτά και μέταλλα : Στην περιοχή Λαυρίου υπάρχουν μεταλλεία *μολύβδου* και *αργύρου*, στην Κύμη και το Άλιβέρι της Εύβοίας *λιγνίτου*, στην περιφέρεια Φωκίδος και Μεγάρων *βωξίτου* (άλουμινιον). Στη Λάρυμνα μεταλλεία *νικελίου*, στο Δομοκό *χρωμίου* και *μάγμαρα* στη Θήβα και στη νήσο Σκύρο.

Βιομηχανία — Έμπόριο : Στην Άθήνα, τὸν Πειραιᾶ και τὴν Ἐλευσίνα υπάρχουν τὰ μεγαλύτερα βιομηχανικά ἐργοστάσια τῆς Ἑλλάδος, πού κατασκευάζουν παντός εἶδους ὑφάσματα, λιπάσματα, γυαλικά, φάρμακα, χαρτικά, δέρματα, τρόφιμα, χρώματα, τσιγάρα, μηχανές κ.τ.λ. Μικρότερα ἐργοστάσια υπάρχουν στη Λειβαδιά (ἐκκοκιστήρια και κλωστήρια τοῦ βαμβακιοῦ), στη Λαμία ἐργοστάσια μακαρονοποιίας και κουραμπιέδων και στο Ἄργινο ἐργοστάσια ἐπεξεργασίας τοῦ καπνοῦ.

Ἐμπορικά καταστήματα υπάρχουν σ' ὄλες τὶς πόλεις τῆς χώρας, ἀλλὰ ὀλόκληρο τὸ *εἰσαγωγικὸ* και *ἐξαγωγικὸ* ἐμπόριο τῆς Ἑλλάδος γίνεται ἀπὸ τὸ *Πειραιᾶ*, τὸ μεγαλύτερο λιμένα τῆς χώρας.

Συγκοινωνία : Στὴ χώρα υπάρχουν σιδηροδρομικὲς γραμμές, πού συνδέουν ἀρκετὲς πόλεις μεταξύ τους. Οἱ ἀμαξιτοὶ ὁμοῦ δρόμοι συνδέουν ὄλες τὶς μεγάλες πόλεις τῆς Στερεᾶς μεταξύ τους και με τὴν Ἄθήνα. Οἱ παράλιες πόλεις ἔχουν τακτικὴ ἀτμοπλοικὴ συγκοινωνία και ἀεροπορικὴ μόνο ἢ Ἄθήνα με τὸ Ἄργινο.

γ) Πολιτικὴ ἐξέτασι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα με τὴ νήσο Εὐβοία χωρίζονται σὲ 7 Νομούς: 1) Ν. Ἀττικῆς, 2) Ν. Βοιωτίας, 3) Ν. Φωκίδας, 4) Ν. Φθιώτιδος, 5) Ν. Εὐρυτανίας, 6) Ν. Αἰτωλίας και Ἄκαρνανίας και 7) Ν. Εὐβοίας.

Παρακάτω θὰ τοὺς ἐξετάσωμε χωριστὰ γιὰ νὰ γνωρίσωμε τὰ ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικὰ των.

1. Νομὸς Ἀττικῆς

Ὁ Νομὸς Ἀττικῆς κατέχει τὸ νοτιοανατολικώτερο τμήμα τῆς Στερεᾶς και συνορεύει πρὸς Β. με τὸ Ν. Βοιωτίας, βρέχεται ἀνατολικά ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, και δυτικά ἀπὸ τὸ Σαρωνικὸ και Κορινθιακὸ κόλπο. Ἐνα μικρὸ του τμήμα πρὸς Δ. συνορεύει με τὸ Ν. Κορινθίας.

Ἡ θάλασσα πού περιβρέχει τὴν Ἀττικὴ σχηματίζει τὸν *Εὐβοϊκόν*, *Σαρωνικόν* και *Κορινθιακόν* κόλπο και τὸ ἀκρωτήριο *Σούνιο*.

Νησιά : Στὸ Ν. Ἀττικῆς ἀνήκουν και τὰ νησιά : *Σαλαμίνα*, *Αἴγινα*, *Πόρος*, *Υδρα*, *Σπέτσες* και *Κύθηρα*.

Όρη : Στὴν Ἀττικὴ ὑψώνονται τὰ βουνὰ : ὁ *Κιθαιρώνας*, ἡ *Πάρνηθα*, ἡ *Πεντέλη*, στὴν ὁποία υπάρχουν λατομεῖα λευκοῦ μαρμάρου, ὁ ὁ *Υμηττός*, ὁ *Πατέρας*, τὰ *Γεράνεια* και ὁ *Αἰγάλεως*, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὁ Ξέρξης παρακολούθησε τὴ Ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας.

Ποταμοί : Τὴν Ἀττικὴ διαρρέουν δυὸ χεῖμαροι ὁ *Κηφισσός* καὶ ὁ *Ἴλισσός*, ποὺ περνοῦν μέσα ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα καὶ χύνονται στὸ Σαρωνικὸ κόλπο

Πεδιάδες : Στὴν Ἀττικὴ ξεχωρίζονται τρεῖς μικρὲς πεδιάδες : Τῆς *Ἀττικῆς*, τῶν *Μεσογείων* καὶ τῆς *Ἐλευσίνας*.

Λίμνες : Ἡ μόνη λίμνη στὸ Νομὸ εἶναι ἡ τεχνητὴ λίμνη τοῦ *Μαγαθώγα*, στὴν ὁποία συγκεντρώνονται τὰ νερά τῆς περιοχῆς, μὲ τὰ ὁποῖα ὕδρευεται ἡ Ἀθῆνα, ὁ Πειραιᾶς καὶ τὰ περὶχωρα. Τὸ ἔργο εἶναι ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα τεχνικὰ ἔργα τῆς πατρίδος μας.

Κλίμα : Τὸ κλίμα τῆς Ἀττικῆς εἶναι το ξηρότερο, τὸ ὑγιεινότερο καὶ τὸ γλυκύτερο τῆς Ἑλλάδος.

Γεωργικὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα : Στὴν πεδιάδα τῆς Ἀττικῆς καλλιεργοῦνται τὰ λαχανικὰ καὶ τὰ φρούτα. Γνωστὰ εἶναι τὰ σῦκα καὶ τὸ ἐξαιρετὸ μέλι τῆς Ἀττικῆς. Στὴν πεδιάδα τῶν Μεσογείων καλλιεργοῦνται τὰ σιτηρά, ἡ ἐλιά καὶ κυρίως τὰ ἀμπέλια. Στὴν πεδιάδα τῆς Ἐλευσίνας κυρίως λαχανικὰ.

Τὸ δένδρο ποῦ κυριαρχεῖ παντοῦ καὶ δίνει τὸ ἰδιαίτερο χρῶμα στὴν Ἀττικὴ εἶναι τὸ *πεῦνο*.

Στὴν Ἀθῆνα, τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Ἐλευσίνα βρίσκονται τὰ μεγαλύτερα βιομηχανικὰ ἐργοστάσια ποὺ παράγουν βιομηχανικὰ προϊόντα : ὑφάσματα, φάρμακα, γυαλικά, τσιγάρα, τοιμέντα, λιπάσματα καὶ πολλὰ ἄλλα εἶδη. Οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γεωργία. Τῶν πόλεων μὲ τὴ βιομηχανία, τὸ ἐμπόριο, τὰ γράμματα, τὶς ἐπιστῆμες, τὶς καλὲς τέχνες ἢ εἶναι ὑπάλληλοι δημόσιοι, ἰδιωτικοὶ καὶ στρατιωτικοί.

Συγκοινωνία : Ὁ Ν. Ἀττικῆς ἔχει τὴν καλύτερη καὶ πυκνότερη συγκοινωνία ἀπ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Ἀθῆνα ἀρχίζουν οἱ σιδηροδρομικὲς γραμμὲς πρὸς τὴν Πελοπόννησο καὶ τὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα.

Ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα ἀρχίζουν καὶ σ' αὐτὴ καταλήγουν ὅλοι οἱ ἀμαξιτοὶ δρόμοι τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ξεκινοῦν τὰ ἀτμόπλοια γιὰ ὅλα τὰ λιμάνια τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων τῆς.

Καὶ τέλος ἡ Ἀθῆνα ἔχει ἀεροπορικὴ συγκοινωνία μὲ τὶς πόλεις : Ἀλεξανδρούπολι, Καβάλα, Θεσσαλονίκη, Κοζάνη, Ἰωάννινα, Ἀργίριο, Βόλο, Κέρκυρα, Χανιά, Ἡράκλειο (Κρήτη), Ρόδο καὶ Μυτιλήνη.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Ἀττικῆς διαίρεται σὲ 6 ἐπαρχίες. α) **Ἐπαρχία Ἀττικῆς** μὲ πρωτ. τὴν **Ἀθῆνα** (900.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἀθῆνας χάνεται στὰ βάθη τῶν αἰώνων. Πολλὲς ἁμυδροφῆς ἱστορίες διηγοῦνται γιὰ τὸ πρῶτο χτίσιμό της καὶ γιὰ τ' ὄνομά της.

Ἐπῆρξε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἡ πιὸ ἐνδοξη πόλι τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Γι' αὐτὸ, ὁ μέγας ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητος, ὁ *Πίνδαρος*, τὴν ὕμνη-

Εικ. 35. Το άθάνατο άριστούργημα τών αιώνων, ο Παρθενών.

σε : «*Ω σύ, πόλι περιλάμπρη, πού στέφανα μενεξεδένια σέ περιβάλλουν
κι όλοι σέ ύμνοϋν, πού είσαι προπύργιο τής 'Ελλάδος, ένδοξη 'Αθήνα,
θεία πόλι».*

Ό δέ νεώτερος μεγάλος μας ποιητής, ο *Κ. Παλαμάς*, τήν άποκά-
λεσε : «*'Αθήνα, διαμαντόπετρα στής γής τó δαχτυλίδι...»*

Στή μεγαλύτερη δόξα της κατά τήν αρχαιότητα έφθασε τó 500 —
400 π.Χ. Τότε, ο μεγάλος πολιτικός της *Περικλής*, έφτιασε τά μεγάλα
δημόσια κτίρια, πού βρίσκονται άκόμη σήμερα, γιά νά βροντοφωνοϋν τó
παλιό μεγαλείο της.

Άργότερα, σιγά - σιγά, ξέπεσε ή δόξα της και μόνο μέχρι τó 300
περίπου μ.Χ. διατήρησε κάποια σημάδια τής παλιής άκμής της.

Μέ τή Βυζαντινή Αύτοκρατορία, κέντρο του 'Ελληνισμού έγινε ή
Κωνσταντινούπολι και ή *'Αθήνα* κατήντησε ένα άπόμακρο χωριό.

Όταν τó 1832 ξανάγινε πρωτεύουσα του Νέου 'Ελληνικού Κρά-
τους, ήταν ένα Τουρκοχώρι στήν όψι, μέ 6.000 κατοίκους.

Σήμερα είναι μιá πόλι, πού έχει τó χρώμα κάθε μεγάλης πρωτεύ-
ουσας τής Εϋρώπης. Μέσα σ' εκατό χρόνια, προώδευσε άλματικά, κι
έχει όρραίους δρόμους, μεγάλα κι όμορφα κτίρια, ιδιωτικά και δημόσια,
μεγάλα καταστήματα κι έμπορικά, και ξαπλώνεται σέ τόση μεγάλη
έκταση, πού γιά νά τή διασχίσουμε άπό τó ένα άκρο στό άλλο, θά χρεια-
στοϋμε 3 ώρες μέ τά πόδια !

Παρουσιάζει μεγάλη κίνηση. Χιλιάδες αυτοκίνητα, έπιβατικά και
φορτηγά διασχίζουν τούς δρόμους της κάθε μέρα. Σέ κείνους πού έρ-

χονται για πρώτη φορά στην 'Αθήνα, ή κίνησι αυτή κάνει τή μεγαλύτερη έντύπωση.

'Απ' τὰ μεγάλα της κτίρια διακρίνομε τή *Βιβλιοθήκη*, τὸ *Πανεπιστήμιο* καὶ τὸ μέγαρο τῆς *Ἀκαδημίας*.

'Ακόμη μεγαλόπρεπο εἶναι τὸ *παλιὸ παλάτι*, πού σήμερα στεγάζει τή *Βουλὴ* κι ἄλλες δημόσιες ὑπηρεσίες, τὸ *Ζάππειο μέγαρο* κι ἄλλα.

'Η πόλι ἔχει ἀνάμεσά της μεγάλα δημόσια πάρκα : ('Ἐθνικὸς κήπος, Ζάππειο, πεδίο τοῦ "Ἀρεως).

Στὴν 'Αθήνα ὄλα εἶναι μεγάλα καὶ θαυμαστά. 'Η 'Αθήνα εἶναι ὁ πνεύμονας καὶ ἡ καρδιά τῆς Χώρας.

"Ὅπως τὸ αἷμα ξεκινάει ἀπὸ τὴν καρδιά, καθαρίζεται στὸν πνεύμονα καὶ στέλνεται σ' ὄλο τὸ σῶμα, ἔτσι καὶ ἡ 'Αθήνα, εἶναι τὸ κέντρο ἀπὸ τὸ ὁποῖο διευθύνεται ὄλο τὸ Κράτος.

'Ἐδῶ μένει ὁ *Βασιλιάς*, ἡ *Κυβέρνησι*, ἡ *Βουλὴ τῆς Χώρας*, ὄλα τὰ *Ῥπουργεῖα* καὶ κάθε ἀνώτερη ἀρχή. Στὴν 'Αθήνα βρίσκονται τὰ μεγαλύτερα πνευματικὰ κέντρα, *Πανεπιστήμιο*, *Πολυτεχνεῖο* καὶ *Ἀκαδημία*.

Στὰ νότια τῆς πόλεως ὑψώνεται ἡ *Ἀκρόπολι* τῆς 'Αθήνας, πού ἐπάνω της στέκεται περήφανος ὁ *Παρθενώνας*, τὸ μεγαλύτερο ἀρχιτεκτονικὸ δημιούργημα τῶν αἰώνων, πού ὀδηγεῖ τὴ σκέψι ὄλων τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων.

Στὴν Ἀκρόπολι βρίσκονται ἀκόμη κι ἄλλοι μικρότεροι ναοὶ καὶ στὴ βάσι τῆς Ἀκροπόλεως τὸ *Θησεῖον*, ἕνας ναός, πού κτίσθηκε πρὸς τιμὴν

Εἰκ. 36. Ἀποψὶ τῆς 'Αθήνας μετὸν Λυκαβηττό.

Είκ. 37. "Αποψη κεντρικής λεωφόρου της 'Αθήνας.

του μεγαλύτερου ήρωα της αρχαίας 'Αθήνας, **Θησέα**, και σώζεται μέχρι σήμερα ανέπαφος.

'Ακόμη υπάρχουν στην 'Αθήνα κι άλλα αρχαία μνημεία, που μπορεί νά τὰ επισκεφθῆ κανένας. 'Απέναντι στην 'Ακρόπολι ὑψώνεται ὁ **Λυκαβηττός**, ἕνας βραχώδης λόφος μ' ἕνα ἐκκλησάκι στην κορυφή, ἀπὸ τὸν ὁποῖο φαίνεται πανοραμικὰ ἡ 'Αθήνα.

Σημειώστε, παιδιά, ὅτι ἡ 'Αθήνα ξαπλώνεται μέχρι τὰ νερά του Σαρωνικοῦ κόλπου.

'Ἡ 'Αθήνα γύρω της περιβάλλεται ἀπὸ πολλὰ προάστια, πόλεις ὀλόκληρες, ὅπως εἶναι ἡ Κηφισιά, τὸ Μαρούσι κ.τ.λ.

'Επίκειο της 'Αθήνας εἶναι ὁ **Πειραιᾶς**. Σήμερα οἱ δυὸ πόλεις σχεδὸν δὲ χωρίζονται. Ὁ Πειραιᾶς, ἀρχαία πόλι κι αὐτός, εἶναι τὸ μεγαλύτερο λιμάνι της πατρίδας μας.

'Εκεῖ καταπλέουν τὰ μεγαλύτερα καράβια, ἐπιβατικὰ καὶ φορτηγά. Γύρω στὴν ἀποβάθρα τοῦ λιμανιοῦ μεγάλοι γερανοὶ φορτῶνουν καὶ ξεφορτῶνουν μεγάλα βάρη, 20, 30 καὶ 50 χιλιάδων ὀκάδων.

'Ἡ κίνηση στὸ λιμάνι δὲ σταματᾶει ποτέ. Χιλιάδες ἐργάτες (λιμενεργάτες) δουλεύουν νύχτα-μέρα. 'Απ' ἐδῶ γίνονται οἱ μεγαλύτερες ἐξαγωγὲς τῶν ἔθνικων προϊόντων μας (ἐλιές, καπνός, κρασιά κτλ.). 'Ἡ σταφίδα, τὸ ἄλλο ἔθνικὸ προϊόν μας, φεύγει ὅπως μάθαμε γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ ἀπὸ τὰ λιμάνια της Πελοποννήσου.

'Εδῶ ἀκόμη ἐξφορτῶνονται ὄλα τὰ ξένα προϊόντα σίταρι, ρύζι, ζάχαρι, παντὸς εἴδους βιομηχανικὰ ὑλικά, ἐργαλεῖα καὶ μηχανές, πού μας ἔρχονται ἀπ' τὸ ἐξωτερικὸ.

Ἡ πόλι δὲν παρουσιάζει, οὔτε τὴ μεγαλοπρέπεια, οὔτε τὴν καθαριότητα τῆς Ἀθήνας. Εἶναι καθαρὰ ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ πόλι. Δάση σχηματίζουν οἱ καμινάδες τῶν ἐργοστασίων τῆς.

Γύρω τῆς καὶ πρὸς Βορρᾶν ξαπλώνονται μεγάλα προάστια ὅπως ἡ **Νίκαια** (100.000 κάτ.), ὁ **Κορυδαλλὸς** κ. ἄ.

Ἄλλες πόλεις τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς εἶναι τὸ **Δαύριο**, ἡ **Κερατέα**, τὸ **Μαρκόπουλο**, τὰ **Σπάτα**, τὸ **Κορωπὶ**, ἡ **Παιανία** καὶ ὁ **Αὔλωνας**.

Στὴν ἐπαρχία Ἀττικῆς ἀνήκει καὶ τὸ νησί **Σπέτσες**, πού στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821 προσέφερε μεγάλες ὑπηρεσίες.

2) **Ἐπαρχία Μεγαρίδος** μὲ πρωτ. τὰ **Μέγαρα** (14.000 κάτ.). Εἶναι ἀπὸ τὶς ἀρχαιότερες πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ γύρω κάμπος τῆς εἶναι εὐφορώτατος. Παράγει κρασιά, σιτάρι καὶ λάδι.

Ἄλλες πόλεις εἶναι ἡ **Μάνδρα**, τὰ **Βίλλια**, ὁ **Ἀσπρόπυργος** καὶ ἡ **Ἐλευσίνα** πού εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ βιομηχανικὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Ἐλευσίνα βρίσκεται τὸ ἔνδοξο νησάκι **Σαλαμίνα**, ὅπου σήμερα εἶναι καὶ ὁ πολεμικὸς μας Ναύσταθμος. Στὸ στενὸ μετὰ τῆς Σαλαμίνας καὶ τῆς ἀπέναντι ξηρᾶς, τὸ 480 π. Χ. ἔγινε ἡ ἔνδοξη ναυμαχία τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν.

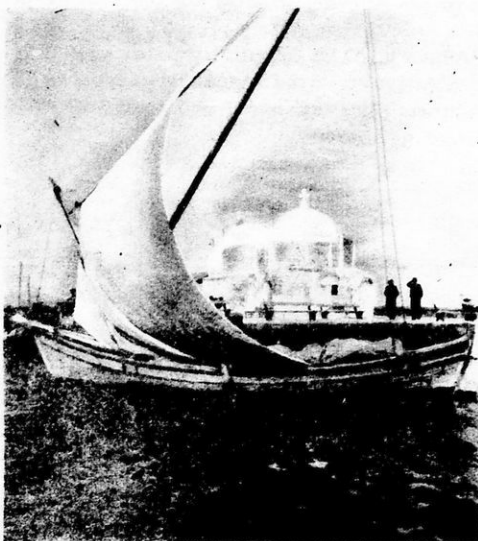
3) **Ἐπαρχία Αἰγίνης** (νησος Αἴγινα) μὲ πρωτ. τὴν **Αἴγινα** (6.000 κάτ.). Εἶναι ἀρχαιότατη πόλι, καὶ σώζονται καὶ σήμερα τὰ ἑρείπια τοῦ ναοῦ τῆς **Ἀφαίας**. Γνωστὰ εἶναι τὰ νοστιμώτατα σταφύλια τῆς καὶ τὰ

περίφημα αἰγινίτικα κανάτια τῆς.

Γιὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα ἔχρημάτισε πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821.

4) **Ἐπαρχία Ὑδρας**, πού περιλαμβάνει τὸ νησί **Ὑδρα** (3.000 κάτ.). Τὸ νησί προσέφερε σπουδαιότατες ὑπηρεσίες στὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 καὶ εἶναι ἡ πατρίδα τῶν ἐνδόξων ναυάρχων, Μιαούλη καὶ Κουντουριώτη.

5) **Ἐπαρχία Τροιζηνίας**, πού περιλαμβάνει ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν παραλία τῆς Ἀργολίδος, τὴ χερσόνησο τῶν Μεθάνων καὶ τὸ νησί Πόρος. Πρωτ. τῆς ε-

Εἰκ. 38. Ὁμορφίες τῆς Αἰγίνης.

παρχίας είναι ο **Πόρος** (7.000 κάτ.). Στη χερσόνησο των **Μεθάνων** βρίσκεται η όμώνυμη πόλι με θαυμάσια Ιαματικά λουτρά.

6) **Έπαρχία Κυθήρων**, πού περιλαμβάνει τὰ νησιά **Κύθηρα** και **Αντικύθηρα**, τὰ ὁποῖα βρίσκονται πρὸς Ν. τῆς Πελοποννήσου. Πρωτ. εἶναι ἡ κωμόπολι Κύθηρα μὲ 1.000 κατοίκους. Καὶ τὰ δυὸ νησιά ἔχουν 6.500 κατοίκους.

Ἀρχαιολογικοὶ καὶ ἱστορικοὶ τόποι. Ἀθήνα, Ἐλευσίνα, Σαλαμίνα, Μαραθῶνας, Σούνιο, Αἴγινα, Ὑδρα καὶ Σπέτσες.

2. Νομὸς Βοιωτίας

Ὁ Νομὸς Βοιωτίας συνορεύει πρὸς Β. μὲ τὸ Ν. Φθιώτιδος, πρὸς Ν. μὲ τὸν Ν. Ἀττικῆς, πρὸς Α. βρέχεται ἀπὸ τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον καὶ πρὸς Δ. συνορεύει μὲ τὸ Ν. Φωκίδος καὶ βρέχεται ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον.

Ἔχει ἕκτασι 3.100 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 105.000 κατοίκους.

Διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους: Τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄρεινὸν καὶ καλύπτεται ἀπὸ τὰ βουνὰ **Παρνασσό**, **Ἐλικώνα** καὶ **Κιθαιρώνα**. Τὸ ἀνατολικὸν τμήμα εἶναι πεδινὸν καὶ σχηματίζει τὶς πεδιάδες **Θηβῶν** καὶ **Λεβαδείας** (Κωπαΐδας).

Οἱ ποταμοὶ πού διαρρέουν τὸ Νομὸ εἶναι ὁ **Βοιωτικὸς Κηφισός**, πού ποτίζει τὴν πεδιάδα τῆς Κωπαΐδας καὶ ὁ **Ἄσωπός**. Καὶ οἱ δύο χύνονται στὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον.

Τὰ παλαιότερα χρόνια ἡ πεδιάδα τῆς Κωπαΐδας ἦταν λίμνη, πού τὴν ἀποξήραναν καὶ ἔδωσαν στὴν καλλιέργεια 250.000 στρέμματα εὐφωρότατης γῆς. Μόνον δύο μικρὲς λίμνες ὑπάρχουν σήμερα, ἡ **Υλίκη** καὶ **Παραλίμνη**.

Μεταξὺ τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς νήσου Εὐβοίας σχηματίζεται ὁ **πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου**.

Κλίμα — Προϊόντα: Τὸ κλίμα εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸν καὶ τὰ προϊόντα τοῦ τόπου ἄφθονα καὶ ποικίλα. Παράγει βαμβάκι, σιτηρά, καπνὰ, ὄσπρια, κηπουρικὰ καὶ ἀκόμη κτηνοτροφικὰ καὶ πτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Συγκοινωνία. Τὸ Νομὸ Βοιωτίας διασχίζει ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Ἀθηνῶν — Θεσσαλονίκης καὶ ἡ κυριώτερα ἀμαξιτὴ ὁδὸς τῆς Ἑλλάδος. Σχεδὸν ὅλες οἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριά συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι: Ὁ Ν. Βοιωτίας διαίρεται σὲ 2 ἑπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Λεβαδείας** μὲ πρωτ. τὴ **Λεϊβαδιά** (12.000 κάτ.) πού εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἡ πόλι εἶναι κτισμένη στοὺς πρόποδες τοῦ **Ἐλικώνα** (1.700 μ.), τοῦ βουνοῦ πού εἶναι κατάφυτο ἀπὸ ἔλατα καὶ σὸ ὁποῖο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πίστευαν, ὅτι κατοικοῦσαν οἱ 9 μοῦσες. Ἡ πόλι ἔχει μεγάλη ἱστορία καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἶχε τὸ μαντεῖο τοῦ **Τροφωνίου**.

Ἡ σημερινὴ πόλι ἔχει μεγάλη ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ κίνησι, γιὰ τὴν εἶναι τὸ κέντρο τοῦ πλουσιωτάτου κάμπου τῆς Κωπατίδας, ποῦ παράγει τὸ περισσότερο βαμβάκι τῆς Ἑλλάδος.

Ἐχει ἐργοστάσια ἐπεξεργασίας τοῦ βαμβακιοῦ (ἐκκοκιστήρια, κλωστήρια, νηματουργεῖα, ὕφαντουργεῖα), τὰ ὁποῖα κινοῦνται ἀπὸ τὰ νερά τῶν μεγάλων πηγῶν, ποῦ βρίσκονται στὰ δυτικὰ τῆς πόλεως καὶ σχηματίζουν τὸ μικρὸ ποταμάκι *Ἐρκυννα*.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι : ἡ *Ἀραχώβα* (ὕψόμετρο 900 μ.) περίφημη

Εἰκ. 39. Ἀραχωβίτισσες στὴν τοποθεσίᾳ «Ζεμενὸ» τοῦ Παρνασσοῦ.

γιὰ τὴν τοποθεσίᾳ τῆς, τὰ μαῦρα κρασιά τῆς καὶ τὰ ἐξαιρετικὰ ὕφαντά τῆς (τάπητες κ.τ.λ.). Ὁ *Ἅγιος Γεώργιος*, τὸ *Δίστομο*, ὁ *Ὁρχομενὸς* μὲ ἀρχαῖα ἐρείπια, (θυμηθῆτε τὸ Φρῖξο καὶ τὴν Ἑλλη), ἡ *Δαύλεια* καὶ τὸ Μικρὸ χωριὸ *Χαιρώνεια*.

Ἡ Χαιρώνεια ὑπῆρξε ἡ πατρίδα τοῦ μεγάλου ἀρχαίου σοφοῦ Πλουτάρχου (40—120 μ. Χ.) καὶ τὸ μέρος ὅπου ἔγινε ἡ περίφημη μάχη τῆς Χαιρωνείας, μεταξὺ τοῦ Μακεδόνα βασιλιᾶ *Φιλίππου* καὶ τῶν *Θηβαίων*. Σῶζεται ἀκόμη τὸ πέτρινο λιοντάρι, ποῦ συμβολίζει τὴν ἀνδρεία τῶν 300 Ἱερολοχιτῶν Θηβαίων, ποῦ ἔπεσαν ὅλοι τὸ 338 π. Χ.

2) Ἐπαρχία *Θηβῶν*, μὲ πρωτ. τῆ *Θήβα* (13.000 κάτ.). Ἀρχαία πόλι ἀπὸ ἐκεῖνες ποῦ ἔπαιξαν πρωτεύοντα ρόλο στὴν ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Κάποτε τὰ παλιὰ χρόνια ἔφθασε σὲ τέτοια δόξα (Ἐπαμεινώνδας καὶ Πελοπίδας) ποῦ ἔγινε ἡγεμόνας ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Στὴ Θήβα γεννήθηκε καὶ ὁ μεγαλύτερος λυρικὸς ποιητὴς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὁ *Πίνδαρος*.

Ἡ σημερινὴ πόλι εἶναι κτισμένη ἐπὶ τῆς «Καδμείας», λόφου ποῦ ἔχει ὕψος 220 μ. Παρουσιάζει ζωηρὴ κίνησι κάθε ἐποχῆ, γιὰ τὴν εἶναι κέντρο πωλήσεως ἀγροτικῶν προϊόντων. Στὰ βόρεια τῆς πόλεως ἀπλώνεται

εύφορη πεδιάδα, στην οποία καλλιεργείται έντατικά ή πατάτα. Είναι το δεύτερο πατατοπαραγωγικό κέντρο της χώρας μας μετά την Τρίπολι.

Άλλες κωμοπόλεις είναι τα **Βάγια**, τα **Χάλια**, το **Μαυρομάτι**, το **Σχηματάρι**, ή **Δουβραίνα**, το **Καπαρέλι** και τα **Λεύκτρα**.

Αρχαιολογικοί και ιστορικοί τόποι. Θήβαι, Όρχομενός, Χαιρώνεια, Τανάγρα (ταναγρατίες κουκλες), Αύλιδα, άπ' όπου οι άρχαιοι Έλληνες έξεκίνησαν για την Τροία, Πλαταιές όπου έγινε ή μάχη των Πλαταιών (479 π. Χ.), ή οποία έθεσε τέρμα στις εισβολές των Περσών στην Ελλάδα και της έφερε παγκόσμια δόξα. Άκόμη τα Λεύκτρα, όπου ο Θηβαίος στρατηγός Έπαμεινώνδας ένίκησε τους Σπαρτιάτες και οι Θεσπιές που έστειλαν 700 στρατιώτες στις Θερμοπύλες του Λεωνίδα.

Άκόμη στους πρόποδες του Έλικώνα, κοντά στο χωριό Δίστομο βρίσκεται το περίφημο μοναστήρι του **Όσιου Δουκά**, στο οποίο σώζεται θαυμάσιος βυζαντινός ναός, κτισμένος πριν από 1000 χρόνια και στον οποίο διατηρούνται περίφημες ψηφιδωτές εικόνες και θρησκευτικές παραστάσεις.

3. Νομός Φθιώτιδος

Ό Νομός Φθιώτιδος συνορεύει προς Β. με τη Θεσσαλία προς Ν. με τους Νομούς Φωκίδος και Βοιωτίας, προς Α. βρέχεται από τους κόλπους Μαλιακό και Εύβοϊκό και προς Δ. συνορεύει με τον Νομό Εύρυτανίας.

Έχει έκταση 4.250 τετρ. χιλμ. και πληθυσμό 150.000 κατοίκους.

Όροι — Πεδιάδες — Ποταμοί : Το ήμισυ και κυρίως το κέντρο του Νομού είναι πεδινό και περιβάλλεται από τα όρη **Όρθρου**, τον **Τυμφρηστό**, την **Όιτη**, το **Καλλίδρομο**, και το **Χλωμό**.

Το πεδινό τμήμα διακρίνεται στη πεδιάδα της **Λαμίας** την οποία διαρρέει και ποτίζει ο ποταμός **Σπερχειός** και την μικρότερη πεδιάδα της **Άταλάντης**.

Άπό την Φθιώτιδα πηγάζει και ο ποταμός **Βοιωτικός Κηφισός**, που προχωρεί προς την Βοιωτία.

Ίαματικές πηγές : Στο Νομό βρίσκονται άρκετές από τις καλύτερες Ιαματικές πηγές της Ελλάδος : Τα **Καμμένα Βούρλα**, των **Θερμοπυλών**, της **Υπάτης** και του **Πλατυστόμου**.

Κλίμα — Προϊόντα : Το κλίμα του Νομού είναι γενικά εύκρατο και όγιεινό. Η πεδιάδα της Λαμίας που άπλώνεται μέχρι του Μαλιακού κόλπου είναι εύφορωτάτη. Παράγει δημητριακά, καπνά, βαμβάκι, φρούτα, κηπουρικά και τα τελευταία χρόνια (γύρω στο χωριό Άνθήλη) μεγάλες ποσότητες ρυζιού. Άκόμη γύρω στην κωμόπολι Στυλίδα και την περιοχή της Άταλάντης έλιές και λάδι. Στα όρεινά παράγουν κτηνοτροφικά προϊόντα, ξυλεία από τα δάση, όσπρια κ.ά.

Συγκοινωνία : Άπό το Νομό διέρχεται ή σιδηροδρομική γραμμή

Ἄθηνων — Θεσσαλονίκης, ὁ κεντρικὸς ἀμαξιτὸς δρόμος Ἄθηνων — Βορείου Ἑλλάδος καὶ οἱ περισσότερες κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριά συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ νομὸς διαιρεῖται σὲ 3 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Φθιώτιδος** μὲ πρωτ. τὴ Λαμία (26.000 κάτ.) ποὺ εἶναι πρωτ. καὶ τοῦ Νομοῦ. Ἔναι ὠραία πόλι μὲ καλὴ ρυμοτομία; κτισμένη σὲ δυὸ λόφους στοὺς πρόποδες τῆς Ὀρθρουσ. Εἶναι ἀρχαία πόλι, μὲ ἀκρόπολι, ποὺ τὸ φρούριό τῆς δεσπάζει τῆς πόλεως καὶ διατηρεῖται σχεδὸν ἀνέπαφο, μέχρι σήμερα. Ἔχει καλοὺς δρόμους, ἁμορφες πλατεῖες, μεγάλα ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ ἐργοστάσια μακαρονοποιίας, κατασκευῆς κουραμπιέδων καὶ οἰνοπνευμάτων.

Ἔχει πάντοτε ζωρὴ ἐμπορικὴ κίνησι, γιατί εἶναι τὸ κέντρο τοῦ εὐφορώτατου κάμπου, ποὺ ἀπλώνεται στὰ πόδια τῆς καί, γιατί εἶναι κέντρο συγκοινωνιῶν.

Σὲ μιὰ ἀπὸ τίς πλατεῖες τῆς εἶναι στημένο τὸ ἄγαλμα τοῦ **Ἀθανασίου Διάκου τοῦ ἥρωα τῆς Ἀλαμάνας.**

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Στυλῖδα**, τὸ ἐπίνειο τῆς Λαμίας, μὲ ζωρὴ ἐμπορικὴ κίνησι. Στὶς μεγάλες ἀποθήκες τῆς συσκευάζονται οἱ ἐλιές, ποὺ στέλνονται στὸ ἐξωτερικόν. Ἀκόμη ἡ **Πελαογία**, ἡ **Ἀνθήλη**, ἡ **Υπάτη**, ἡ **Μακρακώμη** καὶ ἡ **Σπερχειάδα.**

2) **Ἐπαρχία Δομοκοῦ** μὲ πρωτ. τὸ **Δομοκὸ** (1500 κάτ.). Ἡ κωμόπολι εἶναι κτισμένη πάνω σὲ λόφο τῆς Ὀρθρουσ, ἀπ' τὸν ὁποῖο ἡ θεὰ τοῦ Θεσσαλικοῦ κάμπου εἶναι ἐξαιρετικὴ. Ἄλλη κωμόπολι εἶναι ἡ **Ὀμβριακή.** Κοντὰ στὸ Δομοκὸ ὑπάρχουν μεταλλεῖα **χρωμίου.**

3) **Ἐπαρχία Λοκρίδος** μὲ πρωτ. τὴν **Ἀταλάντη** (4.500 κάτ.) κτισμένη στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Χλωμοῦ. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Ἀμφίλεια** (Δασδί), ἡ **Ἐλάτεια**, τὸ **Μαρτίνο** καὶ οἱ **Διβανάτες.** Κοντὰ στὴν Ἀταλάντη βρίσκονται τὰ μεταλλεῖα τῆς **Δάρυμνας** ἀπ' τὰ ὁποῖα βγαίνει τὸ **νικέλιον.**

Ἱστορικὸι τόποι : Ἡ Λαμία, ἡ Ἀλαμάνα (γέφυρα πρὸς τίς ἐκβολὰς τοῦ Σπερχειοῦ, ὅπου πολέμησε καὶ ἔπεσε ὁ ἥρωας τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, **Ἀθανάσιος Διάκος**). Οἱ Θερμοπόλεις, τίς ὁποῖες κατέστησε ἀθάνατες ὁ ἥρωας βασιλιᾶς τῆς Σπάρτης **Λεωνίδα**, μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτες καὶ τοὺς 700 Θεσπιεῖς, δταν τὸ 480 π.Χ. ἐφραξαν τὸ δρόμο στὸ βασιλεῖα τῶν Περσῶν, Ξέρξη. Τὸ «Μολὼν λαβέ» τοῦ Λεωνίδα βροντοφωνεῖ σὲ κάθε ἐπιδρομέα ἡ Ἑλλάδα.

4. Νομὸς Φωκίδος

Ὁ Νομὸς Φωκίδος συνορεύει πρὸς Β. μὲ τὸ Νομὸ Φθιώτιδος πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸ κόλπο, πρὸς Α. συνορεύει μὲ τοὺς νομοὺς Βοιωτίας καὶ Φθιώτιδος καὶ πρὸς Δ. μὲ τὸν Νομὸν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας.

Έχει έκτασι 2.150 τετρ. χιλμ. και πληθυσμό 52.000 κατοίκους.

Διαμόρφωσι τοῦ ἔδαφους (ὄρη — πεδιάδες — ποταμοί). Τὸ ἔδαφος τοῦ Νομοῦ εἶναι σχεδὸν ὄρεινὸ μὲ ὀγκώδη καὶ ὕψηλά βουνά: τὴ Γκιώνα (2.510 μ.) τὸν Παρνασσὸ (2.450 μ.) τὰ Βαρδουσία (2.470 μ.) καὶ τὴν Οἶτη (2.100

Εἰκ. 40. Τσοπάνος στὴ Γκιώνα.

μ.) κατὰφυτα ἀπὸ δάση ἐλάτων. Ἡ μόνη ἀξία λόγου κοιλάδα εἶναι τῆς **Ἀμφισσας** ποῦ ἔχει ἕναν ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ἐλαιῶνας τῆς Ἑλλάδος. Μικρότερες εἶναι ἡ κοιλάδα στὶς ἐκβολές τοῦ ποταμοῦ Μόρνου καὶ ἡ κοιλάδα τῆς Γραβιάς.

Ὁ μόνος ποταμὸς τοῦ Νομοῦ εἶναι ὁ **Μόρνος**, ποῦ χύνεται στὸν Κορινθιακὸ κόλπο καὶ δύο τρεῖς χεῖμαρροι.

Κλίμα — Προϊόντα: Τὸ κλίμα στὰ ὄρεινὰ εἶναι ἠπειρωτικὸ καὶ στὰ παράλια εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ. Τὰ κύρια προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι τὰ κτηνοτροφικὰ, τὰ ὄσπρια, τὰ δημητριακὰ καὶ ἀπὸ τὰ δασικὰ ἡ ξυλεία καὶ τὰ ξυλοκάρβουνα. Περὶφημες εἶναι οἱ ἐλιές τῆς **Ἀμφισσας** ποῦ στέλλονται σχεδὸν ὅλες στὸ ἐξωτερικὸ.

Ὄρυκτά: Στὴν περιφέρεια Φωκίδος, μεταξὺ Παρνασσοῦ καὶ Γκιώνας ὑπάρχουν τεράστιες ποσότητες μεταλλεύματος βωξίτου (άλουμινίου).

Συγκοινωνία: Ἡ συγκοινωνία δὲν εἶναι ἐξαιρετικὰ καλὴ καὶ πολλὰ χωρὰ δὲν συγκοινωνοῦν μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ Διαίρεσι: Ὁ νομὸς Φωκίδος διαιρεῖται σὲ δύο ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Παρνασσίδος** μὲ πρωτ. τὴν **Ἀμφισσα** (Σάλωνα) (5.500 κάτ.) ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἡ πόλι εἶναι κτισμένη ἀμφιθεατρικὰ, πάνω σὲ λόφο, στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Γκιώνα. Τῆς πόλεως δεσπόζει ἀρχαῖο φρούριο, γνωστὸ ὡς **Κάστρο τῆς Ὀριάς**.

Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν καλλιέργεια τῶν ἐξαιρετικῶν σαλωνίτικων ἐλιῶν, κατασκευάζουν κουδούνια γιὰ τὰ γιδοπρόβατα, ποῦ στέλλονται σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔχουν σχοινοποιεῖα, ποῦ κάνουν τρίχινα στρωσίδια καὶ σακκιά μὲ μαλλιά γιδιῶν, τὶς σφυρίδες τῶν ἐλαιοτριβείων.

Τὸ ἐπίνειο τῆς **Ἀμφισσας** εἶναι ἡ κωμόπολι **Ἰτέα** (2.500 κάτ.), μὲ ὠραιότατη ρυμοτομία, εὐρύχωρη καὶ καλοφτιαγμένη προκουμαῖα καὶ λιμενοβραχίονα.

Στις μεγάλες αποθήκες της συσκευάζονται και κονσερβοποιούνται οι έλιές της περιοχής και φορτώνονται για τὸ έξωτερικό.

"Άλλες κωμοπόλεις είναι τὸ γραφικὸ *Γαλαξειδί*, γνωστὸ στὰ πέρατα τοῦ κόσμου, γιατί ἄλλοτε εἶχε πολλὰ καράβια μὲ πανιά καὶ οἱ Γαλαξειδιῶτες εἶναι οἱ καλύτεροι ναυτικοὶ τοῦ κόσμου. Ἀκόμη ἡ *Λεσφίνα*, τὸ *Χρισσό*, οἱ *Δελφοὶ* ὅπου στὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρξε τὸ περιφημότερο μαντεῖο τῆς Ἑλλάδος καὶ σώζονται θαυμαστά εἰρήπια, καὶ ἡ ἱστορικὴ *Γραβιά*, ὅπου ἐπολέμησε ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσος κατὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821.

Εἰκ. 41. Ἀποψὶ τῶν Δελφῶν.

2) Ἐπαρχία Δωρίδος μὲ πρωτ. τὸ Λιδωρίκι (1.300 κατ.). Ὅλη ἡ περιοχή εἶναι ὄρεινὴ, ἄγρονη καὶ πτωχὴ. Τὸ μόνον εὐφορο μέρος εἶναι ἡ κοιλάδα στὶς ἐκβολές τοῦ ποταμοῦ Μόρνου.

"Άλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Ἄρτοινα* καὶ τὸ *Εὐπάλιον*.

Ἱστορικὸι τόποι : Οἱ Δελφοὶ καὶ ἡ Γραβιά.

Ἀναγνώσματα

ΣΤΟΝ ΙΕΡΟ ΧΩΡΟ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ

Ὁ ταξειδιώτης πού θά ἐπισκεφθῆ τοὺς Δελφούς, ἂν ἔχη πρῶτύτερα γνωρίσει τὸ Ὀλυμπιακὸ τοπεῖο, θά αἰσθανθῆ μιά μεγάλη ἀντίθεσι. Πρῶσχαρο, εἰρημικὸ, γαλήνιο τὸ πνεῦμα τῆς Ὀλυμπίας· βαρὺ, μελαγχολικὸ τὸ Δελφικὸ πνεῦμα, γεμάτο

θρόλους και μυστήρια, πού φτερουγίζουν γύρω στην επιβλητική αυτή περιοχή. 'Ο ιερός χώρος βρίσκεται στη μεσομβρινή πλευρά του Παγνασσού, στην όποιο δεσπόζουν οι σκνθρωπές **Φαιδριάδες**, βράχοι ύψους 300 μ. σπητοί, γυμνοί και άπόκρημνοι.

'Απ' την άπέναντι μεριά ύψώνεται τό βουναλάκι **Κίρφους**, πού δέν άνοιγει τόν δρίζοντα, παρά λίγο στην άκρη του, για να δείξει τόν πράσινο έλαιώνα της "Αμφισσας και τόν Κρισσαίο κόλπο.

Στό χώρο αυτό τό 2500 π. Χ. Κρητικοί θαλασσοπόροι, μαγεμένοι άπό την άγρωπή όμορφιά του, έστησαν τό πρώτο μαντείο στη θεά **Ρέα**. 'Επί 1000 χρόνια τό μαντείο της Ρέας είχε μόνο τοπική σημασία. "Όταν, όμως, τό κατέλαβαν οι Δωριείς, γκρέμισαν τό τέμενος της Ρέας κι έχτισαν τό ναό του 'Απόλλωνα, του ήλιακού Θεού τους.

'Από τότε τό μαντείο έγινε Πανελλήνιο. Τόση σημασία πήραν οι Δελφοί άπ' τόν 8οοο π. Χ. αιώνα, ώστε υπήρξαν ή μόνη δύναμι πού κυβέρνησε πραγματικά την 'Ελλάδα. Και με πόση σύνεσι και σωφροσύνη! «Μηδέν άγαν» ήταν τό ρητό, πού διάβαζαν οι προσοκνητές στη μετόπη του Ναού.

Έίναι επιβλητικά τά θανμαστά έρείπια τών Δελφών και σήμερα. Και τή στιγμή πού θά βρεθής στο ναό του 'Απόλλωνα, νοιώθεις τή λαχτάρα να ίδης την **Πυθία** να ξεπροβάλλη άπό τό άδυτο του ναού, για να σου ειπή τό μέλλον σου.

'Ο θεός πού λατρεύτηκε στους Δελφούς, ήταν ό ώραιότερος άπ' όλους. "Ήταν ό θεός του φωτός, της ψυχικής γαλήνης και της άνώτερης άρμονίας. "Ο κύριος σκοπός του ήταν να κάμη τούς ανθρώπους λογικούς και ήθικούς· και τό κατώρθωσε.

Τό σοφό έραταίο τών Δελφών, τό προφητικό αυτό γένος, νοιαζόταν πάντα για τό μέλλον του κόσμου· προείδε και ώργάνωσε κάθε πρόοδο κι έσωσε πολλές πόλεις άπ' την καταστροφή.

Οι ιερείς έγνώριζαν την πολιτική κατάσταση όλης της τότε Οικουμένης, κι έδιναν σωστές συμβουλές, στα κράτη και στις πόλεις, και με τόση επιτυχία, πού δέν τολμούσε κανένας βασιλιάς ν' άρχισή πόλεμο ή διδιήποτε μεγάλο έργο, χωρίς να τό συμβουλευτεί.

'Ακόμη έκαμαν και τό θανμαστό και για σήμερα. "Ίδρυσαν και προστάτησαν τις **Αμφικτυονίες**, εκείνη την 'Οργάνωσι τών "Ηνωμένων 'Εθνών της αρχαιότητας και την έκαμαν άνώτατη έξουσία δικαιοσύνης και δμόνοιας τών 'Ελληνικών πολιτειών.

Δέν έχει σήμερα «λάλον ύδωρ» ούτε «μάντισσα δάφνη», μα τό πνεύμα του Δελφικού μαντείου ζή και θά ζή στους αιώνες, μέσα στο έργο του, πού είχε μοναδικό σκοπό να υποτάξει τούς ανθρώπους στο ζυγό της λογικής, της δικαιοσύνης και της δμόνοιας.

Γ. 5. Νομός Αιτωλίας και 'Ακαρνανίας

'Ο Νομός Αιτωλίας και 'Ακαρνανίας κατέχει τό δυτικώτερο τμήμα της Στερεάς 'Ελλάδος. Συνορεύει προς Α. με τούς Νομούς Φωκίδος και Εύρυτανίας προς Β. με την "Ήπειρο και βρέχεται δυτικά και νότια άπό τόν 'Ιόνιον Πέλαγος. "Έχει έκταση 5.600 τετρ. χιλμ. και πληθυσμό 220.000 κατοίκους.

Ἡ θάλασσα πού τόν περιβρέχει σχηματίζει δυό κόλπους : τόν κόλπο τοῦ **Μεσολογγίου** καί τόν **Ἀμβρακικό**, καί δυό ἀκρωτήρια : τὸ **Ἀντίρριο** καί τὸ **Ἄκτιο**.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ νομοῦ εἶναι ὀρεινόν, μὲ κυριώτερα ὄρη τὸ **Πανατωλικόν**, τὸν **Ἀράκυνθο** (Ζυγός), τὰ **Ἀκαρνανικά** καί τὸ **Μακρυνόρος**.

Οἱ πεδινές ἐκτάσεις διακρίνονται στίς πεδιάδες : **Ἀργινοῦ**, **Ἀχελώου** καί **Μεσολογγίου**.

Ποταμούς ἔχει δύο : τὸν **Ἀχελῶο** (Ἀσπροπόταμο), πού εἶναι ὁ μεγαλύτερος τῆς Στερεᾶς καί τὸν **Εὐήνο** ἢ Φίδαρη,

Λίμνες : Στὸ Νομὸ ὑπάρχουν γραφικώτατες λίμνες, ἡ **Τριχωνίδα** ἢ **Λυσιμαχία**, ὁ **Ὄζερός** καί ἡ **Ἀμβρακία**.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ, στὰ πεδινά, εἶναι κάπως ὑγρὸ, μὲ πολλές βροχές τὸ χειμῶνα, ἀλλὰ γενικὰ εὐκρατο καί ὑγιεινόν. Τὰ προϊόντα εἶναι ποικίλα καί διάφορα : Δημητριακά, κτηνοτροφικά, ἔσπεριδοειδῆ, ρύζι, ἐλιές, λάδι, κηπουρικά, στὴν πεδιάδα Ἀχελώου (περίφημα καρπούζια) καί τὸ σπουδαιότερο τὰ ἐξαιρετικά καπνὰ τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀργινοῦ.

Ἀκόμη τὰ βελανιδία, γιατί τὰ βουνὰ τῆς Αἰτωλίας εἶναι κατάφυτα ἀπὸ βελανιδιές καί τὰ ψάρια τῆς λιμνοθάλασσας τοῦ Μεσολογγίου.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομὸς ἔχει τοπικὴ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία : Κρουονέρι — Μεσολόγγι — Ἀργίνο καί ἀρκετοὺς αὐτοκινητοδρόμους, πού ἐνώνουν ὄλες τίς κωμοπόλεις.

Διοικητικὴ Διαιρέσι : Ὁ Νομὸς Αἰτωλίας καί Ἀκαρνανίας ἔχει 5 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Μεσολογγίου** μὲ πρωτ. τὸ **Μεσολόγγι** (14.000 κάτ.) πού εἶναι καί πρωτ. τοῦ Νομοῦ.

Εἶναι ἐνδοξη καί «ιερά πόλι» γιὰ τίς τρεῖς πολιορκίες τῆς ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821 καί τὴν ἡρωϊκὴ καί ἀθάνατη «ἔξοδο» τοῦ Μεσολογγίου τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1826.

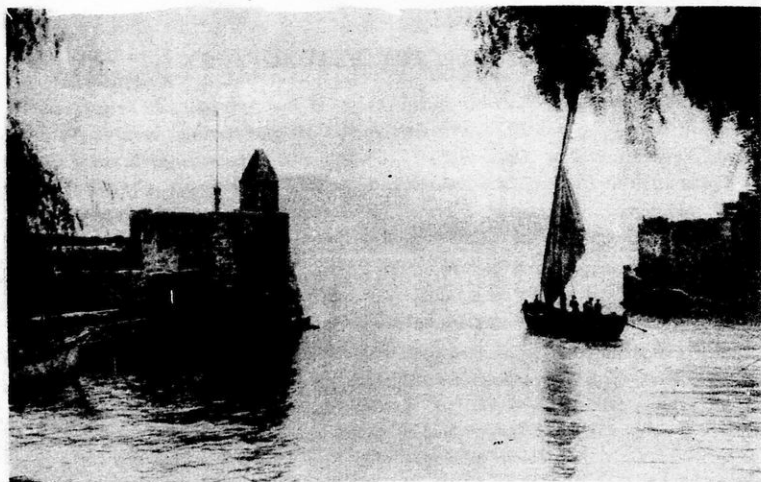
Στὴ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου ὑπάρχουν πολλὰ ἰχθυοτροφεῖα, στὰ ὁποῖα ψαρεύονται ἀφθονα ψάρια, κυρίως τσιπούρες, κέφαλοι καί χέλια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα βγαίνει ὀνομαστὸ αὐγοτάραχο.

Πλησίον τοῦ Μεσολογγίου βρίσκονται οἱ μεγαλύτερες ἀλυκὲς τῆς χώρας μας ἀπ' τίς ὁποῖες τροφοδοτεῖται μὲ ἀλάτι ὄλη ἡ Ἑλλάδα.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι οἱ **Παπαδάτες**, ἡ **Γαβαλοῦ**, ἡ **Ματαράγια**, τὰ **Σταμνά**, τὸ **Νεοχώρι** κ.ἄ. στίς ὁποῖες καλλιεργοῦνται ἐντατικὰ τὰ περίφημα ἀργινιώτικα καπνὰ.

Ἀκόμη τὸ **Αἰτωλικόν**, κτισμένον ἐπάνω σὲ νησάκι στὸ βάθος τῆς λιμνοθάλασσας τοῦ Μεσολογγίου καί τὸ ὁποῖο συγκοινωνεῖ μὲ τὴν ξηρὰ γέφυρες, ἀνατολικά καί δυτικά. Εἶναι ἡ Βενετία τῆς Ἑλλάδος.

2) **Ἐπαρχία Ναυπακτίας** μὲ πρωτ. τὴ **Ναύπακτο** (6.000 κάτ.) κτι-

Είκ. 42. Τό Βενετσιάνικο λιμάνι τής Ναυπάκτου.

σμένη στην είσοδο του Κορινθιακού κόλπου. Τη στολίζουν το Βενετσιάνικο κάστρο και το γραφικό παλιό λιμάνι.

3) **Έπαρχία Τριχωνίδος** με πρωτ. τὸ **Ἄργινο** (22.000 κάτ.) ποὺ βρίσκεται στὸ κέντρο πλουσιώτατου κάμπου. Εἶναι ὁμορφὴ πόλι με ζωηρὴ κίνησι, γιατί ἐκεῖ συγκεντρώνονται τὰ καπνὰ τῆς περιφερείας καὶ τὰ ἐπεξεργάζονται στὰ καπνεργοστάσια.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ **Ἅγιος Κωνσταντῖνος**, ἡ **Ἀνάληψι**, ἡ **Παραβόλα** καὶ τὸ **Θέρμο**, ποὺ στὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρξε τὸ σπουδαιότερο κέντρο τῆς «Αἰτωλικῆς Συμπολιτείας».

4) **Έπαρχία Βάλτου** με πρωτ. τὴν **Ἀμφιλοχία** (5.000 κάτ.) χωμένη στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Ἄμβρακικοῦ κόλπου. Ἡ περιοχὴ εἶναι ἀπὸ τίς ὀρεινότερες καὶ πλέον ἄγονες τῆς Ἑλλάδος με ἐλάχιστα προϊόντα. Ἄλλη κωμόπολι εἶναι ἡ **Δεπενοῦ**.

5) **Έπαρχία Βονίτισης** καὶ Ξηρομέρου με πρωτ. τὴ **Βόνιτσα** (3.000 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Καιούνα**, ὁ **Ἀσιακός**, ποὺ παράγει νοστιμιώτατα καρπούζια, ὁ **Μαχαλάς** καὶ τὸ **Μοναστηράκι**.

Ἱστορικοὶ τόποι: Μεσσολόγγι, Ἄγγελόκαστρο, Θέρμο καὶ Ναύπακτος.

Ἄ ν α γ ν ῶ σ μ α τ α

Η ΙΕΡΗ ΠΟΛΙ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Τὸ Μεσολόγγι δὲν εἶναι πολὺ παλιὰ πόλι. Ἡ πρώτη φορὰ πὸν ἀναφέρεται τ' ὄνομά του, εἶναι μόλις στὰ 1571, στὴν ἱστορία πὸν περιγράφει τὴ φημισμένη *Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου*. Στὰ Ὁρλώφεια (1770) βρίσκεται ἐπαναστατημένο καὶ ἡ θυσία τοῦ Γρίβα καὶ τοῦ Γουλιμῆ, πὸν σκοτώθηκαν μὲ τοὺς τετρακόσιους συντρόφους των στὸ Ἀγγελόκαστρο, πολεμώντας ἐναντίον ἑξ χιλιάδων Τούρκων, μᾶς θυμίζουν νέες Θερμοπύλες.

Ἀπὸ τότε μέχρι τὴν ἐπανάστασι τοῦ 21 τὸ Μεσολόγγι ὑπῆρξε μιὰ μεγάλη ἑλληνικὴ καρδιά, πὸν μὲ τὴν περιφημὴ σχολή του, τὴ σχολὴ Παλαμᾶ, προετοίμασε πνευματικὰ δίλους τοὺς μετέπειτα ἀθάνατους πολεμάρχους καὶ πολεμιστές.

Οἱ ἄνθρωποι πὸν ἐπλάσαν τὴ δόξα καὶ τὴν ἀθανασία τοῦ Μεσολογγίου δὲν εἶχαν φυσικὰ στηρίγματα καὶ βαρεῖς ἀρματωσιεὶς γιὰ ν' ἀμυνθοῦν στὸν ὄργανωμένο καὶ πολυάριθμο ἐχθρό. Εἶχαν μονάχα τὴν ἀπόφασί τους καὶ τὸ κορμί τους. Κράτησαν ὅλες τίς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ ἕως τὴ στιγμή πὸν τοὺς εἴλεψαν τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ τὸ νερό! Τότε, παρέδωσαν τὸ κορμί τους στὴν καταστροφὴ καὶ τὴν ψυχὴ τους στὴν Ἀθανασία.

Ἡ πράξη τους εἶναι γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνας δίδαγμα ζωῆς. Οἱ τάφοι καὶ τὰ μνημεῖα στὸν «κῆπο τῶν ἡρώων» τοῦ Μεσολογγίου θὰ διδάσκουν, σ' ὅλες τίς νέες γενεὲς πὸν θὰ τοὺς ἐπισκέπτονται, τὴν ἀξία τῆς μεγάλης θυσίας καὶ τὴν περιφρόνησι τῆς ὕλικῆς ὑπάρξεως.

6. Νομὸς Εὐρυτανίας

Ὁ Νομὸς συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Νομὸ Φθιώτιδος, πρὸς Β. μὲ τὴ Θεσσαλία καὶ πρὸς Δ. καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸν Νομὸν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας.

Ἐχει ἑκτασι 2.100 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 40.000 κατοίκους.

Ἡ Εὐρυτανία εἶναι ὁ ὀρεινότερη περιοχὴ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος μὲ πολὺκλαδα καὶ ὕψηλά ὄρη τὰ *Ἄγραφα*, τὸν *Τυμφορητό*, τὴν *Ὁξυὰ* καὶ τὴ *Χελιδόνα*. Ὅλα εἶναι κατάφυτα ἀπὸ ἔλατα, ὄξυες καὶ καστανιές. Τῆ χώρα τὴ διαρρέουν οἱ παραπόταμοι τοῦ Ἀχελώου, *Μέγδοβας*, *Καρπενησιώτης* καὶ *Ἄγραφιώτης*.

Μόνον μικρὲς κοιλάδες ὑπάρχουν, κατάφυτες ἀπὸ ὄπωροφόρα δένδρα (μηλιές, κερασιές, καρυδιές κ. ἄ.).

Κλίμα - Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ψυχρὸ τὸ χειμῶνα, μὲ πολλὰ χιόνια καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Τὰ γεωργικὰ προϊόντα εἶναι λίγα, γιὰ τὸ ἔδαφος εἶναι ὀρεινὸ καὶ ἄγονο. Περισσότερα εἶναι τὰ κτηνοτροφικὰ καὶ τὰ φρούτα. Γενικὰ ἡ Εὐρυτανία θεωρεῖται ἀπὸ τίς πτωχότερες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος.

Συγκοινωνία : Μόνο ένας αυτοκινητόδρομος συνδέει τὸ Καρπενήσι μὲ τὴ Λαμία καὶ ὁ ἴδιος προχωρεῖ δυτικὰ μέχρι τὸ Ἄγρινιο.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ μόνον ἐπαρχία, τὴν ἐπαρχία Εὐρυτανίας μὲ πρωτ. τὸ **Καρπενήσι** (3.500 κάτ.). Ἦταν ὠραία κωμόπολι μὲ ὠραία κτίρια, ξενοδοχεῖα κ.τ.λ. ἀλλὰ κήκε ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς στὴν κατοχὴ.

Βρίσκεται σὲ ὑψόμετρο 950 μ. ἀνάμεσα στὰ βουνὰ καὶ εἶναι σπουδαῖο κέντρο παραθερισμοῦ.

Κοντὰ στὸ Καρπενήσι βρίσκεται ἡ τοποθεσία **Κεφαλόβρυσο**, ὅπου τὸ 1823 σκοτώθηκε ὁ Μάρκος Μπότσαρης πολεμώντας τοὺς Τούρκους.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ **Ψηλὸ χωριό**, τὰ **Ἄγραφα**, τὸ **Κρίκελο**, ἡ **Δομνίτσα**, ἡ **Φουρνά**. Νοτιοδυτικὰ τοῦ Καρπενησίου βρίσκεται τὸ ἱστορικὸ μοναστήρι **«Ὁ Μπρουσσός»**.

7. Νομὸς Εὐβοίας

Τὸ Νομὸ Εὐβοίας ἀποτελοῦν ἡ νήσος **Εὐβοία**, πού βρίσκεται ἀνατολικὰ τῆς Στερεᾶς καὶ εἶναι ἡ μεγαλύτερη νήσος τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καὶ ἡ νήσος **Σκῦρος**.

Ἡ νήσος περιβρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο καὶ τὸν Εὐβοϊκὸ κόλπο καὶ σχηματίζει τὰ ἀκρωτήρια **Καφηρέα**, **Ἀρτεμῆσιο** (γνωστὸ ἀπὸ τὴ ναυμαχία τῶν Ἑλλήνων καὶ Περσῶν) καὶ τὸ **Κύναιο**.

Στὸ στενότερο μέρος τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, μεταξὺ Στερεᾶς καὶ Εὐβοίας, σχηματίζεται ὁ **Πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου**, πλάτους 40 μ. Μιὰ σιδηρένια γέφυρα, πού ἀνοικοκλείνει γιὰ νὰ περνοῦν καὶ τὰ πλοῖα, ἐνώνει τὴ Στερεὰ μὲ τὴν νήσο Εὐβοία.

Στὸ στενότερο αὐτὸ σημεῖο τοῦ Πορθμοῦ θαυμάζει κανεὶς ἕνα φυσικὸ φαινόμενο ἀπὸ τὰ σπάνια. Δηλ. τὰ νερά τοῦ Εὐρίπου κινουῦνται σὰν ποτάμι ἔξι ὥρες πρὸς Βορρᾶν καὶ ἔξι ὥρες πρὸς Νότον, μὲ ἀρκετὴ ταχύτητα. Τὸ περίεργο αὐτὸ φαινόμενο καλεῖται **παλίρροια**.

Ὁ Νομὸς ἔχει ἕκτασι 4.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 164.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμορφωσι τοῦ ἐδάφους. Ἡ νήσος Εὐβοία, κατὰ τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῆς, εἶναι ὄρεινὴ καὶ σχηματίζει μεταξὺ τῶν βουνῶν τῆς μικρὲς πεδιάδες καὶ κοιλάδες, ἀρκετὰ εὐφορες.

Τὰ κυριώτερα ὄρη τῆς εἶναι τὸ **Τηλέθριο**, τὸ **Κανδήλι**, ἡ **Δίρφη** καὶ ἡ **Ὀχη**, πού ὄλα εἶναι κατάφυτα ἀπὸ δάση. Τὸ δένδρο πού κυριαρχεῖ σ' ὀλόκληρην τὴ νήσο εἶναι τὸ πεῦκο, πού κατεβαίνει μέχρι τὶς ἀκτὲς τῆς.

Ἡ μόνη ἄξια λόγου πεδιάδα τῆς νήσου εἶναι τῆς **Χαλκίδος**, πού σ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ λεγόταν **Δηλάντιον** πεδίον.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τῆς Εὐβοίας εἶναι ξηρὸ καὶ ὑγιεινόν. Τὰ κυριώτερα γεωργικὰ προϊόντα τῆς νήσου εἶναι τὰ κρασιά (ρετσίνα Χαλκίδος) τὰ δημητριακὰ, οἱ ἐλιές, τὸ λάδι, τὰ σῦκα, τὰ ἐσπεριδοειδῆ,

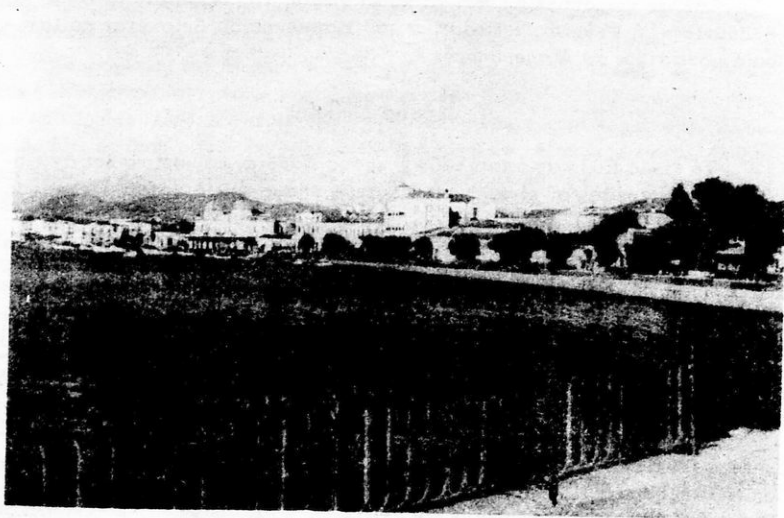
λίγα καπνά και τὸ μέλι. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ πολλὰ δάση βγάζουν ξυλεία, ξυλοκάρβουνα και ρετσίνα.

Ὄρυκτά : Στὴν Εὐβοία υπάρχουν μάρμαρα, λιγνίτης στὴν Κύμη και τὸ Ἄλιβέρι και λευκόλιθος στὴ Λίμνη.

Συγκοινωνία : Ἡ Χαλκίδα συνδέεται μὲ σιδηρόδρομο μὲ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους και τὰ παράλια συγκοινωνοῦν μὲ βενζινόπλοια και καράβια.

Διοικητικὴ διοίκηση : Ὁ νομὸς διαιρεῖται σὲ 3 ἐπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Χαλκίδος μὲ πρωτ. τὴ **Χαλκίδα** (26.000 κάτ.) ποῦ εἶναι και πρωτ. τοῦ νομοῦ. Εἶναι ὡραία παραλιακὴ πόλι μὲ μεγάλη ἔμπο-

Εἰκ. 43. Ἡ Χαλκίδα μὲ τὴ γέφυρα τοῦ Εὐρίπου.

ρικὴ κίνησι και ἀρκετὰ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια, ποῦ κατασκευάζουν νέφτι, τσιμέντα, οἰνοπνεύματα, σιδηρικὰ κ. ἄ.

Κοντὰ στὴ Χαλκίδα βρίσκονται τὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως **Ἐρέτριας** ποῦ τὴν κατέστρεψε ὁ Ξέρξης. Σήμερα τὸ χωριὸ λέγεται **Νέα Ψαρά**.

Ἄλλες κωλοπόλεις εἶναι ὁ **Ἀμάθυνθος**, τὰ **Ψαχνά**, ἡ **Δίμνη**, τὸ **Βασιλικὸ** και ἡ **Νέα Ἀεράκη**.

2) Ἐπαρχία Καρυστίας μὲ πρωτ. τὴν **Κύμη** (4.000 κάτ.) ποῦ βρίσκεται στ' ἀνατολικά τῆς νήσου και εἶναι τὸ παράθυρο τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ἀνατολή. Ἐκουστὰ εἶναι τὰ ἐκλεκτὰ κρασιά της, τὰ σῦκα της και τὰ οἰκιακὰ μεταξωτὰ ὑφάσματά της.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ **Ἀλιβέρι**, ὅπου ἔγινε τὸ μεγάλο ἐρ-
γοστάσιο παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἡ **Κάρυστος** καὶ ἡ **Σκῦρος**.

3) Ἐπαρχία Ἰστιαίας με πρωτ. τὴν **Ἰστιαιά** (5.000 κάτ.). Ἐπίνειο
τῆς Ἰστιαίας εἶναι οἱ **Ῥοεοί**, σὲ θαυμάσια τοποθεσία.

Πρὸς Νότον τῆς Ἰστιαίας στὴν παραλία τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου εὐρί-
σκονται οἱ θαυμάσιες ἰαματικές πηγές τῆς **Αἰδηψοῦ**, με μεγάλα ξενο-
δοχεῖα καὶ ἄλλα κέντρα ἀναψυχῆς.

Ἱστορικοὶ τόποι : Ἀρτεμῆσιο, Χαλκίδα, Ἐρέτρια, Σκῦρος.

Ἀ σ κ ῆ σ ε ι ς

1) Νὰ σχεδιάσετε τὸ χάρτη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος — Εὐβοίας καὶ ἀφοῦ
τὸν χωρίσετε σὲ Νομοὺς νὰ τοποθετήσετε τὰ γεωγραφικὰ στοιχεῖα, πὺν μάθαιτε.

2) Νὰ ξεχωρίσετε πὰ εἶναι τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς Στερεᾶς καὶ νὰ
ὀνομάσετε τοὺς τόπους, ὅπου παράγονται.

3) Νὰ ὀνομάσετε τὰ μεγαλύτερα ἐμπορικά, βιομηχανικά καὶ πνευματικά
κέντρα τῆς χώρας.

4) Νὰ κάμετε ἓνα νορὸ ταξίδι, στὴ μεγαλύτερη πόλι τῆς Στερεᾶς, τὴν
πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τὸ μέρος πὺν βρίσκεσθε.

5) Νὰ ὀνομάσετε τοὺς ἀρχαιολογικοὺς καὶ ἱστορικοὺς τόπους τῆς Στερεᾶς
Ἑλλάδος — Εὐβοίας καὶ νὰ διηγηθῆτε ὅ,τι ξέρετε γι' αὐτοὺς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι'

Η Θ Ε Σ Σ Α Λ Ι Α

Ὁ Θεσσαλικὸς κάμπος ὁ αἰώνιος τροφοδότης τῆς Ἑλλάδος

Ἔχω μπροστά μου τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Κοιτάζω τὴ Θεσσαλία. Χαίρομαι τὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ θεσσαλικοῦ κάμπου, τῆς πλουτοφόρας αὐτῆς γῆς, ποὺ εἶναι μιὰ πραγματικὴ προσφορὰ τοῦ Θεοῦ σὲ μιὰ χώρα σπαρμένη ἀπὸ βουνά.

Ἴσως νὰ μὴν παρουσιάξῃ τὴ γραφικότητα τῶν ἄλλων Γεωγραφικῶν διαμερισμάτων τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὴν ποικιλία τῶν μορφῶν τους (τοὺς ἀδιάκοπους κυματισμοὺς τοῦ ἐδάφους, τὶς κομπῆς κοιλάδες, τὰ στενὰ περάσματα, τὰ ἀέρινα διαγράμματα τῶν συνεχῶν ὄροσειρῶν, τὶς γελοῦμενες ἀκρογιαλιές), ἀλλὰ σοῦ δίνει τὴ χαρὰ καὶ τὴν εὐχαρίστησι τοῦ ἀνοιχτοῦ χώρου, ποὺ γαληνεύει τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴ.

Δὲ σὲ κυριεύει ποτὲ ὁ φόβος τῆς ἀπεραντοσύνης, ἔστω κι ἂν βρεθῆς ὀλομόναχος στὴν μέση τοῦ ἀπέραντου θεσσαλικοῦ κάμπου, γιατί στὸ βάθος ἀκνοφαίνονται τὸ κατάφυτο Πήλιο, ἡ γυμνὴ Ὀρθρος, ὁ περὶ φανος Ὀλυμπος καὶ οἱ κορυφογραμμὲς τῆς Πίνδου καὶ τῶν Χασίων.

Δὲν μᾶς ἄφησαν πολλὲς ἱστορικὲς ἀναμνήσεις καὶ κατορθώματα οἱ ἄνθρωποι τοῦ πλοῦσιου τούτου κάμπου. Κι ἂν ἀφαιρέσωμε τοὺς Κενταύρους τοῦ Πηλίου, τὸ θρυλικὸ ἦρωα Ἰάσωνα καὶ τὸ γενναιότερο τῶν Ἑλλήνων τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, τὸν Ἀχιλλεῖα, ποὺ ἐξῆσαν στὰ σαπφειρένια παράλια τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, τίποτε δὲν ἀπομένει ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο κόσμο του.

Ἴσως ὁ ἴδιος τόπος νὰ ἔφταιξε μὲ τὴν εὐκολία τῆς κατακτήσεώς του καὶ μὲ τὴν ἀνυπαρξία τῶν φυσικῶν ἐρεισμάτων ἀμύνης του. Ἴσως τὸ κλίμα, ἴσως τὰ δολοφονικὰ κουνούπια, ἴσως ὅλα αὐτὰ μαζί.

Ὅμως, ὁ ἀπέραντος αὐτὸς κάμπος, ὁ μεγαλύτερος τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὰ πολλὰ σιτάρια του ἔθρεψε τοὺς πανάρχαιους Πελασγούς, τοὺς Δωριεῖς, τοὺς Αἰολεῖς, τοὺς Ἀχαιοὺς, τοὺς Μήδους, τοὺς Μακεδόνες, τοὺς Ρωμαίους, τὰ φουσατὰ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, τὶς στρατιῆς τῶν Νορμανδῶν σταυροφόρων, τοὺς Σέρβους, τοὺς Βουλγάρους, τοὺς Τούρκους καὶ τόσους ἄλλους λαοὺς, ποὺ πέρασαν κατὰ καιροὺς ἐπάνω του, χωρὶς νὰ ἐξαντληθῇ ἡ γονιμότης του.

Κάθε καλοκαίρι ὁ ταξιδιώτης τοῦ κάμπου θὰ ἰδῇ τὴ θάλασσα τῶν θερισμένων σταχυῶν, τὶς ἀλωνιστικὲς μηχανές, τοὺς σωροὺς τῶν μεγάλων σοδειῶν, ποὺ μὲ τόσο κόπο ἐτοιμάζουν οἱ ἄνθρωποι του, ὄχι μόνο γιὰ τὸ ψωμί τους, ἀλλὰ καὶ τὸν δικό μας, τὸν «ἄρτον τὸν ἐπιούσιον»...

α) Γεωφυσική περιγραφή τῆς Θεσσαλίας

Ἡ Θεσσαλία βρίσκεται πρὸς Β. τῆς Στερεᾶς καὶ συνορεύει πρὸς Β. μετὰ τὴν Μακεδονία, πρὸς Δ. μετὰ τὴν Ἠπειρο, πρὸς Ν. μετὰ τὴν Στερεὰ καὶ πρὸς Α. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ τὸν Παγασητικὸν κόλπον.

Ἔχει ἔκτασι 14.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 630.000 κατοίκους,

Φυσικὴ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους : Ἡ Θεσσαλία εἶναι μιὰ ἀπέραν-
τη πεδιάδα, ἡ μεγα-
λύτερη τῆς Ἑλλάδος
καὶ περιβάλλεται ἀπὸ
ὄλες τὶς πλευρῆς τῆς
μετὰ ὕψηλά ὄρη.

Στ' ἀνατολικά ὕ-
ψώνονται τὸ **Πῆλιον**
καὶ ἡ **Ὀσσα** (Κίσσα-
βος). Στὰ βόρεια ὁ με-
γαλόπρεπος **Ὀλυμ-
πος**, τὸ ὑψηλότερο
βουνὸν τῆς Ἑλλάδος
(2.918 μ.) καὶ τὰ **Χά-
σια**. Στὰ δυτικά ἡ ὄ-
ροσειρὰ τῆς **Πίνδου**
καὶ ὁ **Τυμφρηστὸς** καὶ
στὰ νότια ἡ ὄροσει-
ρὰ τῆς **Ὄρθρου**.

Ἡ μεγάλη θεσσα-
λικὴ πεδιάδα δὲν εἶ-
ναι ἐνιαία, ἀλλὰ δια-
χωρίζεται σὲ **ἀνατο-
λική** καὶ **δυτικὴ** πε-
διάδα ἀπὸ χαμηλὴ
ὄροσειρὰ, ὕψους 400
— 600 μέτρων, πού
κατευθύνεται ἀπὸ βο-
ρειοδυτικὰ πρὸς νο-
τιοανατολικά.

Ποταμοὶ—Λίμνες :
Ὁ πλούσιος Θεσσα-

λικὸς κάμπος διαρρέεται ἀπὸ δυσμὰς πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τὸν ποταμὸν **Πηνειό**, πού ρεεὶ ἤσυχα, καὶ, διὰ τῆς θαυμασίας κοιλάδος τῶν **Τεμπῶν**, ἐκβάλλει στὸ Θερματικὸν κόλπον. Οἱ κυριώτεροι παραπόταμοι τοῦ Πηνειοῦ εἶναι ὁ **Ἐνιππέας**, ὁ **Δηθαῖος** καὶ ὁ **Τυιαρῆσιος**.

Ἀπὸ τὶς λίμνες ἡ πιὸ μεγάλη εἶναι ἡ **Βοιβητὴς** (Κάρλα).

Εἰκ. 44. Ἡ κορυφή τοῦ Ὀλύμπου «Θρόνος τοῦ Δία»

β) Οικονομική εξέταση της Θεσσαλίας

Γεωργία : Ἡ Θεσσαλία εἶναι καθαρά γεωργική περιοχή καί τὸ παραγωγικώτερο τμήμα τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος. Παράγει ἄφθονα δημητριακά, κυρίως σιτάρι, καπνά, ἐσπεριδοειδή, κρασιά, φρούτα, ἐλιές, λάδι, ὄσπρια καί ἔχει ἀνεπτυγμένη σηροτροφία.

Κτηνοτροφία : Στὸ Θεσσαλικὸ κάμπο τρέφονται πολλὰ ζῶα : πρόβατα, πουλερικά καί τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα εἶναι ἄφθονα καί φθηνά. Ὀνομαστά εἶναι τὰ κασέρια καί κεφαλοτύρια τῶν Ἀγράφων καί τῆς Πίνδου.

Δάση : Τὰ Θεσσαλικά ὄρη εἶναι κατάφυτα ἀπὸ δάση (ὄξυές, καστανιές, ἔλατα, πεύκα) τὰ ὁποῖα δὲν ἐκμεταλλεύονται ὅπως πρέπει, γιὰτί λείπουν οἱ δασικοὶ δρόμοι.

Ὄρυκτὰ καί μέταλλα : Ἡ Θεσσαλία εἶναι πτωχὴ σὲ ὄρυκτὰ καί μέταλλα καί μόνον κοντὰ στὰ Φάρσαλα ὑπάρχει λίγος λιγνίτης καί χρῶμιο.

Βιομηχανία — Ἐμπόριο : Τὸ σπουδαιότερο βιομηχανικὸ κέντρο τῆς Θεσσαλίας εἶναι ὁ Βόλος, στὸ ὁποῖο ὑπάρχουν ἐργοστάσια ὑφαντουργίας, τσιμεντῶν, κατασκευῆς γεωργικῶν ἐργαλείων κ.τ.λ. Ἐμπορικὴ κίνησι παρουσιάζουν οἱ πόλεις, Βόλος, Λάρισα, Καρδίτσα καί Τρίκαλα.

Συγκοινωνία : Ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Ἀθηνῶν — Θεσσαλονίκης καί ὑπάρχουν καί οἱ τοπικοὶ Θεσσαλικοὶ σιδηρόδρομοι. Ἀκόμη τῆ διασχίζουν πολλοὶ ἀμαξιτοὶ δρόμοι καί σχεδὸν ὅλες οἱ πόλεις, οἱ κωμοπόλεις καί τὰ χωριά τοῦ κάμπου συνδέονται καί συγκοινωνοῦν μεταξύ τους.

γ) Πολιτικὴ εξέταση τῆς Θεσσαλίας

Ἡ Θεσσαλία διαιρεῖται σὲ 4 Νομοὺς. 1) Τὸ Ν. Λαρίσης. 2) Τὸ Ν. Μαγνησίας. 3) Τὸ Ν. Καρδίτσης καί 4) τὸ Ν. Τρικάλων.

1. Νομὸς Λαρίσης

Ὁ Νομὸς Λαρίσης κατέχει τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς Θεσσαλίας καί συνορεύει πρὸς Β. μὲ τὴ Μακεδονία (Ν. Πιερίας καί Κοζάνης), πρὸς Ν. μὲ τὸ Νομὸ Μαγνησίας, πρὸς Α. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος καί πρὸς Δ. συνορεύει μὲ τοὺς Νομοὺς Τρικκάλων καί Καρδίτσης.

Ἔχει ἔκτασι 5.700 τετρ. χιλμ. καί πληθυσμὸ 207.000 κατοίκους.

Διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Στὸ Νομὸ Λαρίσης ἀπλώνεται ἡ ἀνατολικὴ Θεσσαλικὴ πεδιάδα καί ὑψώνονται τὰ ὄρη Ὀλυμπος, Ὄσσα (Κίσσαβος) καί Καρβούνια.

Ὁ Ὀλυμπος εἶναι τὸ ὑψηλότερο καί μεγαλοπρεπέστερο βουνὸ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πίστευαν διὰ τὴν κορυφὴν τοῦ κατοί-

κοψαν οι Δώδεκα Θεοί. Στά μεγάλα και πυκνά δάση του, στά χρόνια της Τουρκοκρατίας, λημέριαζαν πολλοί Κλέφτες και Άρματωλοί. Άπέναντι από τον Όλυμπο ύψώνεται ή χαμηλότερη Όσσα (Κίτσαβος). Μεταξύ των δυο βουνών σχηματίζεται ή ωραιότερη κοιλάδα της Έλλάδος, ή *κοιλάδα των Τεμπών*, πού τή διαρρέει ο ποταμός Πηνειός.

Έπίσης, ανάμεσα στά βουνά Χάσια και Καμβούνια σχηματίζονται τά στενά του *Σαρανταπόρου*, όπου ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος ένίκησε τους Τούρκους τό 1912 και έλευθέρωσε τή Μακεδονία.

Στό Νομό ύπάρχει μιá λίμνη, ή *Βοιβηίδα* και μιá λαματική πηγή στό *Τσάγεζι* (Στόμιο), πού βρίσκεται στις έκβολές του Πηνειού.

Κλίμα — Προϊόντα : Γενικά τό κλίμα του Νομού είναι ψυχρό τό χειμώνα και θερμό τό καλοκαίρι.

Τά προϊόντα του Νομού είναι άφθονα και διάφορα : Δημητριακά, καπνά, κρασιά, όπωρικά, κτηνοτροφικά, μετάξι, σουσάμι και κηπουρικά.

Συγκοινωνία : Ό Νομός έχει καλή σιδηροδρομική συγκοινωνία με τήν Άθήνα — Θεσσαλονίκη και Βόλο και οι σπουδαιότερες κωμοπόλεις του συνδέονται με αυτό κινήτοδρόμους.

Διοικητική διαίρεσι : Ό Νομός διαίρεται σέ 5 έπαρχίες.

1) **Έπαρχία Λαρίσης** με πρωτ. τή *Δάρισα* (43.000 κατ.), πού είναι και πρωτ. του Νομού. Η πόλι είναι κτισμένη στό κέντρο του ανατολικού Θεσσαλικού κάμπου και στις όχθες του ποταμού Πηνειού, από τον όποιο άρδεύεται ή πόλι και ό γύρω κάμπος.

Παρουσιάζει ζωηροτάτη έμπορική κί-

Εικ. 45. Η μαγευτική κοιλάδα των «Τεμπών»

νησι, γιατί είναι στο κέντρο του πλούσιου κάμπου, και ακόμη, γιατί είναι μεγάλο συγκοινωνιακό κέντρο.

Άλλες κωμοπόλεις είναι το *Μακρυχώρι*, ο *Πλατύκαμπος*, το *Συκουόριο*, και τὰ περίφημα *Άμπελάκια*, ονομαστά για τὸ συνεταιρισμό τους, τὰ σχολεία τους, τὰ παλιά ἀρχοντικά τους και τὴ θαυμάσια ὕφαντουργία τους κατὰ τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

2) *Έπαρχία Τυρνάβου* με πρωτ. τὸν *Τύρναβο* (10.000 κατ.). Είναι παλιά πόλι και στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας εἶχε σπουδαία βιοτεχνία ὕφαντουργίας και βαφικῆς. Σήμερα ἔχει ἀνεπτυγμένη σπηροτροφία και οἰονοπευματοποιία. Γνωστό εἶναι τὸ οὔζο Τυρνάβου.

Άλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Ραψάνη*, ὁ *Άμπελώνας*, ὁ *Γόνος* και ὁ *Πυργετός*.

3) *Έπαρχία Έλασσώνος* με πρωτ. τὴν *Έλασσώνα* (5.000 κατ.), πόλι κτισμένη σὲ ὄχυρὴ θέσι. Άλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Δεσκάτη*, ἡ *Κρανιά*, τὸ *Δειβάδι* και ἡ *Τσαρίτσανη*.

4) *Έπαρχία Άγυιάς* με πρωτ. τὴν *Άγυιά* (3.000 κατ.) ποὺ εἶναι ὁμορφη και γραφικὴ κωμόπολι, με πολλὰ νερά και πολλὰ δένδρα, κυρίως μουριές. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται με τὴ σπηροτροφία και παράγουν ἐκλεκτὸ μετάρσι.

5) *Έπαρχία Φαρσάλων* με πρωτ. τὰ Φάρσαλα (6.000 κατ.), ὠραία πόλι ποὺ κατεστράφη ἀπὸ τοὺς τελευταίους σεισμούς.

Ίστορικοὶ τόποι : Ἡ Λάρισα, τὰ Στενά τοῦ Σαρανταπόρου, ἡ Κοιλάδα τῶν Τεμπῶν και ὁ Ὀλυμπος.

Ά ν α γ ν ὴ σ μ α τ α

Η ΜΑΓΕΥΤΙΚΗ ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΩΝ ΤΕΜΠΩΝ

Ἡ κοιλάδα τῶν Τεμπῶν ἔχει μῆκος 10 χιλμ. και πλάτος 60 — 100 μ. Σχηματίζεται ἀνάμεσα στὰ δυὸ περίφημα Ἑλληνικά βουνά, τὸν Ὀλυμπο, ἀπὸ τὸ Βορρῶ και τὴν Ὀσσα (Κίσαβο) ἀπὸ τὸ Νότο. Στὸ μέσο τῆς κοιλάδας ρεεἶ ἡσυχὰ τὰ νερά του ὁ μεγάλος ποταμὸς τῆς Θεσσαλίας, ὁ Πηνειός.

Μπαίνοντας στὴν κοιλάδα, μένομε ἐκστατικοὶ μπροστὰ τὸ θέαμα τῶν πανύψηλων βουνῶν, ποὺ χωρίζονται τόσο ἀπτότομα, γὰ νὰ περάση τὰ νερά του ὁ ποταμὸς Πηνειός.

Ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Ὀλύμπου οἱ θεόρατοι βράχοι κόβονται ἀπτότομα και εἶναι τελείως ἀδιάβατοι. Ἐνῶ, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Ὀσσας, τὸ μέρος εἶναι ὁμαλώτερο και κατάφωτο.

Πολλὲς πηγές, με γάργαρα και κρύα νερά, ξεχύνονται κι ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη τῶν βουνῶν. Τεράστια πλατάνια, πλεγμένα με κισσοὺς κι ἀγρὰμπελες, ρίχνουν ἀφθονὴ σκιά και σχεδὸν σκεπάζουν τὰ ἡσυχὰ νερά τοῦ ποταμοῦ.

Ἡ μεγάλη βλάστησι, με τὰ κάθε λογῆς ἀγριολούλουδα, τίς μυρτιές και τίς πικροδάφνες, γεμίζουν τὴν ἀτμόσφαιρα με κάθε εἶδους εὐωδιά και οἱ χιλιάδες τ' ἀγριοπούλια, ἀηδόνια και κοτσύφια, σκορπίζουν παντοῦ τὸ γλυκὸ κελάδημά τους.

"Ετσι, τὸ μουρμούρισμα τῶν πηγῶν, τὸ μεθυστικὸ ἄρωμα τῶν λουλουδιῶν καὶ τὸ γλυκὸ κελᾶδημα τῶν πουλιῶν, δημιουργοῦν τὴν πρὸ μαγευτικῆ συμφωνία καὶ εὐφραίνουσι τὴν ψυχὴ τοῦ ἐπισκέπτη. Ὀλόκληρη ἡ διαδρομὴ εἶναι ἓνα ποίημα, ἓνα θαυμάσιο ὄραμα, μοναδικό.

2. Νομὸς Μαγνησίας

Ὁ Νομὸς Μαγνησίας συνορεύει πρὸς Β. μετὰ τὸ Νομὸ Λαρίσης, πρὸς Ν. μετὰ τὸ Νομὸ Φθιώτιδος καὶ βρέχεται πρὸς Α. ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος. Ἔχει μόνον ἓνα κόλπον τὸν **Παγασητικὸ**, ὁ ὁποῖος μαζί μετὰ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, σχηματίζει τὴ χερσόνησον τῆς **Μαγνησίας**, τὸν πορθμὸ **Τρίκερι** καὶ τὸ ἀκρωτήριο **Τρίκερι**.

Ἔχει ἕκτασι 2.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 154.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μόνον βουνό πού ὑψώνεται στὸ Νομὸ εἶναι τὸ **Πήλιο**, (1600 μ.), τὸ ὠραιότερον τῆς Ἑλλάδος, κατὰφυτο καὶ δροσόλουστο. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν ἐκεῖ ζοῦσαν οἱ Κένταυροι, πού ὁ ὄνομαστότερος ἀπ' ὅλους ἦταν ὁ **Χείρων**.

Κλίμα — **Προϊόντα** : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινό. Τὰ προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι ποικίλα : Δημητριακά, ἐλιές, λάδι, ὀπωρικά καὶ διάφορα βιομηχανικά προϊόντα

Συγκοινωνία : Ὁ Νομὸς ἔχει σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία, αὐτοκινητοδρόμους πού συνδέουσι τὰς διάφορας κωμοπόλεις τοῦ Νομοῦ καὶ ἀκόμη ἀτμοπλοικὴ καὶ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία.

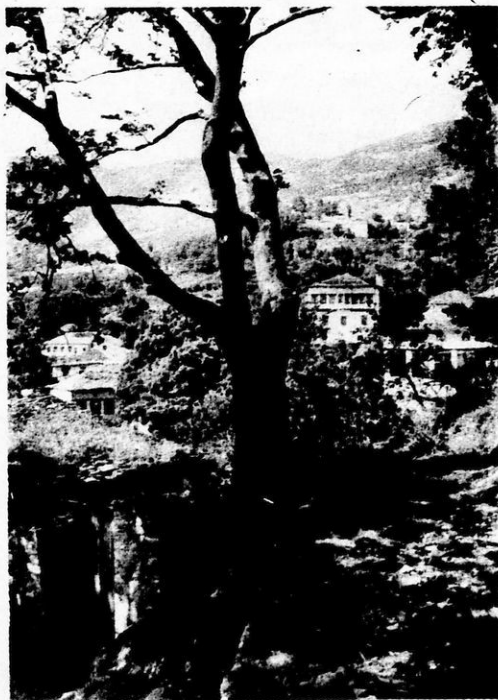
Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 3 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Μαγνησίας** μετὰ πρωτ. τὸ **Βόλο** (65.000 κατ.) πού εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ὁ Βόλος εἶναι ἡ μεγαλύτερη πόλις τῆς Θεσσαλίας, κτισμένη στὸ βάθος τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου. Ἔχει θαυμάσια ρυμοτομία, μεγάλο λιμάνι καὶ μεγάλη ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ κίνησι. Στὰ ἐργοστάσια τῆς κατασκευάζονται μάλλινα ὑφάσματα, τσιγάρα, τσιμέντα, γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ μηχανές, κ.τ.λ.

Σχεδὸν συνέχεια τοῦ Βόλου εἶναι ὁ **Ἄνω Βόλος**, ἡ ἀρχαία **Ἰωλκός**, ἡ πατρίδα τοῦ ἥρωα τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας, Ἰάσωνα. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Νέα Ἀγχίαλος** καὶ τὸ **Βελεστίνον** (Φερές) ἡ πατρίδα τοῦ πρωτοεργάτη καὶ πρωτομάρτυρα τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, **Ρήγα Φεραίου**.

Ἀνατολικά τοῦ Βόλου ὑψώνεται τὸ κατάφυτο καὶ ἀσύγκριτο σὲ φυσικὰς καλλονὰς Πήλιο, πού τὸ γόνιμο ἔδαφός του, οἱ πολλὰς πηγές του καὶ τὰ πυκνὰ δάση του, στάθηκαν ἀφορμὴ νὰ κτιστοῦν ἐπάνω του 24 ἄμφορα χωριά.

Τὰ σπουδαιότερα εἶναι : ἡ **Πορταριά**, ἡ **Μακρυνίτσα**, ἡ **Αράκεια**, ἡ **Ζαγορά**, ἡ **Τσαγκαράδα**, τὰ **Λεχώνια**, οἱ **Μηλιές** καὶ ἡ **Ἀργαλαστή**. Ὅλα εἶναι χωμένα μέσα στὰ δάση, στὶς ἐλιές καὶ στὰ ὀπωροφόρα δέντρα. Τὰ μῆλα τοῦ Πηλίου εἶναι γνωστὰ σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Είχ. 46. Ἡ δροσόλουστη Πορταριά τοῦ Πηλίου

2) Ἐπαρχία Ἀλμυροῦ με πρωτ. τὸν Ἀλμυρὸ (7.000 κατ.), πόλι καθαρῶς γεωργικὴ. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ Σούρπη, τὸ Πτελιό, ὁ Πλάτανος καὶ ἡ Εὐξεινούπολι.

3) Ἐπαρχία Σκοπέλου με πρωτ. τὴ Σκόπελο (3.500 κατ.). Ἡ ἐπαρχία περιλαμβάνει τὰ νησιά Βόρειες Σποτάδες (Σκόπελο - Σκιάθο καὶ Ἀλόνησο καὶ ἄλλες μικρότερες).

Στὰ νησιά παράγονται ὄπωρικά, κυρίως ἀχλάδια καὶ δαμάσκηνα. Στὴ νῆσο Σκιάθο γεννήθηκε ὁ μεγάλος μας διηγηματογράφος Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης.

Ἱστορικοὶ τόποι : Ἰωλκός, Πήλιο, Βελεστίνο, Σκιάθος.

3) Νομὸς Καρδίτσης

Ὁ Νομὸς Καρδίτσης συνορεύει πρὸς Α. με τὸ Νομὸ Λαρίσης, πρὸς Δ. με τὴν Ἠπειρο, πρὸς Β. με τὸ Νομὸ Τρικκάλων καὶ πρὸς Ν. με τοὺς Νομοὺς Εὐρυτανίας καὶ Φθιώτιδος.

Ἔχει ἔκτασι 2.200 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 138.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Στὰ δυτικὰ τοῦ Νομοῦ ὑψώνονται τὰ ὄρη Ἄγραφα καὶ ἓνα τμήμα τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Πίνδου, ποὺ οἱ διάφορες κορυφῆς ὀνομάζονται **Βουτσιόκκι** (2.150 μ.), **Ἰταμος** (1.500 μ.) καὶ **Βουλγάρα** (1.700 μ.).

Στὸ Νομὸ ἀπλώνεται τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῆς δυτικῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδας, ποὺ καλεῖται πεδιάδα **Καρδίτσης** καὶ εἶναι τὸ εὐφορώτερο τμήμα τῆς Θεσσαλικῆς γῆς.

Διάφοροι παραπόταμοι τοῦ Πηνειοῦ διαρρέουν τὴν πεδιάδα, ἀπ' τοὺς ὁποίους ὁ μεγαλύτερος εἶναι ὁ **Ἐνιπέας**.

Στὸ Νομὸ ὑπάρχουν καὶ τὰ ἱαματικά νερά, τὰ **Λουτρὰ** τοῦ **Σμοκόβου**, ποὺ βρίσκονται σὲ ἀρκετὸ ὑψόμετρο.

Κλίμα — Προϊόντα : Τò κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι γενικά ψυχρό τὸ χειμῶνα καὶ θερμὸ τὸ καλοκαίρι.

Τὰ προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι ἄφθονα καὶ διάφορα : Δημητριακά, ὄσπρια, κρασιά, βαμβάκι, πολλὰ κτηνοτροφικά καὶ πολλὰ δασικά, γιατί τὰ ὄρη εἶναι κατάφυτα ἀπὸ δάση.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομὸς ἔχει σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία καὶ οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Καρδίτσης ἀποτελεῖ ὁλόκληρος μίαν ἐπαρχία, τὴν *Ἐπαρχία Καρδίτσης* μὲ πρωτ. τὴ *Καρδίτσα* (18.500 κάτ.), ποὺ εἶναι μίαν ἀπὸ τίς πλουσιώτερες πόλεις τῆς Θεσσαλίας, μὲ μεγάλη ἐμπορικὴ κίνησι.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι οἱ *Σοφάδες*, ὁ *Παλαμάς*, τὸ *Ἄγναντερό*, τὸ *Μουζάκι*, τὸ *Φανάρι*, ἡ *Ματαράγκα*, τὰ *Κανάλια*, ἡ *Ρεντίνα*, ἡ *Καρδιοσομαγούλα* κ. ἄ.

Ὅλες οἱ πόλεις, οἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριά τοῦ Νομοῦ ἐπλήγησαν ἀπὸ τοὺς τελευταίους θεσσαλικοὺς σεισμοὺς καὶ πολλὰς κατεστράφησαν. Ἄς ἐλπίσωμε, ὅτι, μὲ τὴ συνδρομὴ τοῦ Κράτους καὶ τὴν ἐργατικότητα τῶν κατοίκων, θὰ ξαναγίνουν ὅλα, ὅπως ἦταν καὶ καλύτερα.

4. Νομὸς Τρικάλων

Ὁ Νομὸς Τρικάλων κατέχει τὸ βορειοδυτικὸ τμῆμα τῆς Θεσσαλίας καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Νομὸ Λαρίσης, πρὸς Δ. μὲ τὴν Ἠπειρο, πρὸς Β. μὲ τὴ Μακεδονία καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸ νομὸ Καρδίτσης.

Ἔχει ἔκτασι 3.700 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 128.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Ὁ Νομὸς εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ ὄρεινός καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ πεδινός. Πρὸς Β. ὑψώνονται τὰ ὄρη *Χάσια* καὶ πρὸς Δ. τμῆμα τῆς ὄρεινῆς τῆς Πίνδου.

Τὸ πεδινὸ τμῆμα ἀποτελοῦν οἱ πεδιάδες *Τρικάλων* καὶ *Καλαμπάκας*.

Ποταμοί : Ἀπὸ τὸ Νομὸ πηγάζουν οἱ ποταμοὶ *Ἀχελῷος* καὶ *Πηνειὸς* καὶ διάφοροι παραπόταμοι τοῦ Πηνειοῦ.

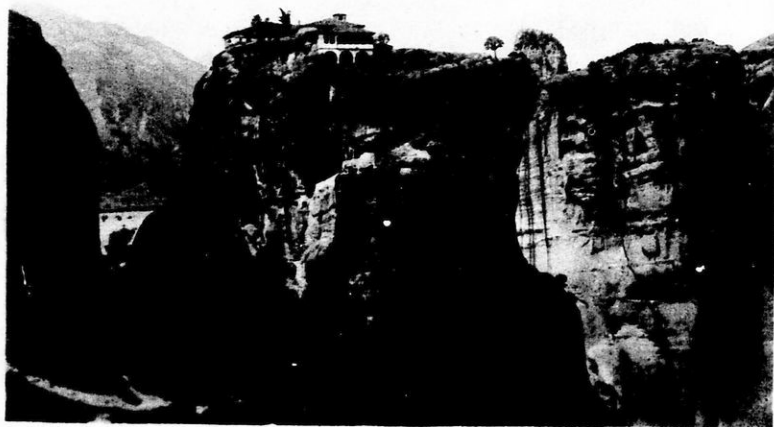
Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ὁμοιο μὲ τοῦ Νομοῦ Καρδίτσης. Τὰ προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι : δημητριακά, κτηνοτροφικά, δασικά καὶ κουκούλια (μετάξι). Γενικά οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γεωργία, κτηνοτροφία, ὑλοτομία καὶ σηροτροφία.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 2 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Τρικάλων** μὲ πρωτ. τὰ *Τρίκαλα* (28.000 κάτ.), ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. ὄλου τοῦ Νομοῦ. Εἶναι ὠραία πόλι, κτισμένη στίς ὄχθες τοῦ Πηνειοῦ. Εἶναι σπουδαῖο κέντρο ἐμπορίου σιταριοῦ, καπνοῦ καὶ μεταξιοῦ κι ἔχει ἐργοστάσια μαλλίνων καὶ βαμβακερῶν ὑφασμάτων.

Τ' ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλεως ἦτο *Τρίκη* καὶ ἐκεῖ γεννήθηκε ὁ ὀνομαστός γιατρός τῆς ἀρχαιότητος, ὁ *Ἀσκληπίδης*.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ *Ζάγκο*, τὸ *Τσιότι*, τὸ *Νεοχώρι*, τὸ *Μεγαλοχώρι* καὶ τὰ *Μεγάλα Καλύβια*.

Είκ. 47. Τὰ Μετεώρα

2) Ἐπαρχία Καλαμπάκας μὲ πρωτ. τὴν *Καλαμπάκα* (4.000 κάτ.).

Στὰ βόρεια τῆς Καλαμπάκας ὑψώνονται ἀπότομα ἀπὸ τὴν πεδιάδα βράχοι παράξενοι, ὕψους 55 μ. ἐπάνω στοὺς ὁποίους, σὰν ἀετοφωλιές, βρῖσκονται κτισμένα ἀπὸ τὸν 11ον καὶ 12ον αἰῶνα βυζαντινὰ μοναστήρια.

Οἱ βράχοι αὐτοὶ λέγονται *Μετεωρα*. Ἄλλοτε ἐπάνω στοὺς βράχους ἦταν 21 μοναστήρια. Σήμερα εἶναι μόνον τέσσερα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ σπουδαιότερο εἶναι ἡ μονὴ τῆς «Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος».

Τὸ ἀνέβασμα στὰ μοναστήρια, ἄλλοτε γινόταν μὲ ἀνεμόσκαλες ἢ μὲ δίχτυ, πὸν τὸ ἔσεργαν ἐπάνω οἱ καλόγεροι. Σήμερα ἀνεβαίνουν μὲ σκάλες σκαλιστὲς μέσα στοὺς βράχους.

Ἡ θέα ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν Μετεώρων εἶναι ἀληθινὰ μαγευτικὴ. Οἱ βράχοι αὐτοὶ εἶναι κάτι τὸ μοναδικὸ στὸν τόπο μας, καὶ πολλοὶ τοὺς ἐπισκέπτονται κάθε χρόνον.

Ἄ σ κ ή σ ε ι ς

1) Νὰ σχεδιάσετε ἀπὸ τὸ χάρτη σας τὴ Θεσσαλία καὶ νὰ τοποθετήσετε τὰ γεωγραφικὰ στοιχεῖα πὸν μάθατε (ὄρη, πεδιάδες, ποταμοὺς).

2) Νὰ τὸν χωρίσετε σὲ νομοὺς καὶ νὰ τοποθετήσετε τὶς μεγαλύτερες πόλεις καὶ κωμοπόλεις, τὶς σιδηροδρομικὲς συγκοινωνίες καὶ τοὺς κυριώτερους αὐτοκινητοδρόμους.

3) Νὰ βρῆτε ποιὰ εἶναι τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς χώρας καὶ ποιὲς εἶναι οἱ ἐμπορικὲς καὶ βιομηχανικὲς πόλεις τῆς.

4) Νὰ κάμετε ἓνα νοερὸ ταξεῖδι μὲ σιδηρόδρομο καὶ ἓνα μὲ αὐτοκίνητο γύρω στὴ χώρα.

5) Νὰ θυμηθῆτε ὅ,τι ξέρετε ἀπὸ τὴ Μυθολογία καὶ τὴν Ἱστορία γιὰ τὴ Θεσσαλία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

Η Η Π Ε Ι Ρ Ο Σ

Ἡ χώρα τῶν «Ἐθνικῶν εὐεργετῶν» καὶ τῆς Πίνδου

Ἔχω προστά μου τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Κοιτάζω τὸ Γεωγραφικὸ διαμέρισμα, ποῦ λέγεται Ἡπειρος. Κατέχει τὸ βορειοδυτικὸ τμήμα τῆς Ἑλλάδος καὶ συνορεύει πρὸς Α. μετὰ τὴν Μικεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, πρὸς Β. μετὰ τὴν Ἀλβανίαν (Βόρειο Ἡπειρο), πρὸς Δ. βρέχεται ἀπὸ τὸ Ἴόνιο πέλαγος καὶ πρὸς Ν. ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο καὶ συνορεύει μετὰ τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν.

Ἡ Ἡπειρος εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ κομμάτια τῆς ἐλληνικῆς γῆς. Γύρω στὸ πανάρχαιον μαντεῖο τῆς, τῆ «Δωδώνη», τὸ παλαιότερο μαντεῖο τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πρὸ τῆς μυθολογίας, πρὸ τῶν Ἀχαιῶν τοῦ Ὀμήρου, ἔζησαν οἱ «Σελλοί», οἱ ἀρχαιότεροι Ἕλληνες, ποῦ ἔδωσαν τ' ὄνομά τους στὸν τόπο μας. Σελλὸς θὰ εἶπῃ φωτεινός, σέλλας εἶναι ἡ λάμψη. Ἕλληνας σημαίνει: «παιδὶ τοῦ Ἥλιου». Καὶ τέτοιοι στάθηκαν οἱ Ἕλληνες. Φώτισαν τὴν ἀνθρωπότητα μετὰ τὰ ἔργα τοῦ νοῦ καὶ τῶν χειρῶν τους, καὶ τὰ ἰδανικὰ καὶ οἱ ἱστορικὲς πράξεις τους θὰ μένουν στοὺς αἰῶνες φωτεινοὶ φάροι, καὶ ὁδηγοὶ ὄλων τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων.

Ἡ χώρα εἶναι ὄρεινὴ μετὰ μικρὰς κοιλάδες στὰ παράλια, καὶ λίγα γραφικὰ ὄροπέδια στὸ ἐσωτερικόν. Ἡ μεγαλύτερη ὄροσειρὰ τῆς, ἡ πανύψηλη Πίνδος, ποῦ ἔχει μᾶκρος πάνω ἀπὸ 150 χιλμ. ἀπλώνεται παντοῦ σκληρῆ καὶ κακοτράχαλη. Στὶς ἀμέτρητες χαράδρες τῆς τρέχουν γρήγορα καὶ ἄγρια ποτάμια. Οἱ ἄνεμοι, μετὰ τὰ δροσάπια καὶ τὰ νερόχιονα, φυσοῦν πάντα μετὰ λύσσα ἐπάνω τῆς. Οἱ καταιγίδες τῆς εἶναι ἀπὸ τίς μεγαλύτερες τῆς Εὐρώπης.

Τὰ δάση τῆς εἶναι μεγάλα, ἀπάτητα, ἀνεκμετάλλευτα καὶ κρύβουν ἀκόμη ἀρκοῦδες καὶ ἀγριογούρουνα. Οἱ δρυς, οἱ ὄξυές, οἱ καστανιές καὶ τὰ ἔλατα τὴ σκεπάζουν ὀλόκληρη.

Ἀπ' αὐτὴ τὴ φύσι πῆρε καὶ ὁ λαὸς τῆς τὴ σταθερότητα τῶν αἰσθημάτων, τὴν ἀκούραστη ἐργατικότητα καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα ποῦ τὸν διακρίνει.

Ἡ Ἡπειρος δὲ φαίνεται συνέχεια στὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Μὰ δυὸ φορὲς ποῦ παρουσιάζεται, μᾶς θαμπώνει μετὰ τὸ ἔργο τῆς. Γῆν πρώτη, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, μετὰ τὸν Βασιλιά τῆς Πύρρου, τὸν τρομοκράτη τῆς ἀρχαίας Ρώμης. Τὴ δεύτερη, στὸ μεσαιῶνα, μετὰ τὸ δεσποτάτο τῆς ποῦ ἔσωσε τὸν Ἑλληνισμό ἀπὸ τοὺς Σλάβους.

Μετά τὸ πέσιμο τῆς «Πόλης» καὶ τὴ φυγὴ τῶν σοφῶν τῆς στὴν Εὐρώπη, ἡ μόνη ἑλληνικὴ σχολή, ποῦ ἔμεινε ἀνοικτὴ κατὰ τὰ χρόνια τῆς δουλείας, ἦταν ἡ Σχολὴ τῶν Ἰωαννίνων. Αὐτὴ κράτησε τὴν ἐκπαίδευση, καὶ ἀπ' αὐτὴ βγήκαν ὅλοι οἱ μορφωμένοι Ἕλληνες τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἦταν πάντα φτωγὴ χώρα ἡ Ἠπειρος, γι' αὐτὸ οἱ κάτοικοί τῆς τηροῦν καὶ σήμερα τὴν πανάρχαια συνήθεια τῆς μεταναστεύσεως. Θαυμάσιοι μαστόροι καὶ τεχνίτες, χρυσοκοί, ξυλογλύπτες, κτίστες, σιδεράδες κ.ἄ. περιώδευαν τὴ Βαλκανικὴ, τὴ Ρωσσία, ἀκόμη καὶ τὴν Εὐρώπη καὶ τὴ Μεσόγειο, καὶ ἔδιναν τὰ ἔργα τῆς τέχνης τους. Ἔτσι δὲν εἶναι καθόλου ὑπερβολὴ ἂν ποῦμε πῶς οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ διδάχτηκαν τὶς τέχνες ἀπὸ τοὺς ἠπειρώτες.

Μὰ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τεχνίτες καὶ οἱ ἔμποροι εἶχαν πιάσει θαυμάσια πόστα στὶς μεγάλες πόλεις τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Μεσογείου. Καὶ σ' αὐτοὺς στηρίχτηκαν οἱ φιλικοί, Σκουφᾶς καὶ Τσακάλωφ, γιὰ νὰ βροῦνε τ' ἀναγκαῖα χρήματα ποῦ ἀπαιτοῦσε ἡ ὀργάνωσις τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21. Γιατὶ κανεὶς πλούσιος δὲ δίνει εὐκολώτερα τὴν περιουσίαν του γιὰ τὸ Ἔθνος ἀπὸ τὸν Ἠπειρώτη. Ποιὸς ἀλήθεια δὲν ξέρει τοὺς ἠπειρώτες ἐθνικοὺς μας εὐεργέτες: Ἀβέρωφ, Ζάππα, Τοτίτσα, Στουρνάρα, Σίνα, Ζωσιμάδες κ. ἄ.

α) Γεωφυσικὴ περιγραφὴ τῆς Ἠπείρου

Ἡ Ἠπειρος κατέχει στὸ βορειοδυτικὸ τμῆμα τῆς Ἑλλάδος. Ἐχει ἔκτασι 9.250 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 330.000 κατοίκους.

Δυτικὰ τὴ βρέχει τὸ Ἰόνιον πέλαγος, ποῦ σχηματίζει ἓνα μεγάλο κόλπο τὸν Ἀμβρακικὸ καὶ τοὺς ὄρμους τῆς Πρεβέζης, τῆς Πάργας καὶ τῆς Ἠγουμενίτσας.

Φυσικὴ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους: Τὸ ἐδάφος τῆς χώρας εἶναι ὄρεινὸ μὲ μικρὰς πεδιάδες καὶ κοιλάδες.

Ὅρη: Στ' ἀνατολικά, πρὸς τὴ Μακεδονία καὶ Θεσσαλία, ὑψώνεται ἡ ὄροσειρὰ τῆς Πίνδου, μὲ ὑψηλότερη κορυφὴ τὸ Σμόλικα (2.630 μ.), ποῦ διακρίνεται στὰ ὄρη: Γράμμος, Σμόλικας, Πάπιγγο, Δάκμο καὶ τὰ Ἀθαμανικὰ ὄρη (Τζουμέρκα). Ὅλα τὰ βουνὰ αὐτὰ εἶναι ἀπόκρημνα καὶ κατάφθητα ἀπὸ δάση.

Παράλληλα μὲ αὐτὰ ὑψώνονται τὰ ὄρη: Μιτσικέλι, Ὀλύτσιας (Τόμαρος), Ξεροβούνη καὶ ἀκόμη ἡ Μουργκάνια καὶ τὰ ὄρη τοῦ Σουλίου.

Πεδιάδες: Στὸ ἐσωτερικὸ τὸ πῶς ἀξιόλογο εἶναι τὸ ὄροπέδιο τῶν Ἰωαννίνων, καὶ στὰ παράλια οἱ μικρὰς πεδιάδες τῆς Ἀρτας — Πρεβέζας, τῆς Πάργας καὶ τῆς Ἠγουμενίτσας.

Ποταμοί: Οἱ ποταμοὶ τῆς Ἠπείρου εἶναι ὅλοι ὄρητικοὶ καὶ τὸ χειμῶνα πολὺ ἐπικίνδυνοι. Ὁ σπουδαιότερος εἶναι ὁ Ἀραχθός (ὁ μεγαλύτερος τῆς Ἠπείρου), ὁ Λοῦρος, ὁ Ἀχέροντας καὶ ὁ Καλαμάς. Οἱ δυὸ πρῶτοι χύνονται στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο καὶ οἱ ἄλλοι στὸ Ἰόνιον πέλαγος.

Λίμνες — Βάλτοι : Ἡ σπουδαιότερη λίμνη τῆς Ἠπείρου εἶναι ἡ **Παμβώτις** (Ἰωαννίνων). Οἱ ἄλλες εἶναι μικρῆς καὶ εἶναι βαλτότοποι περυσσότερο, παρὰ λίμνες.

Κλίμα : Τὸ κλίμα στὰ παράλια εἶναι γλυκὸ καὶ στὸ ἐσωτερικὸ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Γενικὰ ὁμως εἶναι πολὺ ὑγιεινὸ.

β) Οἰκονομικὴ ἐξέτασι τῆς Ἠπείρου

Γεωργία : Ἡ χώρα εἶναι πολὺ ὀρεινὴ καὶ τὰ γεωργικὰ προϊόντα δὲν εἶναι σημαντικὰ. Παράγει καλαμπόκι, κριθάρι, σίκαλι, ἐλάχιστο σιτάρι, καπνά, κρασιά, ἐλιές, λάδι, ἐσπεριδοειδῆ, ὀπωρικά (μῆλα, κέρασια) καὶ ξηροὺς καρποὺς (καρύδια, κάστανα, σύκα). Ἡ μελισσοκομία καὶ σπηροτροφία δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένη.

Κτηνοτροφία : Ἡ Ἠπειρος εἶναι χώρα κυρίως κτηνοτροφικὴ καὶ στὰ βουνὰ καὶ τὶς κοιλάδες τῆς τρέφονται πρόβατα, γίδια, βόδια, βουβάλια καὶ πουλερικά. Τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα τῆς ἐπαρκοῦν γιὰ τὸν πληθυσμὸ τῆς καὶ στέλλονται καὶ στὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα.

Δάση : Ὅπως εἶπαμε τὰ δάση τῆς Πίνδου καὶ τῶν ἄλλων βουνῶν τῆς εἶναι μεγάλα, ἀλλὰ ἀνεκμετάλλευτα, ἀπὸ ἑλλειψι δασικῶν δρόμων. Πάντως ὑλοτομεῖται ἀρκετὴ ξυλεία γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς χώρας.

Ὄρυκτὰ καὶ μέταλλα : Ἡ Ἠπειρος εἶναι πτωχὴ σὲ ὄρυκτὰ καὶ μέταλλα. Μόνον ὀλίγος λιγνίτης ὑπάρχει κοντὰ στὴν Πρέβεζα καὶ μάρμαρα καὶ γῶφος σὲ διάφορα μέρη τῆς.

Ἀλιεία : Πολλὰ ψάρια ψαρεύονται σ' ὅλα τὰ παράλια καὶ τὰ περυσσότερα στὴ **Διμνοθάλασσα τῆς Δογαροῦς**, στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο, ὅπου βγαίνει καὶ θαυμάσιο αὐγοτάραχο, ἀπὸ τὰ ψάρια κεφάλους.

Βιομηχανία — Ἐμπόριο : Ἡ χώρα εἶναι πτωχὴ, καὶ δὲν ὑπάρχουν μεγάλα βιομηχανικὰ ἐργοστάσια. Μόνο μικρὰ βυρσοδεψεῖα, χρυσοχοεῖα, ξυλουργεῖα καὶ τυροκομεῖα. Τὸ ἐμπόριο ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀγορὰ καὶ τὴ διάθεσι τῶν γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων.

Λαϊκὴ τέχνη : Ἡ λαϊκὴ τέχνη, στὴν Ἠπειρο, συνεχίζει τὶς παλιὰς παραδόσεις ὅσο σὲ κανένα ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος. Ἡ φύσι ἔχει ἀναπτύξει στοὺς κατοίκους τὸ αἶσθημα τῆς γραμμῆς καὶ τοῦ χρώματος, ὥστε τὰ κεντητὰ καὶ τὰ χρυσοῦφанта τῶν Ἰωαννίνων εἶναι θαύματα ψιλοδουλειᾶς. Ἀκόμη σπουδαιότερα εἶναι τὰ εἶδη χρυσοχοεῖας : Εὐαγγέλια, δισκοπότηρα, θυμιατήρια, στεφανοθήκες, φυλαχτὰ, κύπελλα, σκουλαρίκια, βραχιόλια σκέτα ἢ μὲ σμάλτο κ.ἄ.

Συγκοινωνία : Ἡ Συγκοινωνία δὲν εἶναι ἐξαιρετικὴ καὶ ἐξυπηρετεῖται στὰ παράλια μὲ τὰ πλοῖα καὶ στὸ ἐσωτερικὸ μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Τελευταῖα, στὸν ποταμὸ Λοῦρο τῆς Ἠπείρου, ἔγινε ἓνα ὕδροηλεκτρικὸ ἐργοστάσιο παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ποῦ θὰ βοηθήσῃ πολὺ τὴ γενικὴ πρόοδο τοῦ τόπου.

γ) Πολιτική εξέτασι τῆς Ἡπείρου

Ἡ Ἡπειρος διοικεῖται ἀπὸ Γενικὸ Διοικητὴ, ποὺ διορίζεται ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι, μὲ δικαιώματα ὑπουργοῦ, καὶ διαιρεῖται σὲ 4 Νομούς. 1) Ν. Ἄρτης, 2) Ν. Πρεβέζης, 3) Ν. Ἰωαννίνων καὶ 4) Ν. Θεσπρωτίας.

1. Νομὸς Ἄρτης

Ὁ Νομὸς Ἄρτης κατέχει τὸ ΝΑ. τμήμα τῆς Ἡπείρου καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸν Ν. Καρδίτσης, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Πρεβέζης, πρὸς Β. μὲ τὸν Ν. Ἰωαννίνων καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸν Ν. Αἰτωλοακαρνανίας καὶ βρέχεται ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο.

Ἔχει ἕκτασι 1750 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 73.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερο τμήμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄρεινὸ καὶ τὸ ὀλιγώτερο πεδινὸ, ἀλλὰ ἔχει τὴν μεγαλύτερη πεδιάδα τῆς Ἡπείρου.

Τὰ κυριώτερα ὄρη εἶναι τὰ **Ἀθαμανικὰ** (Τζουμέρκα) καὶ τὸ **Ξεροβούνη** καὶ ἡ κυριώτερη πεδιάδα τῆς **Ἄρτης**.

Τὸ Νομὸ τὸν διασχίζει ὁ ὀρητικὸς ποταμὸς **Ἄραχθος**, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὰ Τζουμέρκα καὶ χύνεται στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο.

Στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο ὑπάρχουν δυὸ λιμνοθάλασσες : ἡ **Λογαροῦ** καὶ ἡ **Τσουκαλιοῦ**, στίς ὁποῖες ψαρεύονται ἄφθονα καὶ νόστιμα ψάρια.

Προϊόντα. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ δημητριακὰ, τὰ ἐσπεριδοειδῆ (πορτοκάλια κυρίως) καπνὸς, λάδι, σῦκα, ψάρια καὶ κτηνοτροφικά.

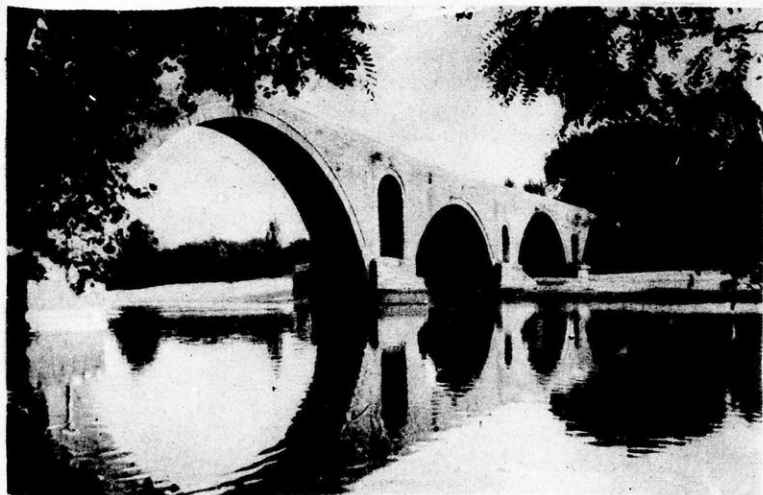
Συγκοινωνία : Ἡ πρωτ. Ἄρτα συνδέεται μὲ πολλὰς κωμοπόλεις τῆς μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς ἔχει μίαν μόνον **ἐπαρχίαν** μὲ πρωτ. τὴν **Ἄρτα** (14.000 κάτ.). Ἡ πόλι εἶναι κτισμένη στὴν ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου. Εἶναι παλιὰ καὶ σπουδαία πόλι. Στὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας ἦταν πλοῦσια, ἔστειλε ἐπτὰ τριήρεις ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ 500 στρατιῶτες τῆς ἔλαβον μέρος στὴ Μάχη τῶν Πλαταιῶν.

Στὰ 1204, ὅταν οἱ φράγκοι πῆραν τὴν «Πόλι», ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνὸς ἦρθε ἐδῶ καὶ ἴδρυσεν τὸ Δεσποτᾶτο τῆς Ἡπείρου, τὸ ὁποῖο διετήρησε τὸν Ἑλληνισμὸ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Ἀπὸ τότε σώζονται καὶ οἱ θαυμάσιες βυζαντινὲς ἐκκλησίαι τῆς, ἡ **Κάτω Παναγιά**, ἡ **Παναγιά** ἢ **Παρηγορήτισσα** κ. ἄ.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κτίσθηκε καὶ τὸ περίφημο «γεφύρι τῆς Ἄρτας» στὰ 1280 μ. Χ. τὸ ὁποῖο σώζεται καὶ σήμερα καὶ εἶναι τὸ ὠραιότερο βυζαντινὸ δημόσιον ἔργον ποῦ ἔχομε.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ ἐπίγειον τῆς Ἄρτας, ἡ **Κόπρανα**, τὸ **Πέτα**, ὅπου ἔγινε φονικὴ μάχη στὰ χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως,

Εἰκ. 48. Τὸ πολυθρύλητο γεφύρι τῆς Ἄρτας

τὸ *Κομπότι*, τὸ *Βουλγαρέλι*, τὰ *Ἄγναντα* καὶ τὰ *Θεοδώριανα*.
Ἱστορικοὶ τόποι : Ἄρτα, Πέτα.

2. Νομὸς Πρεβέζης

Ὁ Νομὸς Πρεβέζης συνορεύει πρὸς Α. μετὸ Ν. Ἄρτης, πρὸς Δ. καὶ Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Ἴόνιον Πέλαγος καὶ πρὸς Β. συνορεύει μετὸς Νομῶν Θεσπρωτίας καὶ Ἰωαννίνων.

Ἔχει ἑκτασι 850 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 56.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος τοῦ Νομοῦ εἶναι σχεδὸν πεδινὸ καὶ μόνο στὰ βόρεια ὑψώνονται τὰ ἀπόκρημνα βουνά τοῦ *Σουλίου* καὶ τὸ ἱστορικὸ *Ζάλλογο*.

Τὸ πεδινὸ τμήμα διακρίνεται στὶς πεδιάδες τῆς *Πρεβέζης* καὶ τῆς *Φιλιπιάδος*.

Ποταμοί : Ποταμοὺς ἔχει τὸ *Δοῦρο*, ὅπου ἔγινε καὶ τὸ ὕδροηλεκτρικὸ ἔργοστάσιον, καὶ τὸν *Ἀχέροντα*, τὸν ὁποῖο κατὰ τὴ μυθολογίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἔπρεπε ὀπωσδήποτε νὰ διαβοῦν οἱ ψυχές, ποῖν φθάσουν στὸν Ἄδη.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι γενικὰ εὐκρατο καὶ ὑγιεινόν. Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι τὰ δημητριακά, τὰ ἑσπεριδοειδή, οἱ ἐλιές, τὸ λάδι, τὸ ρύζι, τὰ κρασιά καὶ τὰ κτηνοτροφικά.

Συγκοινωνία : Ἡ Πρέβεζα εἶναι τὸ ἐπίνειο ὄλης τῆς Ἠπείρου καὶ

τὸ λιμάνι τῆς ἔχει πυκνὴ ἀτμοπλοικὴ συγκοινωνία. Ἀκόμη ὄλες οἱ κωμοπόλεις τοῦ Νομοῦ συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς ἔχει μόνον μίαν ἐπαρχίαν. **Ἐπαρχία Νικοπόλεως καὶ Πάργας** μὲ πρωτ. τὴν **Πρεβέζαν** (13.000 κατ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Εἶναι ἡμορφὴ πόλι μὲ καλὸ λιμάνι καὶ ζωηρὴ ἐμπορικὴ κίνησι. Στὰ βόρεια τῆς πόλεως ἐκτείνεται μεγάλος ἐλαιώνας καὶ περιβόλια μὲ ἐσπεριδοειδῆ Ἐπίσης βρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως, τῆς **Νικοπόλεως**.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Πάργα**, μὲ θαυμάσιον λιμάνι, ἡ Φιλιππιάδα μὲ πλούσια γεωργικὴ παραγωγὴ, οἱ **Παπαδάτες**, τὸ **Θεσπρωτικόν**, ἡ **Κρανιά** καὶ ὁ **Γοργόμυλος**.

3. Νομὸς Ἰωαννίνων

Ὁ Νομὸς Ἰωαννίνων κατέχει τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἠπείρου καὶ ἔχει τὴ μεγαλύτερη ἔκτασι. Συνορεύει πρὸς Β. μὲ τὴν Ἀλβανίαν, πρὸς Ν. μὲ τοὺς Νομοὺς Πρεβέζης καὶ Ἄρτης, πρὸς Α. μὲ τὴ Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν καὶ πρὸς Δ. μὲ τὸ Νομὸ Θεσπρωτίας.

Ἔχει ἔκτασι 5.050 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 155.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος εἶναι ὄρεινόν μὲ μικρὰ εὐφορὰ ὄροπέδια. Τὸν διασχίζει ἡ ὄροσειρὰ τῆς Πίνδου, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ **Γράμμον**, μὲ κατεύθυνσιν νοτιοανατολικὴν καὶ σχηματίζει τὰ ὄρη : **Βόϊον**, **Σμόλικα**, **Τύμφη**, **Μιτσικέλι**, **Λάκμο** καὶ **Τόμαρον**. Στὰ δυτικὰ ὑψώνονται τὰ ὄρη **Μουρτζάνα** καὶ τὰ ὄρη τοῦ **Σουλίου**.

Ὄροπέδια : Ἀνάμεσα στὰ ὄρη σχηματίζονται τὰ ὄροπέδια τῶν **Ἰωαννίνων**, τῆς **Κονίτσης** καὶ τοῦ **Καλαμά**.

Ποταμοί : Ἀπὸ τὸ Νομὸ πηγάζουν οἱ ποταμοὶ **Καλαμάς** καὶ **Ἀχέρωντας** ποὺ χύνονται στὸ Ἴόνιον πέλαγος, καὶ οἱ **Δούρος** καὶ **Ἀραχθός** ποὺ χύνονται στὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ψυχρὸν τὸ χειμῶνα, μὲ πολλὰς βροχὰς καὶ πολλὰ χιόνια στὰ βουνὰ καὶ δροσερὸν τὸ καλοκαίρι.

Τὰ κυριώτερα γεωργικὰ προϊόντα εἶναι τὰ δημητριακὰ καὶ τὰ ὀπωρικά. Τὰ σπουδαιότερα ὅμως προϊόντα εἶναι τὰ κτηνοτροφικὰ καὶ τὰ δασικὰ.

Συγκοινωνία : Οἱ σπουδαιότερες πόλεις καὶ κωμοπόλεις τοῦ Νομοῦ συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους καὶ τὰ Ἰωάννινα ἔχουν τακτικὴ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία μὲ τὴν Ἀθήναν.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίας.

1) **Ἐπαρχία Δωδώνης** μὲ πρωτ. τὰ **Ἰωάννινα** (33.000 κατ.). Ἡ πόλι εἶναι πρωτ. τοῦ Νομοῦ καὶ ὅλης τῆς Ἠπείρου, γιατί ἐκεῖ ἔχει τὴν ἔδραν τοῦ ὀ Γενικοῦ Διοικητῆς. Στ' ἀνατολικά καὶ βόρεια τῆς πόλεως ἀπλώνεται ἡ περίφημη λίμνη τῶν **Ἰωαννίνων**, μέσα στὴν ὁποία ὑπάρχει νησάκι μὲ γραφικώτατον χωριό. Τὰ «Γιάννενα» εἶναι παλιὰ πόλι, ἴσως ὅσο καὶ

ή 'Αθήνα. Λεγόταν *"Ελλα*, και ό μύθος λέει πώς κτίστηκε από τό γυιό του 'Αχιλλέα, τό Νεοπτόλεμο. 'Ιωάννινα ώνομάσθηκε στους Χριστιανικούς χρόνους από τό μοναστήρι του 'Ιωάννου Προδρόμου, πού σώζεται ακόμη στην είσοδο της πόλεως.

'Αρχαιολογικά εύρήματα, έκτός άπ' ό,τι βρέθηκε στη Δωδώνη, παρουσιάζει πολλά λίγα ή "Ηπειρος, γιατί ώς κάτοικοι ήταν πάντα κτηνοτρόφοι και ζούσαν πάντα άραιοά.

Τό Κάστρο των 'Ιωαννίνων τό έκτισε ό βυζαντινός αυτοκράτορας *"Ιουστινιανός*. Τή μεγάλη τάφρο γύρω του τήν έκαμαν οί Νορμανδοί στα 1082. "Όταν ιδρύθηκε τό Δεσποτάτο της 'Ηπειρου, στα 1204, από

Εικ. 49. Τό κάστρο των 'Ιωαννίνων

τόν αυτοκράτορα Κομνηνό, τά «Γιάννενα» πήραν καινούργια ζωή. 'Αργότερα, όταν ό τύραννος 'Αλή - Πασάς τό έκαμε έδρα του, έγιναν τό κέντρο όλης της Δυτικής 'Ελλάδος.

Εΐπαμε, πρωτύτερα, ότι στα 'Ιωάννινα λειτουργούσε ή καλύτερη έλληνική Σχολή, όλα τά χρόνια της σκλαβιάς, και άπ' εκεί βγήκαν όλοι οι μορφωμένοι της 'Επανάστασεως.

'Η αύλή, όμως, του 'Αλή - πασα στάθηκε τό στρατιωτικό σχολείο, στο όποιο εκπαιδεύτηκαν σχεδόν όλοι οί καπεταναίοι του 21.

Σήμερα ή πόλι συγκεντρώνει τήν έμπορική, πολιτική και πνευματική κίνησι όλης της 'Ηπειρου.

Στά νότια της πόλεως είναι τό όχυρό ύψωμα «Μπιζάνι», όπου έγινε ή θρυλική μάχη και νίκη των 'Ελλήνων, πού ώδήγησε στην άπελευθέρωσι των 'Ιωαννίνων, κατά τό 1913. Στίς όροσειρές της Πίνδου, προς Βορράν

των Ἰωαννίνων ἔγιναν, οἱ περίφημες μάχες τοῦ Ἑλληνοἰταλικοῦ πολέμου 1940 — 41.

Νοτιοδυτικά τῶν Ἰωαννίνων σώζονται τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαιότερου μαντείου τῆς Ἑλλάδος, τῆς **Δωδώνης**.

Ὅπως ἀναφέραμε καὶ πρωτότερα, στὰ «Γιάννενα» ἀκμάζει ἀκόμη ἡ λαϊκὴ τέχνη τῶν ὑφαντῶν καὶ τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν κοσμημάτων.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὰ **Πράμαντα**, τὸ **Συρράκιο**, πατρίδα τοῦ ποιητοῦ Κρυστάλλη, ὁ **Παρακάλαμος**, ἡ **Ζίτσα** καὶ ἀνατολικά τοῦ βουνοῦ Μιτσικέλι τὰ 24 περίφημα χωριά, τὰ **Ζαγοροχώρια**.

2) Ἐπαρχία **Κονίτσης** μὲ πρωτ. τὴν **Κόνιτσα** (4.000 κατ.) ὄρεινὴ περιοχὴ μὲ μιὰ ἀκόμη κωμόπολι τὸ **Κεράσοβο**.

3) Ἐπαρχία **Μέτσοβου** μὲ πρωτ. τὸ **Μέτσοβο** (3.000 κατ.) ποὺ βρίσκεται σὲ ὑψόμετρο 925 μ. καὶ εἶναι τὸ μοναδικὸ πέρασμα μὲ αὐτοκίνητο ἀπὸ τὴ Θεσσαλία στὴν Ἠπειρο.

Τὸ Μέτσοβο εἶναι ἡ πατρίδα τῶν Ἑθνικῶν εὐεργετῶν : Ἀβέρωφ, Τσοῖτσα καὶ Στουρνάρα.

4) Ἐπαρχία **Παγωνίου** μὲ πρωτ. τὸ **Δελβινάκι** (1200 κατ.). Ἄλλα μεγαλοχώρια εἶναι τὸ **Κεφαλόβρυσο**, ἡ **Παγωνιανή**, καὶ τὸ **Βασιλικό**.

Ἱστορικοὶ τόποι : Ἰωάννινα, Μπιζάνι, Δωδώνη, Μέτσοβο.

4. Νομὸς Θεσπρωτίας

Ὁ Νομὸς Θεσπρωτίας συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Ἰωαννίνων, πρὸς Δ. βρέχεται ἀπὸ τὸ Ἴονιον πέλαγος, πρὸς Β. μὲ τὴν Ἀλβανία καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Πρεβέζης.

Ἐχει ἔκτασι 1600 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 48.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄρεινὸ καὶ μόνον πρὸς τὰ παράλια βρίσκονται μικρὲς κοιλάδες.

Στὸ Νομὸ ὑψώνονται τὰ ὄρη **Μουργκάνα**, ὁ **Τόμαρος** καὶ τὰ ὄρη τοῦ **Σουλίου**. Ὁ κυριώτερος ποταμὸς εἶναι ὁ **Θύαμις** (Καλαμάς), ποὺ στὶς ἐκβολές του σχηματίζει πολλὰ ἔλη, φυτρώνουν καλάμια, καὶ γι' αὐτὸ λέγεται Καλαμάς.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ κτηνοτροφικὰ καὶ ἀπὸ τὰ γεωργικὰ τὰ δημητριακὰ, τὸ λάδι, τὸ κρασί, τὰ κάστανα καὶ τὰ καρύδια.

Συγκοινωνία : Τὰ παράλια ἔχουν ἀτμοπλοϊκὴ συγκοινωνία καὶ στὸ ἔσωτερικὸ τὰ χωριά συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες.

1) Ἐπαρχία **Θυάμιδος** μὲ πρωτ. τὴν **Ἠγομενίτσα** (2.500 κατ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Εἶναι παραλιακὴ πόλι καὶ τὸ λιμάνι τῆς ἔχει σημαντικὴ κίνησι.

2) Ἐπαρχία **Φιλιατῶν** μὲ πρωτ. τὶς **Φιλιάτες** (3.500 κατ.).

3) Ἐπαρχία **Παραμυθιάς** μὲ πρωτ. τὴν **Παραμυθιά** (3.000 κατ.).

Στήν ἐπαρχία αὐτή ὑψώνονται τὰ ἀπόκρημνα καί γυμνά βουνά τοῦ Σουλίου, πού ἔθρεψαν τοὺς λεοντόκαρδους Σουλιώτες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, καὶ τοὺς δίδαξαν νὰ ζοῦν καὶ νὰ πεθαίνουν, μονάχα γιὰ τὴ Λευτεριά. Καμμιά ἱστορία, κανενὸς ἔθνους, δὲν ἔχει ὁμοιο παράδειγμα, σὰν τὸ χορὸ τοῦ Ζαλόγγου.

4) Ἐπαρχία Μαργαριτίου μὲ πρωτ. τὸ **Μαργαρίτιο** (1.000 κατ.).
Ἱστορικοὶ τόποι : Τὸ Σούλι καὶ τὸ Ζάλογγο.

Ἄ σ κ ή σ ε ι ς

- 1) Νὰ σχεδιάσετε τὸ χάρτη τῆς Ἡπείρου, στὴ χαρτογραφία σας, καὶ νὰ τοποθετήσετε τὰ γεωγραφικὰ στοιχεῖα πού μάθατε.
- 2) Νὰ ἐπαναλάβετε ποιά εἶναι τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς Ἡπείρου καὶ νὰ ὀνομάσετε τὰ σπουδαιότερα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς χώρας.
- 3) Νὰ μιλήσετε γιὰ τὴ λαϊκὴ τέχνη τῆς Ἡπείρου καὶ τὰ κέντρα τῆς.
- 4) Νὰ κάμετε ἓνα νοσερὸ ταξίδι στὴν Ἡπειρο ἀπὸ τὸ μέρος πού βρῖσκεστε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ἡ χώρα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου

Ἡ Μακεδονία κατέχει τὸ βόρειο τμήμα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῆς.

Ἔχω μπροστά μου τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος καὶ κοιτάζω τὴ μορφολογία τοῦ ἐδάφους τῆς. Κάνω σύγκρισι μὲ τις ἄλλες ἑλληνικὲς χώρες καὶ ἐδῶ μοῦ φαίνονται ὅλα πῶς μεγάλα. Κι ἔτσι εἶναι στὴν πραγματικότητα. Μεγάλα καὶ πλατειᾶ τὰ ποτάμια, ψηλὰ καὶ ἀπόκρημνα τὰ βουνά, πὸν σχεδὸν τὴ στεφινώνουν ὅλα ἀπὸ τὴ βορεινὴ πλευρά. Πανάρχαια τὰ δάση καὶ πολλὰ τὰ νερά, πὸν πολλὰς φορὲς πέφτουν ἀπότομα καὶ σχηματίζουν θανυμαστοὺς καταρράκτες.

Ἀπέραντες οἱ καταπράσινες πεδιάδες, πολλὰς οἱ γραφικὲς κοιλάδες, πολλὰ τὰ δύσκολα περάσματα καὶ οἱ βαθειὰς κλεισοῦρες. Κι ἔπειτα οἱ φιλόπονες ἀκρογιαλιές, οἱ μεγάλες λίμνες, οἱ μεγάλοι βάλτοι, οἱ πανάρχαιες πόλεις πὸν στὴ μεγάλη διαδρομὴ τῶν αἰῶνων μᾶς ἄφησαν λαμπρὰ πνευματικὰ καὶ ὑλικά κατορθώματα.

Πόσα ἀτελεύτητα ἱστορικὰ περιστατικά, ἀρχαῖα, μεσαιωνικά, καὶ νεώτερα δὲν ἐξελίχθησαν, ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸν ἑλληνικώτατο τόπο. Πόσοι ἀγῶνες καὶ ἡρωϊσμοί, πόσα αἵματα καὶ αὐτοθυσίαι πόσοι λαοὶ δὲν πέρασαν καὶ χάθηκαν ἀπὸ ἐπάνω τῆς, ἀλλὰ καὶ ἔπλασαν καὶ σφυρηλάτησαν τὴν προαιώνια Ἑλληνικὴ ψυχὴ τῆς Μακεδονίας. Γιατὶ ἦταν πάντα πλούσια χώρα, καὶ πέρασμα τῶν λαῶν ἀπ' τὴν Δύσι πρὸς τὴν Ἀνατολὴ ἦ καὶ ἀντίθετα.

Ἡ Μακεδονία γέννησε τοὺς φιλοσόφους Ἀριστοτέλη καὶ Πρωταγόρα καὶ τόσοις ἄλλοις πὸν τὸ πνεῦμα τους συγκινεῖ καὶ διδάσκει ἀκόμα ὅλους τοὺς λαοὺς.

Μὰ τὸ μεγάλο τῆς τέκνο, τὸ καμάρι τῆς Μακεδονικῆς γῆς, εἶναι ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ μεγαλύτερος καὶ εὐγενέστερος ἀπὸ τοὺς κατακτητὲς ὄλων τῶν ἐποχῶν, ὁ μόνος πὸν δὲν ἔφερε καταστροφές, παρὰ συνέδεσε λαοὺς καὶ ἄπλωσε τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ ὡς τὰ βῆθη τῆς Ἀσίας.

Ἡ σημασία τους γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνας εἶναι τέτοια, πὸν Ἑλλάδα σημαίνει Μακεδονία καὶ Μακεδονία Ἑλλάδα.

Γι' αὐτὸ κάθε Ἑλληνόπουλο πρέπει νὰ τὴ σπουδάσῃ καὶ νὰ τὴ γνωρίσῃ πολὺ καλὰ καὶ νὰ τὴν ἀγαπήσῃ ὅπως τὴν ἰδιαίτερη Πατρίδα του.

α) Γεωφυσική περιγραφή της Μακεδονίας

Ἡ Μακεδονία κατέχει τὸ Βόρειο τμήμα τῆς Ἑλλάδος καὶ συνορεύει πρὸς Β. μετὰ τὰ ξένα Κράτη Γιουγκοσλαβία καὶ Βουλγαρία, πρὸς Α. μετὰ τὴ Θράκη, πρὸς Δ. μετὰ τὴν Ἀλβανία καὶ Ἡπειρο καὶ πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ἔχει ἔκτασι 34.500 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 1.700.000 κατοίκους

Παράλια — Χερσόνησοι — Κόλποι — Ἀκρωτήρια : Τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας εἶναι ἀνώμαλα καὶ σχηματίζουν τὰς *Χερσονήσους*: Τῇ μεγάλῃ Χερσονήσῳ τῆς *Χαλκιδικῆς* καὶ τὶς μικρότερες: Κασσάνδρας, Σιδωνίας καὶ Ἁγίου Ὁρους. Τοὺς *κόλπους*: Θερμαϊκὸν, Κασσανδρας, Σιγυρικὸν, Στρυμονικὸν καὶ τῆς Καβάλας. Τὰ *ἀκρωτήρια*: Κασσάνδρας, Καναστραῖο, Δρέπανο καὶ Νυμφαῖο (Ἁγίου Ὁρους).

Διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος τῆς Μακεδονίας, κατὰ τὰ 2/3 σχεδόν, εἶναι πεδινὸν καὶ κατὰ τὸ 1/3 ὄρεινόν.

Τὰ ὄρεϊνὰ συγκροτήματα διαιροῦν φυσικὰ τὴ Μακεδονία σὲ Δυτικὴν, Κεντρικὴν καὶ Ἀνατολικὴν Μακεδονία.

Ὅρη : 1) Στὴ Δυτικὴ Μακεδονία: Γράμμος, Βόϊον, Σμόλικας, Πίνδος, Βαρνούς, Βέρνον (Βίτσι), Ἄσκιο, Βόρας (Καϊμακτσαλάν), Βέρμιον, Πιέρια καὶ Ὀλυμπος. 2) Στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία: Πάϊκον, Κερκίνη (Μπέλες), Κρούσια, Κερδύλια καὶ Χολομόντας. 3) Στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία: Ὀρβηλος (Τσιγγέλι), Μενόικιο, Παγγαῖο, Φαλακρὸ καὶ ὄρεινὰ Ροδόπης.

Πεδιάδες : 1) Στὴ Δυτικὴ Μακεδονία: τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Ἀλιάκμονα, καὶ τὰ ὄροπέδια, Καστορίας καὶ Φλώρινας. 2) Στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία: Τῇ μεγάλῃ πεδιάδῃ τῆς Θεσσαλονίκης, πού τὴ διαρρέουν οἱ ποταμοί, Ἀλιάκμονας καὶ Λουδίας καὶ τὴν μεγάλην κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ, πού τὴ διαρρέουν οἱ ποταμοὶ Ἀξιὸς καὶ Γαλλικός. 3) Στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία: στὶς πεδιάδες Σερρῶν, Δράμας καὶ ποταμοῦ Νέστου.

Ποταμοί : Οἱ ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας εἶναι οἱ μεγαλύτεροι τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἀλιάκμονα, οἱ ἄλλοι, Ἀξιὸς, Στρυμόνας καὶ Νέστος, ξεκινοῦν ἀπὸ τὰ Βαλκανικὰ κράτη, καὶ πολλὰς φορές τὸ χειμῶνα πλημμυρίζουν καὶ προξενοῦν ζημίας στοὺς Μακεδονικοὺς κάμπους. Γι' αὐτὸ καὶ ἔγιναν καὶ γίνονται μεγάλα ἀντιπλημμυρικὰ ἔργα.

Λίμνες : Ἡ Μακεδονία ἔχει τὶς περισσότερες καὶ μεγαλύτερες λίμνες ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες χώρες τῆς Ἑλλάδος. Οἱ σπουδαιότερες εἶναι ἡ Μεγάλῃ καὶ μικρῇ Πρέσπῃ, ἡ Βεγορίτις (Ὀστρόβου) ἡ Βόλβη τῆς Καστορίας, ἡ Κερκινίτις, τοῦ Λαγκαδῆ καὶ τῆς Δοϊράνης.

Βάλτοι : Τῶν Γιαννιτσῶν, τοῦ Στρυμόνα, τῶν Φιλίππων καὶ τοῦ Νέστου (Χρυσουπόλεως).

Κλίμα : Στὰ παράλια καὶ τὰ πεδινὰ μέρη εἶναι εὐκρατο. Στὰ ὄρεινὰ ἡπειρωτικὸν, πολὺ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα, μετὰ πολλὰς βροχὰς καὶ χιόνια.

β) Οικονομική εξέτασι τῆς Μακεδονίας

Γεωργία : Ἡ Μακεδονία εἶναι ἡ πλουσιώτερη γεωργικὴ περιοχὴ τῆς Ἑλλάδος. Παράγει δημητριακὰ (τὸ 1/4 τῆς παραγωγῆς τῆς Ἑλλάδος, καπνὰ (τὰ 2/3 τῆς παραγωγῆς τῆς Ἑλλάδος), ὄσπρια, σουσάμι, λινάρι, βαμβάκι, ρύζι, μετάξι, κρασιά, ὀπωρικά καὶ κηπουρικά.

Κτηνοτροφία : Ἡ κτηνοτροφία ἦταν πολὺ ἀνεπτυγμένη προπολεμικὰ καὶ μὲ ὄλη τὴν καταστροφὴ τοῦ πολέμου, ἄρχισε πάλι νὰ συνέρχεται. Στὰ βουνά, στοὺς κάμπους καὶ στοὺς βαλτότοπους τῆς Μακεδονίας τρέφονται κοπάδια, πρόβατα, γίδια, βόδια, βουβάλια, ἄλογα, μουλάρια, γάϊδαροι, γουρούνια καὶ πουλερικά, καὶ τὰ κτηνοτροφικὰ τῆς προϊόντα εἶναι σημαντικὰ.

Κρατικοὶ κτηνοτροφικοὶ σταθμοὶ λειτουργοῦν στὴ Θεσσαλονίκη, Κομοτηνὴ, Σέρρες, Δράμα καὶ Κοζάνη. Στὸ Πανεπιστήμιο δὲ τῆς Θεσσαλονίκης λειτουργεῖ Κτηνιατρικὴ Σχολή.

Δάση : Στὴ Μακεδονία ὑπάρχουν τὰ μεγαλύτερα δάση (ἀπὸ δρυὸς ὄξυς, καστανιῆς, ὄρεινὰ πεθκα, ἔλατα) καὶ ὑλοτομοῦνται κάθε χρόνο μεγάλες ποσότητες ξυλείας, βγαίνουν πολλὰ ξυλοκάρβουνα καὶ ἀρκετὲς ποσότητες ρετινιοῦ.

Ὄρυκτά : Στὴ Χαλκιδικὴ ἐξάγονται μεγάλες ποσότητες σιδηροπυρίτου, λευκολίθου καὶ χρωμίου. Στὴν Πτολεμαίδα καὶ Φλώρινα λιγνίτης. Στὸ βουνὸ Παγκαῖο μεταλλεύματα χρυσοῦ καὶ στὴ νῆσο Θάσο μεταλλεύματα τσίγκου (ἀνεκμετάλλευτα).

Βιομηχανία—Ἐμπόριο : Στὶς πόλεις Θεσσαλονίκη, Βέρροια, Νάουσα καὶ Ἐδεσσα ὑπάρχουν μεγάλα βιομηχανικὰ ἐργοστάσια καὶ στὴν Καστοριά εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ βιοτεχνία τῶν γουναρικῶν. Ἐμπορικὴ κίνησι ἔχουν ὄλες οἱ μεγάλες πόλεις τῆς Μακεδονίας, μὰ τὴ μεγαλύτερη τὴ συγκεντρώνει ἡ Θεσσαλονίκη.

Συγκοινωνία : Ἡ Μακεδονία ἔχει τὸ πυκνότερο σιδηροδρομικὸ καὶ ὁδικὸ δίκτυο ἀπ' ὄλες τὶς ἄλλες χώρες τῆς Ἑλλάδος. (Κοιτάξτε στὸν πολιτικὸ σας χάρτη τὸ σιδηροδρομικὸ καὶ ὁδικὸ δίκτυο τῆς Μακεδονίας). Πολλὲς σιδηροδρομικὲς γραμμὲς τῆς ἐξυπηρετοῦν καὶ τὶς συγκοινωνίες τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν ξένων Κρατῶν (Γιουγκοσλαβίας, Βουλγαρίας, Τουρκίας καὶ ἀκόμη τῶν Κρατῶν τῆς ἄλλης Εὐρώπης). Ἀκόμη ἡ Μακεδονία ἐξυπηρετεῖται μὲ πυκνὴ ἀτμοπλοικὴ καὶ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία.

γ) Πολιτικὴ εξέτασι τῆς Μακεδονίας

Ἡ Μακεδονία διαιρεῖται φυσικὰ, ἀπὸ τὴ διαμόρφωσι τῶν ὄροσειρῶν τῆς, σὲ τρεῖς πολιτικὲς περιοχάς : Δυτικὴ, Κεντρικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Μακεδονία, σὲ 13 Νομοὺς καὶ τὴν αὐτόνομη περιοχὴ τοῦ Ἀγίου Ὄρους.

α) ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1) Νομός Κοζάνης

Ο Νομός Κοζάνης κατέχει τὸ νοτιοδυτικὸ τμήμα τῆς Μακεδονίας καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τοὺς Νομοὺς Λαρίσης, Πιερίας καὶ Ἡμαθίας, πρὸς Δ. μὲ τοὺς Νομοὺς Ἰωαννίνων καὶ Καστοριάς, πρὸς Β. μὲ τὸ Νομὸ Φλωρίνης καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Τρικάλων.

Ἔχει ἔκτασι 6.200 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 177.500 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος εἶναι σχεδὸν ὄρεινὸ καὶ καταλαμβάνεται ἀπὸ ὄγκωδη, ὕψηλά καὶ δασωμένα ὄρη : Τὰ *Χόσια*, τὴν *Πίνδο*, τὸ *Βόϊο*, τὸ *Ἄσκιο*, τὸ *Βέγμιο*, τὰ *Πιέρια* καὶ τὰ *Καμβούνια*.

Ἀνάμεσα στὰ ὄρη αὐτὰ σχηματίζονται, τὸ λεκανοπέδιο τοῦ ποταμοῦ *Ἀλιάκμονα* καὶ τὰ ὄροπέδια, τῆς *Κοζάνης* καὶ *Καϊλαριῶν* (Πτολεμαΐδας).

Ποταμοί : Ὁ μόνος ποταμὸς ποὺ διαρρέει τὴ χώρα, μὲ τοὺς παραποτάμους του, εἶναι ὁ *Ἀλιάκμονας*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ἠπειρωτικόν. Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα εἶναι τὰ δασικά, τὰ κτηνοτροφικά, ὁ καπνὸς καὶ τὰ κρασιά. Στὸ ὄροπέδιο τῆς Κοζάνης καλλιεργεῖται ἕνα μοναδικὸ φυτό, ὁ *κρόκος*, ἀπὸ τὸ ἄνθος τοῦ ὁποίου βγάζουν μιά πολὺτιμη κίτρινη βαφή, μὲ τὴν ὁποία χρωματίζουν τὰ γλυκίσματα, τὰ τυριά, τὰ εἶδη μακαρονοποιίας κ.ἄ.

Συγκοινωνία : Οἱ σπουδαιότερες πόλεις καὶ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους καὶ ἢ πρωτ. Κοζάνη συνδέεται καὶ ἀεροπορικῶς μὲ τὴν Ἀθήνα.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαίρεται σὲ 4 ἑπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Κοζάνης** μὲ πρωτ. τὴν *Κοζάνη* (18.000 κάτ.), ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἡ Κοζάνη κτίστηκε τὸν 15ον αἰῶνα καὶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ μεγάλα βιοτεχνικά καὶ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Ἀκόμη διατήρησε περίφημη σχολή, στὴν ὁποία διδάξε καὶ ὁ σοφὸς Εὐγένιος Βούλγαρης.

Ἡ σημερινὴ πόλι δὲν ἔχει ξεχωριστὴ ὁμορφιά· εἶναι κτισμένη σὲ κάποιον ἀνασῆκωμα τοῦ ὄροπεδίου, μὲ τὸν καταπράσινο κάμπο στὰ πόδια της, καὶ παλεύει νὰ γίνῃ συγχρονισμένη πολιτεία.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὰ *Σέρβια* (ποὺ τὰ ἔχτισε ὁ Ἡράκλειος), ὁ *Κρόκος* καὶ ὁ *Βελβεντός*.

2) **Ἐπαρχία Γρεβενῶν** μὲ πρωτ. τὰ *Γρεβενά* (5.000 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Σαμαρίνα*, τὸ *Καρπερὸ* καὶ ἡ *Κρανιά*.

3) **Ἐπαρχία Βοῖου** μὲ πρωτ. τὴ *Σιάτιστα* (5.000 κάτ.) καὶ τίς κωμοπόλεις, *Νεάπολι*, *Ἐράνθη*, *Τσοτύλιο* καὶ *Γαλατινὴ*.

4) **Ἐπαρχία Ἐορδαίας** μὲ πρωτ. τὴν *Πτολεμαΐδα* (Καϊλάρια) (9.000 κάτ.). Στὴν Πτολεμαΐδα βρίσκονται μεγάλες ποσότητες λιγνίτου καὶ γ'

αυτό γίνεται ἐκεῖ μεγάλο ἐργοστάσιο ἠλεκτροπαραγωγῆς, πού θά δώσῃ ἠλεκτρικό ρεύμα σ' ὅλη τῆ Δυτική Μακεδονία.

"Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι οἱ *Πύργοι*, ἡ *Βλάστη*, ὁ *Πέρδικας* καί ὁ *Φιλώτας*.

Ἱστορικοί τόποι : Σέρβια, Καϊλάρια ὅπου ἔγιναν μεγάλες μάχες κατά τούς Βαλκανικούς πολέμους 1912 — 1913.

2) Νομός Καστοριᾶς

Ὁ Νομός Καστοριᾶς εἶναι ὁ δυτικώτερος τῆς Μακεδονίας καί συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Φλωρίνης, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Ἰωαννίνων καί τὴν Ἀλβανία, πρὸς Β. μὲ τὸ Ν. Φλωρίνης καί πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Κοζάνης.

"Ἐχει ἔκτασι 1650 τετρ. χιλμ. καί πληθυσμὸ 45.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος εἶναι ὄρεινὸ μὲ ἓνα μόνο ὀροπέδιο τῆς Καστοριᾶς — "Ἄργος Ὀρεστικοῦ.

Στὸ Νομὸ ὑψώνονται τὰ ὄρη τῆς Πίνδου, τὸ *Βόϊο*, ὁ *Γράμμος* καί τὸ *Βέργιο* (Βίτσι). Ὁ Γράμμος καί τὸ Βίτσι εἶναι σ' ὄλους γνωστά, ἀπὸ τὸν τελευταῖο ἀνταρτοπόλεμο.

Ποταμοὶ — Λίμνες : Ὁ μόνος ποταμὸς εἶναι ὁ *Ἀλιάκμονας* καί ὑπάρχει μιὰ λίμνη, τῆς *Καστοριᾶς*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι πολὺ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καί δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα εἶναι τὰ κτηνοτροφικά, τὰ δημητριακὰ καί τὰ περίφημα γουναρικά, πού κατασκευάζονται στὴν πόλι τῆς Καστοριᾶς. Ἐπειδὴ ὁ Νομὸς εἶναι πτωχὸς σὲ προϊόντα, πολλοὶ τῶν κατοίκων του ξενιτεύονται.

Συγκοινωνία : Οἱ κυριώτερες κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Καστοριᾶς ἀποτελεῖ μιὰ μόνον *ἐπαρχία* μὲ πρωτ. τὴν *Καστοριά* (10.000 κατ.), κτιομένη στὴν ἄκρῃ τῆς λίμνης σὲ ὑψόμετρο 600 μ. Εἶναι ὠραιότατη πόλι, πού διατηρεῖ ἀκόμη τὸ βυζαντινὸ χρῶμα μὲ τίς παλιὰς χαριτωμένες ἐκκλησίαις τῆς (περίπου 70) καί καί τὰ παλιὰ ἀρχοντικά τῆς. Ἡ βλάστησι, παντοῦ γύρω, εἶναι ὀργιαστικὴ καί τὰ πανύψηλα δέντρα κατεβαίνουν ὡς τὴν ἀκρογιαλιά τῆς λίμνης.

"Ἡ λίμνη τῆς Καστοριᾶς εἶναι πηγὴ πλοῦτου, γιατί ἔχει ἄφθονα καί νοστιμώτατα ψάρια. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ *Ἄργος Ὀρεστικόν*, τὸ *Βογατσιῶν*, τὸ *Νεστόριο*, ἡ *Κορυσσὸς* καί ἡ *Μεσοποταμιά*.

Στὰ μέρη αὐτὰ τῆς Καστοριᾶς καί τῆς Φλώρινας θέλησε νὰ παλέψῃ μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς του, ὁ ἀθάνατος *Παῦλος Μελάς*, ὅταν τὸ 1904 ἄρχισε τὸν ἀγῶνά του μ' ἓνα μικρὸ ἀνταρτικὸ σῶμα παλαιοελλαδιτῶν καί Μακεδόνων γιὰ νὰ σώσῃ ὅ,τι μπορούσε ἀπὸ τὴ σκλαβωμένη Μακεδονία.

Ἀναγνώσματα

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΤΗΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

... «*Ἡ καλὴ προκοπὴ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῶν Καστοριανῶν. Ὅταν βλέπῃ κανεὶς τὸν κομρὸ καὶ πολιτισμένον κόσμον, ποῦ γεμίζει τὸ καλοκαίρι τοὺς δρόμους τῆς Καστοριᾶς, καὶ τὴν εὐγένεια καὶ προθυμίαν τῶν μονίμων κατοίκων τῆς συμπεραίνει πολὺ εὐκόλα, κἀποιο μυστικὸ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ, ἵκανὸ νὰ δικαιολογήσῃ μιὰ τέτοια ἐξέλιξι, σὲ μιὰ ἀκραία πολιτεία μὲ δέκα χιλιάδες ψυχές.*

Καὶ τὸ μυστικὸ αὐτὸ συνοψίζεται σὲ μιὰ μονάχα λέξη: γουναρικό. Οἱ Καστοριανοὶ εἶναι γουναράδες ἐδῶ καὶ πεντακόσια χρόνια. Σκορπισμένοι στὰ πέρατα τῆς γῆς, κατεργάζονται τὸ τομάρι τῶν ζώων καὶ ντύνουν τις πλούσιες κυρίες ὄλων τῶν ἡπείρων, μὲ ἀφροὺς μαλακῶν τριχωμάτων.

Ἀνοίγουν μεγάλα καταστήματα στὴν Ἀθήναι, στὸ Παρίσι, στὸ Λονδίνο, στὴ Νέα Ὑόρκη καὶ σχηματίζουν τεράστιες περιουσίες. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς θυμοῦνται καὶ τις ἀνάγκες τῆς μικρῆς πατρίδας των καὶ στέλλουν γιὰ σχολεῖα, γιὰ δρόμους, γιὰ ὑδραγωγεῖα, γιὰ ἓνα σωρὸ ἔθνηκούς καὶ φιλανθρωπικούς σκοπούς.

Ὅσοι μένουν στὴν Καστοριά, μαθαίνουν ἀπὸ μικροὶ νὰ δουλεύουν τὰ ὠραῖα τριχωτὰ δέρματα, στὰ σπίτια τους ἢ σὲ βιοτεχνικὰ ἐργαστήρια... Οἱ Καστοριανοὶ δὲ δουλεύουν, παρὰ σὲ περὺρωσιμένη ἔκτασι, δλόκληρα τομάρια ζώων. Ἡ ἀπαράμιλλη ἱκανότης των ἔγκειται στὴ χρησιμοποίησι τῶν μικρῶν κομματιῶν, ποῦ μένουν στοὺς μεγάλους οἴκους τοῦ ἐξωτερικοῦ ὕστερα ἀπὸ τὸ κόψιμον τῶν γουναρικῶν. Αὐτὰ τὰ κομμάτια τὰ μαζεύουν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Καστοριανῶν καὶ τὰ στέλλουν στὴ Καστοριά, ὅπου τὰ ξαναδουλεύουν μὲ τὴν καταπληκτικὴ λεπτιότητα τοῦ χειροῦ των οἱ Καστοριανοί.

Ἀπὸ χίλια καὶ δυὸ χιλιάδες μικρὰ κομματάκια ἀποτελοῦνται τὰ γούνινα πανφόρια ἢ ζακετάκια ποῦ βγαίνουν ἀπὸ τὰ χεῖρα τῶν ἀπαράμιλλων τεχνιτῶν τῆς Καστοριᾶς καὶ ξαναπέλλονται στὴν Εὐρώπη ἢ τὴν Ἀμερικὴν.

Ἔτσι οἱ Καστοριανοὶ γουναράδες ρυθμίζουν τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον γουναρικῶν, μπάζουν σιτὸν τόπον συνάλλαγμα καὶ κερδίζουν καὶ οἱ ἴδιοι πολλὰ...».

«*Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος «Ἑλληνικοὶ ὀφείζοντες»*

3. Νομὸς Φλωρίνης

Ὁ Νομὸς Φλωρίνης κατέχει τὸ βορειοδυτικὸ τμήμα τῆς Μακεδονίας καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Πέλλης, πρὸς Δ. μὲ τὴν Ἀλβανίαν, πρὸς Β. μὲ τὴ Γιουγκοσλαβία καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Κοζάνης.

Ἔχει ἔκτασι 1.800 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 69.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους: Τὸ ἔδαφος τοῦ Νομοῦ εἶναι μάλλον ὀρεινὸ, μὲ κύρια ὄρη τὸ **Βαρνούντα**, τὸ **Βέργο** (Βίτσι) καὶ τὸ **Βόρα** (Καϊματσακάλαν).

Ἀνάμεσα στὰ ὄρη αὐτὰ ἀπλώνονται οἱ πλούσιες κοιλάδες τῆς **Φλώρινας** καὶ τοῦ **Ὀστρόβου**.

Λίμνες: Ὁ Νομὸς εἶναι κατάσπαρτος ἀπὸ λίμνες, ποῦ οἱ κυριώτε-

ρες είναι : η *Μικρή Πρέσπα*, η *Μεγάλη Πρέσπα*, η *Βεγορίτις* (΄Οστρόβου), η *Χειμαδίτις* και τών *Πετρών*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τò κλίμα είναι πολύ ψυχρò τò χειμòνα και δροσερò τò καλοκαίρι. Τά κυριώτερα προϊόντα είναι : τὰ κτηνοτροφικά, τὰ δημητριακά, τὰ δσπρια, τὰ καπνά, τὰ κρασιά, τὰ κουκούλια, τὰ ψάρια από τις λίμνες και τὰ όπωρικά, κυρίως έκλεκτά μήλα.

Συγκοινωνία : ΄Η Φλώρινα συνδέεται σιδηροδρομικώς με τή Θεσσαλονίκη και οί κυριώτερες κωμοπόλεις συνδέονται με αύτοκινητοδρόμους.

Πολιτική διαίρεσι : ΄Ο Νομός έχει μόνο μία *έπαρχία* με πρωτ. τή *Φλώρινα* (12.000 κάτ.). Είναι κτισμένη σε δυò ήρεμους λόφους τών βουνών Βέρνου και Βαρνοούντος, με άπλωμένο μπροστά της τò θαυμάσιο κάμπο της. Είναι όμορφη πόλι, με ώραία δημόσια κτίρια και καλούς δρόμους και έχει τò καλοκαίρι μεγάλη παραθεριστική κίνησι.

΄Άλλες κωμοπόλεις είναι τò *΄Αμύνταιο*, κέντρο και πέρασμα μεγάλων έπαρχιακών δρόμων, η *Βεύη*, τò *Συνò Νερό*, η *Πέλλη*, ό *΄Αγιος Παντελεήμονας*, η *Μελίτη*, η *Σκοπιά*, τò *Μπούφι*, ό *΄Αγιος Γερμανός*, η *Βυσινιά* και τò *΄Αρμενοχώρι*.

β) ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

4. Νομός Θεσσαλονίκης

΄Ο Νομός Θεσσαλονίκης κατέχει τò κέντρο τής Μακεδονίας και συνορεύει πρòς Β. με τούς Ν. Κιλκίς και Σερρών, πρòς Ν. με τò Ν. Χαλκιδικής και βρέχεται από τò Θερμαϊκό κόλπο, πρòς Α. βρέχεται από τò Στρυμονικό κόλπο και πρòς Δ. συνορεύει με τούς Ν. Πέλλης, ΄Ημαθίας και Πιεοίας.

΄Έχει έκτασι 3.550 τετρ. χιλμ. και πληθυσμό 458.000 κατοίκους.

΄Ψυσική διαμόρφωσι τού έδάφους. Τò έδαφος τού Νομού είναι δλο σχεδόν πεδινό και περιλαμβάνει μεγάλο τμήμα τής μεγάλης πεδιάδας τής *Θεσσαλονίκης*.

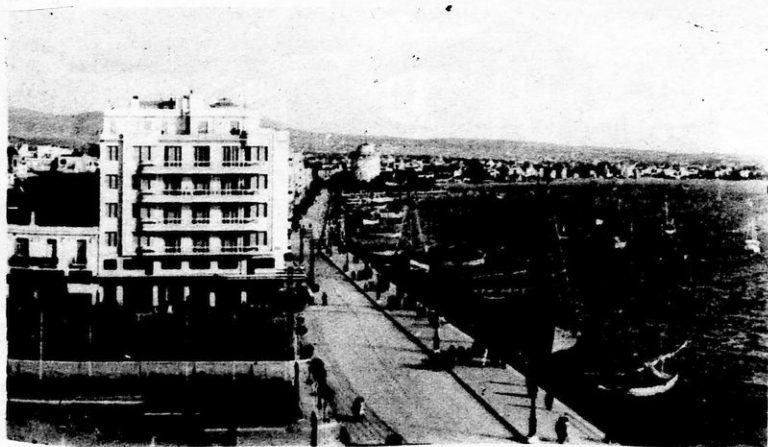
Τήν πεδιάδα αύτή τή διαρρέουν και τήν ποτίζουν, οί ποταμοί *΄Αξιός*, *Γαλλικός*, *Δουδίας* και *΄Αλιάκμονας*, πού δλοι τους χύνονται στο Θερμαϊκό κόλπο.

Λίμνες : Στην περιοχή τού Νομού ύπάρχουν δυò μεγάλες λίμνες : η *Βόλβα* και τού *Λαγκαδά*, πού τρέφουν πολλά ψάρια.

΄Ϊαματικές πηγές : ΄Έχει δυò. Τά λουτρά τού *Λαγκαδά* και τής *Θέρμης*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τò κλίμα είναι ήπειρωτικό, πολύ ψυχρò τò χειμòνα με σφοδρούς βορείους άνέμους, όπως ό λεγόμενος «βαρδάρης», πού σαρώνει τήν Μακεδονική πεδιάδα.

Τά προϊόντα τού Νομού είναι άφθονα και ποικίλα : Δημητριακά,

Είκ. 50. Θεσσαλονίκη. Λεωφόρος Νίκης.

ρύζι, καπνά, όσπρια, κτηνοτροφικά και βιομηχανικά, που γίνονται στα εργοστάσια της Θεσσαλονίκης.

Συγκοινωνία : 'Η Θεσσαλονίκη είναι ή καρδιά της Μακεδονίας και ό μεγαλύτερος κόμβος συγκοινωνιών όλης της Χώρας. Έχει πυκνή συγκοινωνία σιδηροδρομική, αυτοκινητιστική, άτμοπλοϊκή και άεροπορική.

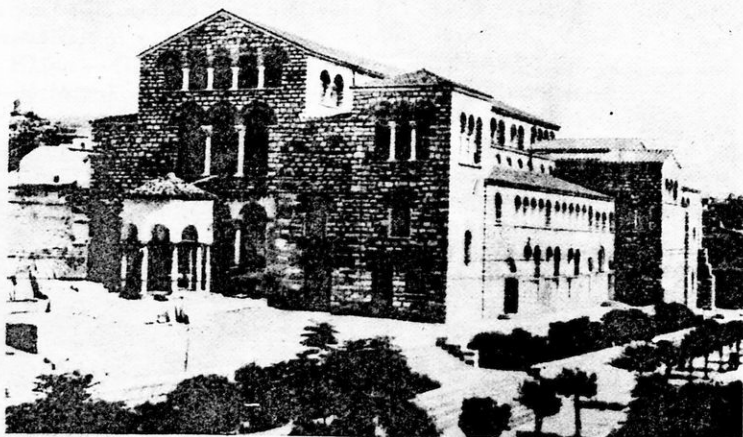
Διοικητική διαίρεσι : 'Ο Νομός διαιρείται σε 2 έπαρχίες.

1) **Έπαρχία Θεσσαλονίκης** με πρωτ. τη **Θεσσαλονίκη**, πρωτ. της έπαρχίας, του Νομού και όλης της Μακεδονίας (217.000 κάτ.).

Είναι από τις πιο παλιές πόλεις της Μακεδονίας, μά στην αρχαιότητα και στη δόξα του Μακεδονικού κράτους (Φίλιππος — Μέγας Άλέξανδρος) δέν είχε τη σημασία των δυό άλλων Μακεδονικών πόλεων **Έδεσσας** και **Πέλλας**. Τό όνομα Θεσσαλονίκη τό πήρε κατά τό 310 π.Χ. προς τιμή της γυναίκας του βασιλιά **Κασσάνδρου**, της **Θεσσαλονίκης**, που ήταν έτεροθαλής αδελφή του Μ. Άλεξάνδρου.

'Η φήμη της πόλεως της «νύμφης του Θερμαϊκού» μόνο όταν κατελήφθη από τους Ρωμαίους έγινε γνωστή. Αυτοί κατάλαβαν τη σημασία της γεωγραφικής της θέσεως και τις υπηρεσίες που μπορούσε να προσφέρει στην όργάνωση των μακρινών τους κατακτήσεων και στην κίνηση του έμπορίου της.

Πολλά είναι τα ρωμαϊκά, μεσαιωνικά, βυζαντινά και της Τουρκοκρατίας τά έργα και τά έρείπια, που θα συναντήσει κανείς στη Θεσσαλονίκη. Άλλά εκείνα που τη χρωματίζουν είναι τά βυζαντινά κτίσματα, οι θαυμάσιες και μεγαλοπρεπείς έκκλησίες της : Του Άγίου Δημητρίου του Μυροβλήτου, ή Άγιά Σοφιά, των Άγίων Άποστόλων και άλλες. Της

Εικ. 51. Ὁ Ναός τοῦ Ἁγίου Δημητρίου

Τουρκοκρατίας ἐνθῦμιο εἶναι ὁ Λευκός Πύργος τῆς Θεσσαλονίκης, πού βρίσκεται κοντά στήν παραλία.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἐλευθερώθηκε στίς 26 Ὀκτωβρίου 1912 τήν ἡμέρα τῆς ἐορτῆς τοῦ πολιούχου τῆς Ἁγίου Δημητρίου. Ἀπό τότε, πλάι στήν παλιά Θεσσαλονίκη, ἀναπτύσσεται ἡ σημερινή ζωντανή πολιτεία μέ τή μεγάλη ἐμπορική, βιομηχανική, οἰκονομική καί πνευματική κίνησι. Εἶναι τὸ κέντρο τοῦ Ἑλληνικοῦ βορᾶ καί σέ σημασία ἴση μέ τήν πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος.

Στὴ Θεσσαλονίκη ἐδρεύει ὁ Ὑπουργός - Γενικός Διοικητὴς Μακεδονίας· ἔχει τὸ δεύτερο Πανεπιστήμιο τῆς Ἑλλάδος καί κάθε χρόνο τὸ Σεπτέμβριο γίνεται μεγάλη ἐμποροπανήγυρις, πού λέγεται «Διεθνὴς Ἐκθεσις Θεσσαλονίκης». Σκοπὸς τῆς εἶναι ἡ ἐπίδειξι στους ξένους τῶν γεωργικῶν καί βιομηχανικῶν μας προϊόντων.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ *Ἀσβεστοχώρι*, τὰ *Βασιλικά*, τὰ *Κοντοφάλια*, ἡ *Ἐπανωμή*, τὸ *Ἄδενδρο*, ἡ *Θέζμη*, τὸ *Νέο Κορδελιό*, ὁ *Σίνδος*, ὁ *Δρυμὸς* κ.ἄ.

2) *Ἐπαρχία Λαγκαδᾶ* μέ πρωτ. τὸ *Λαγκαδᾶ* (7.500 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις αἰ ὁ *Σωχός*, τὸ *Ζαγκλιβέρι*, ἡ *Νέα Ἀπολλωνία*, ἡ *Νέα Μάδντος*, ὁ *Σταυρός* καί ὁ ἱστορικός *Λαχανᾶς* γνωστός ἀπὸ τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸ πόλεμο.

Ἱστορικοὶ τόποι : Θεσσαλονίκη, Λαχανᾶς.

5. Νομός Κιλκίς

Ὁ Νομός Κιλκίς βρίσκεται πρὸς Β. τοῦ Ν. Θεσσαλονίκης καὶ συνορεύει πρὸς Α. μετὸ Ν. Σερρών, πρὸς Δ. μετὸ Ν. Πέλλης, πρὸς Β. μετὴ Γιουγκοσλαβία καὶ πρὸς Ν. μετὸ Ν. Θεσσαλονίκης.

Ἔχει ἔκτασι 2.500 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 89.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Ὀλος ὁ Νομός εἶναι μιὰ ἀπέραντη καὶ εὐφορῆ πεδιάδα ποῦ τὴ διαρρέουν οἱ ποταμοὶ *Ἄξιός* καὶ *Γαλικός*.

Γύρω στὴν πεδιάδα ὑψώνονται τὰ ὄρη *Πάικον*, *Κερκίνη* καὶ *Κρούσια*. Στὸ βόρειο μέρος τοῦ Νομοῦ βρίσκεται ἡ λίμνη *Δοϊράνη*, ποῦ ἀνήκει ἡ μισὴ σὲ μᾶς καὶ ἡ ἄλλη μισὴ στὴ Γιουγκοσλαβία.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ἠπειρωτικόν, ὅπως καὶ ὅλης τῆς Μακεδονίας. Στὸν πλούσιο κάμπο τοῦ Νομοῦ παράγονται ἄφθονα προϊόντα : δημητριακά, βαμβάκι, κουκούλια, καπνὰ, ὄσπρια, κηπουρικά καὶ κτηνοτροφικά.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομός ἔχει καλὴ συγκοινωνία, σιδηροδρομικὴ καὶ αὐτοκινητιστικὴ.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομός διαίρεται σὲ 2 ἑπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Κιλκίς :** μετὸ πρωτ. τὸ *Κιλκίς* (12.000 κάτ.) ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Σ' αὐτὴ ἔγινε μεγάλη μάχη καὶ νίκη τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Βουλγάρων τὸ 1913. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ *Τέρπυλος*, οἱ *Καστανιές*, οἱ *Μουριές*, τὸ *Χέρσο* κ.ἄ.

2) **Ἐπαρχία Παιονίας :** μετὸ πρωτ. τὴ *Γουμένισσα* (5.000 κάτ.).

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Ἀξιούπολι*, ὁ *Εὐρωπος*, ἡ *Εἰδομένη*, ὁ τελευταῖος σιδηροδρομικὸς σταθμὸς μᾶς πρὸς τὴ Γιουγκοσλαβία, καὶ τὸ *Σκρά*, γνωστὸ ἀπὸ τὴ γιγαντομαχία μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Γερμανοβουλγάρων στὸν πρῶτο Παγκόσμιον πόλεμον τὸ 1914—1918.

Ἱστορικὸι τόποι : Κιλκίς καὶ Σκρά.

6. Νομός Πέλλης

Ὁ Νομός Πέλλης συνορεύει πρὸς Β. μετὴ Γιουγκοσλαβία, πρὸς Ν. μετὸ Ν. Ἡμαθίας, πρὸς Α. μετὸς Ν. Κιλκίς καὶ Θεσσαλονίκης καὶ πρὸς Δ. μετὸς Ν. Φλωρίνης καὶ Κοζάνης.

Ἔχει ἔκτασι 2.800 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 117.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι πεδινὸ καὶ ξεχωρίζουν δύο κυρίως πεδιάδες : τῶν *Γιαννιτσῶν* καὶ τῆς *Ἀρδέας*. Τίς διασχίζουν παραπόταμοι τοῦ *Ἀλιάκμονα* (Βόδας) καὶ ὁ *Λουδίας*.

Γύρω ὁ Νομός περιβάλλεται ἀπὸ τὰ ὄρη : *Βέρμιο*, *Βόρα* (Καΐμακτσάλαν) καὶ *Πάικο*, κατὰφυτα ἀπὸ δάση.

Έχει μιά λίμνη τοῦ **Ὀστρόβου** καί μιά Ιαματική πηγή στοῦ χωριό **Δουτράκι**.

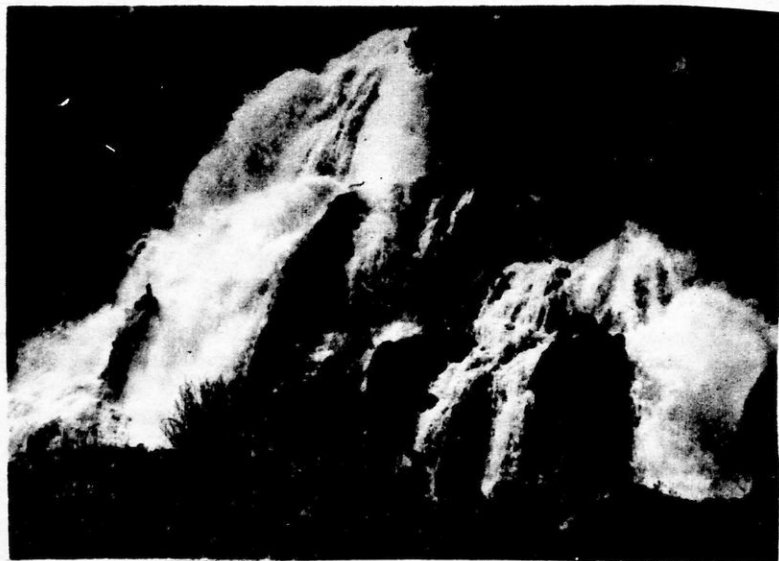
Κλίμα — **Προϊόντα** : Τό κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ὁμοιο μέ τῆς ἄλλης Μακεδονίας. Τά προϊόντα εἶναι ἄφθονα καί ποικίλα. Παράγονται δημητριακά, κτηνοτροφικά, καπνά, βαμβάκι, ὄσπρια, σουσάμι, κηπουρικά, ὄπωρικά, κουκούλια καί στά ἐργοστάσια τῆς Ἑδεσσας ὑφάσματα καί τάπητες.

Συγκοινωνία : Ἡ συγκοινωνία ἐξυπηρετεῖται μέ τό σιδηρόδρομο καί τοὺς αὐτοκινητοδρόμους, πού συνδέουν ὄλες τίς κωμοπόλεις.

Διοικητική διαίρεσι : Ὁ Νομός διαιρεῖται σέ 3 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Ἑδέσσης** μέ πρωτ. τῆς ἐπαρχίας καί τοῦ Νομοῦ τήν **Ἑδεσσα** (15.000 κάτ.). Ἡ Ἑδεσσα εἶναι κτισμένη στίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ **Βόδα**, ὁ ὁποῖος στά νότια τῆς πόλεως σχηματίζει περίφημους καταρράχτες. Εἶναι ἀρχαιοτάτη πόλι καί μαζί μέ τήν **Πέλλα** ὑπῆρξαν τά δύο κυριώτερα κέντρα τοῦ Μακεδονικοῦ μεγαλείου. Μόνον ἀργότερα, μέ τοὺς Ρωμαίους, ἔχασε τό μεγαλεῖο της, γιατί ἀρχισε νά δημιουργηται ἡ Θεσσαλονίκη. Λέγεται καί **Βοδενά**, ἀπό τό σλαβικό ὄνομα **βόδα**, πού σημαίνει νερό.

Ἡ σημερινή πόλι δέν ἔχει τό μεγαλεῖο τῆς παλιᾶς, ἀλλά εἶναι ἕνας παράδεισος φυσικῆς ὁμορφιάς. **Εἶναι ἡ πολιτεία τοῦ νεροῦ καί τοῦ πρασίνου**. Τῆ διαυλακῶνουν ζωηρά κατακάθαρα ποτάμια, καί τά σπίτια

Εἰκ. 52. Οἱ καταρράχτες τῆς Ἑδεσσας

της λές και γέρνουν δλα επάνω από τρεχούμενα νερά. Την στεφανώνουν κατάφυτοι λόφοι και τραγουδιστοί καταρράκτες και στα πόδια της απλώνεται ευφορώτατος κάμπος πάντοτε καταπράσινος και χλοερός.

Με τὰ νερά των καταρρακτών κινούνται αρκετά εργοστάσια και κοντά της γίνεται μεγάλο ύδρηλεκτρικό έργο, για την παραγωγή μεγάλης ηλεκτρικής δυνάμεως.

"Άλλες κωμοπόλεις είναι ή *"Αργισσα*, ό *Πετριās*, ή *"Αργα* και ή *Σκύδρα*.

2) *Έπαρχία Άλμωπίας* με πρωτ. την *"Αρδέα* (4.000), πόλι καθαρά γεωργική. (Μεγάλη παραγωγή κόκκινου πιπεριοῦ).

3) *Έπαρχία Γιαννιτσών* με πρωτ. τὰ *Γιαννιτσά* (16.000 κάτ.), πόλι που βρίσκεται σε πλουσιώτατο κάμπο, με μεγάλη γεωργική παραγωγή.

"Άλλες κωμοπόλεις είναι ή *Πέλλα*, ή παλιά πρωτεύουσα του Μεγάλου Άλεξάνδρου, ό *Μυλότοπος*, ή *Κρύα Βρύση* . ά.

Ίστορικοί τόποι : "Εδεσσα, Πέλλα, Γιαννιτσά.

7. Νομός Ήμαθίας

Ό Νομός Ήμαθίας συνορεύει προς Α. με τὸ Ν. Θεσσαλονίκης προς Δ. με τὸ Ν. Κοζάνης, προς Β. με τὸ Ν. Πέλλης και προς Ν. με τὸ Ν. Πιερίας.

"Έχει έκταση 1.350 τετρ. χιλμ. και πληθυσμό 96.000 κατοίκους.

Φυσική διαμόρφωση του εδάφους : Τὸ ανατολικὸ τμήμα του Νομού—τὸ μεγαλύτερο—είναι πεδινὸ και διακρίνεται στις πεδιάδες της *Βεροίας* και της *Νάουσας*. Τis διαρρέουν πολλὰ μικρὰ ποταμάκια και ὁ ποταμὸς *Άλιάκμονας*.

Στὰ δυτικά και νότια του Νομού ὑψώνονται τὰ ὄρη : *Βέρμιο* και *Πιέρια*, κατάφυτα από δάση και γεμάτα μεγάλες δροσερές πηγές.

Τὸ Βέρμιο είναι από τὰ ὄραιότερα και τὰ πιὸ χρήσιμα βουνὰ της Ἑλλάδος μας. Οἱ πολιτείες (Βέρροια, Νάουσα) και τὰ χωριά που ἀναπαύονται στις πλαγιές του, είναι σὰν τεράστιοι κήποι, που τούς συντηροῦν, τούς ἀνανεώνουν και τούς ὄραιίζουν οἱ θαυμάσιες ροές του Βερμίου.

Νερά — παντοῦ — νερά, γάργαρα και τραγουδιστὰ ξεχύνονται από τὰ σπλάχνα του και κατεβαίνουν προς τὸν ευφορώτατο κάμπο, που ἀπλώνεται ανατολικά, για νὰ τὸν κάμουν πιὸ γόνιμο, πιὸ ἀποδοτικὸ. Ἐπὸ τούς καταρράκτες του, τὸν πολῦτιμο «λευκὸ ἄνθρακα» κινούνται πολλὰ εργοστάσια στις πόλεις *Βέρροια* και *Νάουσα* και δίνουν καλή ζωή, σε χιλιάδες ἀνθρώπους.

Κλίμα — *Προϊόντα* : Τὸ κλίμα είναι ἡπειρωτικὸ. Τὰ κυριώτερα προϊόντα είναι τὸ βαμβάκι, τὰ κηπουρικά, τὰ ὄπωρικά, τὸ ρύζι, τὰ σιτηρά, τὰ κρασιά, τὰ κτηνοτροφικά και ἀπὸ τὰ εργοστάσια τὰ μηχανικά προϊόντα, ὑφάσματα και νήματα.

Συγκοινωνία : Ἔχει σιδηροδρομική συγκοινωνία καὶ οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 2 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Ἡμαθίας** μὲ πρωτ. τὴ **Βέροια**, πού εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ (24.000 κάτ.). Εἶναι ἀρχαιότατη πόλι, πού ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο στὴν ἀρχαιότητα, στοὺς βυζαντινοὺς χρόνους καὶ στὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀνέδειξε πολλοὺς σπουδαίους ἀνθρώπους καὶ εἶναι γεμάτη ἀπὸ πολλὰς ὁμορφες ἐκκλησίες καὶ παλιὰ ἀρχοντικά. Τὴ διαρρέει ὁ μικρὸς ποταμὸς **Τριπόταμος**, πού μὲ τὰ νερά του κινουῦνται πολλὰ ἔρ-

Εἰκ. 53. Τὸ βῆμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στὴ Βέροια.

γαστάσια. Εἶναι ὠραιότατη πόλι, κατάρρυτη, πλημμυρισμένη ἀπὸ αἰωνόβια δένδρα, δροσόλουστους κήπους καὶ λουλούδια· πραγματικὸ ποίημα πράσινης ὁμορφιᾶς.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Ἐπισκοπή**, ὁ **Γιδὰς**, τὸ **Πλατὸν κ. ἄ.**

2) **Ἐπαρχία Ναούσης** μὲ πρωτ. τὴ **Νάουσα** (13.000 κάτ.) κτισμένη στὶς πλαγιὰς τοῦ Βερμίου, κοντὰ σὲ περίφημους καταρράκτες πού μὲ τὰ νερά τους κινουῦνται πολλὰ καὶ μεγάλα ἔργαστάσια ὑφαντουργίας. Στέκεται ἄγρυπνη. γεμάτη κίνησι καὶ ζωὴ, σὰν πιστὸς φύλακας, στὴν ἄκρη τοῦ βουνοῦ καὶ ἀγναντεύει τὸν πλούσιο κάμπο, πού ἀπλώνεται στὰ πόδια της.

Ἡ Νάουσα, ὅπως ἡ Βέροια καὶ ἡ Ἐδεσσα, εἶναι μιὰ νερόχαρη πολιτεία πού πνίγεται στὸ πράσινο.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ **Ζερβοχώρι** καὶ τὸ **Ἀγγελοχώρι**.

Ίστορικοί τόποι : Ἡ Βέροια, ὅπου ἐδίδαξε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, καὶ ἡ Νάουσα, γιὰ τὴν τραγικὴ σφαγὴ τῶν κατοίκων τῆς ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821.

8. Νομὸς Πιερίας

Ὁ Νομὸς Πιερίας συνορεύει πρὸς Β. μὲ τοὺς Ν. Θεσσαλονίκης καὶ Ἡμαθίας, πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Λαρίσης, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Κοζάνης καὶ βρέχεται ἀνατολικά ἀπὸ τὸ Θερμαϊκὸ κόλπο. Ἔχει ἕκτασι 1.200 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 84 000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Ἀνατολικά ἀπλώνεται ἡ πεδιάδα τῆς Κατερίνης, κατὰ μῆκος τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ δυτικά καὶ νότια ὑψώνονται τὰ ὄρη *Πιέρια* καὶ *Ὀλυμπος* ποῦ ἡ ψηλότερη κορυφή του εἶναι 2.918 μ.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα στὰ παράλια εἶναι ἥλιο καὶ στὸ ἐσωτερικὸ ἡπειρωτικὸ. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ δημητριακά, τὰ καπνὰ, τὸ ρύζι, τὸ βαμβάκι, τὰ κηπουρικά, τὰ κτηνοτροφικά, ἡ ξυλεία καὶ τὰ ξυλοκάρβουνα, ἀπὸ τὰ πολλὰ δάση τῶν βουνῶν καὶ τὰ ψάρια ποῦ εἶναι ἄφθονα στὸ Θερμαϊκὸ κόλπο.

Συγκοινωνία : Ἀπὸ τὸ Νομὸ περνάει ὁ σιδηρόδρομος Ἀθηνῶν — Θεσσαλονίκης καὶ οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ Διάρρησι : Ὁ Νομὸς ἔχει μία μόνο ἐπαρχία. *Ἐπαρχία Πιερίας* μὲ πρωτ. τὴν *Κατερίνη* (31.500 κάτ.) ποῦ βρίσκεται στὸ μέσον πλουσιώτατου κάμπου. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ *Πλαταμώνας*, τὸ *Διτόχωρο*, ὁ *Κολινδρός*, ὁ *Μοσχοπόταμος*, ὁ *Ἅγιος Δημήτριος*, τὸ *Σιουπὶ* κ.ἄ. Στὴν παραλία τοῦ Θερμαϊκοῦ ἦταν στὰ ἀρχαῖα χρόνια δυὸ πόλεις ἡ *Πύνθα* καὶ τὸ *Δίο*, ποῦ σώζονται ἐρείπιά τους.

9. Νομὸς Χαλκιδικῆς

Ὁ Νομὸς βρίσκεται στὰ νότια τοῦ Ν. Θεσσαλονίκης καὶ κατέχει τὴν *χερσόνησο* τῆς *Χαλκιδικῆς*, ποῦ τὴν περιβρέχει ἀνατολικά ὁ Στρυμονικὸς κόλπος, νότια τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ δυτικά ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος.

Ἡ χερσόνησος σχηματίζει τρεῖς μικρότερες χερσονήσους : τῆς *Κασσάνδρας*, τῆς *Σιδωνίας* καὶ τοῦ *Ἁγίου Ὄρους*. (Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀποτελεῖ αὐτόνομη περιοχὴ καὶ θὰ τὴν ἐξετάσωμε χωριστά). Ἐπίσης σχηματίζει τοὺς κόλπους : *Θερμαϊκὸ*, *Κασσάνδρας*, *Σιγγιτικὸ*, *Ἰερισσοῦ* καὶ *Στρυμονικὸ*, καὶ τὰ ἀκρωτήρια : *Ποσειδῖο*, *Καναστραῖο*, *Ἀρέπανο* καὶ *Νυμφαῖο*.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Στὸ κέντρο τοῦ Νομοῦ ὑψώνεται τὸ βουνὸ *Χολομόντας* (1.100 μ.) ἐνῶ τὰ παράλια εἶναι πεδινά.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ, γενικὰ θαλάσσιο. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ κτηνοτροφικά, τὰ δασικά καὶ

από τὰ γεωργικά, τὸ λάδι, τὰ κουκούλια, τὰ δσπρια, τὸ μέλι, καὶ τὰ ὄπωρικά. Στὰ παράλια ψαρεύονται ἀρκετὰ ψάρια, τὰ ὁποῖα στέλλονται καὶ στὴ Θεσσαλονίκη.

Ὀρυκτὰ καὶ μέταλλα : Ἡ Χαλκιδικὴ εἶναι ἡ πλουσιώτερη περιοχὴ τῆς Μακεδονίας σὲ ὄρυκτὰ καὶ μέταλλα. Ἀπὸ τὸ ὑπέδαφός της ἐξάγονται μεταλλεύματα, χρωμίου, μαγνησίου, σιδηροπυρίτου καὶ λευκολίθου.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομὸς ἔχει στὰ παράλια ἀτμοπλοικὴ συγκοινωνία καὶ στὸ ἐσωτερικὸ μὲ αὐτοκίνητα.

Διοικητικὴ Διαίρεσι : Ὁ Νομὸς ἔχει δύο ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Χαλκιδικῆς** μὲ πρωτ. τὸν **Πολύγυρο** (4.000 κάτ.), ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἡ πόλι βρίσκεται σὲ ὑψόμετρο 700 μ. καὶ εἶναι τὸ ἐμπορικὸ κέντρο τῆς περιοχῆς. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Ἀνθεμοῦντα**, ἡ **Νέα Καλλικράτειρα**, ἡ **Νέα Φώκαια**, ἡ **Νέα Τρίγλια**, ὁ **Ἅγιος Νικόλαος** καὶ τὰ **Νέα Μουδανιά**.

2) **Ἐπαρχία Ἀρναίας** μὲ πρωτ. τὴν **Ἀρναία** (3.000 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Τερισσὸς** καὶ ἡ **Μεγάλῃ Παναγιά**.

Ἱστορικὸι τόποι : Στὴ Χαλκιδικὴ τὰ παλιὰ χρόνια ὑπῆρξαν τρεῖς μεγάλες πόλεις, ποῦ τὰ ἔρειπίά τους σώζονται καὶ σήμερα : Ἡ **Ποτίδαια**, ἡ **Ὀλυνθος** καὶ τὰ **Στάγειρα**, ὅπου γεννήθηκε ὁ μέγας φιλόσοφος τῆς ἀρχαιότητος **Ἀριστοτέλης**, ὁ δάσκαλος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

γ) ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

10. Νομὸς Σερρῶν

Ὁ Νομὸς Σερρῶν συνορεύει πρὸς Α. μὲ τοὺς Ν. Καβάλας καὶ Δράμας, πρὸς Δ. μὲ τοὺς Ν. Κιλκίς καὶ Θεσσαλονίκης, πρὸς Β. μὲ τὴ Βουλγαρία πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Θεσβνίκης καὶ βρέχεται ἀπὸ τὸν Στρυμονικὸ κόλπο.

Ἐχει ἔκτασι 4.050 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 221.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι πεδινὸ καὶ ἀποτελεῖ τὴ μεγάλη καὶ εὐφορὴ πεδιάδα τῶν **Σερρῶν**. Τὴν πεδιάδα τὴ διαρρέει, σχεδὸν στὸ μέσον, ὁ ποταμὸς **Στρυμῶνας** καὶ ὁ παραπόταμός του **Ἀγγίτης**. Ἐπειδὴ, πολλὰς φορές, ὁ Στρυμῶνας, ἐπλημμύριζε καὶ κατέστρεφε τὶς καλλιέργειες, τὸ κράτος ἔκαμε μεγάλα ἀντιπλημμυρικὰ ἔργα στὴ πεδιάδα τῶν Σερρῶν.

Τὰ ὄρη ποῦ περικλείουν τὸ Νομὸ Σερρῶν εἶναι : ἡ **Κερκίνη**, ὁ **Ὀρβηλος**, τὸ **Μενοῖνιο** καὶ τὸ **Παγκαῖο**.

Ὁ Νομὸς ἔχει μὲ λίμνη τὴν **Κερκίνη** καὶ δύο θαυμασίας ἰαματικὰς πηγὰς : τοῦ **Σιδηροκάστρου** καὶ τῆς **Νιγρίτας**.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ἡπειρωτικὸ. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι : τὰ δημητριακὰ, τὸ βαμβάκι, τὰ καπνὰ, τὰ δσπρια, τὰ κηπουρικὰ, τὸ ρύζι, τὰ ὄπωρικά καὶ τὰ κτηνοτροφικά.

Συγκοινωνία : Ἐχει καλὴ συγκοινωνία μὲ σιδηρόδρομο καὶ αὐτοκινητοδρόμους, ποῦ συνδέουν ὄλες τὶς κωμοπόλεις.

Διοικητική Διάρθρωσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Σερρών** μὲ πρωτ. τὶς **Σέρρες** (36.000 κάτ.), ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Εἶναι ἀπὸ τὶς ἀρχαιότερες πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τῆς ἑπαθε μεγάλες καταστροφές. Στὰ Βυζαντινὰ χρόνια καὶ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας βρισκόταν σὲ μεγάλη ἀκμῆ, χάρις στὸν πλούσιο κάμφο τῆς. Τὴν τελευταία καταστροφή τὴν ἔπαθε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους στὰ 1913.

Ἡ σημερινὴ πόλι εἶναι καινούργια καὶ ὁ κόσμος τῆς ζεῖ ἀπὸ τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ βιομηχανικὴ ἐκμετάλλευσι τῶν προϊόντων τοῦ κάμφο. Τὸ κυριώτερο ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ βαμβάκι, ὁ μεγάλος εὐεργέτης τῆς περιοχῆς καὶ ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Πεντάπολι**, ὁ **Χρυσός**, τὸ **Νέο Σούλι** κ.ἄ.

2) **Ἐπαρχία Σιντικής** μὲ πρωτ. τὸ **Σιδηρόκαστρο** (9.000 κάτ.), καθαρὰ γεωργικὴ πόλι. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ **Ἀχλαδοχώρι**, ὁ **Προμαχώνας**, τὸ **Πετρίτσι**, ἡ **Κερκίνη**, ἡ **Ροδόπολι** κ.ἄ.

3) **Ἐπαρχία Βισαλτίας** μὲ πρωτ. τὴ **Νιγρίτα** (5.000 κάτ.), ποὺ εἶναι ἓνα μεγάλο γεωργικὸ χωριό. Κοντὰ τῆς εἶναι οἱ πηγές τοῦ λαματικοῦ νεροῦ τῆς Νιγρίτας.

4) **Ἐπαρχία Φυλλίδος** μὲ πρωτ. τὴ **Νέα Ζίχνη** (4.000 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Ἀλισιράχη**, τὸ **Ροδολεῖβος**, ὁ **Δραβίσκος**, ἡ **Παλαιοκόμη** κ.ἄ. Κοντὰ στὸ Στρυμονικὸ κόλπο βρίσκονται τὰ ἐρείπια μιᾶς ἀρχαίας πόλεως, τῆς **Ἀμφιπόλεως**.

Ἱστορικοὶ τόποι : Σέρρες, Σιδηρόκαστρο (νίκη τοῦ Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορα Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου κατὰ τῶν Βουλγάρων), Νιγρίτα καὶ Ἀμφίπολι.

11. Νομὸς Δράμας

Ὁ Νομὸς Δράμας κατέχει τὸ βορειοανατολικώτερο τμῆμα τῆς Μακεδονίας καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὴ Θράκη, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Σερρῶν πρὸς Β. μὲ τὴ Βουλγαρία καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Καβάλας.

Ἔχει ἔκτασι 3.500 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 119.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι ὀρεινὸ καὶ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὰ ὄρη : **Ὄρθηλο**, **Μενοίκιο**, **Φαλακρὸ** καὶ τὴν ὄροσειρὰ τῆς **Ροδόπης**. Μόνον μιὰ πεδιάδα ἔχει, τὴν πεδιάδα τῆς **Δράμας**. Τὸ Νομὸ διαρρέει ὁ ποταμὸς **Νέστος**, ὁ ὁποῖος πηγάζει ἀπὸ τὴ Βουλγαρία καὶ σχηματίζει μεγάλο δέλτα, προτοῦ χυθῆ στὸ Αἰγαῖο πέλαγος.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ἠπειρωτικὸ, πολὺ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι τὰ δημητριακά, τὰ καπνὰ, τὰ ὄσπρια καὶ τὰ κηπουρικά. (Ἐδῶ θὰ κάμωμε μιὰ παρένθεσι : Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὸ βόδι τὸ συναντᾶ κανεὶς παντοῦ στὴ Μακεδονία καὶ εἶναι τὸ δεξιὸ χέρι τοῦ ἀνθρώπου, ὁ φίλος καὶ

ὁ πιστός του σύντροφος. Ὑστερα ὁμως ἀπὸ τὸ βόδι ἔρχεται ἡ *πιπεριά*, ἡ μεγάλη πράσινη πιπεριά. Εἶναι ἡ πιὸ ἀγαπημένη τροφή τῶν ἀνθρώπων τῆς Μακεδονικῆς γῆς καὶ θὰ μπορούσε νὰ γίνη τὸ σύμβολο ὅλης τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης. Ὅλοι τους μασοῦν ἀδιάκοπα πιπεριές, (ὠμές καὶ μαγειρεμένες).

Συγκοινωνία : Ἀπὸ τὸ Νομὸ περνάει ὁ σιδηρόδρομος Θεσσαλονίκης — Ἀλεξανδρουπόλεως καὶ οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ Διαίρεσι : Ὁ Νομὸς ἀποτελεῖ μίαν ἐπαρχίαν, τὴν *Ἐπαρχίαν Δράμας* μὲ πρωτ. τὴν *Δράμα* (33.000 κάτ.), ποὺ βρίσκεται στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Φαλακροῦ καὶ ἔχει στὰ πόδια τῆς τὸν πλουσιώτατο κάμπο, μὲ τὸ κοκκινωπὸ χῶμα. Ὁ καπνὸς τῆς περιοχῆς εἶναι τὸ σημαντικώτερο προϊόν τοῦ Νομοῦ καὶ ἀπ' αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἡ οἰκονομικὴ εὐτυχία τοῦ τόπου. Ἡ Δράμα εἶναι παλιὰ πόλις καὶ κατὰ τὸ 1200 μ. Χ. ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα Μακεδονικὰ κέντρα.

Ἡ σημερινὴ πόλις εἶναι νέα καὶ κτίζεται ὀλοένα κοντὰ στὴν παλιὰ. Τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς εἶναι ἡ πυκνὴ κατοίκησι καὶ οἱ στενοὶ δρόμοι.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Πρωσοσιάνη*, τὸ *Νευροκόπι*, ὁ *Βάλακας*, ἡ *Ἀδριανή*, ὁ *Νικηφόρος*, ἡ *Κάτω Βροντιοῦ*, τὸ *Φωτολεῖβος* καὶ τὸ μαρτυρικὸν *Δοξάτο* μὲ τὰ θαυμάσια καπνὰ του. Τὸ Δοξάτο πρέπει νὰ ὀνομασθῇ κίερά πόλις ὕστερα ἀπὸ τὶς συνεχεῖς σφαγὰς τῶν κατοίκων τῆς ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, στὰ 1913 καὶ στὰ χρόνια τῆς Κατοχῆς.

Ἱστορικὸι τόποι : Δράμα, Δοξάτο.

12. Νομὸς Καβάλας

Ὁ Νομὸς συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὴν Θράκην, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Σερρών, πρὸς Β. μὲ τὸ Ν. Δράμας καὶ πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ἐχει ἕκτασι 2.170 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 136.000 κατοίκους. Στὸ Νομὸ Καβάλας ὑπάγεται καὶ ἡ νῆσος *Θάσος*.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Νομοῦ ἀποτελοῦν οἱ πεδιάδες τῆς *Ἐλευθερουπόλεως* καὶ τῆς *Χρυσουπόλεως*, καὶ τὸ ὑπόλοιπον τὰ ὄρη, *Παγγαῖο* καὶ *Σύμβολο*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα στὰ παράλια καὶ στὴ νῆσον Θάσον εἶναι εὐκρατο καὶ στὸ ἐσωτερικὸν ἡπειρωτικόν.

Τὰ προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι κτηνοτροφικά, δημητριακά, καπνὰ, κηπούρικα, καὶ τῆς νήσου Θάσου κυρίως λάδι.

Συγκοινωνία : Οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους καὶ ἡ Καβάλα ἔχει ἀτμοπλοϊκὴ καὶ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία.

Διοικητικὴ Διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαίρεται σὲ 4 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Καβάλας** μὲ πρωτ. τὴν *Καβάλα* (42.000 κάτ.), ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἡ Καβάλα εἶναι τὸ δεῦτερον εἰσαγωγικὸ καὶ

εξαγωγικό λιμάνι της Μακεδονίας, μετά τη Θεσσαλονίκη, και τὸ μεγαλύτερο καπνεμπορικό κέντρο τῆς Μακεδονίας. Εἶναι παλιὰ πόλι καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ παλιὰ δημόσια ἔργα τῆς, τὴν κάνουν ἀξέχαστη στὸν ἐπισκέπτη τῆς. Τέτοια εἶναι τὸ τριώροφο ὕδραγωγεῖο τῆς, ποὺ τὴ χωρίζει σὲ παλιὰ καὶ νέα πόλι καὶ τὸ ἀριστοτεχνικό κάστρο τῆς, ἔργα Βενετσιάνικα ἢ Γενοβέζικα.

Ἡ σημερινὴ πόλι ἔχει θαυμάσια κτίρια, μεγάλες καπνοποθῆκες καπνεργοστάσια, κυλινδρομύλους, κ.ἄ.

* Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ *Ζυγός*, οἱ *Κνημίδες* καὶ οἱ *Φίλιπποι* μὲ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως, ὅπου ἐδίδαξε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

2) *Ἐπαρχία Νέστου* μὲ πρωτ. τὴν *Χρυσούπολι* (5.000 κάτ.).

3) *Ἐπαρχία Παγγαίου* μὲ πρωτ. τὴν *Ἐλευθερούπολι* (5.000 κάτ.).
Στὰ νότια τῆς Ἐλευθερουπόλεως βρίσκονται τὰ ἐξαιρετικὰ *λουτρά τῶν Ἐλευθερῶν*.

4) *Ἐπαρχία Θάσου*, ποὺ περιλαμβάνει τὸ νησί *Θάσο*, μὲ πρωτ. τὸν *Διμένα* (2.000 κάτ.). * Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ *Θεολόγος*, ἡ *Παναγιά* καὶ τὸ *Κάστρο*.

Ἡ Θάσος εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα νησιά τῆς Ἑλλάδος. Τὰ βουνὰ τῆς εἶναι ὀμαλά, κατάφυτα ἀπὸ πεῦκα, καὶ ἐλιές, καὶ ὀλόκληρο τὸ νησί εἶναι ἓνας κήπος μὲ ὄλα τὰ δένδρα καὶ τὰ λουλούδια τῆς Ἑλληνικῆς γῆς.

Ἡ ἀρχαία πολιτεία τῆς Θάσου ἦλθε σὲ φῶς ὕστερα ἀπὸ τὶς τελευταῖες ἀνασκαφές καὶ εἶναι σημαντικὰ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τῆς. Τὸ νησί ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια εἶχε μεγάλα δάση καὶ ἀφθονο ὀρυκτὸ πλοῦτο: λατομεῖα μαρμάρων καὶ ὄρυχεια, χρυσοῦ, ἀσημιοῦ, μολυβιοῦ, χαλκοῦ καὶ ἀντιμῶνιου. Περίφημο εἶναι ἀκόμη τὸ γευστικώτατο κρασί τῆς Θάσου, ποὺ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια ἦταν περιζήτητο.

Ἱστορικοὶ τόποι: Καβάλα, Φίλιπποι, Θάσος.

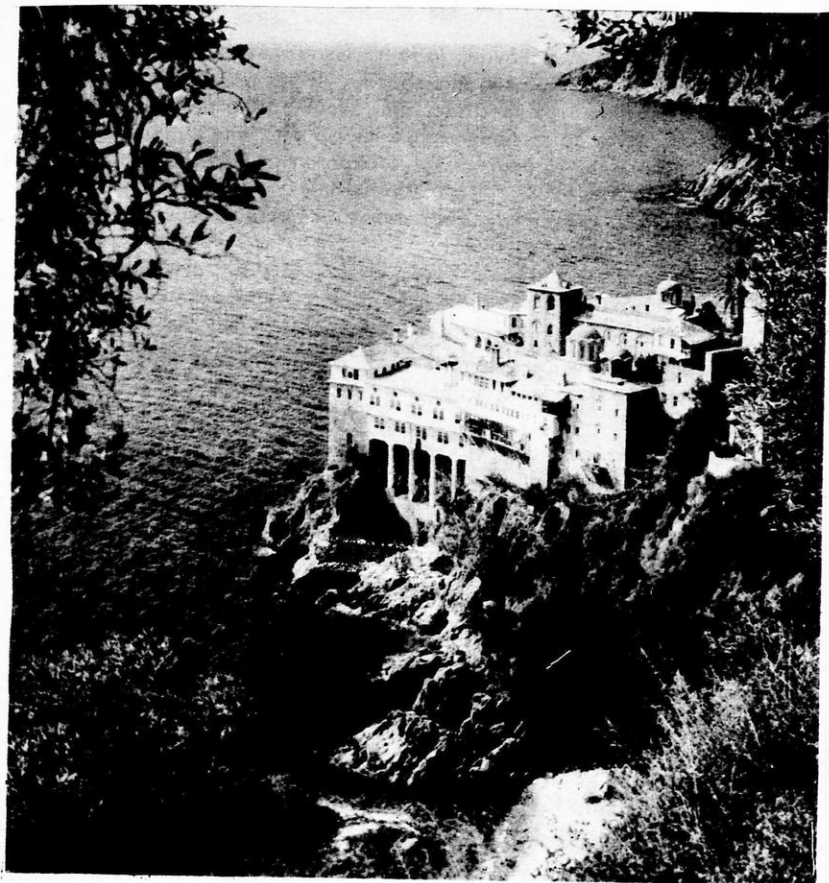
Η ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἡ ἀνατολικώτερη Χερσόνησος τῆς Χαλκιδικῆς, ἡ χερσόνησος τοῦ *Ἁγίου Ὄρους* ἀποτελεῖ αὐτόνομο περιοχὴ, μὲ πολιτικὸ διοικητὴ, ποὺ ἔχει βαθμὸ Νομάρχου καὶ ὑπάγεται στὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἡ χερσόνησος εἶναι σχεδὸν ὀρεινὴ, μὲ ὕψηλότερο βουνὸ τὸν *Ἄθω*, (2.000 μ.) κατάφυτη καὶ μὲ πολλὰ φυσικὰ ὀμορφιές.

Τὸ κλίμα γενικὰ εἶναι εὐκρατο καὶ θαλάσσιο. Τὰ προϊόντα τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶναι: οἱ ἐλιές, τὸ λάδι, τὰ λεπτοκάρυα, ἡ ξυλεία, τὰ ξυλοκάβρουνα, καὶ τὰ διάφορα εἰκονίσματα καὶ φυλακτὰ, ἔργα τῶν μοναχῶν.

Ἐπαρχίες: Ὁ Νομὸς ἔχει μιὰ ἐπαρχία μὲ πρωτ. τὶς *Καρυές* (400 κάτ.). Τὸ μοναδικὸ λιμάνι τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶναι ἡ *Δάφνη*.

Ὀλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους (4.000 περίπου) ἀποτε-

Είκ. 54. Μονη Ἁγίου Ὀρους

λειται ἀπὸ καλογήρους, ὑπαλλήλους καὶ ὑπηρετές τῶν μοναστηριῶν. Γυναῖκες δὲν κατοικοῦν, οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ ἐπισκεφθοῦν τὰ μοναστήρια.

Οἱ καλόγεροι διαμένουν σὲ 20 μοναστήρια καὶ 12 σκήτες. Στὰ θησαυροφυλάκια τῶν μοναστηριῶν φυλάσσονται ἱερά κειμήλια, ἄμφια, εὐαγγέλια, εἰκόνες, σκεύη, χρυσόβουλα, παλιὰ βιβλία καὶ ἄλλα ἀντικείμενα πολὺ μεγάλης ἀξίας. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια τὰ μοναστήρια εἶναι κτίρια ἀξιοθαύμαστα, σωστὰ ἀρχιτεκτονικὰ καλλιτεχνήματα. ¶

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

Η Θ Ρ Α Κ Η

Ἡ χώρα τῆς Ροδόπης, τοῦ Νέστου καὶ τοῦ Ἐβρου

Μὲ τὸ ὄνομα *Θράκη*, ἐννοεῖται ὅλη ἡ Γεωγραφικὴ περιοχὴ, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν ποταμὸ Νέστο, ἕως τὶς ἀκρογιαλιῆς τῆς Μαύρης Θάλασσας καὶ τοῦ Βοσπόρου. Δυστυχῶς, ὅμως, ὁ χώρος τῆς Θράκης ὁ δικός μας, δὲν εἶναι ὅλη ἡ Θράκη, ἀλλὰ ἓνα τμῆμα μόνο, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ Νέστο καὶ τελειώνει στὸν ποταμὸ Ἐβερο.

Τὸ τμῆμα τῆς ἑλληνικῆς Θράκης, λέγεται *Δυτικὴ Θράκη*, καὶ στεφανώνεται ἀπὸ Βορρᾶ μὲ τὸ περίφημο βουνὸ Ροδόπη, γιὰ τὸ ὁποῖο οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας εἶχαν πλάσει τόσους ὁμορφους μύθους.

Ὁ ρόλος τῆς Θράκης στὴ διαδρομὴ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας εἶναι πολὺ μεγάλος καὶ οἱ ἀνθρώποι τῆς ὑπῆρξαν ἀνεκαθεν γνήσιοι Ἕλληνες ποὺ ἴδρυσαν καὶ ἀποικίες σὲ διάφορα ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Δημιούργησαν ἐκλεκτὸ πολιτισμὸ καὶ ἀνέδειξαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὸ μεγαλύτερο ἐπιστήμονα φυσικό, τὸ Δημόκριτο.

α) Φυσικὴ περιγραφή τῆς Δυτικῆς Θράκης

Ἡ Δ. Θράκη κατέχει τὸ Βορειοανατολικὸ τμῆμα τῆς Ἑλλάδος καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη (Τουρκία), πρὸς Δ. μὲ τὴ Μακεδονία, πρὸς Β. μὲ τὴ Βουλγαρία καὶ πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἐχει ἔκτασι 8.600 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 337.000 κατοίκους.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους: Τὸ βόρειο τμῆμα τῆς Θράκης εἶναι ὄρεινὸ καὶ σκεπάζεται ἀπὸ παραφυάδες τῶν ὄρεινων *Ροδόπης* καὶ *Ὀρβήλου*. Τὸ Νότιο τμῆμα τῆς εἶναι πεδινὸ καὶ διαχωρίζεται στὶς πεδιάδες τῆς *Ροδόπης* καὶ τοῦ Ἐβρου.

Ποταμοὶ — Λίμνες: Τῆ Θράκῃ τῆ διαρρέουν οἱ ποταμοὶ *Νέστος*, ποὺ τῆ χωρίζει ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ ὁ *Ἐβερος*, ποὺ τῆ χωρίζει ἀπὸ τὴν Τουρκία. Ὑπάρχει μιὰ μονάχα λίμνη ἡ *Βιστωνίς* (Μπουρού), κοντὰ στὸν κόλπο τοῦ *Πόρτο - Δάγο*.

Νῆσοι: Στὴ Θράκῃ ἀνήκει καὶ ἡ νῆσος *Σαμοθράκη*, ποὺ εἶναι ἀλιμενῆ, ἔχει ὑψηλὰ ὄρη (1.800 μ.) καὶ σκεπάζεται ἀπὸ δάση.

β) Οἰκονομικὴ ἐξέτασι τῆς Δ. Θράκης

Γεωργία — Κτηνοτροφία: Ἡ Θράκη εἶναι χώρα καθαρὰ γεωργικῆ. Τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς εἶναι τὰ παγκοσμίου φήμης καπνὰ (γνωστὰ ὡς ἀνατολικά καπνὰ) καὶ τὰ σιτηρά. Ἄλλα προϊόντα εἶναι τὰ κουκούλια, τὰ ὄσπρια, τὸ σουσάμι, τὸ βαμβάκι, τὸ ρύζι, τὰ σῦκα, τὰ κρασιά, τὰ κηπουρικά, κ.ἄ.

Ἡ κτηνοτροφία δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένη ἀν καὶ τρέφουν ἀπ' ὅλα τὰ εἶδη τῶν οἰκιακῶν ζώων. Περισσότερο ἀνεπτυγμένη εἶναι ἡ πτηνοτροφία.

Βιομηχανία — Έμπόριο : Στην Ξάνθη υπάρχει βιομηχανία καπνοῦ, καί στο Σουφλί βιομηχανία μεταξιοῦ. Τό ἔμπόριο τῶν γεωργικῶν προϊόντων εἶναι ζωηρό καί κυρίως τοῦ καπνοῦ, ὁ ὁποῖος σχεδόν ἐξάγεται στο ἔξωτερικό.

Συγκοινωνία : Ἡ Θράκη ἔχει καλή συγκοινωνία : σιδηροδρομική, ἀμαξιτῶν ὁδῶν, ἀτμοπλοϊκή καί ἀεροπορική.

γ) Πολιτικὴ ἐξέτασι τῆς Δ. Θράκης

Ἡ Θράκη διαιρεῖται σὲ 3 Νομούς : 1) Ν. Ξάνθης, 2) Ν. Ροδόπης καί 3) Ν. Έβρου.

1. Νομὸς Ξάνθης

Ὁ Ν. Ξάνθης κατέχει τὸ δυτικὸ τμήμα τῆς Δ. Θράκης καί συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Ροδόπης πρὸς Δ. μὲ τοὺς Ν. Δράμας καί Καβάλας. πρὸς Β. μὲ τὴ Βουλγαρία καί πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἔχει ἔκτασι 1.970 τετρ. χιλμ. καί πληθυσμὸ 90.000 κατοίκους.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος τοῦ Νομοῦ στὰ νότια εἶναι τελείως πεδινὸ καί σχηματίζει τὴν πεδιάδα τῆς *Ξάνθης*. Στὰ βόρεια ὑψώνονται οἱ παραφυάδες τῆς ὄροσειρᾶς τῆς *Ροδόπης*.

Ὁ ποταμὸς *Νέστος*, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴ Βουλγαρία, χωρίζει φυσικὰ τὸ Νομὸ ἀπὸ τὴ Μακεδονία. Ὁ Νέστος εἶναι ὁ γραφικώτερος ποταμὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἀρκετὰ πλατύς, πλούσιος σὲ νερά, ὄρητικὸς τὸ χεῖμῶνα, ἤσυχος τὸ καλοκαίρι.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Ν. εἶναι ἠπειρωτικὸ. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ περίφημα καπνὰ Ξάνθης, τὰ κτηνοτροφικά, τὰ δημητριακά, τὰ κουκούλια κ.ἄ.

Διοικητικὴ Διαιρέσι : Ὁ Νομὸς ἀποτελεῖ μία ἐπαρχία, τὴν *Ἐπαρχία Ξάνθης* μὲ πρωτ. τὴν *Ξάνθη* (27.000 κάτ.), ποὺ εἶναι καί πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ὁμορφὴ πόλι, κτισμένη στοὺς λόφους τῆς Ροδόπης, ἀπλώνεται μέχρι τὸ κάμπο τῆς. Ἔχει ζωηρὴ ἔμπορικὴ καί βιομηχανικὴ κίνησι καπνοῦ. Ὁ κάμπος τῆς Ξάνθης εἶναι ἀπὸ τίς μεγαλύτερες πλουτοφόρες ἐκτάσεις τῆς Ἑλλάδος.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Εὐλαλος*, ἡ *Μύκη*, ὁ *Ἐχίνος*, τὰ *Ἀβδηρα*, ἡ *Σταυροῦπολις*, οἱ *Τοξότες*, ὁ *Δαφνώνας*, οἱ *Σάτρες* κ.ἄ. *Πόρτα Ἰάγιο*

Ἱστορικοὶ τόποι : Τὰ Ἀβδηρα, ἡ πατρίδα τοῦ φυσικοῦ καί φιλοσόφου Δημοκρίτου.

2. Νομὸς Ροδόπης

Ὁ Ν. Ροδόπης κατέχει τὸ κέντρο τῆς Δ. Θράκης καί συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Έβρου, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Ξάνθης, πρὸς Β. μὲ τὴ Βουλγαρία

Είκ. 55. 'Ο γραφικώτατος ποταμός Νέστος

καί πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἔχει ἔκτασι 2.070 τετρ. χιλμ. καί πληθυσμὸ 106.000 κατοίκους.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους: Τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τοῦ Ν. εἶναι πεδινὸ καί ἀποτελεῖ τὴν πεδιάδα τῆς **Κομοτηνῆς**. Τὸ βόρειο τμῆμα εἶναι ὄρεινὸ (παραφυάδες Ροδόπης) καί τὸ νοτιοανατολικὸ τὸ καλύπτει τὸ γραφικώτατο βουνὸ **Ἰσμαρος**.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ἠπειρωτικόν. Στὴν εὐφορωτάτῃ πεδιάδα τῆς Κομοτηνῆς παράγονται ἀφθονα προϊόντα. Δημητριακά, κτηνοτροφικά, καπνά, βαμβάκια, κουκούλια, σουσάμι καί ὄπωρικά.

Συγκοινωνία : Ὁ Ν. ἔχει σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία καί οἱ κυριώτερες κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ Διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 2 ἑπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Κομοτηνῆς μὲ πρωτ. τὴν **Κομοτηνῆ** (33.000 κάτ.), ποῦ

είναι και πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Εἶναι ὠραία πόλι, *ἐδρα τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Θράκης*, καὶ τὸ μεγαλύτερο ἐμπορικὸ κέντρο καπνῶν, γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ *Ἰασμος*, ὁ *Σώστης*, οἱ *Ἀσώματοι*, τὸ *Καλαμόκαστρο*, τὰ *Ἀμάραντα*, τὰ *Παγούρια* κ. ἄ.

2) *Ἐπαρχία Σαππῶν* με πρωτ. τὴς *Σάππες* (6.000 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ *Κέχρος*, τὰ *Ἀρριανὰ*, ὁ *Δοκὸς* καὶ ἡ *Ἀρίσθη*.

3. Νομὸς Ἐβρου

Ὁ Νομὸς Ἐβρου κατέχει τὸ ἀνατολικώτερο τμήμα τῆς Ἑλλάδος καὶ συνορεύει πρὸς Β. καὶ Α. με τὴν Ἄνατ. Θράκη (Τουρκία), πρὸς Δ. με τὸ Ν. Ροδόπης καὶ τὴ Βουλγαρία, καὶ πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἔχει ἔκτασι 4.250 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 141.000 κατοίκους.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους: Τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Ν. εἶναι ὄρεινὸν καὶ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὴς παραφυάδες τῆς *Ροδόπης*. Τὸ ἀνατολικὸν, ποῦ εἶναι καὶ τὸ μεγαλύτερον, εἶναι πεδινὸν καὶ διαρρέεται ἀπὸ τὸν ποταμὸν *Ἐβρο*, τὸ μεγαλύτερον τῆς Ἑλλάδος, ποῦ εἶναι τὸ φυσικὸν σύνορον Ἑλλάδος — Τουρκίας.

Κλίμα — Προϊόντα: Τὸ κλίμα τοῦ Ν. εἶναι ἠπειρωτικὸν (ψυχρὸν τὸ χειμῶνα, δροσερὸν τὸ καλοκαίρι). Τὰ προϊόντα τῶν πλούσιων πεδιάδων τοῦ Νομοῦ εἶναι πολλὰ καὶ ποικίλα: Δημητριακὰ, κτηνοτροφικὰ, καπνὰ, ὄσπρια, κηπουρικὰ καὶ ἄφθονα κουκούλια, γιατί στὸ Νομὸν Ἐβρου παράγεται τὸ περισσότερον φυσικὸν μετάξι τῆς Ἑλλάδος.

Συγκοινωνία: Τὸ Ν. τὸν δισχίζει σιδηροδρομικὴ γραμμὴ καὶ οἱ κωμοπόλεις τῆς συνδέονται με αὐτοκίνητοδρόμους. Ἡ πρωτεύουσα Ἀλεξανδρούπολι ἔχει συγκοινωνία ἀτμοπλοϊκὴ καὶ ἀεροπορικὴ.

Διοικητικὴ Διαίρεσι: Ὁ Νομὸς διαίρεῖται σὲ 5 ἐπαρχίες.

1) *Ἐπαρχία Ἀλεξανδρουπόλεως* με πρωτ. τὴν *Ἀλεξανδρούπολι* (18.500 κάτ.), ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Εἶναι ὠραία πόλι, με θαυμασία ρυμοτομία καὶ καλὸ λιμάνι. Ἔχει σημαντικὴ ἐμπορικὴ κίνησι. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι οἱ *Φερρές*, ὁ *Λουτρὸς*, ἡ *Συναράγη* κ. ἄ.

2) *Ἐπαρχία Σουφλίου* με πρωτ. τὸ *Σουφλί* (7.500 κάτ.) με ἀνεπτυγμένη σηροτροφίαν. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ *Πέπλος* καὶ τὸ *Τείχιον*.

3) *Ἐπαρχία Διδυμοτείχου* με πρωτ. τὸ *Διδυμοτείχον* (8.000 κάτ.).

4) *Ἐπαρχία Νέας Ὁρσειτιάδος* με πρωτ. τὴ *Νέα Ὁρσειτάδα* (12.000 κάτοικοι).

5) *Ἐπαρχία Σαμοθράκης* με πρωτ. τὴ *Σαμοθράκη* (4.000 κάτ.). Περιλαμβάνει τὸ νησί Σαμοθράκη ποῦ εἶναι πολὺ ὄρεινὸν καὶ κατάφυτον ἀπὸ δάση. Σ' αὐτὴ βρέθη κε σὲ ἀνασκαφὴς τὸ 1863 τὸ περίφημον ἄγαλμα τῆς Νίκης (Νίκη τῆς Σαμοθράκης) ποῦ βρίσκεται στὸ μουσεῖον Λοῦβρου τοῦ Παρισιοῦ.

ΣΗΜ.—Οἱ Νομοὶ τῆς Δ. Θράκης, μαζί με τοὺς Νομοὺς τῆς Μακεδονίας, Καβάλας καὶ Δράμας, ἀποτελοῦν τὴ Γενικὴ Διοίκησιν Θράκης.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Τὰ νησιά τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου πελάγους εἶναι : Ἡ *Δῆμος*, ὁ *Ἅγιος Εὐστράτιος*, ἡ *Λέσβος*, ἡ *Χίος*, τὰ *Ψαρά*, ἡ *Σάμος* καὶ ἡ *Ἰκαρία*. Αὐτὰ ἀποτελοῦν 3 Νομοὺς : 1) Ν. Λέσβου, 2) Ν. Χίου καὶ 3) Ν. Σάμου.

1. Νομὸς Λέσβου

Ὁ Ν. Λέσβου ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ νησιά : *Λέσβο*, *Δῆμο* καὶ *Ἅγιο Εὐστράτιο*,

Κοιτάξτε στὸ χάρτη σας τὴ νῆσο *Λέσβο*. Ἡ νήσος Λέσβος λέγεται καὶ *Μυτιλήνη* καὶ μ' αὐτὸ τ' ὄνομα εἶναι περισσότερο γνωστὴ. Ἔχει ἔκτασι 1.750 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 155.000 κατοίκους. Τὸ σχῆμα τῆς νήσου εἶναι τριγωνικόν. Ἔχει δυὸ μεγάλους κόλπους, τῆς *Καλλονῆς* καὶ τῆς *Γέρας*.

Ἡ νήσος Λέσβος εἶναι περισσότερο πεδινὴ παρά ὄρεινὴ. Τὰ βουνὰ τῆς εἶναι χαμηλὰ μέχρι 1000 μ. καὶ κατάφυτα ἀπὸ δάση ἀγριελιῶν καὶ καστανιῶν.

Οἱ πεδιάδες τῆς εἶναι εὐφορώτατες. Πιράγουν ἄφθονα σιτηρά, ὄσπρια, κρασιά, παντὸς εἴδους φρούτα καὶ προπάντων ἄφθονα λάδια.

Ἐδῶ παράγεται τὸ περισσότερο λάδι τῆς Ἑλλάδος μας.

Πρωτεύουσα τῆς νήσου καὶ τοῦ Νομοῦ εἶναι ἡ *Μυτιλήνη*. Εἶναι χτισμένη σὲ ἀσφαλὲς λιμάνι στ' ἀνατολικά τῆς νήσου. Ἔχει 27.000 κατοίκους καὶ εἶναι ἡ δευτέρη σὲ πληθυσμὸ πόλι—μετὰ τὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης—τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος. Ἡ πόλι ἔχει καλὴ ρυμοτομία, ὠραίους δρόμους, θαυμάσιο κρηπίδωμα καὶ μεγάλες οἰκοδομές.

Στὸ λιμάνι τῆς ἡ κίνησι εἶναι μεγάλη. Ἀπ' ἐκεῖ ἐξάγονται μεγάλες ποσότητες λαδιοῦ, ἐξαιρετικῆς ποιότητος, γιὰ τὸ ἐξωτερικόν.

Οἱ σπουδαιότερες πόλεις τῆς νήσου, μετὰ τὴ *Μυτιλήνη*, εἶναι τὸ *Πλωμάρι* (6.000 κάτ.), ὁ *Πολύχνιος* (6.000 κάτ.), ἡ *Ἀγιάσος* (6.000 κάτ.), ἡ *Ἅγιά Γαλασκυῆ* (4.500 κάτ.), ἡ *Ἐρεσσὸς* (3.000 κάτ.) καὶ ἡ *Μήθυμνα* (2.200 κάτ.).

Τὸ ταξίδι στὸ ἐσωτερικόν καὶ γύρω στὴ νῆσο εἶναι θαυμάσιο. Οἱ πεδιάδες καὶ τὰ βουνὰ τῆς νήσου ἀποτελοῦν ἓνα καταπράσινο καὶ ὀλοκέντητο χαλί. Πλούσιος τόπος, πλούσια χωριά καὶ πόλεις, πολιτισμένοι ἄνθρωποι.

Κοντὰ στὴ *Μυτιλήνη* σὲ 10 χιλμ. ἀπόστασι στὸ χωριὸ *Θέρμη* ὑπάρχουν ἰαματικὲς πηγές, μὲ θαυμάσιες ἐγκαταστάσεις.

Ἡ νῆσος κατοικεῖται ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καί, ἐπειδὴ ἦταν πάντα πλούσια, καλλιέργησε τὰ γράμματα καὶ τὶς ἐπιστῆμες.

Ὁ Ν. Λέσβου σὲ 4 ἐπαρχίας. 1) Ἐπαρχία **Μυτιλήνης** μὲ πρωτ. τὴ **Μυτιλήνη**. 2) Ἐπαρχία **Πλωμαρίου** μὲ πρωτ. τὸ **Πλωμάρι**. 3) Ἐπαρχία **Μηθύμνης** μὲ πρωτ. τὸ **Μόλυβο** καὶ 4) Ἐπαρχία **Λήμνου** μὲ πρωτ. τὸ **Κάστρο**.

Κοιτάζετε στὸ χάρτη σας τὴ νῆσο **Λήμνο**. Ἔχει ἔκτασι 350 τετρ. χλμ. καὶ 24.000 κατοίκους. Τὸ σχῆμα τῆς νήσου εἶναι ἀκανόνιστο. Δυὸ κόλποι, ἕνας ἀπὸ τὸ βορρᾶ κι ἕνας ἀπὸ τὸ νότο, εἰσχωροῦν τόσο βαθιὰ μέσα στὸ νησί, ὥστε τὸ χωρίζουν σὲ δυὸ σχεδὸν τμήματα : Στ' ἀνατολικὸ καὶ δυτικὸ. Ὁ κόλπος ποῦ βρίσκεται πρὸς νότο, λέγεται κόλπος τοῦ **Μούδρου** καὶ εἶναι τὸ μεγαλύτερο καὶ ἀσφαλέστερο λιμάνι τῆς Ἑλλάδος μας.

Πρωτ. τῆς Λήμνου εἶναι τὸ **Κάστρο** (4.000 κάτ.). Κάστρο λέγεται, γιὰτὶ γύρω στὴν πόλι σώζεται μεσαιωνικὸ τεῖχος.

Ἀπ' τὴν πόλι τοῦ Κάστρου μποροῦμε νὰ περιέλθωμε μ' αὐτοκίνητο καὶ τὰ 36 χωριά τοῦ νησιοῦ. Ὅλο τὸ νησί εἶναι πεδινό. Τὰ μικρὰ βουναλάκια του εἶναι γυμνά καὶ κατάλληλα γιὰ κτηνοτροφία, ποῦ πράγματι εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη.

Οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν, ποῦ ἀπέχουν μισὴ καὶ μιὰ ὥρα τὸ ἕνα μὲ τ' ἄλλο, ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γεωργία. Τὰ προϊόντα τοῦ νησιοῦ εἶναι δημητριακά, κρασιά, βαμβάκι, σουσάμι καὶ μέλι.

Ἡ νῆσος κατοικεῖται ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια. Ἔχει πολλὰς θερμὰς πηγὰς. Τὸ κλίμα τῆς εἶναι ἠπειρωτικὸ καὶ γι' αὐτὸ δὲν εὐδοκιμεῖ οὔτε ἡ ἐλιά, οὔτε ἡ πορτοκαλιά.

Τὸ νησάκι **Ἅγιος Εὐστράτιος** εἶναι ἄγονο καὶ ἄδεντρο μὲ μόνον χωριὸν τὸν **Ἅγιο Εὐστράτιο**.

2. Νομὸς Χίου

Ὁ Ν. Χίου ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ νησιά **Χίος**, **Ψαρὰ** καὶ **Οἰνούσες**.

Τὸ σχῆμα τῆς νήσου Χίου εἶναι ἐπίμηκες (στενόμακρο). Ἡ νῆσος εἶναι περισσότερο ὀρεινὴ ἀπὸ τὴ Λέσβο, ἀλλὰ ἔχει πολλὰς εὐφορες κοιλάδες. Ἔχει ἔκτασι 900 τ. χιλμ. καὶ 66.500 κατοίκους. Εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ πυκνοκατοικημένα μέρη τῆς πατρίδος μας. Ἡ Χίος ἔχει τακτικὴ συγκοινωνία μὲ τὸν Πειραιᾶ.

Πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ εἶναι ἡ **Χίος** κτισμένη στ' ἀνατολικὸ μέρος, σὲ ἑμορφο καὶ καλὸ λιμάνι. Ἔχει 25.000 κατοίκους καὶ εἶναι ἑμορφη πόλι μὲ ὠραιότατα κτίρια.

Ἡ Χίος κατοικεῖται ἀπὸ τ' ἀρχαῖα χρόνια καὶ λέγεται, ὅτι εἶναι ἡ **πατρίδα τοῦ μεγαλυτέρου ποιητοῦ τῆς Ἑλλάδος κι ὄλου τοῦ κόσμου, τοῦ Ὀμήρου**. Κατὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821, ἐπειδὴ ἐπαναστάτησε, ὁ Τούρκος Καρᾶ - Ἀλῆς μὲ 7.000 στρατὸ τὴν κατέλαβε κι ἐσφαξε ἢ πούλησε ὡς δούλους 70.000 ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς !

Τὴν ἀπάνθρωπη καὶ βάρβαρη σφαγὴ ἐκδικήθηκε ἀργότερα ὁ ναύαρχος τῆς Ἐπαναστάσεως **Κ. Κανάρης**, ὅταν πυρπόλησε τὴ ναυαρχίδα τοῦ Καρὰ - Ἄλῃ, στὴν ὁποία ἐφονεύθη καὶ ὁ ἀπαίσιος αὐτὸς κακοῦργος.

Τὰ μεγαλύτερα χωριά τῆς νήσου εἶναι οἱ **Βροντιάδες** (5.000 κάτ.), τὰ **Καρδάμυλα** (4.000 κάτ.), ἡ **Βολισσὸς** (2.000 κάτ.) κι ἄλλα.

Οἱ πεδιάδες τῆς νήσου εἶναι εὐφορες. Ἐπειδὴ τὸ κλίμα τῆς νήσου εἶναι μεσογειακό, εὐδοκίμει ἡ ἐλιά καὶ τὰ ἐσπεριδοειδή. Ἀκόμη παράγει σιτηρὰ, δσπρια, λαχανικά καὶ ἄφθονα φρούτα.

Στὸ νότιο τμήμα τῆς νήσου καλλιεργεῖται πολὺ ἓνα περίεργο δέντρο, ποὺ μόνον ἐδῶ εὐδοκίμει, ἡ **μαστίχα**.

Ἡ μαστίχα λένε πῶς ἀναπτύχθηκε ἀπὸ ἐμβολιασμὸ τοῦ ἡμεροσχοίνου. Ἀπὸ τὸ δέντρο αὐτὸ παράγεται τὸ ἀρωματικὸ μαστίχι, μὲ τὸ ὁποῖο φτιάχνουν ποτὰ, γλυκὰ καὶ βερνίκια. Ἀρκετὴ ποσότητα μαστιχιοῦ στέλλεται στὸ ἐξωτερικόν.

Τὰ 24 χωριά στὸ νότιο τμήμα τῆς νήσου ὀνομάζονται μαστιχοχώρια, γιατί, σχεδὸν ὅλοι οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς μαστίχας.

Ἡ Χίος ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια εἶχε ἀναπτύξει πολιτισμό. Πολλὰ τέκνα τῆς διέπρεψαν στὰ γράμματα ὅπως ὁ σοφὸς **Ἄδαμ. Κοραῆς** καὶ πολλοὶ πλοῦσιοι ἐγίναν εὐεργέτες τοῦ ἔθνους, ὅπως ὁ **Δρομοκαϊτης**, ὁ **Συγγρός** κ.ἄ.

Δυτικὰ τῆς νήσου βρίσκονται τὰ νησιά **Ψαρά** καὶ **Ἀντίψαρα**. Τὰ Ψαρά εἶναι νησι ἄγρονο καὶ πετρώδες. Οἱ κάτοικοι τοῦ (800 περίπου) **ἀσχολοῦνται** μὲ τὴν ἀλιεῖα καὶ εἶναι καλοὶ ναυτικοί.

Κατὰ τὴν Ἐπανάστασι, τὸ νησι Ψαρά, προσέφερε μεγάλες ὑπηρεσίες στὸ ἔθνος, μὲ τὰ καράβια τοῦ καὶ τοὺς γενναίους καπετάνιους τοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ πλέον δοξασμένος ἐγίνε ὁ **Κ. Κανάρης**.

Ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τοῦ νησιοῦ, ποὺ τότε ἦταν 7.000, πρόσφεραν πολλὰς ὑπηρεσίες στὸν ἀγῶνα τοῦ 21, οἱ Τούρκοι τὸ 1824 ἔστειλαν 200 πλοῖα μὲ 14.000 Γενιτσάρους, οἱ ὁποῖοι ἔσφαξαν 17.000 ἀπὸ τίς 25.000, ποὺ εἶχαν μαζευτῆ, τότε, στὸ νησί, ἀπὸ τὴ Χίο, τὴ Σμύρνη κι ἄλλα νησιά.

Ἡ καταστροφὴ αὐτὴ τῶν Ψαρῶν συγκίνησε, τότε, ὅλο τὸν κόσμον, ὁ δὲ ἐθνικὸς μας ποιητὴς **Δ. Σολωμὸς** ἔγραψε τὸ περίφημο ἐπίγραμμα :

**«Στῶν Ψαρῶν τὴν δόλμανη ράχη
περπατώντας ἡ δόξα μονάχη κ.λ.π.»**

Τὰ νησιά **Οινοῦσες** ἔχουν 2.000 κατοίκους.

3. Νομὸς Σάμου

Νοτιοανατολικά τῆς Χίου βρίσκονται τὰ νησιά **Σάμος**, **Ἰκαρία** καὶ **Φούρνοι** ποὺ ἀποτελοῦν τὸ Ν. Σάμου. Πρωτεύουσα τῆς Σάμου εἶναι ὁ **Διμὴν Βαθέος** (6.000 κάτ.).

Ὁ **Διμήν** εἶναι ἐμπορική καὶ βιομηχανική πόλι, κτισμένη ἀνάμεσα σὲ ωραίους κατάφυτους λόφους. Ἔχει ωραίες οἰκοδομὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ξεχωρίζει τὸ μέγαρο τῆς Νομαρχίας, ποῦ ἄλλοτε πρὶν ἐλευθερωθῆ ἡ Σάμος (1912), ὅπως κι ὄλα τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἦταν κατοικία τοῦ Ἡγεμόνα τῆς Σάμου.

Στὴν πόλη ὑπάρχουν ἐργοστάσια βυρσοδεψίας, καπνεργοστάσια, σαπωνοποιεῖα καὶ οἰνοπνευματοποιεῖα.

Ὁλόκληρο τὸ νησί συνδέεται μὲ ἀμαξιτοὺς δρόμους. Ἄν κι ἔχη ψηλὰ βουνά (1.200 μ.), ὀλόκληρο τὸ νησί εἶναι κατάφυτο ἀπὸ πυκνά δάση πύκων καὶ οἱ κάμποι του εἶναι εὐφορώτατοι.

Τὰ κυριώτερα προϊόντα τοῦ νησιοῦ εἶναι τὸ κρασί, ὁ καπνὸς καὶ τὸ λάδι. *Περίφημο εἶναι τὸ μοσχάτο κρασί τῆς Σάμου, γνωστὸ σ' ὅλο τὸν κόσμο.*

Δυτικὰ τῆς πρωτεύουσας εἶναι τὸ **Βαθὺ** καὶ τὸ **Καρλόβασι**. Στὶς πόλεις αὐτὲς ὑπάρχουν πολλὰ βυρσοδεψεῖα, ποῦ τὰ δέρματά τους συναγωνίζονται τὰ καλύτερα Εὐρωπαϊκά.

Ἄλλη κωμόπολι εἶναι ὁ **Μαθαδόκαμπος** (3.500 κάτ.) στὸ μέσο ὁμώθυμης πεδιάδας. Στὴ Σάμο τὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἔζησε ὁ φιλόσοφος **Πυθαγόρας** κι ὁ ποιητὴς **Ἀνακρέων**.

Δυτικὰ τῆς νήσου Σάμου βρίσκεται τὸ νησί **Ἰκαρία** ποῦ ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρη ἐπαρχία. Λέγεται Ἰκαρία γιατί τάχα, κοντὰ στὸ νησί αὐτό, ἔπεσε ὁ **Ἰκαρος**, ὁ γιὸς τοῦ **Δαίδαλου** καὶ πνίγηκε στὴ θάλασσα, δταν πέταξαν μαζί μὲ τὸν πατέρα του μὲ τεχνητὰ φτερά, ἀπὸ τὴν Κρήτη γιὰ τὴν Ἀθήνα.

Πρωτεῖουσα τοῦ νησιοῦ εἶναι ὁ **Ἅγιος Κήρυκος** (2.500 κάτ.) στὰ νοτιοανατολικά τῆς νήσου. Ὁλόκληρο τὸ νησί εἶναι ὄρεινὸ, κατάφυτο ἀπὸ πεῦκα. Τὸ ἔδαφός του δὲν εἶναι πολὺ γόνιμο καὶ παράγει μόνο κρασιά, λίγα σιτηρὰ καὶ φρούτα. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν μικρῶν χωριῶν του ἀσχολοῦνται μὲ τὴν κατασκευὴ ξυλανθράκων.

Τὰ μικρὰ νησιά ποῦ λέγονται μ' ἓνα ὄνομα **Φοῦρνοι**, εἶναι ἄγονα κι ἔχουν 800 κάτ. οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀλιεῖα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Κ Υ Κ Λ Α Δ Ε Σ

Τὰ νησιά Κυκλάδες βρίσκονται νοτιανατολικά τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος· καὶ εἶναι τοποθετημένα κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε σχηματίζουν ἕναν κύκλο.

Ἄλλα τὰ νησιά εἶναι περισσότερο ὄρεινά καὶ ὄχι πολὺ γόνιμα. Τὰ προϊόντα τους εἶναι λίγ' ἀπ' ὅλα: σιτηρὰ, ἐλιές, κρασιά, ἔσπεριδοειδῆ, ὄσπρια, πρῶϊμα λαχανικά, τυριά κλπ.

Τὸ κλίμα τους εἶναι θαυμάσιο: Γλυκὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Βροχὲς πέφτουν λίγες, καὶ πολλὰ νησιά γιὰ πόσιμο νερὸ μεταχειρίζονται τὸ βρόχινο, τὸ ὁποῖο ἀποθηκεύουν σὲ στέρνες.

Τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ νησιά αὐτὰ εἶναι: Ἡ *Ἄνδρος*, ἡ *Τήνος*, ἡ *Μύκονος*, ἡ *Δῆλος*, ἡ *Σύρος*, ἡ *Κέα*, ἡ *Κύθνος*, ἡ *Σέριφος*, ἡ *Σίφνος*, ἡ *Πάρος*, ἡ *Νάξος*, ἡ *Κίμωλος*, ἡ *Μῆλος*, ἡ *Φολέγανδρος*, ἡ *Ἴος*, ἡ *Ἀμοργός*, ἡ *Θήρα* (Σαντορίνη) καὶ ἡ *Ἀνάφη*.

Ἄς γνωρίσουμε τώρα ἕνα - ἕνα τὰ νησιά ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω.

1. Η ΑΝΔΡΟΣ. Πρωτεύουσα τῆς Ἄνδρου εἶναι ἡ κωμόπολις *Ἄνδρος* (2.500 κάτ.). Τὸ νησί εἶναι κατάφυτο μὲ πολλὰ νερά κι ἔχει πάνω ἀπὸ 30 χωριά.

Τὰ κυριώτερα προϊόντα τοῦ νησιοῦ εἶναι τὰ κτηνοτροφικά, τὰ ἔσπεριδοειδῆ καὶ κυρίως τὰ λεμόνια, τὸ κρασί, καὶ τὰ σῦκα.

Σ' ἕνα ἀπὸ τὰ χωριά του, ποὺ λέγεται *Ἀποικία*, κοντὰ στὴν Ἄνδρο, βρίσκεται ἡ ὀνομαστή πηγή «Σάριζα». τῆς ὁποίας τὸ νερὸ εἶναι τὸ καλύτερο ἐπιτραπέζιο νερὸ τῆς Ἑλλάδος. κατάλληλο γιὰ τοὺς στομαχικούς. Μποτιλιαρισμένο στέλνεται καὶ στὸ ἐξωτερικόν.

2. Η ΤΗΝΟΣ. Πρωτεύουσα τῆς Τήνου εἶναι ἡ *Τήνος* (3.000 κάτ.). Στὴν Τήνο ὁ ἐπισκέπτης θαυμάζει τὸν περίφημο ναὸ τῆς *Παναγίας* μὲ τὴ θαυματουργὴ εἰκόνα τῆς *Μεγαλόχαρης*.

Χιλιάδες ποσοκυνητὲς ἐπισκέπτονται κάθε χρόνο, στὶς 15 Αὐγούστου, τὴ Χάρη της. Τὰ προϊόντα τῆς Τήνου εἶναι ὅμοια μὲ τῆς Ἄνδρου. Οἱ Τήνιοι φημίζονται ὡς ἐξαιρετικοὶ καλλιτέχνες, ζωγράφοι καὶ γλύπτες (Γκίζης, Λύτρας, Χαλεπᾶς, Δρόσος, Σῶχος, κ.ά.).

3. Η ΜΥΚΟΝΟΣ. Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι ἡ *Μύκονος* (3.000 κάτ.) ἡ ὁποία ἔχει θαυμάσιο κλίμα, καὶ εἶναι τόπος παραθερισμοῦ πολλῶν κατοίκων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς.

4. Η ΜΙΚΡΗ καὶ ΜΕΓΑΛΗ ΔΗΛΟΣ. Ἡ *Μικρὴ Δῆλος* εἶναι σήμερα μιὰ ἀδενδρῆ κι ἀκατοίκητη νῆσος. Στὴν ἀρχαιότητα ὅμως ἦταν ἡ ἐνδοξότερη καὶ πλουσιώτερη ἀπ' ὅλες.

Οἱ ἀρχαῖοι: Ἕλληνες πίστευαν ὅτι σ' αὐτὴ γεννήθηκε ὁ θεὸς *Ἀπόλλων*.

λωνας και η θεα **"Αρτεμη**, τέκνα του **Δία** και της **Αηώς**. Σήμερα θαυμάζει κανένας τ' αρχαία έρείπια, ύστερα από τις άνασκαφές που έκαμε η Γαλλική αρχαιολογική σχολή.

Κοντά στη Μικρή Δήλο βρίσκεται η Μεγάλη Δήλος με 500 κατοίκους.

5. Η ΣΥΡΟΣ. Πρωτεύουσα της νήσου Σύρου είναι η **'Ερμούπολι** (17.000 κάτ.). η όποια είναι και πρωτεύουσα όλου του νομού. Είναι ωραία πόλι με εύρύχωρο λιμάνι, με ναυπηγεία και δεξαμενές πλοίων. Έχει πολλά έργοστάσια : βυρσοδεψεία, ύαλουργεία, ύφαντουργεία κι έργοστάσια που κατασκευάζουν τα περίφημα συριανά λουκούμια.

Στά παλαιότερα χρόνια και προτού ν' αναπτυχθή ο Πειραιάς, η Έρμούπολι ήταν το μεγαλύτερο λιμάνι της Έλλάδος.

6. Η ΚΕΑ. Πρωτεύουσα έχει την **Κέα** (2.500 κάτ.). Το νησί σκεπάζεται από βελανιδιές. Τα προϊόντα του είναι κρασί, σταφύλια και φρούτα

7. Η ΚΥΘΝΟΣ. Πρωτεύουσα της νήσου είναι η **Κύθνος** (2.000 κάτ.). 'Η νήσος έχει εξαιρετικές ίαματικές πηγές και μεταλλεία σιδήρου.

8. Η ΣΕΡΙΦΟΣ. 'Η νήσος Σέριφος είναι όρεινή και άγονος και δεν παρουσιάζει κανένα ιδιαίτερο ένδιαφέρο.

9. Η ΣΙΦΝΟΣ. 'Η νήσος Σίφνος κατά την αρχαιότητα είχε μεταλλεία χρυσοϋ και αργύρου. Σήμερα δεν ύπάρχουν. Οι κάτοικοι των 10 χωριών της ξενιτεύονται σ' άλλα μέρη για να βρουνε εργασία.

10. Η ΜΗΛΟΣ. Πρωτεύουσα της νήσου είναι η **Μήλος** η **Πλάνα** (1.500 κάτ.) κτισμένη σε άσφκλέστατο και μεγάλο λιμάνι. Το νησί είναι ήφαιστειώδες και πλούσιο σε θειάφι. Στόν κάμπο του νησιου της Μήλου ανακαλύφθηκε το περίφημο άγαλμα της **'Αφροδίτης** (γνωστό ως η 'Αφροδίτη της Μήλου), και το όποιο βρίσκεται τώρα στο **Παρίσι** της **Γαλλίας**, στο περίφημο μουσειο του **Λούβρου**.

11. ΠΑΡΟΣ. Πρωτεύουσα της νήσου είναι η **Πάρος** η **Παροιία** (3.500 κάτ.). 'Η νήσος φημιζεται από την αρχαιότητα, για τα θαυμάσια λευκά μάρμαρά της.

Νοτιοδυτικά της Πάρου βρίσκεται το νησί **'Αντίπαρος**, στο όποιο ύπάρχει ένα μεγάλο σπήλαιο, το όποιο έχει τους ωραιότερους σταλακτίτες, από τους βρίσκονται σχεδόν σ' όλόκληρη την Εύρώπη.

12. Η ΝΑΞΟΣ. 'Η Νάξος είναι η μεγαλύτερη από τις Κυκλάδες. 'Η πρωτεύουσά της, η **Νάξος**, (2.500 κάτ.) συνδέεται με πολλά χωριά της νήσου μ' αυτοκινητόδρομο. "Αν και η νήσος είναι όρεινή, παράγει αρκετά προϊόντα και κυρίως το ονομαστό «ναξιώτικο κρασί».

'Ακόμη στη Νάξο ύπάρχει από τα παλιά χρόνια μεταλλείο σμύριδος, σκληρής πέτρας, την όποια κατεργάζονται στην Εύρώπη και φτιάχνουν άκόνια, για να τροχιζώμε τα μαχαίρια κι άλλα είδη.

Ἐπίσης τὰ μικρότερα κομμάτια τῆς σμύριδος τὰ κάνουν σκόνη καὶ μ' αὐτὴ φτιάχνουν τὰ σμυριδόχαρτα, μὲ τὰ ὁποῖα γυαλίζουν τὰ μέταλλα.

13. Η ΑΜΟΡΓΟΣ. Ἡ νῆσος εἶναι ὄρεινὴ καὶ ἄγονη.

14. Η ΙΟΣ. Εἶναι ὄρεινὴ. Ἡ πόλις **Ἴος** (1.500 κάτ.) εἶναι κτισμένη σὲ ἀσφαλέστερο λιμάνι. Οἱ γυναῖκες τῆς νήσου Ἴου, ὅπως καὶ ὄλων τῶν Κυκλάδων, φημίζονται γιὰ τὴν ὀμορφιά τους.

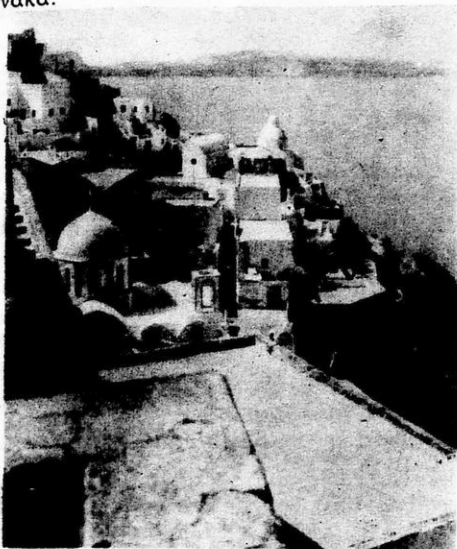
15. Η ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΣ. Ἡ νῆσος ἔχει δυὸ χωριὰ μὲ 800 περίπου κατοίκους καὶ δὲν παρουσιάζει κανένα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον.

16. Η ΚΙΜΩΛΟΣ. Ἡ νῆσος ἔχει μιὰ μόνο κωμόπολι, τὴν **Κίμωλο** μὲ 2.000 κατοίκους. Στὸ νησί βγαίνει ἡ κιμωλία, ποὺ χρησιμεύει νὰ γράφουν οἱ μαθητὲς στὸν πίνακα.

17. Η ΘΗΡΑ. Ἡ νῆσος **Θῆρα** λέγεται καὶ **Σαντορίνη**. Ὁλόκληρο τὸ νησί ἔχει 15.500 κατοίκους καὶ εἶναι γραφικὸ καὶ ἰδιόρρυθμο. Γι' αὐτὸ τὸ ἐπισκέπτονται πολλοὶ ζωγράφοι. Εἶναι νησί ἠφαιστειογενὲς καὶ παρουσιάζει μετὰ τὴ Μικρὴ Δῆλο τὸ μεγαλύτερο ἀρχαιολογικὸ ἐνδιαφέρον.

Ἄπ' τὰ προϊόντα τοῦ φημίζεται τὸ περίφημο «σαντορινιὸ» κρασί.

18. Η ΑΝΑΦΗ. Ἡ νῆσος Ἀνάφη ἔχει 500 κατοίκους, εἶναι ἄδενδρη καὶ δὲν παρουσιάζει τίποτε τὸ ἐνδιαφέρον.

Εἰκ. 56. Ἄποψις τῆς Θήρας (Σαντορίνης)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Η Κ Ρ Η Τ Η

Παρατηρήστε παιδιά στο χάρτη σας, τη νήσο **Κρήτη**. Βρίσκεται στα νότια της Ελλάδος. στη **Μεσόγειο** θάλασσα, ανάμεσα στο **Κρητικό** και **Λυβικό** πέλαγος.

Η νήσος έχει σχήμα επίμηκες (στενόμακρο) κι εκτείνεται από δυμάς προς ανατολάς. Είναι το μεγαλύτερο νησί της Ελλάδος κι έχει μήκος 250 χιλ. και πλάτος από 12—60 χιλιόμετρα.

Έχει έκταση 8.285 τετραγ. χιλμ. και πληθυσμό 465.000 κατοίκους. Το νησί, όπως βλέπετε, είναι περισσότερο όρεινό. Μεγάλα και ύψηλά βουνά όπως τα **Λευκά Όρη** (2.450 μ.), ή **Τδη** (Ψηλορείτης) (2.465 μ.) και ή **Δίκτη** (2.200 μ.), τα όποια είναι απόκρημνα και συνεχή, δυσκολεύουν τη συγκοινωνία της βόρειας με τη νότια πλευρά.

Ανάμεσα στα βουνά υπάρχουν μικρές πεδιάδες εύφορώτατες. Τα κυριώτερα προϊόντα της νήσου είναι: έλιές, λάδια, σταφίδα σουλτανίνα, έσπεριδοειδή (πορτοκάλια - μανταρίνια - λεμόνια), κάστανα, άμυγδαλα, ξυλοκέρατα και σιτηρά.

Το κλίμα της νήσου είναι μεσογειακό στα χαμηλά μέρη και ήπειρωτικό στα όρεινά. Γενικά όμως ή Κρήτη έχει το καλύτερο κλίμα της Ελλάδος.

Η Κρήτη κατοικείται από αρχαιοτάτων χρόνων και ο πρώτος έλληνικός πολιτισμός, 2.000 π. Χ. ο λεγόμενος **Κρητικός** ή **Μινωϊκός** άναπτύχθηκε σ' αυτή. Απ' εκεί ο πολιτισμός μεταδόθηκε στην άλλη Ελλάδα. Έτσι ή Κρήτη πρέπει να θεωρηθή ή **Μάννα του πολιτισμού μας**.

Ο λαός που κατοικεί τη Κρήτη, σήμερα, είναι γνήσιος έλληνικός, φιλόξενος, εύφυής, φιλελεύθερος, φιλοπρόοδος και προπάντων γενναίος.

Διοικητική διαίρεσις: Η Κρήτη διαιρείται σε 4 Νομούς.

1. Νομός Χανίων

Ο Νομός Χανίων κατέχει το δυτικόν μέρος της νήσου και συνορεύει προς Α. με τον Ν. Ρεθύμνης. Έχει έκταση 2.400 τετρ. χιλμ. και πληθυσμό 128.000 κατοίκους.

Προς το Κρητικόν πέλαγος σχηματίζονται οί **κόλποι**: Κισάμου, Χανίων, Σούδας και Άλμυροῦ και τὰ **άκρωτήρια**: Γραμβούσα, Σπάθα και Μελέχας.

Μορφολογία του έδάφους: Το έδαφος του Ν. είναι όρεινό στο κέντρο και προς το Λιβικό πέλαγος, όπου ύψώνονται τὰ **Λευκά Όρη** και πεδινό προς τὰ βόρεια παράλια.

Κλίμα — Προϊόντα: Το κλίμα είναι γενικά εύκρατο και υγιεινό. Ο Ν. παράγει πολλά και έκλεκτά προϊόντα: έλιές, λάδι, έσπεριδοειδή,

σταφίδα, κρασί, σůκα, κάστανα, χαρούπια, κουκούλια, και κτηνοτροφικά προϊόντα.

Συγκοινωνία : Οί κυριώτερες πόλεις και κωμοπόλεις του Ν. συνδέονται με αὐτοκινητοδρόμους. Ἡ πρωτεύουσα τὰ Χανιά ἔχει ἀεροπορική και ἀτμοπλοϊκή συγκοινωνία.

Διοικητική διαίρεσι :
Ἐν ὀνομός διαιρεῖται σὲ 5 ἑπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Κυδωνίας με πρωτ. τὰ Χανιά (35.000 κάτ.), ποὺ εἶναι πρωτ. τοῦ Νομοῦ και ἔδρα τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Κρήτης. Εἶναι ὠραία πόλι με ζωηρὴ ἔμπορική κίνησι. Τὰ σαπουνοποιεῖα τῆς κατασκευάζουν ἑκλεκτὸ σαπουνόν. Προάστειο τῶν Χανίων εἶναι ἡ ὠραία Χαλέπα, ὅπου εἶναι ὁ τάφος τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος Ἐλευθερίου Βενιζέλου. "Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι οἱ Μουρνιές, τὸ Νεροκούκου, τὰ Περβόλια και ἡ Σούδα με τεράστιο και ἀσφαλέστατο λιμάνι.

Εικ. 57. Κρητικοὶ ἑπαναστάτες

- 2) Ἐπαρχία Κισάμου με πρωτ. τὸ Καστέλι (2.000 κάτ.).
3) Ἐπαρχία Σελίνου με πρωτ. τὴν ὄχυρὰ κωμόπολι Κάνδαβο.
4) Ἐπαρχία Σφακιῶν με πρωτ. τὴ Χώρα Σφακιῶν, γνωστὴ γιά τοὺς ἡρωϊκοὺς ἀγῶνες τῶν κατοίκων τῆς ἐναντίον τῶν Τούρκων.
5) Ἐπαρχία Ἀποκορώνου με πρωτ. τὴ Βάμο (1.200 κάτ.).

2. Νομὸς Ρεθύμνης

Ἐν ὀνομός συνορεύει πρὸς Α. με τὸ Ν. Ἡρακλείου, πρὸς Δ. με τὸ Ν. Χανίων και βρέχεται πρὸς Β. ἀπὸ τὸ Κρητικὸν πέλαγος και πρὸς Ν. ἀπὸ τὸ Λιβυκὸν πέλαγος.

Πρὸς Β. σχηματίζεται ὁ κόλπος τοῦ Ἄλμυροῦ και πρὸς Ν. ὁ κόλπος τῆς Μεσσαράς.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος τοῦ Ν. στὸ κέντρον εἶναι ὄρεινὸ καὶ ὑψώνεται τὰ ὑψηλότερα βουνὰ τῆς Κρήτης ἢ **Ίδη** (Ψηλορείτης). Τὰ παράλια εἶναι πεδινὰ καὶ σχηματίζουν εὐφορες κοιλάδες.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινόν. Τὰ κυριώτερα προϊόντα τοῦ Ν. εἶναι : τὸ λάδι, οἱ ἐλιές, τὰ σταφύλια, τὰ ἔσπεριδοειδῆ, τὰ χαρούπια, οἱ πατάτες, καὶ τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Συγκοινωνία : Ἡ πρωτ. τὸ Ρέθυμνο ἔχει ἀτμοπλοϊκὴ συγκοινωνία καὶ συνδέεται μὲ τίς κωμοπόλεις τοῦ Νομοῦ μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Ρεθύμνης διαιρεῖται σὲ 4 ἑπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Ρεθύμνης** μὲ πρωτ. τὸ **Ρέθυμνο** (14.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Κοντὰ στὴ πόλι, πρὸς τὰ νοτιοανατολικά βρίσκεται ἡ ἱστορικὴ **Μονή** τοῦ **Ἀρκαδίου**, ὅπου τὸ 1856 οἱ Κρήτες ἐπαναστάτες ἐπροτίμησαν ν' ἀνατιναχθοῦν στὸν ἀέρα, παρὰ νὰ παραδοθοῦν στοὺς Τούρκους.

2) **Ἐπαρχία Ἀγίου Βασιλείου** μὲ πρωτ. τὸ **Σπήλι** (1.000 κάτ.).

3) **Ἐπαρχία Ἀμαρίου** μὲ πρωτ. τὸ **Νεὺς Ἀμάρι**.

4) **Ἐπαρχία Μυλοποτάμου** μὲ πρωτ. τὸ **Πέραμα**.

3. Νομὸς Ἡρακλείου

Ὁ Νομὸς Ἡρακλείου συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Λασηθίου, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Ρεθύμνης, πρὸς Β. βρέχεται ἀπὸ τὸ Κρητικὸν πέλαγος καὶ πρὸς Ν. ἀπὸ τὸ Λιβυκὸν πέλαγος.

Πρὸς τὸ Κρητικὸν πέλαγος σχηματίζεται ὁ κόλπος τοῦ **Ἡρακλείου** καὶ πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος ὁ κόλπος τῆς **Μεσσαράς**.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Ν. εἶναι πεδινόν. Πρὸς τὸν Ν. Ρεθύμνης ὑψώνεται τὸ ὄρος **Ίδη** καὶ πρὸς τὸ Ν. Λασηθίου τὸ ὄρος **Δίκτη** (Δικταῖα ὄρη).

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Ν. εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινόν. Τὰ προϊόντα εἶναι ἄφθονα καὶ ποικίλα. Παράγει, σιτηρὰ, καπνὰ, λάδι, ἐλιές, σταφύλια, ἔσπεριδοειδῆ, κρασιά, χαρούπια καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Συγκοινωνία : Ἡ πρωτ. τὸ Ἡράκλειο ἔχει πυκνὴ ἀτμοπλοϊκὴ καὶ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία. Οἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριά συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Ἡρακλείου διαιρεῖται σὲ 7 ἑπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Τεμένους** μὲ πρωτ. τὸ **Ἡράκλειο** (54.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Εἶναι ὡραία πόλι, ἡ μεγαλύτερη τῆς Κρήτης, μὲ καλὴ ρυμοτομία, καλὲς οἰκοδομὲς καὶ ἔχει τὸ μοναδικὸ στὸν κόσμον **μουσεῖο**, στὸ ὁποῖο φυλάσσονται τὰ εὐρήματα τοῦ **Κρητικοῦ** ἢ **Μινωικοῦ πολιτισμοῦ**. Γύρω ἡ πόλι περιβάλλεται ἀπὸ μεγαλοπρεπῆ Βενετικὰ τεῖχη. Εἶναι πόλι μὲ **ζωηρὴ ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ κίνησι**, γιατί ἔχει πλούσια ἐνδοχώρα.

Πρός νότον τοῦ Ἡρακλείου σώζονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως **Κνωσσοῦ**, ποῦ ἦταν πρωτ. τοῦ θρυλικοῦ βασιλιᾶ **Μίνωα**, ὁ ὁποῖος ἔζησε 2.000 π. Χ. καὶ δημιούργησε τὸ μεγάλο **Κρητικὸ** ἢ **Μινωικὸ** πολιτισμὸ.

2) Ἐπαρχία **Μαλεβυζίου** με πρωτ. τὸν **Ἅγιον Μύρωνα**.

3) Ἐπαρχία **Πυργιωτίσσης** με πρωτ. τοὺς **Βόρρους**. Στὰ νότια τῶν Βόρρων σώζονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως τῆς **Φαιστοῦ**.

4) Ἐπαρχία **Καινουργίου** με πρωτ. τὶς **Μοίρες**.

5) Ἐπαρχία **Μονοφατίου** με πρωτ. τὸν **Πύργο**.

6) Ἐπαρχία **Βιάννου** με πρωτ. τὸ **Πεῦκο**.

7) Ἐπαρχία **Πεδιάδος** με πρωτ. τὸ **Καστέλι**.

Ἱστορικοὶ τόποι : Κνωσσός, Φαιστός, Ἡράκλειο, Γόρτυνα.

4. Νομὸς Λασηθίου

Ὁ Νομὸς Λασηθίου κατέχει τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς νήσου καὶ συνορεύει πρὸς Δ. με τὸ Νομὸ Ἡρακλείου.

Πρὸς τὸ Κρητικὸν πέλαγος σχηματίζονται οἱ κόλποι τοῦ **Μεραμπέλου** καὶ τῆς **Σητείας**, καὶ τὰ ἀκρωτήρια **Ἅγιος Ἰωάννης** καὶ τὸ **Σίδερο**.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι ὀρεινὸ με κύρια ὄρη, τὰ **Δικταῖα** καὶ τὰ ὄρη **Σητείας**.

Τὰ πεδινὰ τμήματα ἀποτελοῦν οἱ κοιλάδες τῆς **Ἱεράπετρας** καὶ τοῦ **Ἁγίου Νικολάου**.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα καὶ τὰ προϊόντα εἶναι ὅμοια με τὰ προϊόντα τῶν ἄλλων Νομῶν, ἀλλὰ ὀλιγώτερα, γιατί τὸ ἔδαφος εἶναι ὀρεινὸ καὶ ἀρκετὰ γόνιμο.

Συγκοινωνία : Ἐχει ἀτμοπλοϊκὴ συγκοινωνία καὶ οἱ μεγαλύτερες κωμοπόλεις συνδέονται με αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσις : Ὁ Νομὸς Λασηθίου διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες.

1) Ἐπαρχία **Μεραμπέλου** με πρωτ. ὁ **Ἅγιος Νικόλαος** (3.500 κάτ.), ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἄλλη κωμόπολις εἶναι ἡ **Νεάπολις**.

2) Ἐπαρχία **Λασηθίου** με πρωτ. τοὺς **Τζερμιάδες**.

3) Ἐπαρχία **Ἱεράπετρας** με πρωτ. τὴν **Ἱεράπετρα** (5.600 κάτ.).

4) Ἐπαρχία **Σητείας** με πρωτ. τὴ **Σητεία** (4.500 κάτ.).

Στὸν κόλπο τοῦ **Μεραμπέλου**, εὑρίσκεται ἡ μικρὰ νήσος **Σπιναλόγκα**, στὴν ὁποία περιορίζουν, δσους πάσχουν ἀπὸ τὴν ἀθεράπευτη καὶ φοβερὴ ἀρρώστεια, τὴ **λέπρα**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

Δ Ω Δ Ε Κ Α Ν Η Σ Α

"Ας παρατηρήσωμε τώρα στο χάρτη τα **Δωδεκάνησα**. Βρίσκονται νοτιοανατολικά της ήπειρωτικής Ελλάδος κοντά στα παράλια της Μ. Ασίας (Τουρκίας).

Λέγονται Δωδεκάνησα γιατί τα μεγαλύτερα νησιά είναι δώδεκα : 1) **Ρόδος**, 2) **Κάρπαθος**, 3) **Κως**, 4) **Κάλυμνος**, 5) **Αστυπάλαια**, 6) **Λέρος**, 7) **Πάτμος**, 8) **Κάσσος**, 9) **Σύμη**, 10) **Τήλος**, 11) **Νίσυρος**, 12) **Χάλκη**.

Ακόμη πρέπει ν' αναφέρωμε το νησάκι **Καστελλόριζο (Μεγίστη)**, που βρίσκεται ανατολικά της Ρόδου κι έχει πολύ καλό λιμάνι.

Τα νησιά αυτά κατοικούνται από αρχαιοτάτων χρόνων από Έλληνες, οι όποιοι αν κι έμειναν 500 χρόνια υπόδουλοι, δέν ξέχασαν τη γλώσσα τους, την ιστορία τους και τή θρησκεία τους, μά τα διατήρησαν μέ δλες τίς πιέσεις και κράτησαν ψηλά τή μαρτυρική σημαία της λευτεριάς τους.

Στά 1522 όλα τα Δωδεκάνησα έπεσαν στα χέρια τών Τούρκων, οι όποιοι τα κράτησαν μέχρι τό 1910, όπότε τα Δωδεκάνησα άλλαξαν άφέντη κι έπεσαν στα χέρια τών Ιταλών. Στην Ιταλική κατοχή έμειναν μέχρι σχεδόν τό 1947.

Οί Ιταλοί προσεπάθησαν μέ κάθε τρόπο νά σβήσουν τό έθνικό αίσθημα από τήν ψυχή τών Δωδεκανησίων. Τους έκλεισαν τα σχολεία και τους έξηνάγκασαν νά φύγουν στην Ελλάδα, στην Αίγυπτο και σ' άλλα μέρη.

"Όμως, μέ όλα αυτά, ή ψυχή τών Έλλήνων της Δωδεκανήσου έμεινε άδόουλωτη και τό Έθνικό φρόνημά της άκμαιότατο.

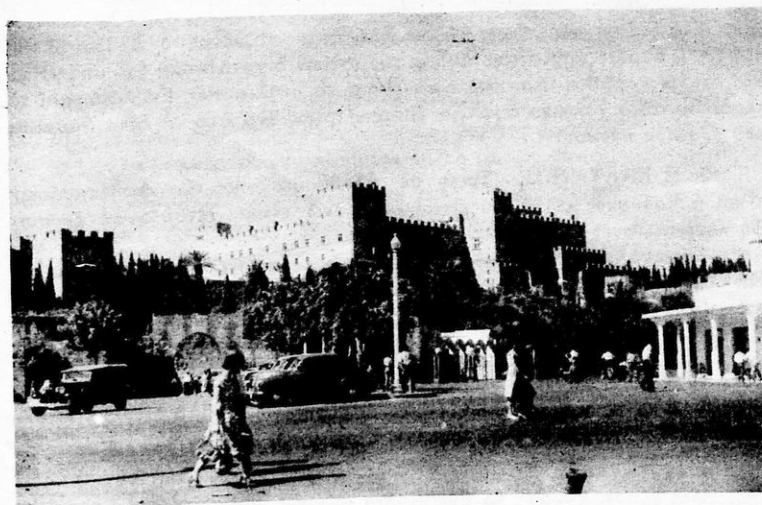
Πάντα οί Δωδεκανήσιοι περίμεναν νά φυσήξη και σ' αυτούς ό μωρωμένος άέρας της γλυκειάς λευτεριάς. Και δέν άργησε ! Στίς 31 Μαρτίου 1947, στο Διοικητικό Μέγαρο της Ρόδου ύψώθησε περήφανα ή γαλανόλευκη, όπως και σ' δλες τίς πόλεις και τα χωριά τών Δωδεκανήσων. Πάλι τα Δωδεκάνησα στην άγκαλιά της **Μητέρας Ελλάδος**.

1. Η Ρόδος

Η Ρόδος είναι τό μεγαλύτερο και τ' όμορφότερο από τα Δωδεκάνησα. Θα έχετε άκούσει, ότι χιλιάδες Έλληνες, αλλά και ξένοι έπισκέπτονται τό νησί κάθε χρόνο, από τήν άπελευθέρωσή του.

Είναι μαγευτικό νησί, μέ γλυκό μεσογειακό κλίμα. Έχει 55.000 χιλ. κατοίκους. Είναι περισσότερο όρεινό. Τό μεγαλύτερό του βουνό, ό **Ατάβυρος** (1240 μ.) άπλώνεται σχεδόν σ' όλόκληρο τό νησί.

Στό έσωτερικό, και κυρίως στα παράλια του νησιού, υπάρχουν μικρές κοιλάδες εύφορώτατες και πλούσιες σε φυσικές καλλονές.

Είχ. 58. Τό «Καστέλλο» τής Ρόδου

Πρωτεύουσα τής νήσου εἶναι ἡ **Ρόδος** (24.000 κάτ.), πού εἶναι κτισμένη στή ΒΑ. ἄκρη τής νήσου σέ καλό λιμάνι. Εἶναι πρωτεύουσα ὄλων τῶν Δωδεκανήσων κι ἔδρα τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ. Ἡ ἀρχαία πόλι κτίστηκε τά 400 π. Χ. Σήμερα ἡ πόλι χωρίζεται στήν παλιά καί στή νέα πόλι. Ἡ παλιά πόλι κλείνεται μέ φρούριο. Ἡ νέα πόλι, ἀπλώνεται ἔξω ἀπό τό φρούριο καί παρουσιάζει ὄψι μεγαλουπόλεως.

Πρέπει νά ὁμολογήσωμε ὅτι οἱ Ἴταλοί ἔκτισαν λαμπρά οἰκοδομήματα στή Ρόδο, γιατί ἤθελαν μ' αὐτά νά προσελκύσουν τοὺς Δωδεκανησίους.

Τέτοια κτίρια εἶναι τό Διοικητήριο, τό Ἐθνικό Θέατρο τής Ρόδου, τά δυό θαυμάσια ξενοδοχεῖα, (τό ξενοδοχεῖο τῶν Ρόδων καί τό ξενοδοχεῖο τής Ἐλάφου), οἱ ὀρειότερες ἐκκλησίαι τής κ.ἄ. Οἱ δρόμοι τής πόλεως εἶναι σχεδόν ὄλοι ἀσφαλτοστρωμένοι.

Ἐξω τής πόλεως ὑπάρχουν θαυμάσιες φυσικές καλλονές, πού τίς στολίζουν οἱ πολλές βίλλες, τίς ὁποῖες ἔχτισαν οἱ Ἴταλοί.

Ὀλόκληρο τό νησί συνδέεται μέ ἀμαξιτοὺς δρόμους μήκους συνολικά πεντακοσίων πενήντα χιλιομέτρων.

Ἡ διαδρομή ἀνά τίς κωμοπόλεις καί τά χωριά τοῦ νησιοῦ, μέ τίς ἀναρίθμητες φυσικές καλλονές τους εἶναι μιὰ πραγματική ἀπόλαυσι.

Τό νησί παράγει σιτηρά, ὄσπρια, ἐλιές, λάδια, κρασιά πολλά κι ἐκλεκτά, πορτοκάλια, μανταρίνια, μπανάνες καί λεμόνια.

Ἡ Ρόδος ἀπ' τήν ἀρχαία ἐποχή εἶχε ἀναπτύξει σπουδαῖο πολιτισμό καί λέγεται, ὅτι εἶχε 600.000 κατοίκους!

Στό λιμάνι της επίσης λέγουν, ὅτι ἦταν στημένος ὁ *Κολοσσός* τῆς *Ρόδου*, ὁ ὁποῖος παρίστανε ἄνδρα τεραστίων διαστάσεων (45 μ. ὕψους) καὶ ὅτι τὰ καράβια περνοῦσαν κάτω ἀπ' τὰ σκέλια του Γι' αὐτὸ καὶ τὸ τεράστιο αὐτὸ χάλκινο ἀγαλμα ἐθεωρεῖτο ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ *ἑπτὰ θαύματα τοῦ ἀρχαίου κόσμου*.

2. Η ΚΑΛΥΜΝΟΣ. Τρίτο σὲ πληθυσμὸ νησί τῶν Δωδεκανήσων εἶναι ἡ *Κάλυμος* μὲ 15.000 κατοίκους, ἐνῶ εἶναι τέταρτο σὲ ἔκτασι. Τὸ νησί παράγει ἐσπεριδοειδῆ καὶ σταφύλια.

Ὁ μεγάλος δμως πληθυσμὸς του ὀφείλεται στὸ ὅτι οἱ κάτοικοι εἶναι οἱ *καλύτεροι σφουγγαράδες τοῦ κόσμου* καὶ μὲ τὴν τέχνη τους αὐτῆ, ἢ ὁποῖα εἶναι πάρα πολὺ σκληρῆ, κερδίζουν πολλὰ χρήματα.

3. Η ΚΩΣ. Ἡ *Κῶς* εἶναι τὸ δεύτερο σὲ ἔκτασι νησί μὲ 21.000 κατοίκους. Εἶναι εὐφορο νησί, παράγει ἐσπεριδοειδῆ, ἀμύγδαλα καὶ σῦκα καὶ ἔχει τίς περισσότερες φυσικὲς καλλονές ἀπ' ὅλα τὰ Δωδεκάνησα. Εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ ὀνομαστότερου γιατροῦ τῆς ἀρχαιότητος *Ἰπποκράτη*.

4. Η ΠΑΤΜΟΣ. Ἡ *Πάτμος* βρίσκεται κοντὰ στὴ νῆσο *Σάμο*. Στὸ νησί αὐτὸ ἐξῆσε, ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιό του καὶ πέθανε πολὺ γέρος, ὁ *πῶ ἀγαπημένος μὲθῆς τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος*.

Ἀπ' τὴν Πάτμο καταγόταν καὶ ὁ *Ἐμμανουὴλ Σάνθος*, ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς πρώτους ἱδρυτὲς τῆς *Φιλικῆς Ἐταιρείας*, ἢ ὁποῖα ὠργάνωσε τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821.

Τὸ νησί σήμερα ἔχει 3.000 κατοίκους.

5. Η ΛΕΡΟΣ. Τὸ νησί ἔχει 7.000 κατοίκους ἀπ' τοὺς ὁποίους, ἄλλοι ναυτικοὶ καὶ ἄλλοι ἐργάζονται στὰ μεταλλεῖα μολύβδου τοῦ νησιοῦ. Ἐπειδὴ ἔχει καλὰ λιμάνια ἓνα ἀπὸ αὐτὰ οἱ Ἴταλοὶ τὸ εἶχαν κάμει πολεμικὸ ναύσταθμο.

6. Η ΚΑΡΠΑΘΟΣ. Ἡ *Κάρπαθος* εἶναι μεγάλο νησί, τὸ ὁποῖο βρίσκεται νοτιοδυτικὰ τῆς Ρόδου καὶ ἔχει 8.500 κατοίκους.

Ἐπειδὴ τὸ νησί εἶναι ἄγονο, οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ψαρική καὶ πολλοὶ ξενιτεύονται σ' ἄλλα μέρη γιὰ νὰ βροῦν ἐργασίᾳ.

7. Η ΑΣΥΠΑΛΛΑΙΑ. Ἡ *Ἀστυπάλαια* βρίσκεται κοντὰ στὶς Κυκλάδες. Ἐχει 2.000 κατοίκους. Παράγει σιτηρὰ, φρούτα καὶ ἐξαιρετικὸ μέλι. Οἱ κάτοικοὶ τῆς εἶναι γεωργοὶ καὶ ψαράδες.

8. Η ΚΑΣΟΣ. Ἡ *Κάσος* βρίσκεται ΝΔ. τῆς Καρπάθου. Ἐχει 4.000 κατοίκους καὶ οἱ περισσότεροὶ εἶναι ναυτικοί. Κατὰ τὴν Ἐπανάστασι προσέφερε ὑπηρεσίες στὸν ἐθνικὸ ἀγῶνα, καὶ γι' αὐτὸ οἱ Τούρκοι κατέστρεψαν τὸ νησί.

9. Η ΣΥΜΗ. Ἡ *Σύμη* βρίσκεται στὰ βόρεια τῆς Ρόδου. Ἐχει 4.000 κατοίκους, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴ σπογγαλιεῖα καὶ τὸ ἐμπόριο,

γιατί τὸ νησί εἶναι ἄγονο καὶ πετρώδες. Στὸ νησί ὑπάρχουν ναυπηγεῖα μεγάλων καΐκιῶν.

10) Η ΤΗΛΟΣ. Τὸ νησάκι εἶναι ἄγονο καὶ ἔχει 1.500 κατοίκους.

11) Η ΧΑΛΚΗ. Τὸ νησί εἶναι ἄγονο, γεμάτο ξεκομμένους βράχους καὶ οἱ 1.000 κάτοικοί του ἀσχολοῦνται μὲ τὴ σπογγαλιεία.

12. Η ΝΙΣΥΡΟΣ. Ἡ *Νίσυρος* ἔχει καλὲς ἰαματικὲς πηγές.

13. ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΙΖΟ (ΜΕΓΙΣΤΗ) Τὸ μικρὸ νησάκι *Καστελλόριζο* ποὺ λέγεται καὶ *Μεγίστη*, ἔχει 2.000 κατοίκους, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴ ναυτιλία καὶ τὴ σπογγαλιεία. Ἐπειδὴ ἔχει καλὸ λιμάνι, γι' αὐτὸ ἔχει μεγάλη στρατηγικὴ σημασία.

Διοικητικὴ διαίρεσι δὲν ἔχει γίνεи ἀκόμη τῶν Δωδεκανήσων. Τὰ νησιά τὰ διοικεῖ Γενικὸς Διοικητής, μὲ ἔβρα τὴ Ρόδο.

Τὰ Δωδεκάνησα ἔχουν ἔκτασι 2.500 τετρ. χλμ. καὶ πληθυσμὸ 120. κατοίκους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ

« Ἐπτάνησα »

Τὰ νησιά αὐτὰ βρίσκονται στὰ δυτικά τῆς Ἑλλάδος, στὸ Ἴονιο πέλαγος καὶ εἶναι τοποθετημένα στὴ γραμμὴ, ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότο. Λέγονται **Ἐπτάνησα**, γιατί τὰ μεγαλύτερα ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἑπτὰ: **Κέρκυρα, Παξοί, Δευκάδα, Ἰθάκη, Κεφαλληνία, Ζάκυνθος** καὶ **Κύθηρα**.

Τὰ Κύθηρα βρίσκονται στὰ νότια τῆς **Πελοποννήσου**, ἀνάμεσα στ' ἀκρωτήρια **Ταίναρο** καὶ **Μαλέα** καὶ ὑπάγονται διοικητικά στὸ νομὸ Ἀττικῆς.

Τὰ Ἐπτάνησα εἶχαν ἀνέκαθεν Ἑλληνικὸ πληθυσμὸ, ὁ ὁποῖος ποτέ, κάτω ἀπὸ τὴν ξενικὴ κατοχὴ δὲν ἔχασε τὴ γλῶσσα του, τὴ θρησκεία του καὶ τὴν προσήλωσί του στὶς ἐθνικὲς μας παραδόσεις.

Οἱ κάτοικοι τῶν νήσων διετήρησαν ἄσβεστη τὴ λαχτᾶρα νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴ **Μεγάλῃ μητέρα Ἑλλάδα** καὶ ἐπιτέλους, στὰ 1864 ἐδόθησαν ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Βασιλιᾶ Γεωργίου Α' στὴν Ἑλλάδα.

1. Νομὸς Κερκύρας

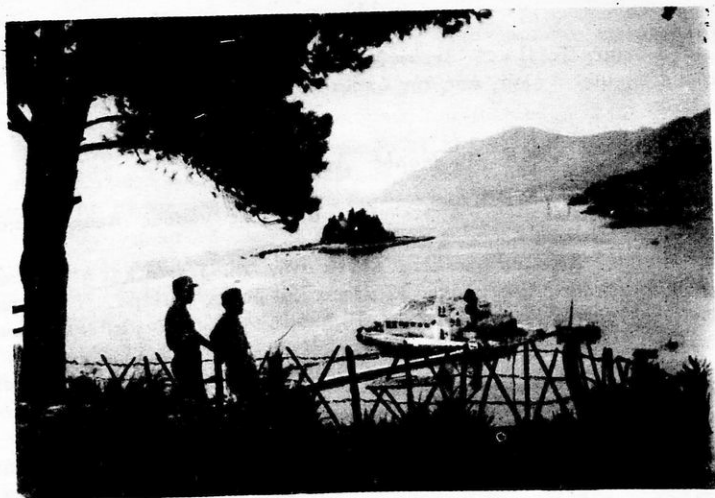
Τὰ νησιά **Κέρκυρα, Παξοί** καὶ **Ἀντίπαξοί** ἀποτελοῦν τὸ Νομὸ Κερκύρας.

Ἡ νῆσος **Κέρκυρα**, βρίσκεται ἀπέναντι στὴν Ἠπειρο, στὴν εἴσοδο τοῦ **Ἀδριατικοῦ πελάγους**. Ἡ νῆσος ἀπλώνεται σὲ μῆκος ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότο, κι ἔχει ἐλάχιστο πλάτος.

Εἶναι τὸ δεύτερο νησί τοῦ Ἰονίου πελάγους σὲ μέγεθος, μετὰ τὴν Κεφαλλονιά, κι ἔχει ἔκτασι 710 τετραγ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 105.000 κατοίκους.

Πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ τῆς **Ἐπαρχίας Κερκύρας** εἶναι ἡ **Κέρκυρα** (31.000 κάτ.) ἡ ὁποία εἶναι κτισμένη στὸ μέσο τῆς ἀνατολικῆς παραλίας. Εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς μεγαλύτερες πόλεις τῆς Ἑλλάδος, μὲ καλὸ λιμάνι, ὡραῖες οἰκοδομές, δημόσια κτίρια, θέατρο, δημοτικὴ βιβλιοθήκη κλπ. πού σήμερα ὄλα σχεδὸν εἶναι μισορειπωμένα ἀπ' τοὺς βομβαρδισμοὺς τῶν Ἰταλῶν στὸν Ἀλβανικὸ πόλεμο.

Σώζεται μόνο σὲ καλὴ κατάστασι ὁ ναὸς τοῦ **ἁγίου Σπυρίδωνος**» πολιοῦχου τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖο τὸ **θναματογενὸ λείψανο** διατηρεῖται μέσα σὲ πολυτελεῖ **λάγνακα (κάσα)**.

Εικ. 59. Κέρκυρα : Τό Ποντικονήσι

Ἡ Κέρκυρα ἔχει θαυμάσιες φυσικὲς καλλονές καὶ ὑπέροχο κλίμα. Γι' αὐτὸ κοντὰ στὴν Κέρκυρα, σὲ 10 χιλμ. ἀπόστασι, ἡ Γερμανίδα αὐτοκράτειρα Ἐλισσάβετ ἔκτισε ἕνα θαυμάσιο ἀνάκτορο τὸ λεγόμενο «**Ἀχιλλεῖο**» γιὰ νὰ ἔρχεται νὰ παραθερίζη.

Στὰ νότια τῆς Κερκύρας βρίσκεται τὸ ὠραιότατο καὶ γραφικώτατο κατάφυτο νησάκι, τὸ γνωστὸ «**Ποντικονήσι**».

Γιὰ νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ νησιοῦ εἶναι πολὺ εὐκόλο, γιατί ὀλόκληρο διασχίζεται ἀπὸ αὐτοκινητοδρόμους. Μεγάλα βουνὰ τὸ νησι δὲν ἔχει. Στὰ βόρεια ξαπλώνεται τὸ βουνὸ «**Παντοκράτορας**» (910 μ.) καὶ στὰ νότια μιὰ χαμηλὴ ὄροσειρὰ ποὺ ἀνάμεσά της βρίσκονται εὐφορώτατες κοιλάδες.

Τὸ κέντρο τοῦ νησιοῦ εἶναι τελείως πεδινό. Τὸ νησι ἔχει κλίμα μεσογειακὸ μὲ πολλές βροχές. Ἔχει ἀφθονα νερὰ καὶ τόση βλάστησι καὶ πρασινάδα, ὅσο κανένα ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος. Ὀλόκληρο σκεπάζεται ἀπὸ ἐλιές. Τὸ λάδι εἶναι τὸ κυριώτερο προϊόν του. Ἀκόμη παράγει σιτηρὰ, πατάτες, κρασιὰ κι ἐσπεριδοειδῆ.

Ἡ Κέρκυρα εἶναι πατρίδα τοῦ πρώτου κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος **Ἰωάννου Καποδίστρια**. Στὰ παλιὰ χρόνια λεγόταν χώρα τῶν **Φαίάκων** (θυμηθῆτε ἀπὸ τὴν ἱστορία σας τὸ βασιλιὰ τῆς **Ἀλκίνοο**, ποὺ περιποιήθηκε τὸν ἥρωα «**Ὀδυσσεά**»).

Οἱ κάτοικοι τῆς Κερκύρας εἶναι εὐγενεῖς, φιλοπρόδοι, πολιτισμένοι κι ἀγαποῦν ἐξαιρετικὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ μουσική.

Τὰ νησιά **Παξοί** καὶ **Ἀντίπαξοι** εἶναι ὄρεινά καὶ βραχώδη, στὰ ὁποῖα εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλιά, ἀπὸ τὴν ὁποία παράγεται ἐξαιρετικῆς ποιότητος λάδι.

2. Νομὸς Λευκάδος

Ὁ Νομὸς Λευκάδος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς νήσους Λευκάδα καὶ **Ἰθάκη**.

Ἡ νήσος **Λευκάδα** βρίσκεται κοντὰ στὴν **Ἀκαρνανία** καὶ ἡ θάλασσα πού τὴ χωρίζει, ἔχει πλάτος 17 μέτρα καὶ βάθος 6 μέτρα. Ἐνώνεται μὲ τὴν ἀπέναντι στεριά μὲ γέφυρα. Τὸ νησί εἶναι ὄρεινὸ καὶ στὶς κοιλάδες τοῦ εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλιά, τὸ ἀμπέλι καὶ τὰ ἐσπεριδοειδῆ.

Πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ εἶναι ἡ **Λευκάδα** (6.500 κάτ.) πατρίδα τοῦ ἔθνικοῦ ποιητοῦ μας **Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη**. Ἡ **Λευκάδα** εἶναι σεισμό-πληκτὸ μέρος.

Ἡ **Ἰθάκη** εἶναι ἓνα στενόμακρο νησί, πού βρίσκεται κοντὰ στὴν Κεφαλλονιά. Εἶναι μᾶλλον ὄρεινὸ, ἀλλὰ πλούσιο σὲ γεωργικὰ προϊόντα. Παράγει λάδι σταφίδα καὶ κρασί καλῆς ποιότητος.

Πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ εἶναι τὸ **Βαθῦ** ἢ **Ἰθάκη** (3.000 κάτ.) ὠραία πόλι κτισμένη σὲ ἄσφαλτο καὶ ἀσφαλισμένο λιμάνι.

Ἡ **Ἰθάκη** εἶναι γνωστὴ σ' ὅλο τὸν κόσμον, γιατί ὑπῆρξε ἡ πατρίδα τοῦ **πολυμήχανου βασιλιᾶ καὶ ἥρωα τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, Ὀδυσσεᾶ**, ὁ ὁποῖος τράβηξε πολλὰ βάρσανα ὥσπου νὰ γυρίσῃ στὴν ἀγαπημένη του πατρίδα.

Ἡ **Ἰθάκη**, ὅπως καὶ ἡ **Κεφαλληνία** καὶ ἡ **Ζάκυνθος**, κατεστράφη τελείως ἀπὸ τοὺς σεισμούς, πού ἔγιναν τὸν Ἰούλιο τοῦ 1953, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ τὴ βοήθεια τοῦ Κράτους καὶ τὸ ἐνδιαφέρον πού ἔδειξε ὁλος ὁ κόσμος πρὸς τὴν πατρίδα τοῦ «Ὀδυσσεᾶ» ἡ Ἰθάκη θὰ ξαναγίῃ ὅπως πρῶτα καὶ καλύτερη.

3. Νομὸς Κεφαλληνίας

Ἡ **Κεφαλληνία** (Κεφαλλονιά) εἶναι τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ ἐπτάνησα. Ἔχει ἕκτασι 723 τετρ. χιλιόμετρα καὶ πληθυσμὸ 47.000 κατοίκους. Τὸ νησί εἶναι περισσότερο ὄρεινὸ καὶ τὸ μεγαλύτερο βουνὸ τοῦ ὁ **Αἶνος** (1.620 μ.) εἶναι κατάφυτο, στὰ χαμηλά μὲ πλατάνια καὶ ψηλότερα μὲ ἔλατα, πού εἶναι τὰ ὠραιότερα καὶ ὑψηλότερα ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Μικρὰ ποτάμια κυλοῦν στὶς μικρὲς κοιλάδες τῆς νήσου καὶ τὶς κάνουν πολὺ γόνιμες. Τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς εἶναι : λάδι, σταφίδα, κρασί, σιτηρὰ, ἐσπεριδοειδῆ κ ἄ.

Πρωτεύουσα τῆς Κεφαλληνίας εἶναι τὸ **Ἀργοστόλι** (9.000 κάτ.) χτισμένον σὲ ἀσφαλέστατο καὶ τόσο μεγάλο λιμάνι πού μπορεῖ νὰ χωρέσῃ ὀλόκληρο τὸν Ἀγγλικὸ στόλο. Ἡ πόλι ἦταν ἁπλοῦς μὲ πλατεῖς δρᾶ-

μους, ώρατες οικοδομές και μεγαλοπρεπή φιλανθρωπικά καταστήματα, όπως ή **Βαλλιάνειος βιβλιοθήκη** κ.ά. αλλά σήμερα είναι όλα σωρός από έρείπια. Δυστυχώς όλες οι άλλες πόλεις και τὰ χωριά του νησιού κατεστράφησαν από τους τρομερούς σεισμούς του 'Ιουλίου 1953.

Νοτιοανατολικά του 'Αργοστολίου σέ 10 χιλ. απόσταση βρίσκεται ή περίφημη μονή του **'Αγίου Γερασίμου**, προστάτη του νησιού, στην όποια διατηρείται σέ άργυρή λάρνακα (κάσα) **τό σεπτό λείψανο του 'Αγίου**.

'Απέναντι άπ' τό 'Αργοστόλι είναι κτισμένη ή δεύτερη σέ πληθυσμό πόλι της Κεφαλληνίας, τό **Δηξούρι** (5.000 κάτ.) πατρίδα του ποιητού και σοφου **'Ανδρέα Λασκαράτου**.

"Άλλη πόλι αξία λόγου στό νησί ήταν ή **Σάμη** (2.000 κάτ.) χτισμένη στη μέση της ανατολικής πλευράς της νήσου. 'Ολόκληρο τό νησί συνδέεται με αυτοκινητόδρομους.

Τό κλίμα του νησιού όπως και της Κέρκυρας και των άλλων έπταλήσων είναι μεσογειακό, γλυκό κι ευχάριστο.

Οι κάτοικοι του νησιού φημίζονται για τό έμπορικό και έπιχειρηματικό τους πνεύμα. Κεφαλλονίτες βρίσκονται σ' όλο τόν κόσμο, κι όπου κι άν πάν πλουτίζουν. Πολλοί Κεφαλλονίτες είναι έφοπλιστές μεγάλων έμπορικών κι έπιβατικών πλοίων.

'Η Κεφαλλονιά έβγαλε πολλούς κορυφαίους "Έλληνες κι' άρκετούς έθνικούς ευεργέτες, όπως ό Π. Βαλλιάνος κι' άλλοι. "Ας ευχηθούμε δι γρήγορα θά άνοικοδομηθούν οι κατεστραμένες πόλεις και τὰ χωριά της **δμορφης Κεφαλληνίας**.

4. Νομός Ζακύνθου

'Η **Ζάκυνθος** βρίσκεται άπέναντι στην **Πελοπόννησο** κι έχει έκτασι 400 τετρ. χιλιομ. και πληθυσμό 38.000 κατοίκους.

Τό νησί είναι σχεδόν πεδινό, κατάφυτο, όλάνθιστο και μυρωμένο και δίκαια οι 'Ιταλοί τ' όνόμασαν **«Φιόρο ντι Δεβάντε»** δηλ. **άνθος της 'Ανατολής**.

'Ολόκληρο τό νησί με τὰ **δμορφα χωριά** του (55 περίπου) και τὰ διαρκώς άνθισμένα τοπία του, ήταν ένας έπίγειος παράδεισος.

Τό νησί παράγει σταφίδα, λάδι, κρασι κι έσπεριδοειδή, όλα άρίστης ποιότητας.

Πρωτεύουσα της νήσου είναι ή **Ζάκυνθος** (11.000 κάτ.) χτισμένη στην ανατολική παραλία της.

"Ήταν από τις ωραιότερες πόλεις της 'Ελλάδος και τὰ σπίτια της είχαν κάτω στοές, όπως συνηθίζεται στις 'Ιταλικές πόλεις.

Είχε θαυμάσιους δρόμους, ωραιότατες έκκλησίες, θαυμάσια μέγαρα και δημόσια κτίρια, που όλα σήμερα κóιτονται σέ έρείπια, από τους καταστρεπτικώτατους σεισμούς του 'Ιουλίου 1953. Ευχόμεθα νά άνοι-

κοδομηθῆ γρήγορα καὶ νὰ ξανανθίσῃ τὸ γέλιο καὶ ἡ χαρὰ στὰ χεῖλη τῶν εὐγενικῶν κατοίκων της.

Οἱ Ζακυνθinoὶ εἶναι εὐγενεῖς, φιλόμουσοι, ἀλλὰ καὶ καλοὶ ἔμποροι καὶ ἐπιχειρηματίες. Ἡ Ζάκυνθος εἶναι πατρίδα τοῦ μεγαλύτερου ἔθνικοῦ μας ποιητοῦ, τοῦ *Διονυσίου Σολωμοῦ*, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τοὺς *ἀθάνατους στίχους τοῦ Ἐθνικοῦ μας Ὑμνου* :

*«Σὲ γνωρίζω ἀπ' τὴν κόψι
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή...»*

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς		Σελίς
Εισαγωγή	3	β) Οικονομ. ἐξέτασι τῆς Πελοποννήσου	36
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ		γ) Πολιτικὴ ἐξέτασι τῆς Πελοποννήσου	38
Κ ε φ ά λ α ι ο Α'		1. Νομὸς Κορινθίας	38
Γεωγραφικὰ στοιχεῖα		'Αναγνώσματα : 'Ο Ἰσθμὸς τῆς Κορινθοῦ	39
Κεῖνο, ποῦ βλέπομε γύρω μας	4	» 'Ο Πευκίαις τοῦ Συλοκάστρου	40
α) 'Ο Οὐρανὸς μας	4	2. Νομὸς Ἀργολίδος	40
β) 'Ο 'Ορίζοντας	5	'Αναγνώσματα : Τὰ θαυμάσια ἐρεῖπια τῶν Μυκηνῶν	
γ) 'Ο προσανατολισμὸς	6	3. Νομὸς Ἀρκαδίας	43
δ) 'Η πύξιδα	6	'Αναγνώσματα : Διαβαίνοντας τὴ Γορτυνία	45
Κ ε φ ά λ α ι ο Β'		4. Νομὸς Λακωνίας	46
'Η ξηρὰ καὶ ἡ θάλασσα		5. Νομὸς Μεσσηνίας	49
Α' 'Η ξηρὰ	7	6. Νομὸς Ἠλείας	52
1. Μορφές τῆς ξηρᾶς	9	'Αναγνώσματα : Τὸ θαυμαστὸ κάστρο Χελμούτσι	54
2. Τὰ νερὰ τῆς ξηρᾶς	9	7. Νομὸς Ἀχαΐας	54
α) Ποταμοί—χειμαρροί—ρυάκια—πηγές	9	'Αναγνώσματα : Μέγα Ἰπῆλαιο—Καλάβρυτα—Ἁγία Λαύρα	57
β) Οἱ λίμνες	9	Κ ε φ ά λ α ι ο Β'	
Β' 'Η θάλασσα	11	Ἱερεὰ Ἑλλάδο—Εὐβοία	
1. Ἀπέραντη δεξαμενὴ ὑδάτων	11	(Ροῦμελη)	
2. Πῶς εἶναι ἡ θάλασσα	11	'Η χώρα τῶν βουνῶν καὶ τῶν λεβεντόκορων τοσολιάδων	59
Γ' 'Η ξηρὰ καὶ ἡ θάλασσα		α) Φυσικὴ περιγραφή τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος	60
1. 'Ο περίγυρος τῆς ξηρᾶς : (Παράλια—κόλποι—ἀκρωτήρια)	11	β) Οἰκονομ. ἐξέτασι τῆς Στερ. Ἑλλάδος	61
2. Χερσόνησος—'Ισθμοί—Πορθμοί—Διώρυγα	13	γ) Πολιτ. ἐξέτασι τῆς Στερ. Ἑλλάδος	63
3. Τὸ νησί, ὁ σκόπελος καὶ ὁ ὕφαλος	15	1. Νομὸς Ἀττικῆς	63
4. Τὸ κλίμα	16	2. Νομὸς Βοιωτίας	69
5. Στεριανοὶ καὶ θαλασσινοὶ	16	3. Νομὸς Φθιώτιδος	71
6. Μέσα συγκοινωνίας	17	4. Νομὸς Φωκίδος	72
7. Μέσα ἐπικοινωνίας	20	'Αναγνώσματα : Ἰτὸν ἱερὸ χῶρο τῶν Ἀελεφῶν	74
Κ ε φ ά λ α ι ο Γ'		5. Νομὸς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας	75
Τὰ γεωγραφικὰ στοιχεῖα στὸ χάρτη		'Αναγνώσματα : 'Η ἱερὰ πόλις τοῦ Μεσολογγίου	78
α) Τί εἶναι ὁ Γεωγραφικὸς χάρτης	21	6. Νομὸς Εὐρυτανίας	78
β) Διαβάξω τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος	21	7. Νομὸς Εὐβοίας	79
Η ΓΗ		Κ ε φ ά λ α ι ο Γ'	
Μιά σφαῖρα κρεμασμένη στὸ διάστημα	22	'Η Θεσσαλία	
ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ		'Ο Θεσσαλικὸς κάμπος ὁ αἰώνιος τροφοδότις τῆς Ἑλλάδος	82
α) Φυσικὴ περιγραφή τῆς Ἑλλάδος	23	α) Γεωφυσικὴ περιγραφή τῆς Θεσσαλίας	83
β) Οἰκονομικὴ περιγραφή τῆς Ἑλλάδος	25	β) Οἰκονομ. ἐξέτασι τῆς Θεσσαλίας	84
γ) Πολιτικὴ ἐξέτασι τῆς Ἑλλάδος	28	γ) Πολιτικὴ ἐξέτασι τῆς Θεσσαλίας	84
Κοινότητα—Ἐπαρχία—Νομὸς—Γεωγραφικὸ διαμέρισμα		1. Νομὸς Λαρίσης	84
1. 'Η Κοινότητα	28	'Αναγνώσματα : 'Η μαγευτικὴ κοιλάδα τῶν Τερμῶν	86
2. 'Η Ἐπαρχία	29	2. Νομὸς Μαγνησίας	87
3. 'Ο Νομὸς	29		
Σημείωσις—'Ασκήσεις ἀνακεφαλαιωτικές :			
α) 'Η Κοινότητά μου	30		
β) 'Η Ἐπαρχία καὶ ὁ Νομὸς μου	30		
γ) Τὸ Γεωγραφικὸ διαμέρισμα	31		
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ			
Κ ε φ ά λ α ι ο Α'			
Πελοπόννησος (Μοριάς)			
Τόποι καὶ ἄνθρωποι τοῦ Μοριά	33		
α) Γεωφυσ. περιγρ. τῆς Πελοποννήσου	35		

	Σελίς
3. Νομός Καρδίτσας	88
4. Νομός Τρικκάλων	89
Κ ε φ ά λ α ι ο Δ'	
'Η 'Ηπειρος	
'Η χώρα των «'Εθνικῶν εὐεργετῶν» καὶ τῆς Πίνδου	91
α) Γεωφ. περιγραφή τῆς 'Ηπειροῦ	92
β) Οικονομική ἐξέτασι τῆς 'Ηπειροῦ	93
γ) Πολιτική ἐξέτασι τῆς 'Ηπειροῦ	94
1. Νομός Ἄρτης	94
2. Νομός Πρεβέζης	95
3. Νομός Ἰωαννίνων	96
4. Νομός Θεσπρωτίας	98
Κ ε φ ά λ α ι ο Ε'	
'Η Μακεδονία	
'Η χώρα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου	100
α) Γεωφ. περιγραφή τῆς Μακεδονίας	101
β) Οικονομ. ἐξέτασι τῆς Μακεδονίας	102
γ) Πολιτική ἐξέτασι τῆς Μακεδονίας	102
α) Δυτικὴ Μακεδονία	
1. Νομός Κοζάνης	103
2. Νομός Καστοριάς	104
'Αναγνώσματα : Τὸ μυστικὸ τῆς Καστοριάς	
3. Νομός Φλωρίνης	105
β) Κεντρικὴ Μακεδονία	
4. Νομός Θεσσαλονίκης	106
5. Νομός Κιλκίς	109
6. Νομός Πέλλης	109
7. Νομός Ἡρακλείας	111
8. Νομός Πιερίας	113
9. Νομός Χαλκιδικῆς	113
γ) Ἀνατολικὴ Μακεδονία	
10. Νομός Σερρών	114
11. Νομός Δράμας	115
12. Νομός Καβάλας	116
'Η Αὐτόνομος περιοχὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους	117

	Σελίς
Κ ε φ ά λ α ι ο ΣΤ'	
'Η Θράκη	
'Η χώρα τῆς Ροδόπης, τοῦ Νέστου καὶ τοῦ Ἐβρου	119
α) Φυσικὴ περιγραφή τῆς Δυτικῆς Θράκης	119
β) Οικονομικὴ ἐξέτασι τῆς Δ. Θράκης	120
γ) Πολιτικὴ ἐξέτασι τῆς Δ. Θράκης	120
1. Νομός Ξάνθης	120
2. Νομός Ροδόπης	122
3. Νομός Ἐβρου	122
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ	
Κ ε φ ά λ α ι ο Α'	
Νησιά τοῦ Ἀνατολικοῦ Αἰγαίου	
1. Νομός Λέσβου	123
2. Νομός Χίου	124
3. Νομός Σάμου	125
Κ ε φ ά λ α ι ο Β'	
Κυκλάδες	
Κ ε φ ά λ α ι ο Γ'	
Κρήτη	
1. Νομός Χανίων	130
2. Νομός Ρεθύμνης	131
3. Νομός Ἡρακλείου	132
4. Νομός Λασηθίου	133
Κ ε φ ά λ α ι ο Δ'	
Δωδεκάνησα	
1. Ρόδος	134
Κ ε φ ά λ α ι ο Ε'	
Νησιά τοῦ Ἰονίου Πελάγους	
1. Νομός Κερκύρας	138
2. Νομός Λευκάδος	140
3. Νομός Κεφαλληνίας	140
4. Νομός Ζακύνθου	141
Πίνακας περιεχομένων	143

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΤΑΞΗ Α
 1. Ομάδα Α
 2. Ομάδα Β
 3. Ομάδα Γ
 4. Ομάδα Δ
 5. Ομάδα Ε
 6. Ομάδα ΣΤ
 7. Ομάδα Ζ
 8. Ομάδα Η
 9. Ομάδα Θ
 10. Ομάδα Ι

ΤΑΞΗ Β
 1. Ομάδα Α
 2. Ομάδα Β
 3. Ομάδα Γ
 4. Ομάδα Δ
 5. Ομάδα Ε
 6. Ομάδα ΣΤ
 7. Ομάδα Ζ
 8. Ομάδα Η
 9. Ομάδα Θ
 10. Ομάδα Ι

ΤΑΞΗ Γ
 1. Ομάδα Α
 2. Ομάδα Β
 3. Ομάδα Γ
 4. Ομάδα Δ
 5. Ομάδα Ε
 6. Ομάδα ΣΤ
 7. Ομάδα Ζ
 8. Ομάδα Η
 9. Ομάδα Θ
 10. Ομάδα Ι

ΤΑΞΗ Δ
 1. Ομάδα Α
 2. Ομάδα Β
 3. Ομάδα Γ
 4. Ομάδα Δ
 5. Ομάδα Ε
 6. Ομάδα ΣΤ
 7. Ομάδα Ζ
 8. Ομάδα Η
 9. Ομάδα Θ
 10. Ομάδα Ι

ΤΑΞΗ Ε
 1. Ομάδα Α
 2. Ομάδα Β
 3. Ομάδα Γ
 4. Ομάδα Δ
 5. Ομάδα Ε
 6. Ομάδα ΣΤ
 7. Ομάδα Ζ
 8. Ομάδα Η
 9. Ομάδα Θ
 10. Ομάδα Ι

ΤΑΞΗ ΣΤ
 1. Ομάδα Α
 2. Ομάδα Β
 3. Ομάδα Γ
 4. Ομάδα Δ
 5. Ομάδα Ε
 6. Ομάδα ΣΤ
 7. Ομάδα Ζ
 8. Ομάδα Η
 9. Ομάδα Θ
 10. Ομάδα Ι

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: "ΑΤΛΑΝΤΙΔΟΣ" ΚΟΡΑΗ 8 - ΘΗΝΑΙ
Βοηθητικά Βιβλία Δημοτικού Σχολείου • Τρίτη Τετρά

ΤΑΞΙ Α'

- No 2. Μαθαίνω απ' όλα
» 4. Ένα - δύο - τρία
(Αριθμητική) — Τετρίδιο)

ΤΑΞΙ Β'

- No 8. Μαθαίνω απ' όλα
» 10. Τα παιδιά λογαριάζουν
(Αριθμητική) — Τετρίδιο)

ΤΑΞΙ Γ'

- No 12. Μυθικά χρόνια
» 13. Γραμμ. Αναγνωστικών
» 14. Παλαιά Διαθήκη
» 16. Αριθμητική
» 19. Φυσική Ιστορία

ΤΟΠΙΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑΙ

- No 18α Αττική — Αθήναι —
Πειραιεύς
» 18γ Μακεδονία — Θεσσαλία
» 18δ Πελοπόννησος
» 18ε Κρήτη

ΤΑΞΙ Δ'

- No 20. Καινή Διαθήκη
» 21. Γραμμ. Αναγνωστικῶν
» 22. Αριθμητική
» 23. Ιστορία Αρχ. Ελλάδος
» 24. Γεωγραφία Ελλάδος
» 25. Φυσική Ιστορία

ΤΑΞΕΙΣ Γ' & Δ'

- No 24. Γεωγραφία Ελλάδος
(Α' & Β' Έτος συνδιδ.)
» 28. Ιστορία (Α' Έτος συνδιδ.)
» 29. Ιστορία (Β' Έτος συνδιδ.)

ΤΑΞΙ Ε'

- No 32. Εκκλ. Ιστορία (Έκκ.)
» 33. Βυζαντινή Ιστορία
» 34. Φυσική & Χημεία
» 35. Γεωγραφ. Ηπείρων »
» 41. Αριθμητική »
» 44. Εὐαγγελ. Περικοπαι »
» 46. Γραμμ. Καθαρευούσ. »
» 47. Γεωμετρία
» 31. Φυσική Ιστορία (Ελεύθ.)
» 50. Εκθέσεις »

ΤΑΞΙ ΣΤ'

- No 37. Κατήχ. - Λεξι. (Έγκεκ.)
» 38. Ιστορία - Ν. Ελλάδα »
» 40. Γεωγραφία Εσρώπης »
» 41. Αρ.θμητική »
» 44. Εὐαγγελ. Περικοπαι »
» 46. Γραμμ. Καθαρευούσ. »
» 47. Γεωμετρία
» 59. Φυσική & Χημεία »
» 51. Φυσική Ιστορία (Ελεύθ.)
» 50. Εκθέσεις »

ΤΑΞΕΙΣ Ε' & ΣΤ'

- No 41. Αριθμητική
(Α' & Β' Έτος συνδιδ.)
» 44. Εὐαγγελ. Περικοπαι
(Α' & Β' Έτος συνδιδ.)
» 46. Γραμμ. Καθαρευούσης
(Α' & Β' Έτος συνδιδ.)
» 47. Γεωμετρία
(Α' & Β' Έτος συνδιδ.)
» 60. Φυσική & Χημεία
(Α' Έτος συνδιδ.)
» 61. Φυσική & Χημεία
(Β' Έτος συνδιδ.)
» 48. Φυσική Ιστορία
(Α' Έτος συνδιδ.)
» 49. Φυσική Ιστορία
(Β' Έτος συνδιδ.)